

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Derleyen
Marc Engelhardt

Sığınmacı Devrimi

Son Göç Dalgası
Dünyayı Nasıl Tümüyle
Değiştirdi?

Çeviren: İlknur Aka

XXI. YÜZYIL KİTAPLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

M. ENGELHARDT *Sığınmacı Devrimi* Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümmüyle Değiştirdi?

Sığınmacı Devrimi

Son Göç Dalgası

Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?

Derleyen
Marc Engelhardt

Çeviren
İlknur Aka

YAPIL KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://mantey.org>

SIĞINMACI DEVRİMİ

Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?

Marc Engelhardt 1971'de Köln'de doğdu. Coğrafya, hukuk ve felsefe okudu. 2004-2010 yılları arasında Nairobi'de yaşadı ve serbest muhabir olarak çeşitli Alman gazete ve televizyonlarına yaklaşık otuz Afrika ülkesinden haber geçti. 2011 yılında Cenevre'ye yerleşen Engelhardt Afrika'yı hâlâ sık sık ziyaret etmektedir. Göç, terörizm ve Afrika konularında kaleme aldığı kitaplar Çince ve Arapça dahil birçok dile çevrilmiştir.

Bazı kitapları: *Starke Frauen für den Frieden* (Barış için güçlü kadınlar, 2012) *Völlig utopisch: 17 Beispiele einer besseren Welt* (Tamamen ütöpik: Daha iyi bir dünyaya 17 örnek, 2014) *Heiliger Krieg - heiliger Profit: Afrika als neues Schlachtfeld des internationalen Terrorismus* (Kutsal Savaş - Kutsal Kâr: Uluslararası Terörizmin Savaş Meydanı Olarak Afrika, 2016), *Somalia: Warlords, Islamisten, Investoren* (Somali: savaş lordları, İslamcılar, yatırımcılar, 2019)

İlknur Aka 1960 yılında Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğreniminin büyük bölümünü Federal Almanya'da tamamladıktan sonra 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu ve aynı üniversitede, Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda Almanca Okutmanı olarak göreve başladı. 1990 yılında Bilkent Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Koordinatörlüğü Almanca Birimi'ne geçti ve 2012 yılında oradan emekliye ayrıldı. Şu an TED Üniversitesi'nde yarı zamanlı olarak Almanca dersleri vermeye devam eden İlknur Aka, 1998 yılından beri kitap çevirileri de yapmaktadır.

Çevirdiği Kitaplar: *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* (Karl R. Popper, Yapı Kredi Yayınları, 1998); *Daha İyi Bir Dünya Arayışı* (Karl R. Popper, Son Otuz Yılın Makaleleri ve Bildirileri, Yapı Kredi Yayınları, 2001); *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak* (Jürgen Habermas, Siyaset Kuramı Yazıları, Yapı Kredi Yayınları, 2002); *Kapitalist Dünyanın İç Evreninde* (Peter Sloterdijk, Küreselleşmenin Felsefi Bir Kuramı, Kırmızı Yayınları, 2008); *Alacakaranlık* (Max Horkheimer, Kırmızı Yayınları, 2009); *Fazıl Say* (Jürgen Otten, Kırmızı Yayınları, 2012.); *Renk Öğretisi* (Johann Wolfgang von Goethe, Doğa Bilimsel Yazıları, Kırmızı Yayınları 2013).

Yapı Kredi Yayınları - 5624
21. Yüzyıl Kitapları - 16

Sığınmacı Devrimi
Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?
Derleyen: Marc Engelhardt
Özgün adı: Die Flüchtlingsrevolution
Wie die neue Völkerwanderung die ganze Welt verändert
Çeviren: İlknur Aka

Kitap editörü: Dürri Tunç
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak ve sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Arzu Yaraş

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 44452

Çeviriye temel alınan baskı: Pantheon, Münih 2016
1. baskı: İstanbul, Temmuz 2020
ISBN 978-975-08-4734-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017
Sertifika No: 44719

© 2016 by Pantheon Verlag
a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany
Bu kitabın telif hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Metin içerisinde geçen internet adreslerinin güncelliği Pantheon tarafından sadece kitabın yayımlanma tarihine kadar takip edilebilmiştir. Sonraki değişikliklerden yayınevi mesul değildir. Bu nedenle yayınevi hiçbir koşulda sorumlu tutulamaz.

İçindekiler

Yayın Notu • 11

Başlarken • 13

Giriş: Sığınmacı Devrimi • 21
MARC ENGELHARDT

1. Suriye'den Lübnan'a
Berkayel ve Yeni Sakinleri • 35
THERESA BREUER

2. Lübnan'dan Paris'teki Yönetici Katına
Chantal'ın İç Savaştan Kaçışı • 47
BIRGIT KASPAR

3. Eritre'den İsviçre'ye
Yordanos'un Dikta Rejiminden Kaçışı • 61
PHILIPP HEDEMANN

Sığınmacıların Sırtından Kim Kazanıyor? • 72

4. Kongo'dan Güney Afrika'ya
Yabancı Düşmanlarından Korkmak • 80
LEONIE MARCH

5. Kuzeydoğu Kenya'da Dadaab
Bir Sığınma Kampı Kente Dönüşüyor • 94
BETTINA RÜHL

6. Güney Almanya'dan Mogadişu'ya
Halima Olad'ın Dönüşü • 109
BETTINA RÜHL

7. Yemen’de Tutsak

Nisma ve Kholood Neden Kaçamıyor? • 118

BIRGIT KASPAR

Siyaset Fiyasko mu Verdi? • 130

8. Irak’tan Avrupa’ya

Ölümden Kaçarken Boğulmak • 137

PHILIPP HEDEMANN

9. Avrupa’nın ve Bütün Kesinliğin Bittiği Yer

Midilli Adası Sakinleri • 145

ALKYONE KARAMANOLIS

10. Almanya’ya Gidiş ve Dönüş

Haurdiç Ailesinin Öyküsü • 153

THOMAS FRANKE

11. Afrika’dan İtalya’ya

Monasterace Mucizesi • 166

JULIUS MÜLLER-MEININGEN

Suç İşleyen mi Yoksa Kaçmaya Çalışana Yardım Eden mi? • 176

12. El Salvador’dan ABD’ye

Çetelerden Kaçış • 184

KERSTIN ZILM

13. Manila’dan Dünyanın Dört Bir Tarafına

Yoksulluktan Kaçış • 195

HILJA MÜLLER

14. Haydi Doğru Şehirlere

Çin’deki Göçmenler • 207

CHRISTIANE KÜHL

Kaçışı Bizler mi Teşvik Ediyoruz? • 217

15. Ortadoğu'dan Endonezya'ya
Transit Geçişte Telef Olmak • 223
CHRISTINA SCHOTT

16. Dünya Âlem Unutulmak
Avustralya'nın Denizaşırı Kamplarındaki Sığınmacılar • 235
JULICA JUNGEHÜLSING

17. Tuvalu'dan Yeni Zelanda'ya
Susuz, Çocuksuz • 250
ANKE RICHTER

Sığınmacılar Yerine Halk? • 264

18. Memlekete Dönüş Operasyonu
İsrail Afrikalı Sığınmacıları Nasıl Başından Savdı? • 272
SUSANNE KNAUL

19. Almanya'dan Türkiye'ye Kesin Dönüş
Eski Memlekette Zorlu Yaşam • 282
SUSANNE GÜSTEN

20. Balkanlar'a Dönüş
Romanlar ve Onların Sözde Güvenli Memleketleri • 291
DANJA ANTONOVIĆ

21. Burma'da Vatansız
Rohingyaların Kaçışı • 300
SASCHA ZASTIRAL

"Eritme Potaları"ndan Ders Çıkartmak • 311

Epilog: Sığınmacılar Devriminden Sonra Dünya • 321
MARC ENGELHARDT

Yazarlar • 332

Yayın Notu

Sığınmacı ve mülteci ifadeleri Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre eşanlamlı sözcüklerdir. Buna göre mülteci: “Sığınmacı”; sığınmacı: 1. “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci” 2. “Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse” olarak tanımlanır; göçmen: “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir” demektir; sürgün: “Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse” ve/veya “Bir kimsenin sürüldüğü yer” anlamına gelir (TDK Güncel Türkçe Sözlük).

Ancak Almancada uluslararası iltica konvansiyonları çerçevesinde mülteci ile sığınmacı kavramları arasında bir statü farkı gözetilmektedir. Bu bağlamda çeviride; sığındığı ülkede iltica hakkı arayan, iltica hakkını kazanmış veya almış kişi için mülteci (Alm. Asylsuchende / Asylberechtigte); başka bir ülkeye “sığınabilme hakkı olan” ve böylece “sığındığı ülkenin koruması altında girebilen” kişi için sığınmacı (Alm. Flüchtling) kullanılmıştır.

Almancada Flüchtling sözcüğü flüchten fiilinden türetilmiştir. Buna göre flüchten, 1. [bir anda ve bir çırpıda] gizlice kaçmak, tehdit eden bir tehlikeden kaçarak kendini kurtarmaya çalışmak, 2. Kaçarak güvenli bir yere sığınmak (Duden Sözlüğü) anlamına gelir. Flüchtling; siyasi, dini, ekonomik veya etnik nedenlerden dolayı memleketini bir çırpıda terk etmiş ya da terk etmek zorunda kalmış ve sahip olduğu her şeyi geride bırakmış kişi anlamına gelir (Duden Sözlüğü).

Ülkesini alelacele terk etmek zorunda kalmış sığınmacı elinde resmi hiçbir belgesi olmadığından genelde “göçmen kaçakçılığı yapan simsarlar”dan (Alm. Schlepper, Schleuser) medet umar ve gayri meşru yollarla kaçışını gerçekleştirir (bkz. BMMYK’nın resmi internet sayfası). Bu yollarla kaçan insanlar orijinal metinde yine Flüchtling olarak tanımlandığından Türkçeye de sığınmacı olarak çevrilmiştir. Kaçak göçmen ifadesi, sadece yasadışı yollarla başka

bir ülkeye girmiş ve orada kaçak olarak yaşayan kişi için kullanılmıştır (Alm. *illegaler Einwanderer* / *illegaler Migrant*).

Burada **sürgün** kavramına da Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ndeki tanımına ek olarak bir anlam daha yüklenmiştir. Bu amaçla **sürgün** aynı zamanda, *ülke sınırlarını terk etmek zorunda bırakılmış kişiyi / ülkesini terk etmek zorunda kalmış kişinin ülke sınırları dışında yaşadığı yeri* (Alm. *Vertriebener* / *Exil*) de betimlemektedir.

İnsanları şu veya bu biçimde mobilize eden koşullar sadece sınır aşan hareketlilikle kısıtlı değil. Ülke sınırları içerisinde kalarak “memleketim” dediği yerini, yurdunu, toprağını, köyünü terk eden birçok insan var. Bunu iç göç olarak biliyoruz (TDK Güncel Türkçe Sözlük). Hem *kendi rızasıyla* “memleketini” terk eden içgöçmenler (Alm. *Binnenmigranten*) hem de *kaçmak zorunda kalan veya bırakılan* “memleketinden” edilmiş iç-sürgünler (Alm. *Binnenvertriebene*).

Başlarken

Suriyeli'yim ve dört çocuk annesiyim. İki seçeneğim vardı: Suriye'de kalırsak çocuklarımız ve ben belki bir bombaya kurban gidecektik; kaçarsak belki de Akdeniz'in sularında boğulacaktık. Evet, 2015'in sonbaharında hayatımın en ağır kararını vermek zorundaydım. Oysaki o ana kadar dünyanın en mutlu insanıyım. 23 yaşında Halep Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği diplomamı elime almıştım. Mezuniyet töreni hâlâ gözümün önünde. Kendimle o kadar gururlanmışım ki. Akabinde de Suriye'nin kuzeydoğusunda yer alan memleketim al-Hasaka kentinde öğretmenliğe başladım. Azınlıkta olan kadın öğretmenlerden biriydim ama buna rağmen meslektaşlarımdan hep saygı gördüm. Her şey yolundaydı.

Al-Hasaka'da yaşayanların çoğu fakirdi fakat yine de İngilizce öğrenmek için can atıyorlardı. Bu yüzden okuldan sonra boş zamanlarımda birçok öğrenciye ücretsiz ders verdim. Tek bir ilkem vardı: "Sırf istenileni yapan insan hep köledir. Ancak kendi isteğiyle daha fazlasını yapan gerçek anlamda özgürdür." Öğrencilerim beni severdi; hızlı öğrenirler ve bu şekilde beni çok mutlu ederlerdi. Hayatımın diğer kesitinde de şanslıyım aslında. 9 Aralık 2004'te son derece anlayışlı ve yakışıklı genç bir adam olan Abdulrahman ile evlendim. Düğünümüzden birkaç ay sonra Kuveyt'e gittik. Orada da okulda İngilizce öğretmeye devam ettim. On yıl önce oğlum Muhammed dünyaya geldi, 2007'de büyük kızım Ritaj, bir yıl sonra da diğer kızım Reemas doğdu. Eşim ve ben çocuklarımızla zenginleşmiştik adeta.

2010 senesinin Ağustosunda tekrar al-Hasaka'ya döndük ve yedi ay sonra Daraa'da ihtilal başladı. O tarihlerde en küçük kızım Rinad'a üç aylık hamileydim. Onun, arkası kesilmeyecek savaş dolu bir dünyaya doğacağını hiç kestirememiştim.

Başta sakın geçen protestoların savaşa dönüşmeyeceği umudunu taşıdım. Ancak umutlarım kısa bir zaman sonra yıkılmıştı. Tüm tarafların uyguladığı şiddet giderek artıyordu. Derken öyle bir an

geldi ki, ölüleri saymayı dahi bıraktık. Uzun bir süre çocuklarımı mutlu ve huzurlu bir dünya vaadiyle oyalamaya çalıştım. Onların bu korkunç gerçekle yüzleşmelerini istemedim. Ama nafile. Televizyondan doğal olarak hava saldırılarının ve ölen insanların görüntülerini görüyorlardı. Annelerinin onlar için nasıl endişelendiğini doğal olarak fark ediyorlardı. Ve doğal olarak onlar da korkuyordu.

Tamamen kendilerine inanmaları gerektiğini öğretmeye çalıştım. Korku ve endişenin başarının en tehlikeli düşmanı olduğunu öğretmeye çalıştım. Ama şiddet bir türlü son bulmak bilmiyordu, tersine daha da korkunç bir hal almıştı. En çok küçükler zarar görüyordu. Her gün savunmasız çocuklar ebeveynlerini, kardeşlerini, arkadaşlarını ve öğretmenlerini yitiriyordu. Her gün masum oğlan ve kız çocukları ölüyordu.

Geceleri gözüme uyku girmez olmuştu. Ya çocuklarım da ölecek olursa? Üstelik ne uğruna? Şimdiye kadar, bu lanet savaşta kurban gitmiş tüm çocukların, onları her şeyden çok seven, kızları ve oğullarına büyük gelecekler sağlayabilmek için ellerinden gelen her şeyi yapabilecek ana babaları vardı. Ve binlerce başka Suriyeli annenin de geceleri uyumayıp benim gibi düşündüklerini biliyordum.

Rinad'ın anaokulu ve diğer üç çocuğumun ilkokulu Esad'ın birliklerinin konuşlandığı bölgenin yakınlarındaydı. Akşamları askerler okulda geceliyor ve IŞİD düzenli aralıklarla binaya ateş ediyordu. Okulun tüm camları patlamıştı. Bunun üzerine artık lisedeki öğretmenlik işimi bıraktım ve çocuklarımın okulunda işe başladım. Okullarına bir bomba düşerse onlarla ölmek istiyordum. Çocuklarımdan sonra hayatta kalmaktan daha korkunç bir şey olamazdı zira.

2015'in Mayıs ayından sonra IŞİD al-Hasaka'ya doğru daha hızlı ilerledi. Teröristler inancımızı kötüye kullandı, işkence yaptı, katletti, tecavüz etti, okulları ve evleri yakıp yerle bir ettiler. Hükümet varil bombalarıyla misilleme yaptı. Kaçabilen kaçıyordu. Taraflar arasında yakalananlar, sadece dua ediyordu. Birçok kişi hayatını kaybetti; eşimin bir zamanlar geniş olan ailesinden de toplam 26 kişi ölmüştü.

Burada kalırsak belki çocuklarımız da bu savaşın “sayısı bilinmeyen” kurbanlarından olacaktı. Bunu eşim ve ben çok iyi biliyorduk. Altı kişiyle kaçış planı yapabilmek için yeterli paramız da

yoktu. Anne ve baba olarak hayatımızın en ağır kararını vermek zorundaydık. Ailemizin, en azından bir kısmı yaşayabilsin diye ayrılmaya karar verdik. Kocam, oğlumuz Muhammed ve en büyük kızımız Ritaj ile önden kaçacaktı. Rinad ve Reemas'ın bu denli tehlikeli bir kaçış için daha çok küçük oldukları konusunda hem-fikirdik. Aile birleşimi çerçevesince güvenli bir biçimde Avrupa'ya gidebilene kadar çocukların ikisiyle birlikte ben al-Hasaka'da kalıp buraya katlanmaya devam edecektim.

Ayrılık vakti geldiğinde Ritaj ve Muhammed'e: "Beni bağışlayın. Sizler için bambaşka bir gelecek planlamıştım. Cesur olun, sabırlı olun. Kısa bir süre sonra ailemizin tekrar bir araya geleceğine, sonra da hep birlikte barışçıl bir ülkede büyük mutluluklara doğru koşacağımıza söz veriyorum" dedim. Bunları söylerken büyük çocuklarımı ve eşimi tekrar görebileceğimden bile emin değildim aslında. 25 Ağustos 2015 tarihinde bizden ayrıldılar. Üç gün boyunca hep ağladım. Gözyaşlarımı Reemas ve Rinad'dan hep saklamaya çalıştım ama her seferinde başarabildiğimi söyleyemem.

5 Eylül'de kocamdan haber geldi. Yunan adası Midilli'ye varmıştı. Eşim ve çocuklar tehlikeli geçişi sağ salim atlatmıştı. İki haftadır ilk defa bir an için mutlu olmuştum. Ama aynı gün Facebook'ta boğulan Aylan'ın resmini gördüğümde sevincim kursağımda kaldı. Üç yaşındaki Kobaneli çocuk da –eşim ve çocuklarım gibi– anne ve babasıyla savaştan kaçmak istemişti. Cesedi Türkiye'nin bir kıyısına sürüklenmişti. Resmi gördüğümde içim sızladı.

Tıka basa dolu küçücük botlarda kaçmaya çalışan yılgın aileleri fotoğraflardan biliyordum. Sınır polisi ve askerlerin –çocuklar dahil– sığınmacıları göz yaşartıcı bomba ve su ile nasıl geri püskürttüklerini haberlerde görmüştüm. Bu tehlikeli kaçışta hayatını yitiren insanların hayat hikâyelerini de biliyordum. Ama yine de iki küçük çocuğumla birlikte "göçmen kaçakçılığı" yapan bu "sim-sarların" teknelerine binmeyi hep aklımdan geçiriyordum. Ancak kıyıya vuran o küçük çocuğun fotoğrafını gördüğümde bu düşünce kafamda bir anda siliniverdi. Reemas ve Rinad'ın da başına böyle bir şey gelebilir korkusuydu beni bundan vazgeçiren.

Fakat bu arada Almanya'ya varmış olan eşimden aldığım bir haber birden her şeyi yine altüst etti. Resmi kanallarla yürütülen aile birleştirme uygulamasının bir yıldan fazla sürebileceğini

yazmıştı bana. O tarihe kadar Reemas, Rinad ve ben belki hayatta dahi olamayabilirdik. Eşimden ve her iki büyük çocuğumdan ayrı olduğum ve sürekli ölüm korkusu içerisinde yaşadığım için zaten ölü gibiydim. Her taraftan açılan ateşler, patlayıcı yüklü arabalarla intihar saldırısı yapanlar Suriye’de hayatı –daha doğrusu hayatta kalmayı– cehenneme çevirmişti. Bu nedenle sonunda 10 Ekim’de her şeyden çok sevdiğim yurdumu terk etmek üzere iki küçük çocuğumla birlikte yola çıkmaya karar verdim.

Başka sığınmacılarla birlikte küçük bir otobüsle Suriye-Türkiye sınırına varmamız tam iki gün sürdü. Yol boyunca Suriye ordusunun, IŞİD’in ve Kürt militanların kontrol noktalarından geçmek zorundaydık. Her barikatta korkudan titredim. Savaşçıların hepimizi öldürmesinden korktum. Kürt kontrol noktasına vardığımızda birden IŞİD saldırıya geçti. Hepimiz dehşet içinde bağırarak, şoför gaza bastı. Tanrı’nın yardımıyla bir biçimde oradan uzaklaşmayı başardık.

Fakat Türk sınırına geldiğimizde çocuklarım için verdiğim karardan pişman olmuşum. Kızlarını ve oğullarını dikenli tel örgülerden zorlayarak geçirtmeye çalışan paniğe kapılmış anneleri gördüm ve bu biçimde kaçmaktansa, sürekli korku içinde ateş altında yaşamamanın belki de daha şerefli olabileceğini düşündüm bir an için. Ama sonra yine çocuklarımla bulduğumuz bir delikten tırmanmaya başladık.

Derken sonunda İstanbul’a vardık. Burada, bizi Yunanistan’a geçirecek bir botta kendimize yer ayarlayana kadar yaklaşık üç hafta kaldık. Eş dost ve akrabalarından toparlayabildiğim 2100 Amerikan dolarımı aldı “göçmen kaçakçıları” bu iş için. Fakat gece yarısı Bodrum yakınlarındaki sahile vardığımızda şoke oldum. Lastik bot, söz verdiklerinden çok daha küçüktü ve simsarlar bu bota 18 kişiyi tıktıracaktı. “Çocuklarımla binmem ben bu bota” diye bağırardım. Ama kızlarım, “Lütfen anne, gidelim. Babamıza, Ritaj ve Muhammed’e kavuşalım artık. Ölmeyeceğimize söz veriyoruz” diye yalvardılar. Botun çok küçük olduğunu ve geçişin çok tehlikeli olabileceğini anlatmaya çalıştım. Ama ne fayda, beni dinlemediler bile, sadece ağladılar. Sonunda bota bindik, yaptığımızın yanlış olduğunu bile bile. Çocuklarımı öptüm, sonra da bot hareket etti.

Biraz gitmistik ki motor aniden durdu. Ellerimizle botu tekrar

sahile sürükledik. Biraz sakinleşmiştim. Elle kürek çekerken, çocuklarımla Suriye'ye dönmeye karar vermiştim. Bu denizde birlikte boğulacağımıza memleketimde onlarla birlikte ölmeyi yeğlerdim. Kıyıya çıktığımızda "simsarlara" Suriye'ye dönmek istediğimi söyledim ama beni dinlemediler, bizleri bir otobüse itiştirerek yola koyuldular. Onlar için bizler insan değil, onlara para kazandıran birer maldık. Çok aşağılayıcı bir durumdu bu. Giysilerimiz sırlıklam olmuştu; çocuklarım tir tir titriyordu. Artık o kadar aç, susuz, yorgun, bitkin ve çaresizdim ki, kendimi savunacak takatim kalmamıştı ve her şeyi olurluna bıraktım. "Simsarlar" bizleri önce bir kulübede sakladılar sonra tekrar kıyıya sürüklediler.

Derken bizi yine bir bota oturtular ve hareket ettik. İstirap dolu yetmiş dakika sonra Yunanistan'ın İstanköy Adası'na vardık. Çocuklarımla birlikte tekrar karaya ayak basınca hıçkırığa hıçkırığa ağladım. Rahatlamanın gözyaşlarıydı bu. Kaçışın en tehlikeli kısmını geride bıraktığımızı biliyordum ve artık büyük çocuklarımı ve sevgili eşimi kısa bir zaman sonra kucaklayabilecektim.

Sınır Tanımayan Doktorlar ve gönüllü yardım örgütü üyeleri bizlere İstanköy'de küçük bir iglo çadırı, üç adet izole halı, kuru giysi, yiyecek ve sıcak çay verdi. Geceleri çok soğuk olsa da ve çadırdaki yatmak zorunda kalsak da Avrupa'daki karşılaşma biçiminden etkilenmiştim. İki hafta boyunca feribot, otobüs ve trenlerle, kimi zaman da yayan kuzeye doğru, eşim, Ritaj ve Muhammed'in barındığı Mecklenburg-Vorpommern yönünde ilerledik. Yol boyunca, içinde çadır, uyku tulumları, yiyecek, ilaç ve giysi olan ağır bir çanta taşıdım. Rinad yorulduğunda onu da kucağıma almak zorunda kalıyordum. Tamamen yorgun ve bitkin düşmüştü. Onun için kısa bir mola vermeyi çok isterdim ama yolumuza aralıksız devam etmek zorundaydık. Ailemizin diğer yarısına ulaşmak için aşılması gereken sınırlardan birinin aniden kapanmasından ve ortada bir yerlerde kalmaktan çok korkuyordum. Bu nedenle uymak için sık sık yol kenarlarına uzanmak isteyen Rinad'ın isteğini yerine getiremezdim.

Sanırım diğer büyük kızım yanımda olmasaydı bu zorlu yolculuğun üstesinden gelemezdim. Pek yakında babasına ve kardeşlerine kavuşacağı için enerji saçıyordu Reemas adeta. Ona göre kaçışımız büyük bir serüvendi ve yol boyunca bana her cesaret vermişti.

Sloven-Avusturya sınırına vardığımızda, işte tam o korktuğum şey başımıza geldi. Sınırdaki yoğun bir kalabalık vardı ve karşıya geçilemeyeceği söylentileri dolanıyordu ağızdan ağıza. Sığınmacılar panik içerisinde sağ sola koşturuyordu. Neticede herkes bir biçimde Avusturya'ya geçmek istiyordu. Korkunç bir izdiham, itiş kakışlar başladı. Kimileri bitkinlikten bayılarak yere yığıldı. Dehşet verici bir manzaraydı. Çılgına dönmüştüm. Çocuklarımın da bu kalabalıkta ezilmesinden korkmuştum. Çok şükür ki, Reemas da Rinad da güçlü durdular.

Sonunda 18 Kasım'da Passau'dan Almanya'ya giriş yaptık. Bir hafta sonra da Mecklenburg-Vorpommern'e giden trene bindirildik. Nihayet üç ay sonra tekrar kocama ve çocuklarıma kavuşabilecektim. O kadar heyecanlıydım ki, kalbim duracaktı neredeyse. Trenden inip kucaklaştığımızda hepimiz gözyaşlarına boğulduk. Pek çok insan orada durakaldı ve bizleri izlemeye başladı. Onların da gözyaşlarını tutamadığını gördüğümde doğru bir yere geldiğimizi anladım.

Benim iki küçük çocuğumla birlikte bir üç ay daha eşimden, Ritaj ve Muhammed'den ayrı yaşamam gerekiyordu. Ama sonunda, İmar ve İskân Daire Başkanı'nın inanılmaz desteği ve başka gönüllü yardımseverler sayesinde Mecklenburg-Vorpommern'in bir köyünde bir arada yaşayabileceğimiz küçük bir ev bulduk.

Bugün Rinad'ın anaokulundaki ilk günüydü; Muhammed, Ritaj ve Reemas da Almanya'daki okullarına bugün başladılar. Okullar başlamadan onlarla her gün Almanca çalıştık. Onlara sözcük ezberlettirdim ve Latin alfabesini öğrettim. Daha okul açılmadan önce isimlerini ve birçok Almanca sözcüğü yazabiliyor ve okuyabiliyorlardı. Onların burada da yine başarılı birer öğrenci olmalarını ve Suriye'den kaçmadan önce Muhammed ve Ritaj'a, hep birlikte büyük mutluluklara ulaşacağımıza dair verdiğim sözün artık gerçekleşmesini istiyorum. Bunu hayata geçirmek için de çocuklarım ve ben çok çalışacağız. Evet, sonunda tekrardan hayal kurmaya ve geleceğimizi planlamaya başlayabiliyoruz. Bu hakka sahip olmak muhteşem bir duygu! Suriye'de yıllardır bundan mahrum kalmıştık. Kimse geleceği düşünemez olmuştu; sadece hayatta kalmaktı herkesin çabası.

Şu sıralar gönüllü çevirmen olarak çalışıyorum ve resmi ma-

kamlara işi düşen sığınmacılara yardım ediyorum. Çocuklarımın gittiği ilkokulda ücretsiz İngilizce dersi vermeyi de teklif ettim. Ayrıca Alman okullarında öğretmenlik yapabilmek için Potsdam Üniversitesi'nde geliştirici ek eğitim programına katılmak istiyorum. Amacım, yeni gelen sığınmacı çocuklarına ve Alman sınıf arkadaşlarına ders vererek yardım etmek.

İnternette zaman zaman Almanya'da yaşanan yabancı düşmanlığından kaynaklı taşkınlıklarla ilgili haberleri okuyorum. Ancak ailem ve ben bugüne dek böyle bir şey yaşamadık. Kaçış sırasında sınırsız yardımseverlik gördüğümüz gibi acımasız zulümler ve insanı kötürüm eden korkular da yaşadık. Ancak Almanya'da bulduğumuzdan beri hep bizim iyiliğimizi isteyen insanlarla karşılaştık. Gördüğümüz bu insanlığa bir an evvel karşılık verebilme fırsatını yakalayabilmek için Allah'a her gün dua ediyorum.

AMEENA A. (38), Mart 2016
Mecklenburg-Vorpommern'de bir köy.

Giriş: Sığınmacı Devrimi

MARC ENGELHARDT

Kitabın adı bir rastlantı değildir. Bilinçli olarak seçilmiştir. Günümüzde milyonlarca insanı vatanlarından kaçırılan bir krizden söz etmek elbette doğrudur; ancak Almanya, Avrupa ve dünyanın dört bir yanında yaşananlar bir sığınmacı krizi olarak değerlendirilemez. Bu bir sığınmacı devrimidir. 65 milyondan fazla insan eşini, dostunu, akrabasını, malını, mülkünü, işini, kültürünü, geleneğini, kısacası yurdunu terk etmek zorunda bırakılmıştır. Hepsisi de savaş, şiddet, doğal afet, eşitsizlik, takibata uğrama ve vatanlarının batma korkusundan kaçıyor ya da çocuklarının geleceği için duydukları kaygıdan. Kaçanların küçük bir azınlığı da Avrupa'ya sığınıyor.

Kaçış küresel bir olgudur. İnsanlar Suriye'den olduğu gibi Eritre'den, Yemen'den ya da Kongo'dan da kaçıyor: Kimileri Almanya'ya, ABD'ye, Lübnan'a, Güney Afrika'ya, kimileri de kendi halkının dahi terk ettiği bir ülke olan Somali'ye... Birleşmiş Milletler'in rakamlarına göre sığınmacıların yüzde 86'sı gelişmekte olan ülkelere sığınıyor. Tek bir kaçış rotası yok ya da kaçış için tek bir sebep. Kaçış, kaçanların hayatını baştan aşağı değiştiriyor. Böyle bir kararı da herkes kendisi verir. Bilinmez bir gelecek uğruna yaşadığı hayattan vazgeçme kararının kimse için kolay olmadığını, bu kitapta dünyanın her köşesinden topladığımız yaşam öyküleri göstermektedir. Hiç kimse kaçarken ölümü göze alacak kadar düşüncesiz değildir. Ve yine hiç kimse geçerli bir nedeni olmadan o ana kadar kazandıklarından bir hamlede vazgeçmek istemez.

SIGINMACILAR KENTİ

İnsanlık için düzenlenmiş devletler hukukunun temellerinin atıldığı Cenevre kendini evrensel bir kent olarak görür. Kaçış, kent tarihinin bir parçasıdır: 300 yıldan çok daha önce Fransa'dan kaç-

miş on binlerce Huguenot'u bağrına basmıştır bu kent. Günümüzde nüfuz sahibi birçok Cenevrelî ailenin kökü bu sığınmacılara uzanmaktadır. 1951 yılında 147 devletin imzasıyla yürürlüğe giren sığınmacılar sözleşmesi burada kabul edilmiştir. BM Mülteciler Yüksek Komiseri, bugün de Cenevre'de modern bir cam kulenin en üst katında "Milletler Cemiyeti Sarayı"nın* karşısında oturur. Fakat sığınmacılara Cenevre'nin sanayi bölgesinde yer alan, tamamı sarı-mavi boyanmış iki katlı kübik metalik yapılı alış-veriş merkezinde rastlarsınız.

Anacaddenin karşısındaki sığınma yurdunun sakinleri Ikea mağazası restoranı sabahları saat dokuzda kapılarını açtığında ağır ağır içeri girerler. Açık olan yegâne kasada, bedava kahve içebilmek için turuncu renkli Ikea-Aile-Kartı'nı okutanların çoğu genç erkeklerdir. Kart, otomatlardan ücretsiz temin edilir. Sığınmacılar, Avrupa'ya geldiklerini resmen belgeleyen evrak dışında başka herhangi bir belgeye daha sahip olmadan önce Ikea-Aile'sine katılırlar. Dumanı tüten kahveleriyle genelde, güneşin pırıl pırıl vurduğu pencere kenarındaki masalara küçük gruplar halinde otururlar. Suriyeliler bir masada, Afganlar diğer bir masada. Nijeryalı Kosovalı'nın çapraz karşısında otururken Iraklılar kendilerini biraz uzağa çeker ve diğerleriyle aralarında boş iki sıra masa kalacak şekilde oturur.

Kendini Abdullah diye tanıtan bir Iraklı uzun bir tereddütten sonra "Sığınma yurdunda sıkışık bir alanda yaşıyoruz; hiç değilse burada biraz özel alanımız olabiliyor" diye söze başlıyor. Abdullah, kapılar daha açıkken, Balkanlar üzerinden buraya gelmiş. "Ama yine de uzun ve zorlu bir yolculuktu – ve şimdi buradayım; bekleyiş ve belirsizlik çok daha zor." Abdullah'ın ailesi Türkiye'de bekliyor. Haftada bir ailesini arıyor, endişe etmemeleri ve bir müddet daha beklemeleri gerektiğini söylüyor. Sığınma talebinin kabul edilmesi yönünde Abdullah'ın şansı fazla görünüyor. Zira Sığınmacıların Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi gereği hiç kimse, savaş veya çatışma yüzünden takibata uğradığı ülkeye geri gönderilemez.

Buna karşılık, bir süre sonra sohbetimize katılan Nijerya'nın kuzeyinden gelen Umaru bu konuda daha talihsiz. "Küçük bir

* Bugünkü Birleşmiş Milletler Binası. Cenevre'nin sembolü olan bu yapı hâlâ "Milletler Cemiyeti Sarayı" olarak anılır. (Kitap) Arşivi - <https://rantey.org>

köyden geliyorum. Orada bana göre bir iş yoktu. Okulu bitirdiğimde herhangi bir işte çalışmak için çok uğraştım.” Yaşadığı yerin yüz kilometre ötesinde büyük bir kent olan Kaduna’da da şansını zorlamış. “Ama nafile. Çalışmak, para kazanmak istiyordum, çünkü para olmadan bir aile kuramam. Fakat Nijerya’da bu imkânsız; çok az iş var ve sana yardım edecek kimse yok.” Köy halkının yarısı Umaru’nun Avrupa’ya kaçması için maddi destek vermiş. “Normal bir hayatım olsun. Bu bana yeter, özel başka hiçbir bir beklentim yok. Bu benden neden esirgeniyor; bir türlü anlayamıyorum.”

Umaru, Makedonya sınırı kapatıldıktan sonra uzun bir süre binlerce sığınmacının sıkışıp kaldığı Yunanistan’ın kuzeyindeki İdomeni kampında çekilmiş görüntüleri televizyonda görmüştü. Gruplar, tel örgü, göz yaşartıcı bomba atan polis, coplarla müdahale eden asker engellerini tekrar tekrar aşmaya çalışıyordu. Sınır bariyerini yıkmaya çalışıyorlar, taş atıyorlar, yumruklaşıyorlardı. “Öfkelerini anlayabiliyorum” diye hayıflanıyor Umaru. “Şiddet kuşkusuz kabul edilebilir değildir – ama ben de orada olsaydım, sinirden aynı şekilde kendimi kaybederdim. Dünyanın yarısını tel örgü ve bariyerlerle kapatarak insanın, diğer yarının yaşadığı hayat arayışı içinde olmasını engellemek hiç doğru değil.” Abdullah başını sallıyor. “Kaçmanın sebebi bir bakıma korunmadır; özgürlük ve onur ile de ilişkisi vardır. Bunları da her insan hak eder. İdomeni ve başka yerdeki insanlar ülkeye alınmak için yalvarmak zorunda kalmamalı; tam tersi, buna hakkı olmalı. Evet, bizim buna hakkımız var!”

Biz Ikea-Kafe’de sohbet ederken BM sığınmacı yardım kurumunun cam kulesinde oturan yeni biri daha Avrupa’yı sığınmacılar sorunu konusunda uzlaştırmaya çalışıyor. On yıl süreyle siyasi ağır toplardan António Guterres Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ni (BMMYK) yürütmüştü. Ancak Portekiz’in bu eski başbakanı, görevinin son yılı 2015’te yaptığı veda konuşmasında iflas bayrağını çekerek bir anda düş kırıklığı yaşattı: “İflas ettik. Sahip çıktığımız insanların onurlarını korumak için, asgari düzeyde dahi yardım ve destek verebilecek durumumuz kalmadı.” Artık Guterres’in halefi Filippo Grandi, ünlü sefelinin belini büken maddi sorunların üstesinden gelecekti. En son Filistinli sığınmacılarla ilgilenmiş olması bakımından dikkatleri üzerine çekmiş İtalyan Grandi.

Birleşmiş Milletler dışında, Guterres gibi siyasi örgütlenmelerle hiçbir bağı yok. Buna karşın kaçanların kamplarını ve yaşam öykülerini biliyor. Sudan, Suriye, Türkiye, Kongo ve Irak'ta çalışmış. Afganistan'da, bugüne kadarki en büyük "gönüllü geri dönüş" projesini yürütmüş; sonra da Filistin. Kötülükler ve felaketler karşısında sadece tek bir şeyin anlamlı olduğunu söylüyor Grandi: "Sadece ve sadece birlik ve dayanışma." Bunu da sahada öğrenmiş.

Özellikle de 2015'in yazında Avrupa'ya gerçekleştirilen kitlesel göçün istisnai bir durum olarak kalmayacağını da biliyor. "Hayatım boyunca hep sığınmacılarla uğraştım. Ve son yıllarda dünya kökten değişti" diyor. "Yine de sığınmacıları korumalıyız ve insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmeleri için gereken her şeyi yapmalıyız. Okullar ve işyerleri de buna dahil; zira krizler eskiye oranla çok daha uzun sürüyor." Sığınmacılara üst sınır belirleme tartışmaları yürütülürken bunlar kulağa garip geliyor olsa gerek. Ancak Grandi sadece mücadeleci değil, kararları hayata geçiren deneyimli bir uygulayıcı da aynı zamanda. Bu çerçevede, sığınmacılar için geniş çaplı yeniden yerleştirme ve aile birleştirme programlarının yapılandırılmasından yana. Böylece hem göçmen kaçakçılarının işi bozulacak hem de kaçış tüm taraflar için planlanabilir olacak. "Suriye'nin komşu devletlerinden yasal göçe izin verilmesini sağlamalıyız – zira bu devletler bu yükü taşıyamaz duruma gelmiştir."

Üye devletler Suriyeli sığınmacıları yeniden yerleştirme adına düzenlenen bir zirvede 185.000 işyeri vaadinde bulundu. Çok az tabii. Sadece Suriye'nin komşu ülkelerinde 4,8 milyon Suriyeli yaşıyor. Ama bu bir başlangıç, yeni bir deneme. 9300 çalışanıyla BMMYK, –krizleri çözmek için müzakerelere de girerek– inisiyatifi tekrar ele almaya çalışıyor. Sığınmacı akınları, Grandi'nin sevk ve idare etmek istediği evrensel olağanlığın bir parçası haline geldi. Bu aslında bir zamanlar üstü kapalı, "Gün gelir tüm krizler biter ve herkes evine geri döner" umudunun taşındığı yaklaşımdan çok farklı bir anlayış. "Benim yerim yurdum yok artık" diye hayıflanıyor Abdullah, ikinci kahvesini içerken. "Ben de burada kendime yer yurt edineceğim" diye söze atılıyor Nijeryalı Umaru. "Evrensel refahtan payıma düşeni çalışarak elde etmek istiyorum. Nijerya'da bunu yapamıyorsam, –her ne kadar şu an özlemle Nijerya'ya geri dönmeyi arzulasam da– başka bir yerde bunu yapabilmeliyim."

SIĞINMACI KİMDİR?

Yoksulluktan kaçmış biri olarak, ikinci sınıf bir sığınmacı sayılacağını kendisi de biliyor Umaru. Ve Ikea-masamıza giderek daha fazla yaşayıp sohbetimize katılanlar da onu bu anlamda destekliyor. Umaru 20 yaşını doldurmuş, iyi –en azından Kuzey Nijerya standartlarına göre iyi– bir not ortalamasıyla mezun olmuş ve kendi ifadesine göre ağır koşullarda çalışmaya hazır. Ben ona inanıyorum. Nijerya’da onun bu isteği hiç işe yaramayacaktır. Nijerya, Afrika’nın en büyük petrol üreticisi ama köylerin bundan hiçbir çıkarı yok. Benzin dahi –eğer istasyonlarda tükenmediyse– satın alınamayacak kadar pahalı. “Rüşvet” diyor Umaru, “Rüşvetçi grubun bir üyesi değilseniz, ne iş ne yaşam ne de gelecek şansınız olur.” Öte yandan, aralarında Alman şirketlerinin de bulunduğu birçok firma Nijerya ile iyi işler yürütüyor. AB Nijerya ile serbest ticaret anlaşması yaptı, tıpkı tartışmalı TTIP gibi. Nijerya’nın en zengin işadamı Aliko Dangote’nin yaklaşık 20 milyar avro değerinde bir servete sahip olduğu söyleniyor. Bir karşılaştırma yapacak olursak: Nijerya 2016 yılında devleti iflastan kurtarmak için Dünya Bankası’ndan üç milyar avro acil kredi talebinde bulunmak zorunda kalmıştı.

Nijerya devleti iflas etmese bile vatandaşlarının özgürlüğünü ve haklarını koruyabilecek, onları himaye edebilecek, fazlasıyla tehlikeye maruz kalmış çevreyi koruyabilecek, sosyal yardım, dayanışma ve fırsat eşitliğini sağlayabilecek durumda değil. Bugün, yaklaşık 180 milyon Nijeryalı’dan 110 milyonu mutlak yoksulluk sınırları içerisinde yaşamaktadır: Nesiller boyu yoksulluktan kurtulma şansına ve de umuduna sahip değiller. Peki, bu koşullardan kaçıp onurlu bir yaşam fırsatı arayışına giren biri, Abdullah gibi savaştan kaçmaya çalışan bir sığınmacıyla aynı değerde değil midir? “Öyle olduğundan eminim” diye cevap veriyor Abdullah.

Hukukçular, sosyologlar, filozoflar sığınmacı kavramının nasıl yorumlanması gerektiği üzerinde tartışıyorlar. Peki, ekonomik sığınmacı kavramını tartışmak ne işe yarar; hele ki küreselleşmiş ekonomi dünyasındaki sosyal eşitsizlikler aslen baskı veya zulüm anlamına geliyorsa, sanayi devletlerinin neden olduğu iklim değişikliği yoksulların tarlalarını verimsiz kılıyorsa, başka uluslarla karşılaştırıldığında Almanya gibi ülkelerde harikulade bir zen-

ginlik hüküm sürüyorsa? Takip eden sayfalarda yaşam öykülerini okuyacağınız sığınmacıların istisnasız hepsi gönülsüz olarak yola çıkmıştır. Dünyanın neresinde olursa olsun onlarla yazgıları hakkında konuştuğunuzda, son derece basit bir tanım ortaya çıkıyor: Sığınmacı, yerinde kalmak istemesine rağmen gidendir. Çünkü koşullar onu orada alıkoyamıyor. Evet, bu kitapta yer verdiğimiz sığınmacıların hemen hemen hepsi geldikleri topraklara geri dönmek istiyor. Ne var ki bu –hem kişisel hem de kaçmalarına neden olan birçok sebepten ötürü– mümkün değil. Yoksulluk, talihsizlik, ümitsizlik, “gelecek umudu”nun olmaması, daha iyi bir yaşamın göz kırptığı ülkelere doğru yönelmenin başlıca nedenlerinden.

Bunun bir son bulabileceği “normal koşullara” dönüş umudu pek yok –kaldı ki bu da zaten birkaç kişinin global çoğunluğun sırtından kazandığı refahla eş anlamlı olan tarihsel bir ara aşamaydı. Tarihçi Phillipp Blom 2016 yılının ortalarında Zürih *Tages-Anzeiger* gazetesine verdiği demeçte “Göç akınlarına mani olmak mümkün değil. Toplumlarımız bu nedenle zamanla değişim gösterecek; muhtemelen de daha fazla yoksullaşacak” diye bir öngöründe bulunmuştu. Buna da müstehak olduğumuzu düşünüyordu, zira söz konusu olan yoksulluk ve açlık değil, “yılda iki yurtdışı tatiline çıkamamak ve aile başına iki araba ve iki televizyona sahip olamamak” diyordu. Blom, her iki Dünya Savaşı öncesi yıllardan söz ettiği *Der taumelnde Kontinent* (Sendeleyen Kıta) adlı kitabında sığınmacıları, çok yakında görülecek değişimlerin belirtisi olarak nitelemiş ve Avrupa’nın radikal değişimler yaşayacağını öngörmüştü.

İşte bu köklü değişimlerdir, kitabımızın adı olan “sığınmacı devrimi”nden kastettiğimiz. Ekonomi tarihçisi Jürgen Nautz, *Die großen Revolutionen der Welt* (Dünyanın Büyük Devrimleri) adlı temel eserinde devrimi, “mevcut koşulların bir anda siyasi veya toplumsal olarak kökten değiştirilmesi” olarak niteler –devrim, somut olarak Fransız Devrimi’yle ortaya çıkmış, sonraları da “genelleştirilerek temel değişimler, ani değişiklikler ve yenilikler için kullanılmıştır.” Filozof Hannah Arendt’e göre her devrimin odağında özgürlük yatar ve bu özgürlük sadece bireysel değil “herkes içindir; belki de bu yüzden devrim, ... insanlık ‘ideası’nın modern teknolojiyle fiili gerçekçiliğe ulaştığı ölçüde, modernleşmiş ve çağdaşlaşmıştır.” Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arendt *Über die Revolution** adlı kitabını başka bir makalesinde de belirttiği gibi, 1963 yılında bir sığınmacı olarak yaşadığı New York'ta yazmıştı. Daha o zamanlar dünyanın birbirine yakınlaşacağını, insanlığın soyutluktan (idea) gerçekliğe dönüşeceğini öngörmüştü. Ve bugün, internet ve sosyal medya dönemini yaşadığımız bu çağda, dünyamız daha önce hiç olmadığı kadar küçülmüştür –ve Arendt'ten hareketle yorumladığımızda da devrim, çağımıza özgü bir olgudur. World Wide Web ilk defa hemen hemen herkesin görebileceği ve örnek alabileceği bir dünya toplumu yaratmıştır. Ama aynı zamanda da sığınmacıların göz önünde bulundurduğu hedefler 1789 Parisi'ndeki “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” idealleriyle neredeyse aynıdır.

Küreselleşmiş ekonominin galip ülkelerine kaçış, devrimleri kaçınılmaz olarak değerlendiren Marksist yaklaşımla da açıklanabilir. Buna göre: Marjinalleştirilmiş –özellikle de güney küredeki– çoğunluk, ekonomik ve sosyal koşullar bakımından kuzey kürede egemen olan teknik-endüstriyel gelişmişliğin gerisinde kalmış ezilen işçi sınıfını temsil eder. Bu engellenmiş gelişme Marx'a göre ani sarsıntılı hareketlenmelerle telafi edilir: Bir devrimle. Marx'ı ister beğenin ister beğenmeyin ama ekonomik eşitsizlik ile kaçış arasındaki ilişkiyi yadsımak neredeyse mümkün değil. Bu nedenle “sığınmacı krizi” söylemi her açıdan yanıltıcıdır.

Avusturya televizyonu ORF'de katıldığım bir programda sunucu bana, “Afrikalı sığınmacıların Avrupa için bir tehlike oluşturabileceğini” düşünüp düşünmediğimi sordu. Açık konuşmak gerekirse, çok şaşırmıştım ve ona, “asla Avrupa için değil, oraya kaçan insanlar için bir tehlikenin” söz konusu olabileceğini söyledim. Başka bir deyişle: Bir krizin kurbanları yerinde kalan bizler değil, ülkelerinden kaçanlardır. Fakat “sığınmacı krizi” kavramı, “üstesinden gelinebilir”, eski koşulların yeniden sağlanabilir olduğu varsayımını da beraberinde getiriyor. Ama bu asla söz konusu değil. Kitapta okuyacağınız yaşam öyküleri birbirinden farklı olabilir ama hepsi köklü değişimlere işaret eder. Koşullar son zamanlarda değişmiştir ve değişmeye de devam edecek. Ama bu değişim nasıl sonuçlanır, asla bilinmez; tıpkı her devrimde olduğu gibi.

* Kitap, “Devrim Üzerine” adıyla Türkçeye çevrilmiştir (trc.org)

ALMAN GURBETİNE GENEL BAKIŞ

Bu kitabın yazarları olan bizler yurtdışı muhabirleriyiz. Birlikte weltreporter.net adlı bir bilgi iletişim ağı oluşturduk. Hepimizi bir araya getiren şey, yıllardır eski memleketimizin uzağında, haber sunduğumuz yeni bir memlekette yaşıyor olmamız. Çoğumuzun olduğu gibi benim de bir ayağım Almanya'da. Yılda birkaç kez Rügen Adası'na giderim; bu sayede de Almanya'ya yabancılaşmadığımı anlarım. Fakat 2015 Eylülü'nden sonra, Macaristan üzerinden Avrupa'ya gelmiş sığınmacılar özel trenlerle Almanya'ya getirildiğinde; sınır geçişlerinde iltica talebinde bulunanların oluşturduğu uzun kuyrukları, istasyonların kabul merkezlerine, spor salonlarının da acil kabul yerlerine dönüştüğünü televizyonlarda gördüğümde, bu resimleri aklımdaki Almanya ile bağdaştırabilmek hiç de kolay olmadı.

Bir tarafta pankartlarla sevinç naraları atan karşılama komitesi, diğer tarafta boğuk ve anlaşılmaz seslerle yürütülen protesto gösterileri. Aralarında da, bir şeyler söylemekten imtina eden politikacılar – belki seçmenlerinin tepkisinden korkuyorlar, belki de daha çok ortamdaki gerilimden. Bu durum bana, beklenmedik bir anda duvarın indirildiği 9 Kasım 1989 Berlini'ni hatırlattı. O zamanlar ben Köln'de 12. sınıfa gidiyordum ve haliyle Doğu Almanya sınırına, olunabilecek en uzak yerlerden birindeydim. O zaman da bir anda her şey değişmiş; toplumun temel değişmezleri ve siyaset bir gecede bambaşka bir şekle bürünüvermişti: Sınır ötesine geçen Trabbiler,* bir çırpıda yürürlüğe konulan karşılama parası, iflasın eşiğindeki Doğu Almanya'nın sözde büyük bütçe açığı üzerine yürütülen tartışmalar.

Hemen Karnaval tatilinde arkadaşlarımla ve onların eski Opel Kadett'leriyle, o tarihe kadar benim için ulaşılmaz olan şehirlerin keşfini yaptım. Rügen Adası'na da işte ilk o zaman, 1990'da, gittim. Fakat televizyondakinden ve hayalimde canlandırdığımdakinden bambaşka bir yerle karşılaşmıştım. Alışılmış hayat devam ediyordu. Fırınlara Doğu Almanya'ya özgü taş gibi sert küçük ekmekleri üretiyor; bizimle sohbete girişen insanlar sanki, başta yaşanan belirsizliklerden sonra yaşamını bundan böyle eski düzende sür-

* Trabbi (Trabant) Doğu Almanya'da yaygın bir araç markasıdır. (ç. n.)

dürme çabası içindeymiş gibi konuşuyordu. Sassnitz VEB Balık Kombinası'ndan çıkan ringa balığı konserveleri hâlâ tüketici raflarına yerleştiriliyordu – oysaki herkes, bu kombinanın ve konserve tüketimin pek yakında artık olmayacağını tahmin edebiliyordu. Evet, Barışçıl Devrim sonrası dönemi yaşıyorduk. “Bu sefer bakalım nasıl olacak?” diye kendi kendime sormuştum.

Rügen'de bulunduğum zamanlar kaldığım köy, turizm geliri yüksek olan zengin sahil beldelerinden biri değil. Köy, Bodden sahilinde yer alıyor ve zamanında çiftçi kooperatifçiliği tarafından işlenmiş uçsuz bucaksız tarlalarla çevrili – bugün orayı, bir tarımsal üretim şirketi işletiyor. Tepeciklerin birinde, içi yaz ortasında bile çok soğuk olduğundan sadece zorunlu hallerde ayin düzenlenen 14. yüzyıldan kalma bir kilise var. Ayrıca, sahibinin yaşadığı evle neredeyse iç içe diyebileceğimiz, kapısı açılır açılmaz zili kulaklarda çınlayan bir bakkal; bir de lokanta mevcut. Toplam 311 kişi yaşıyor burada; kısa süren yaz mevsiminde de tatil yapmaya birkaç düzine insan daha geliyor. Hemen futbol sahasının yanında kooperatifçilik döneminden kalma prefabrik beton yapılar var. Bu evlerden sadece birkaçı elden geçirilip modernize edilmişti, çünkü kimse o evlere yerleşmek istemiyordu. Ve şimdi, eyalet yerel idare temsilciliğinin birkaç hafta önce yaptığı açıklamaya göre, bu binalara sığınmacılar yerleştirilecekti.

Yapılan köy meclisi toplantısında öfkeliiler ve dehşete düşmüşler söze atılmışlardı: Yüz sığınmacının buraya geleceği söylentileri doğru muydu acaba? Oysaki yetkililer rakam telaffuz etmemişlerdi bile. Hamile bir kadın, çocuk arabasıyla köy sokaklarında yürürken insanın kendini artık güvende hissedemeyeceği yönünde iddialarda bulundu. Sonra da, boş duran evlerin yenilenmesine karşı bir imza kampanyası başlatılmasına karar verildi. Bir başkası “Hiçbir şey için para yok denirken bu işe para harcamak da ne demek oluyor” dedi. Derken yaşlı bir kadın ayağa kalktı ve hiddetli bir sesle, kaçanlara yardım etmenin ahlaki bir görev olduğunu söyledi, sözümona lüks evlerle ilgili olarak da: “Ben o evleri gezdim: İçinizden hiçbiri oraya taşınmak istemez” şeklinde devam etti.

Hemen birkaç hafta sonra da sığınmacılar köye geldi: Üçü Suriye'den, biri Çeçenistan'dan dört aile. Evler onarılmıştı ama içlerinde fazla bir şey yoktu, sadece elzem eşyalar. Masa, birkaç san-

dalye, yatak ve iki ailenin ortaklaşa kullanacağı bir ocak. Ve meclis toplantısındaki kargaşadan sonra hiç hesapta olmayan bir şey oldu. İlk köy sakinleri kapıyı çaldı ve eksikleri getirdi. Birisinin elinde dolabından ihtiyaç fazlası diye çıkardığı gömlekler vardı, diğeri de elinde tencerelerle geldi. Deniz sporları derneği prefabrik bina sakinlerinin duvarlara bakmaktan başka hiçbir eğlencesi olmadığını fark etmişti. Köyde televizyon ve uydu anteni için para toplandı; dernek üyeleri de bağlantıları kurdu. Ve bu destekler böyle devam etti. Daha önce imza toplayanlar dahi yardım eli uzattı. Perde eksikti. Hemen birisi birkaç kilometre ötedeki esnaftan perde satın aldı. Satıcı indirim de yapmıştı; sonuçta sığınmacılar içindi bunlar. Birkaç eski bisiklet bulundu ve tamir edildi; böylece yeni sakinler bunlara binebilecekti. Haftada bir gün köy evinde dil kursları organize edildi. Bir sonraki köy meclisi toplantısında çay ve pasta ikramında herkes birbiriyle yakınlaştı. Sohbet esnasında ortaya atılan “Birlikte başka ne yapılabilir?” sorusu üzerine bir doğa koruyucunun aklına hemen, ormana usulsüz atılmış çöplerin toplanması geldi – zira sığınmacılar köye geldiğinden beri kimse bununla ilgilenmemişti.

Bunun üzerine Paskalya’dan önceki cuma –yeni ve eski sakinler olmak üzere– yirmiden fazla erkek, kadın ve çocuk buluştu ve saatler süren çöp toplama işine koyuldular: İçi boş fıçılar, plastik tenteler, cam şişeler ve çöp poşetleri ormanlık alandan çıkartıldı ve bayramdan sonra çöp arabasının gelip toplayacağı yere yığıldı. Verilen molaların birinde içlerinde tek İngilizce bilen Suriyeli aile reisi Muhammed, “İnsanın yapacak bir işi olması çok güzel; bekleyerek, gereğinden fazla boşa zaman harcıyoruz” dedi, “Biz burada çok mutluyuz. İnsanlar çok nazik; biz de, buradaki yaşama daha fazla katkımız olabilsin diye elimizden geldiğince çabuk Almanca öğrenmeye çalışıyoruz.” Bizi evine davet etti Muhammed; zira en çok eksikliğini hissettikleri şeyin misafir olduğunu söyledi. Köyde İngilizce bilen çok az insan var. Bu nedenle sığınmacılar, dostça karşılanmış olsalar da genelde yalnızlar. Sadece hayretler içinde kalmamıştım; etkilenmişim de aynı zamanda. Köyümle gurur duyuyordum. Baştaki kaygılar, kuşku, karşı koymalar, içten insani bir yardımseverliğe dönüşmüştü. Üstelik hiç kimse burada kumandanlık da etmedi; herkes en iyi yardımı nasıl yapabileceğine kendisi karar vermişti – yardım edip edilemeyeceğini değil, nasıl edebi-

leceğini düşündü. Sığınmacılar köy halkından biri olarak görüldü, köy sakinleri de aynı şekilde onlardan biri gibi davrandılar. Arada bir sorunların da yaşandığı oldu kuşkusuz – dikensiz gül olmaz nihayetinde. Ama ilişkiler yürüyordu, hatta düşündüğümde çok daha iyi biçimde.

SIĞINMACILARLA DOLU BİR ADA

Belki de buradaki en büyük etken, yaşlı birçok Rügen sakininin kaçış olgusunu kendi hayatından biliyor olmasıdır. 1946 yılındaki nüfus sayımında Rügen'de 370.565 sürgün yaşıyordu; ada sakinlerinin beşte ikisinden fazlası. Hepsi de İkinci Dünya Savaşı sırasında veya savaştan sonra adaya kaçmıştı, birçoğu da kendi isteği dışında. O dönemlerde Rügen, Batı'ya kaçan Doğu Prusyalılar arasında çıkmaz yol ya da “fare kapanı” olarak tanımlanırdı. Başarabilen adayı geçip Batı'ya kaçabiliyordu. Fakat 1945'in Mart ayında ailesiyle birlikte Hinterpommern'den kaçan sekiz yaşındaki Irene Beilke buraya kadar gelebildiği için mutluydu. “Atlar ve at arabalarıyla Oder Köprüsü'nden geçmek zorundaydık. Köprü havaya uçurulacaktı – zaten delik deşikti, arabanın tekeri çukura girdiğinde yola devam edemiyorduk.” Köprü'nün arkasından ateş ediliyor, üzerinden savaş uçakları geçiyordu. Savaş daha bitmemişti. “Geceleri ahırlarda, ambarlarda ve bir ordugâhta geçirmiştik” diye hatırlıyor Irene. “Bir keresinde de Eggesin'de bir çiftlik evinde konakladık, hep birlikte çift kişilik bir yatakta – nihayet uzun zaman sonra hepimiz iyice yıkanabilmiştik.”

Ölüm kalım savaşının verildiği kaçışla ilgili hafızalarda kalanlar küçük küçük anekdotlar aslında. O günlere ait unutulmuş bazı hatıralar bugün tekrar canlanıyor diye lafa giriyor Elisabeth Sackel. “Sığınmacı akını, kaçanların resimleri, tüm bunlar anıları tazeliyor.” Helga Kinzel adında üçüncü bir arkadaşıyla birlikte Elisabeth Sackel savaştan sonra Sudetenland'dan Rügen'a kaçmış. Şimdi üçü de adanın batısında küçük bir yerleşim merkezi olan Gingst'te, Elisabeth Sackel'in salonunda oturuyor ve o zamanın ve bugünün kaçışı hakkında konuşuyor. “Yurtlarından kaçanlara biz de çok acıyoruz doğal olarak; özellikle de çocuklara” diyor Helga

Kinzel. “Eğer insanlar böyle bir yola çıkıyorlarsa sorun gerçekten de vahim olmalı” diye sözün devamını getiriyor Irene Beilke kendinden emin; diğer ikisi de baş sallıyor.

Sackeller’in, Ağustos 1946’da Sudetenland’dan yola çıkarken kişi başına 50 kilo eşya alma izinleri varmış. Üzerinde neredeyse çocuklara ya da yürümekten yorgun düşmüş dermansızlara bile yer olmayan tıka basa dolu arabalar ve çuvallarla Batı yönünde yola koyulmuşlardı. Sadece beş saatleri vardı toparlanmak için. Ama Sackeller önceden her konuda uyarılmıştı. “Bizden önce kaçmış olan diğer arkadaşlardan bizleri nelerin beklediğini biliyorduk ve hazırlık işlerine koyulmuştuk.” Rügen’e gelindiğinde, haftalarca yollarda bitkin düşmüş sığınmacılar yer sorunuyla karşılaşmışlar. Hiçbir yerde yer yokmuş. Sonunda ebeveynlere bir sofada demir bir karyola, çocuklara da bir kiler köşesi bulunmuş. “İki üç yıl orada kaldık. Biz çocuklar tarlaya gider, başak toplardık; akşamları da annemlerle birlikte harman döverdük – bu iş karşılığı bir litre süt alabiliysek, ne mutluysa bize.”

Ada insanlarıyla yakınlaşmak pek kolay olmamıştı. “Çocuklar başta bizimle oynamak istemiyordu” diye anımsıyor Irene Beilke. Rügenliler diyalekt konuştuklarından sürgünler onları pek anlamıyordu; Südet Almanları Katolik’ti, ada sakinleri ise Protestan. “Biz inancımızı da beraberimizde getirdik” diyor Elisabeth Sackel. “Buradakinden farklıydı.” Ayrıca, sığınmacıların eğitim düzeyi ada sakinlerinden daha iyi olmasına rağmen, başta onlara göre iş de yokmuş. Zamanla her şey değişmiş. “Okulu bitirdiğimizde artık eşit haklara sahip olduk” diyor Helga Kinzel.

Renkli porselen fincanlardan kahvelerini içen ve ev yapımı dörtgen pastalarını yiyen bu üç kadınla bugün konuştuğunuzda onların Rügenli olmadığına dair hiçbir iz bulamazsınız. Birçok sürgün zamanla adayı terk etmiş, kimileri de burada kalmış. Savaşın elli yıl sonra, 1996’da, hemen hemen her sekiz Rügenli’den biri sürgündü, yani sığınmacıydı. Rügen’e yeni gelen sığınmacılarla ilgi olarak da bu üç kadın hoşgörülü olunmasını, zaman zaman da geriye dönüp eski günlerin hatırlanmasını savunuyor. “Bugün sığınmacıların evlerini kundaklayanlar, bir zamanlar büyük anne ve babalarının da birer sığınmacı olduğunu unutmuş anlaşılan” diye hiddetle söyleniyor Irene Beilke.

Irene Beilke, Elisabeth Sackel ve Helga Kinzel buraya kaçtıktan sonra Rügen'e tamamen uyum sağlamışlar – eski memleketlerine özgü bazı lehçeler dışında; bunu da kendileri söylüyor. Demek ki kalmalarına izin verilirse, Suriyeli Muhammed de Rügen'deki bu küçük köyde, Iraklı Abdullah veya Nijeryalı Umaru da Cenevre'de başarıyla yollarını çizebileceklerdir.

Suriyeli Ameena kitabımızın önsözünde, kaçmaya karar verebilmek için yaşadığı büyük korkuları, kaçış esnasında başından geçen dehşet verici anları bir bir anlatmıştı. Şimdi yıllar sonra kendini ilk defa güvende hissediyor ve artık benzer kaderleri paylaşanlara yardım etmeye çalışıyor. Kendisini kabul etmiş toplumun yararlı bir parçası olmaya çok kararlı. Aynı şey eşzamanlı olarak birçok yerde, bütün dünyada yaşanıyor. Milyonlarca kaçışın her biri, kişiye özgü bir hayat öyküsüdür. Bu yaşam biçimlerinden bazılarını işte bu kitapta topladık. Elbirliğiyle, bizim bildiğimiz dünyayı değiştiriyor onlar. Yurdundan kaçıp yeni yurdunda kalan dünyayı ve kendisini değiştiriyor. Kaçtıktan sonra tekrar geri dönen de artık eski kendisi değil. Onu içine almış toplum da artık eskisi gibi değil; sığınmacının terk ettiği topraklar da. Geri dönüşü orayı ayrıca yine değiştirecektir.

Sığınmacı devriminden sonra dünyamız, günümüz krizlerinin çoğunu geride bırakmış olacağımız, dayanışık, daha adil, daha çok yönlü bir dünya olabilir aslında. Bunun gerçekten böyle olup olmayacağı da tamamen bizim elimizde.

1.

Suriye'den Lübnan'a

Berkayel ve Yeni Sakinleri

THERESA BREUER

Suriyeli sığınmacılara kardeş gibi kapılarını açmış Berkayel köyü Beyrut'un yaklaşık yüz kilometre ötesinde yer alır. Köye yolculuk, bugün de hâlâ görülmeye değer bulunan Lübnan başkentinden başlar. Beyrut, başka hiçbir yerde görülmediği kadar o muhteşem geçmişine tutkuyla bağlıdır. Brigitte Bardot'nun Peter O'Toole ile dans ettiği ve Arabistanlı Lawrence'ın Beyrut barlarında içki içtiği zamanları dilinden hiç düşürmez. Belki de bir tür çaresizliktir, Lübnan başkentinin Yakındoğu'nun Paris'i olma klişesine sımsıkı sarılmasının nedeni. Uzun zamandır jet sosyete artık başka yerleri tercih ediyor. Uzun zamandır Beyrut artık fazlasıyla gürültülü, fazlasıyla pis, fazlasıyla perişan.

15 yıl süren ve 1990'da sona eren iç savaşın açtığı yaraların üstü kimi yerlerde kalın kimi yerlerde de hafif makyajlarla kapatılmış. Geçmiş yaşanmışlıkların üzerini örtmek o kadar da kolay olamıyor anlaşılan. Ama yine de o izlerin üstünü örtmüş gibi davranmaya çalışıyor şehir halkı ve de sabahları pembe taytları ve çarpıcı dudak boylarıyla sahil boyu koşuya çıkan kent kadınları. Beyrut şehir merkezi yeniden yapılandırılmış, fakat yapılanlar Doğulular için inşa edilmiş bir Disneyland'den farksız. Fransız sömürgeciliği ve Osmanlı İmparatorluğu döneminden esinlenerek yaratılmış mimari, şehrin geri kalan kısmıyla tamamen aykırı düşmüş.

Beyrut, sakinlerinin her savaşta dans ederek cenkleştiği bir yer olarak da bilinir. Gerçekten de 2015 yılının Kasım ayında Şii Borj Al Brajne semtinde IŞİD terör örgütüne mensup iki canlı bombanın saldırısında 43 insanın hayatını kaybettiği olayın ertesi akşamı barlar sanki hiçbir şey olmamış gibi yine dolup taşmıştı. Bunu teröre karşı bir eylem, bir nihilizm veya Şii kurbanlara karşı

Hıristiyan ve Sünni halkın duyarsızlığı olarak mı yorumlamalı, bilemiyorum.

Yolculuk Beyrut'un kuzeyine doğru ilerler. Ancak araçlar ağır seyreder. Hemen hemen her zaman trafik sıkışıklığı vardır ve egzozdan ötürü camlar kapalı tutulmak zorundadır. Ön cama ışıklı reklam panoları yansır: Amerikan Fast-Food zincir markalarının ve uluslararası lüks markaların pırlanta mücevher reklamları.

Yol, bir zamanların balıkçı köyünden büyük bir metropole dönüşmüş, 3000 yıl önce Fenikelilerin ilk alfabeyi geliştirdiği şehir olan Biblos'un önünden geçer. Birçok Lübnanlı bugün dahi bu geçmişle anılmak ister; kendini yakın tarihiyle değil binlerce yıl öncesi tarihle özdeşleştirir. "Aslında biz Arap değiliz, Fenikeli'yiz." Evet, bu söyleme, tavanı avizelerle ve havası kibirle bezenmiş restoranlarda çok rastlarsınız.

Ülkenin ikinci büyük kenti Trablus'a vardığınızda tamamen makyajsız bir manzarayla karşı karşıya kalırsınız. Yollardaki Mercedes-taksiler eski ve paslıdır; evlerin çoğu kurşun delikleriyle kaplıdır. Yol daha sonra, yirmi yıldır birbiriyle savaşan, birbirine düşman Bab al-Tabbaneh ve Cebel Muhsin mahallelerinden geçer. Her iki semti birbirinden ayıran hattın adı kehanet gibidir sanki: Suriye Caddesi. Bab al-Tabbaneh sakinleri Suriye'deki isyancılar gibi Sünni'dir. Cebel Muhsin halkı da tıpkı Suriye diktatörü Beşşar Esad'ın rejimi gibi alevi inancına bağlıdır. Suriye'deki savaş onlar için, çatışmaları düzenli aralıklarla tekrar canlandırmaya vesile olması bakımından memnuniyet vericidir.

Trablus'tan sonra trafik azalır ve yollar daralır. Artık Pizza-Hut veya Starbucks tabelası ışıklarını, devasa yağ aldırma ya da saç ektirme reklam panolarını göremezsiniz. Bunun yerine, askeri kontrol noktaları, kebabçılar, lastikçiler dikkat çeker.

Beyrut ile Akkar diye bilinen bu bölge arasında belki sadece yüz kilometre var ama gerçekte dünyalar var. Caddelerde değil frapan, çekici olarak bile nitelenebilecek kimseye rastlayamazsınız; ne stilleto giymiş ne de yüzü tanınmayacak kadar gerdirilmiş bir kadın görebilirsiniz. Yolunuzu kesen arabalarda V8-motoru yoktur. Ve hiç kimse Lübnan'ın, sabahları dağlarda kayak yapılabilen öğleden sonraları da Akdeniz'de denize girilebilen tek ülke olduğu gerçeğini övünç kaynağı yapmaz.

BİR LÜBNAN FAKİRHANESİNDE

Akkar ülkenin en yoksul bölgelerinden biridir. 788 kilometrekarelik bir alana yayılır ve Suriye ile yüz kilometre uzunluğundaki sınırı paylaşır. Burada oturanlar –ki nüfusun yüzde 60'ından fazlası yoksulluk sınırının altındadır– askeriyede çalışır veya çiftçilik yapar. Bazıları da benzin kaçakçılığına soyunmuştur. Aslında insanların yerleşmek yerine terk etmek istediği, deyim yerindeyse neredeyse tamamen unutulmuş bir bölgedir.

En azından 2011 yılına kadar böyleydi. Derken, bölgeyi önce büyük umutlara boğan, hemen sonra da derin depresyona sürükleyen bir fırtına koptu. Evet, yakın tarihin en kanlı savaşı olan Suriye'deki savaş bölgenin siyasi coğrafyasını baştan aşağı değiştirdi; yüzbinlerce insanın canını aldı ve milyonları buradan kaçmaya zorladı. Tabii komşu Lübnan'a da sığınanlar oldu. Ve bir milyondan fazla sığınmacı buraya yerleşti. Bugün, sadece Akkar'da 250.000 Lübnanlı'ya karşılık 100.000'den fazla Suriyeli'nin resmen kayıtlı olduğu bilinmektedir.

Akkar'ın iç kesimlerine doğru dağ yollarında kıvrıla kıvrıla ilerlediğinizde Berkayel köyüne varırsınız. Buranın şartlarına göre bile köy yoksul olarak nitelendirilir. Yol kenarındaki kasap vitrine asılmış yarım koyunlar; giyim eşyası satan bir dükkânda Çin malı ucuz parçalar; gösterişsiz beton binaların garajlarında kaporta başında vida sıkamakla meşgul, yarı ömürlerini yıllar önce tamamlamış üstü başı yağlı oto tamircileri. Oturup dinlenebileceğiniz ne bir restoran ne de bir kafe vardır. Transit geçen yolcular köyü fark etmez bile. Hele 17.000 nüfuslu yöre halkının geçtiğimiz yıllarda 3000'den fazla Suriyeli sığınmacıya kucak açtığını hiç anlayamazsınız ilk bakışta.

İşte Abdül Nasır Abdül Latif Vaiz de onlardan biri. 2012 yılından beri eşi ve yedi çocuğundan beşi ile Berkayel'de yaşıyor. 2011'de protesto gösterilerinin kalesi haline gelmiş Homs'un Baba Amr mahallesinden gelmiş. İsyancı Özgür Suriye Ordusu orada Beşşar Esad rejimine karşı savaş açmıştı. Esad'ın birlikleri de sivilleri, hastane ve camileri topa tutarak karşılık verdi. 2012'de isyancılar geri çekilmek zorunda kaldılar. Bugün orası yine Esad rejiminin kontrolünde, Abdül Nasır da "firarda"

Betonarme binanın en alt katında yaşadığı evinin oturma odasında, yerde bağdaş kurmuş oturuyor Abdül Nasır. Pencereleden güneş sızıyor ve balkon çorak Akkar tepelerine bakıyor. Ev ferah ama çok az eşya ile döşenmiş. Sadece ebeveyn odasında karyola var, onun dışında her yerde ise yer döşekleri. Ne duvarlarda aile fotoğrafları asılı ne de raflarda özel eşyalar var.

Oturma odasında Abdül Nasır'ın anlattığı öykü, son yıllarda binlerce başka insandan duyduğumuz hikâyelerden farksız aslında. Beklenmedik biçimde yok edilmiş umutlara yeniden kavuşabilme umudundan bahsediyor öyküsü. Geceleri, oğulları Mahmud ve Abdülmelik'i uykularından sıcratan kâbusları anlatıyor. Geleceğe dair belirsizliğin ne kadar ıstırap verici olduğundan söz ediyor. Özellikle de zamanı geri çevirebilmek, mütevazı yaşamına geri dönebilmek için duyduğu özlemi, Homs'taki eski evini, işlettiği oyuncakçı dükkânını anlatıyor bizlere.

Ne var ki Abdül Nasır artık geri dönemez. Evi çoktandır yerle bir olmuş, ayrıca rejim yanlıları tarafından arandığından da emin. Devrime inanmış. Onun için savaş verip vermediğini söylemek istemiyor. Sadece ayaklanmaların daha ilk aylarında yaralandığını biliyoruz. Belki de, kendisine araba çarptığını söylerken doğruyu söylüyor. Neticede bu konuda konuşmamak onun için daha iyi. Sonuçta Şii Hizbullah Partisi gibi Lübnanlı fraksiyonlar da Esad rejiminin arkasında.

Yaralandıktan sonra aylarca rejimin cellatlarına yakalanmamak için saklanmış, eş dostun yanına sığınmış. Ailesini neredeyse hiç görememiş. Fakat yarası bir türlü iyileşmemiş ve bir yılın sonunda yürüyemez olmuş. İşte o zaman Lübnan'a gitmeye karar vermiş. Şu anda içinde yaşadığı bina eskiden askeri hastaneymiş. Kuveytli bir şeyh, yaralı Suriyeleri tedavi ettirebilmek için kiralamış zamanında. Abdül Nasır da burada ameliyat olmuş. İyileştikten sonra da ailesini getirmiş.

O tarihten beri aile hayatını yeniden düzenlemeye çalışıyor. Abdül Nasır inşaatlarda çalışarak veya zanaatçı olarak geçici işler yaparak para kazanıyor. Küçük çocuklar tekrar okula başlamış, büyükler ise evlenmiş, onlara yakın bir yere yerleşmiş. Eşi de her gün yemek pişiriyor. Yemekleri var, elektrikleri var, akan suları var.

Kışın da küçük bir soba evi ısıtıyor.

Tüm bunlar, ailenin hali vakti yerinde dedirtiyor insana belki de. Ama bunun ne kadar az rastlanır olduğunu Lübnan'daki başka sığınmacıların hikâyeleri gösteriyor.

YALNIZ BIRAKILMIŞ

Ve işte Muhammed Ali. Beyrut'un eğlence mekânlarıyla tanınan Mar Mikhael semtinde, ailesinin geçimini sağlayabilmek için geceleri fıstık satan dokuz yaşındaki çocuk. Birkaç dolar için on bir yaşındaki ağabeyiyle birlikte saatlerce bar bar dolaşıyor. Evi, dört yıldır, altı şeritli caddenin yanında duran paslı küçük bir kamyonettir. Annesi, Halep'te bir bombardımanda hayatını kaybetmiş. Babası ise çaresiz ve travmalı, her Allah'ın günü aracın önünde oturup nargile içiyor ve ne olacağından bihaber. Komşular kafa sallayarak adamın önünden geçiyor. Çocuklar böyle yaşayamaz ki, diyorlar. Ama hiç kimse de yardım etmiyor.

Ve Muhammed. Suriyelilerin Lübnan'da huzuru bozduğu bahanesiyle Dekwaneh'te tüm Suriyelileri temsilen iki Hıristiyan'ın gazabına uğrayan 21 yaşında Halepli bir adam. Bir akşam dikiş atölyesi dönüşü mahallesindeki marketin önünde otururken birden o adamlar karşısına çıkmış. İçlerinden biri, burada Suriyeli istemiyoruz demiş. Daha Muhammed tek kelime edemeden diğeri, muştalı elini cebinden çıkarmış ve büyük bir hisımla Muhammed'in yüzüne yumruk atmış. Muhammed kaçmaya çalışmış ama öteki tişörtünden yakalayıp ona bıçak çekmiş, bıçağı göğsüne saplamış, akciğerini delmiş. Asfalta baygın şekilde yığılmadan önce en son hatırladığı, civarda oturanların çığlıkları olmuş. Evet, son anda ölümünden dönmüş Muhammed.

Ve al-Qaa yakınlarındaki Bekaa Vadisi'nde bir arazide sefil çadırlarda yaşayan bir grup Suriyeli. Lime lime olmuş giysilerle, yüzleri kir pas içindeki çocuklar çamurlara bata çıka bir çadırdan diğerine gitmeye çalışıyor. Kadidi çıkmış anneler, sigaralarını tütüre tütüre, birkaç ay sonra yüzleri yaşlılara benzeyecek bebeklerini taşıyorlar kollarında. Kışlık giysi dağıtmak üzere gençlerden oluşmuş bir yardım ekibi geldiğinde de, ellerindeki çuvalları çekip alıyor ve buz gibi esen rüzgâra zor dayanan çadırlarına sığıyorlar.

Suriyelilerin akşam saat sekizden sonra sokağa çıkmamaları gerektiğini tabelalara yazmış ve köyün girişine asmış köyler de var. Belki öfkeli vatandaşların belki de fazla yükün altında ezilmiş askerlerin kundaklamış olabileceği düşünülen yanık çadırlar da. Tozlanmış tüfeklerini tekrardan dolaptan çıkarmış halk güçleri geceleri caddelerde kol geziyor.

Dünyada başka hiçbir ülke, nüfusuna oranla, Lübnan'ın aldığı kadar sürgün almamıştır. Dört milyon Lübnanlı'ya bir milyondan fazla Suriyeli sığınmacı düşüyor. Ancak Lübnan hükümeti köyleri, beldeleri, kentleri, kısaca yerel yönetimleri bu insan akınıyla baş etme konusunda tek başına bırakmış durumda. Ta en baştan sığınma kampları kurma girişiminde bulunmamış. Bu kampların gettolaşabileceği, köktencilere ve ayaklanmalara ortam hazırlayabileceği endişesini taşıyor.

Bu kaygının geçmişe uzanan bir nedeni var. Arap-İsrail savaşı sırasında 1948'de on binlerce Filistinli Lübnan'a kaçmıştı. O zamanlar Lübnan, Sünni, Şii ve Hristiyan nüfus dengelerini bozmamak için çoğunluğu Sünni olan sığınmacıları kamplarda toplamıştı. Derken zamanla gerginlik arttı ve sonunda, yetmişli yıllarda, Hristiyan-Lübnanlı ile Filistinli milisler arasında çatışmalar başladı. Ve ülke, 15 yıl süren bir iç savaşın içine sürüklendi.

Bugün hâlâ 400.000 Filistinli on iki ayrı sığınma kampında yaşıyor. Son on yılda bu kamplar sefil mahallelere dönüştü. Lübnan polisi ve ordu oralara giremez oldu. Hamas, Fatah ve İslami Cihat örgütleri arasında silahlı çatışmalar gündemden hiç düşmüyor.

Savaş geride kalmış olsa da parçalanmış bir ülke olarak kalmaya mahkûm Lübnan. Taraftarlarını dini kesimlerden toplayan büyük partilerin arası o kadar açık ki parlamento, 2014 Mayıs'ından beri bir başkan konusunda uzlaşmıyor. Rüşvetçilik o kadar yaygın ki, ne elektriğe ne de suya herkesin gücü yetiyor. Ülkenin en büyük çöplüğü dolduğundan ve kimse başka bir alternatif üretemediğinden, Beyrut'un banliyölerinde ve tarlalarda aylardır öbek öbek çöp yığılıyor.

Tüm bunlar yetmiyormuş gibi bir de bir milyon Suriyeli sığınmacı geliyor ülkeye – ve ne “Bunun üstesinden geliriz” diyen bir Angela Merkel var ne de bir “hos geldin kültürü”nden söz eden

bir politikacı. Tam tersine, verilen vaazlar daha çok şu yönde: Ey, sığınmacılar! Başınızın çaresine bir zahmet kendiniz bakın, hatta en iyisi, çareyi kendinizi defetmekte bulun.

BERKAYEL MUCİZESİ

Peki, Abdül Nasır ailesinin resmi bu kaosta nereye oturuyor? Onların yaşam koşulları, neden Muhammed Ali, Muhammed ve araziye konuşlanmış zavallılardan bu denli farklı? Nasıl oluyor da, Lübnanlı halkın yüzde 63'ünün yoksulluk sınırının altında yaşadığı ve okuma yazma oranının çok düşük olduğu Akkar bölgesinde kimse sığınmacıların yaşadığı yerleri kundaklamıyor?

Soruların yanıtını sanırım Berkayel köy meclisinin dini lideri Şeyh Ayaş verebilecek. Makamı, kurucularından olduğu, Abdül Nasır'ın evinin birkaç metre ötesindeki okul. Burada 690 öğrenci Suriyeli öğretmenler tarafından Suriye müfredatına göre eğitiliyor. "Acıma duygusu, sınır ötesi de var olmalıdır" görüşünde Şeyh.

Şeyh kısa siyah saçlı, favorilerine biraz ak düşmüş 40 yaşında bir adam. Düzgün kesilmiş bakımlı bir sakalı var ve üzerinde, gümüş renkli kravatla tamamladığı gri bir takım elbise. Bir din adamından çok başarılı bir işadamı gibi görünüyor. Bir bakıma öyle sayılabilir aslında.

2011 yılının kışında ilk sığınmacılar Akkar'a geldiğinde, seçilmiş temsilciler heyeti, yörenin ihtiyarlar meclisi ve din bilginleri bir araya toplandılar. Çoğunluğun sadece üzerindeki giysiyle sınır ötesinden geldiği bu binlerce insana ne yapmak gerektiği konusunda saatlerce tartıştılar. Kimileri, "Bu insanlara kucak açmak bizim görevimiz" derken, diğerleri, "Suriyeliler bizim sorunumuz değil" diye konuşuyordu. Sonunda sığınmacıları savunanlar oy çokluğuyla kazandı.

"Biz sığınmacıları aramıza aldık, çünkü insani açıdan doğru karar buydu" diyor Şeyh Ayaş. Hemen ardından da, "Çünkü onlar da bizim gibi Sünni ve onlar da bizim gibi Suriye rejimi tarafından takibata uğramıştı" diye ekliyor. Bir yörede dini kimlik ulusal devlet kimliğinin önüne geçerse devlet değil cemaat ağır basar. Suriye buraya sadece coğrafi anlamda değil, mental anlamda da

Beyrut'tan daha yakındır. Bunun inançla da doğrudan bir alakası yok. Lübnanlılar bölgenin en az inançlı insanları olarak bilinir. Toplum daha çok dini saflar yüzünden ayrılmıştır. Bunun da nedeni grupların farklı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu, sömürgeci ülkeler ve işgalci devletlerle kurduğu siyasi ittifaklar ve yaşadığı olaylardır.

Şeyh, Suriye'nin Lübnan'ı işgal ettiği dönemden bahsediyor. Suriye Lübnan'ı o zamandan beri arka bahçesi olarak görüyor. Suriye'nin eski başkanı Hafız Esad, Beşşar Esad'ın babası, "iki ülke tek bir halk" ifadesini bile kullanmış. 1975'te iç savaş çıktığında da Suriyeli birlikler hemen bir yıl sonra müdahale için Lübnan'a girmiş, barış müzakerelerinden sonra da ülkeyi terk etmemiş.

Şeyh Ayaş, Suriye birliklerinin Trablus'ta giriştikleri katliamlardan söz ediyor; keyfi tutuklamalardan ve 2005 yılına kadar insanlara kasten eziyet edilen kontrol noktalarından. Lübnan eski başbakanı Refik el-Hariri'nin bir suikast sonucu öldürülmesi olayı da ülke için milat olmuş. Bu işin arkasında Suriye'nin parmağı olduğu sonucuna varılır. İnsanlar sokaklara dökülür, işgalci devletin artık tamamen geri çekilmesi yönünde protestolar başlar. Sonuç başarılı olur. Bugün artık kontrol noktaları yok. Ancak anılar da hâlâ silinmemiş.

İlk Suriyeli aileler Berkayel'e vardığında Şeyh Ayaş köyün zengin ve nüfuzlu vatandaşlarını camide buluşturmuş ve birlikte bağış toplamaya karar vermişler. Gönüllü 20 kişi beş gün boyunca kapı kapı dolaşmış: 500 battaniye, 400 döşek, 40 gaz bidonu, 40 elektrikli ısıtıcı, 16 televizyon, 7 buzdolabı, 10 çamaşır makinesi ve 500 parça giysi, tüm bunlara ek olarak da elden 11.000 Amerikan doları toplamış. Şeyh zamanında her şeyi not etmiş.

Nereden geliyor bu yardımseverlik Şeyh Ayaş? "İnsanların içinde beslediği, Suriye işgali döneminden kalma öfke, Suriyelilere yardım etme yönünde herkesi harekete geçirdi" diye yanıt veriyor Şeyh. Lübnanlıların hoş geldin kültürü de böyle işte.

İlkyardım malzemeleri dağıtılır dağıtılmaz hemen yeni yardım kampanyaları da başlamış. Berkayelli kadınlar yeni gelenler için çocuk bakımı, dans ve koro programları düzenledi. Köyün girişine duyuru astılar: "Giysi ve gıda yardımları kabul ediyoruz." Yöre çiftçileri tarlalarından sebze göndermiş. Köy halkı, Avustral-

ya, Kanada ve Avrupa'daki akrabalarını arayıp sığınmacılar için para yardımında bulunmalarını istemiş. Şeyh, Akkar'da restoran ve dükkân işleten dostlarıyla görüşüp genç Suriyelilere garsonluk ve tezgâhtarlık işi ayarlamış.

Sığınmacıların yakın bir gelecekte tekrar memleketlerine dönebileceğine inanıyor mu acaba Şeyh? Şeyh yanıt vermiyor, camdan dışarıya bir inşaata bakıyor. Gerçekler çoktan betona dönüştürülmüş. İnşaatin kabası bitmiş, yakın zamanda buraya bir düzine başka Suriyeli aile yerleşecek. Katar, Suudi Arabistan ve Emirliklerden gelen yatırımcılar yeni gelenlere camiler, Lübnanlı toprak sahipleri de daireleri kiraya verilebilecek apartmanlar inşa ediyor.

“Cemaatimiz giderek değişiyor,” diye sonunda söze başlıyor Şeyh, “sadece olumlu yönde de değil.” Bilhassa da iş konusu sorun haline gelmiş, çünkü Suriyeliler Lübnanlılara göre daha az ücret karşılığı çalışıyor. Bu nedenle köyde sürekli tartışmalar çıkıyormuş. Yabancı düşmanlığını gizlemeye çalışanların argümanları çok da tutarsız sayılmaz: Bir zamanlar mağdur Lübnanlıların yaptığı işleri şimdi Suriyeliler yapıyor. Yardım kuruluşu Oxfam'ın rakamlarına göre, Lübnan halkı içerisinde yoksulluk artmış. Yüzde 40'ın üzerinde Lübnanlı günde dört Amerikan dolarının altında gelirle yaşıyor. Ayrıca Akkar'da sadece Sünniler değil, Suriyelilerin varlığından hoşnut olmayan Hristiyanlar ve Aleviler de yaşıyor. “Hizbullahçılar bana destek olanları tedirgin ediyor. WhatsApp üzerinden bizlere hakaret ediyor ve Suriyeli kadınların fahişelik yaptığı yönünde söylenti yayıyorlar” diyor Şeyh.

Sığınmacıları aşağılayan Sünniler de var kuşkusuz. “O zaman ben: ‘Onlar bizim konuklarımız. Onlara karşı saldırgan olmanız, bana karşı saldırgan olduğunuz anlamına gelir’ diyorum.” Anlaşılan Berkayel'de kimse böyle bir kınama almak istemiyor. Şeyh, insanların saygı duyduğu bir adam. Kavgalılar uzlaştırması için ona geliyor. O, bir arabulucu, sırdaş, karı koca terapisti. Dakika başı cep telefonu çalıyor, aralarda da WhatsApp mesajları düşüyor beyaz Samsung akıllı telefonuna. Bazen de insanlar doğrudan kapısını çalıyor. Sadece bugün Şeyh, Suriyeli geçici işçilerine söz verilen ücretler ödenmediği için Lübnanlı bir işverene baskı yapmış, bir karı koca kavgasını yatıstırmış ve nisanlı bir çift evliliğin

sorumluluklarını anlatmış. Hasta bir köylü kadının bilgisayarlı tomografiyi ödeyebilmesi için de para toplamış. Ve şu anda ofisin-deki saat 14'ü gösteriyor.

Suriyeli Abdül Nasır da, Şeyh Ayaş'a büyük minnet borcu olduğunu söylüyor. Buraya ilk geldiklerinde Şeyh, aylık 200 Amerikan doları tutarındaki kira bedelini ödeyebilmeleri için bir yıl süreyle hep yardım toplamış. Onlara, çocuklarına okul bulmalarında ve Birleşmiş Milletler Sığınmacılar Örgütü BMMYK'ya kaydolmaları konusunda yardımcı olmuş. “Başka köyler Suriyeliyle sorun yaşıyor” diyor Abdül Nasır. Komşu köyler sokak ortasında oyun oynayan çocuklardan şikâyetçi. “Burada böyle bir şey yok. Berkayel'deki insanlarla iyi anlaşıyoruz.”

Abdül Nasır bunları anlatırken komşu bir kadın kapıdan uğruyor. Kadın hemen yan binada, özel olarak Suriyeli dullar için düzenlenmiş blokta oturuyor. “Suriye’de olsaydık sadece komşu olurduk; burada ise bir cemaat olduk” diyor kadın. Kendilerine küçük bir Suriye yaratmışlar ve birlikte Ramazan ve doğum günleri kutluyorlar. Benzer olayları yaşamış olmanın getirdiği karşılıklı anlayış, insanları kaynaştırıyor.

Berkayel'deki hikâyeler, tüm olumsuzluklara rağmen hemşehri-lerine sebatla insanlığı öğretmeye çalışan güçlü bir liderin öncülü-ğünde tek vücut olunca bir köy halkının nelere muktedir olduğunu gösteriyor. Ancak bu hikâye yine de mutlu sonla bitmiyor.

İKİNCİ SINIF İNSANLAR

2015 yılında Suriyeliler için yeni düzenlemeler getirildi. Artık vi-zesiz Lübnan'a giremeyecekler. Oturma izni alabilmek için çalış-mayacaklarına dair bir kâğıt imzalamak zorundalar. Ya da onlarla bir iş sözleşmesi yapan ve onlara kefil olan Lübnanlı bir işveren bulacaklar. Her iki seçenek de Suriyeli vatandaşlara yeterince hu-kuki güvenlik sağlamıyor ve çoğu yasadışı ve kaçak işlere giriyor. Hal böyle olunca çok kolay sömürülebiliyorlar. Ayrıca, devlet onları sığınmacı olarak da tanımıyor. Belgelerini her sene yenilemeleri gerekiyor; bedeli de 200 Amerikan doları; yeniletmeyen tutukla-nabiliyor. Çoğu bu harcı ödeyebilecek durumda değil.

Devlet desteği olmazsa uzun vadeli çözümler bulunamayacaktır. Tutarlı hükümet politikaları olmazsa insanlar her daim belirsizlik içerisinde yaşayacak, salt azınlıktaki kimselerin merhametine bağımlı kalacaktır.

Ya, Lübnanlı işadaminin babasını arayan ve oğlu ücretleri ödemezse “itibarın kaybolur” diyen bir Şeyh olmasaydı? Ya, Berkayel'deki insanların bağışları ve de yardımseverlikleri kesilseydi?

Sadece Birleşmiş Milletler'in verdiği yardımlarla yaşamak neredeyse imkânsız. Suriyelilerin sığınmacılar yardım fonundan aldıkları aylık gıda masrafını bile karşılamıyor. Bir sığınmacının ayda aldığı para 21 Amerikan doları. Kaldı ki bir aileden en fazla beş kişi yardım talebinde bulunabiliyor. Hal böyle olduğunda beş çocuğu olan bir karı koca –ki Suriyeli ailelerin çoğunda bu söz konusu– toplam, üç çocuklu bir ailenin aldığı para kadar yardım alabiliyor. Birleşmiş Milletler'in verdiği destek sağlık masraflarını da karşılamıyor. Hastane giderleri ancak hasta hayati tehlike içerisindeyse üstleniliyor. Bunun dışındaki tedaviler için –ister kırılmış bir kol olsun ister kemoterapi ve diyaliz– para yok. Peki, Akkar'a kaçanlar, başlarını sokacak bir ev ve sofraya koyabildikleri sıcak bir aşla artık yetinemeyeceklerine kanaat getirirse? Çocuklar okumak ister de Lübnan üniversiteleri harçlarını ödemeye güçleri yetmezse? İleride yasal işlerde çalışmak isteyip de Lübnanlı bir sponsor bulamazlarsa? Ya sadece kendi cemaatlerine güvенеbilecekleri bir toplumda yaşamak istemezlerse? Peki, ya kendilerinin karar verebileceği gerçek bir gelecek isterlerse?

Bu soruların yanıtlarını geçtiğimiz aylarda binlercesi kendince verdi – ve Avrupa'ya kaçtı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar deniz yoluyla kaçma riskini göze aldılar; hatta Şeyh Ayaş'ın kurucularından olduğu Suriye okulundan üç öğretmen de. Genç olan ve bir biçimde imkân bulabilen yollara revan olmaya devam ediyor.

Uzun zamandır en büyük oğullarını Almanya'ya nasıl kaçırabileceğini düşündüğünü söylüyor Nasır ailesi. “Almanya, en büyük hayalimiz” diyor Abdül Nasır. Ancak oğulları hâlâ tereddüt ediyor. Suda boğulmaktan korkuyor genç adam.

Şeyh bunu anlıyor. Çoğu Suriyeli'nin Lübnan toplumuna gerçek anlamda entegre olabilmek şansının neredeyse hiç olmadığını biliyor. Devletin sığınmacılara karşı tutumu ne olursa olsun, Berkayel

veya başka yerlerde yardımsever ve merhametli insanlar mutlaka olacaktır ama hiç kimse, yardımların bir zaman sonra tükenmeyeceği garantisini veremez. “Avrupa’nın Suriyeliler için daha iyi olduğunu düşünüyorum. Orada insanın itibarlı bir hayatı olur. Ama burada itibar yok.”

2.

Lübnan'dan Paris'teki Yönetici Katına

Chantal'ın İç Savaştan Kaçışı

BIRGIT KASPAR

Küçük mutfaktan salona buram buram sert kahve kokusu yayılıyor. Bakalım Chantal'ı uyandırabilecek mi bu koku? Gecesi iyi mi yoksa uykusuz mu geçmişti? Tamamen buna bağlı. 59 yaşındaki kadın şiddetli uyku sorunu yaşıyor. Eşi Jacques yemek odasında uzun ahşap masada oturuyor. Sıcak kahvesini dikkatlice höpürdetiyor ve dalgın dalgın, Paris'in 14. bölgesindeki evin tam merkezinde bulunan avluya bakıyor. Sanki geleneksel bir Doğu Akdeniz ülkesi evindeymiş gibi. Tek eksiği, yazları oraları serinleten fısıkiyeler. Burada fısıkiyelere ihtiyaç da yok. Paris'te su gökten iniyor. Bu kapalı Ocak sabahı zaten hava da soğuk.

Derken dış kapının kilidinde bir anahtar dönüyor. Jacques saate bakıyor. Saat 9:30. Malika hep dakiktir. Chantal'ın asistanı içeri giriyor; kahverengi kalın kabanına bürünmüş, boynunda açık renkli kaşkolüyle. Jacques'a nazikçe gülümsüyor: “Bonjour! Dışarı çok soğuk.” Fransa'nın sıcak güneybatısından gelen Jacques mırıldanmaya başlıyor: “Bu yüzden kapıdan adımımı dahi atmayacağım.” Malika yemek odasının önünden geçerek çalışma masasına oturuyor. Masası, yemek odasının çaprazında, art arda duvara bitleştirilmiş beş büyük beyaz masadan biri. Her masa, iki telefon ve bir bilgisayarla donatılmış. Masaların başındaki duvarda da dosyalarla dolu büyük bir arşiv dolabı var. Evet, “Chantal Pulé Traductions” bürosuna hoş geldiniz. Tamamen içten ve samimi bir ortam.

Chantal pembe ev giysileri içerisinde mahmur mahmur merdivenlerden iniyor. Büronun içinden mutfığa geçiyor. Malika, Lübnanlı patronunun tercüme bürosuna genelde mesai başladıktan sonra teşrif etmesine alışmış. “Serbest çalışma hayatına girişmemin nedenlerinden biri bu” diyerek muzipçe gülüyor Chantal. “Yapa-

caklarımı, kendi ritmime ve kendi tarzıma göre yapma lüksüne sahip olmak istedim.” Ancak sabahları kendini ağırdan alması, Rue de l’Harmonie’deki dairede sözü geçer kişinin Chantal olduğu gerçeğini değiştirmiyor.

Chantal’ın kalın telli, dolgun, omuzlarına kadar uzanan ağarmış saçları sevimli yüzünü çevreliyor. Ufak tefek biraz da tombul Lübnanlı sabahları kendi evleriymiş gibi kapıdan peş peşe giren çalışanlarına dostça bakıyor. Koyu kahverengi gözlerinin içi parlıyor. İç savaş başladıktan hemen sonra Lübnan’ı terk ettiği 1975 yılından beri burada yaptıklarıyla gurur duyuyor. O zamanlar daha 18 yaşındaymış. Yıllarca bazen üst düzey pozisyonlarda, maaşlı eleman olarak çalıştıktan sonra, kendi işini kurma kararını vermiş. “Dürüstlük ve iyi niyetlilik temelinde bir firma kurulabileceğini kanıtlamak istedim. Kendi ideal iş ortamımı yaratmak istedim.” Çalışanlarını ve müşterilerini hoş tutmak için elinden geleni yaptığını ve bunu da başardığını söylüyor – en azından büyük oranda.

Chantal Pulé Traductions 2001 yılında bir kadın işletmesi olarak kurulmuş. İş kurarken yatırdığı ilk tutar, peşin ödemeli internet bağlantısı için verdiği topu topu 15 avro olmuş. Sahip oldukları ise, küçücük bir çalışma masası, kullanılmış bir bilgisayar, bir telefon ve de Fransızca, İngilizce, Arapça ve İtalyanca olmak üzere dört dil. Daha da önemlisi: Büyük enerji, kararlılık ve iyimserlik. “Başlarda, günde en az 16 saat çalıştım, haftada beş gün. Azıcık bir iş kaldıysa bile yatmadım. Ertesi günün işlerini yetiştirememeyi göze alamazdım çünkü.” Bugün, ajansına bağlı yaklaşık yüz serbest çevirmenle dünya çapında hizmet veriyor. Tüm Batı ve Doğu dillerine, aynı zamanda da özel alanlarda çeviriler yapıyor ve yıllık ortalama 700.000 avroluk iş hacmine sahip.

Artık Chantal şimdi rahat rahat sırtını arkaya yaslayabilir. Rolü, her şeyi kontrollü biçimde dikkatlice izlemek, çalışanlarının so-
rularının emrinde olmak ve stratejik kararlar almak. “Bunun için büyük, deri kaplı bir amir koltuğuna gereksinim yok” diyerek bıyık altından güler; felsefesi: Her şeyi insani boyutlarda tutmak. Kendisi için aynı şekilde yine önemli olan başka şeylere de rahatlıkla zaman ayırabileceği bir çalışma düzeni var: Ailesi, Beyrut’taki annesinin bakımı, yemek, resim yapma ve bilhassa da Mont-Liban dağlarındaki geleneksel aile yazlığını yeniden insası. Derin bir nefes alıyor

Chantal. “Fakat geçmişime baktığımda hayatımın büyük durgun bir ırmakla hiç alakası olmadığını söyleyebilirim.”

LÜBNAN'DAN KAÇIŞ

“Beyrut'ta keskin nişancılar tarafından bir adamın sokak ortasında öldürüldüğü haberini gazetede ilk defa okuduğumda bütün gece ağladım” diye anlatıyor Chantal. “Aklım almamıştı. Sanki ağabeyimdi cadde ortasında öldürülen. Bu kadar derin etkilenmiştim. Hayal edilemeyecek kadar çok.”

Lübnan iç savaşı resmen 13 Nisan 1975 yılında Maruni kilisesine yakın, Ain al-Rummana yakasında başladı. Hristiyan-Maruni falanjist lider Pierre Gemayel'in taraftarları yoldan geçen bir arabayla silahlı çatışmaya girerler. Germayel'in milislerinden dört kişi hayatını kaybeder. Sağ eğilimli falanjistler iç savaşın ileriki safhalarında İsrail ile müttefik olmuştur. Aynı günün sabahı Filistin sığınmacılarını taşıyan bir otobüs Ain al-Rummana'nın içinden geçerek Beyrut'un Hristiyan kesimindeki sığınma kampına gitmektedir. Bu sırada falanjist milisler otobüse saldırır ve aralarında kadın ve çocukların da olduğu silahsız 27 Filistinli'yi öldürürler. Bunlar, Lübnan'da yaşanmış ilk şiddet olayları değildir kuşkusuz. Ama bunlar, şiddeti karşılıklı olarak giderek daha da artan çatışmaların tetikleyicileri olmuştur. İşte 15 yıl süren iç savaşın başlangıcı.

Tüm bu süre zarfında tahminlere göre 150.000 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 900.000 Lübnanlı da ülkeyi terk etmişti. Yurtdışına iltica talebiyle gitmek isteyen klasik sığınmacılar ile daha iyi bir hayat arayışı için kendi iradesiyle yurtdışını tercih eden göçmenler arasında kesin bir ayırım yapılamıyordu; her şey iç içe geçmişti. Çünkü tam bir kaos ortamıydı. Herkes bir karar vermeliydi: Kendini ne kadar güvende hissediyordu? Kalmalı mıydı, yoksa sevdiği ve değerli bulduğu her şeyi geride bırakıp gitmeli miydi? İşte, bu keşmekeş içerisinde ülkeyi terk eden Lübnanlılar arasında Christin Chantal da vardı.

O zamanlar 18 yaşında olan kız mütemadiyen, oturduğu yerin hemen yakınlarında, karşılıklı atılan silahları duyuyordu. Derken

bir pazar günü, çoğunlukla Müslümanların yaşadığı Batı Beyrut'un Manara semtinde bulunan Pulés'lerin evine mermiler isabet etti. "Şayet o gün büyükannemi ziyarete gitmeseydik, hepimiz ölebilirdik" diye o günleri hatırlıyor Chantal. Yaklaşık 50 metre ötede oturan büyükannesinin salonunda duymuşlardı patlamaları. Hemen kalkıp evin yolunu tutmuşlar. "İkinci kattaki kapı açıktı ve her taraf toz duman içerisindeydi. Benim odama girdiğimizde yerde yeşil sıva parçaları duruyordu. Odamın duvarının rengiydi bu. Sonra da duvarda deliği gördük." Lübnanlı bir asker, evlerine yakın bir yerden yanlışlıkla zırh delici mermi atmış. Bu da Chantal'ın tam odasının ortasına isabet etmiş.

Yaşanan bu hadise üzerine, en azından geçici bir süre için Lübnan'dan ayrılmaya kesin olarak karar vermiş Chantal. İtirafına göre, tek neden bu da değilmiş. Ailesi ve Lübnan toplumu tarafından kendisini kısıtlanmış hissetmeye; Fransızca eğitim veren bir liseyi bitirdikten sonra Fransızları, İngilizleri ve Amerikalıları idealleştirmeye başlamış. "Benim için onlar özgür insanlardı. Onların dünyalarını daha yakından tanımak istiyordum."

Ailesi, aldığı bu karardan pek hoşnut olmamıştı ama Chantal sonunda babasıyla bir anlaşma yapmıştı: İngiltere'ye gidecek ve amcasının yanında barınacaktı. Babası Robert Malta doğumluydu. Mısır'da Lübnanlı bir anneden doğan Chantal'ın da bu nedenle İngiliz pasaportu vardı. Bu sayede Londra'ya gitmek çok kolay olacaktı. "İşte bu pasaport sayesinde, hayatım bir daha ve bir daha yine kurtuldu." Tipik bir Lübnan olgusu: Lübnan, 19. yüzyılın sonlarından beri "dış göç" ülkesi olduğundan çok fazla karma evlilik vardır. Aynı zamanda da birçok ailenin yurtdışında yaşayan akrabaları; kriz dönemlerinde oralara gidilir. Fakat Lübnan'da eskiden beri sahte pasaportlarla ticaret yapıldığı da bilinir.

19. yüzyılın sonlarında Lübnanlı ilk göçmenler Amerika, Afrika ve Avustralya'ya giderken, iç savaş döneminde Avrupa tercih edilir oldu. Dış göç ülkesi olarak Fransa'nın yeri daha da özeldi. Lübnan'daki Notre-Dame Üniversitesi Lübnan Göç Araştırma Merkezi'nin başkanı Guita Hourani'ye göre bu, her iki devlet arasındaki tarihsel ilişkiden kaynaklanıyor, sonuçta Fransa 1920'den 1943'e kadar manda devlet gücü olarak Lübnan'da varlık göstermişti. "Birçok Lübnanlı Fransızca konuşulan okullarda eğitim gördü;

dile hâkimdiler ve Fransa'da yükseköğrenime devam edilebiliyordu.” Kaldı ki Fransa, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Lübnanlılara karşı daha açıktı. “Özellikle de Lübnanlı Hristiyanlara karşı.” Onlar Fransa'yı sömürgeci devlet olarak da desteklemişti. Tüm bu nedenlerden dolayıdır ki, diğer Araplara kıyasla Lübnanlılar için Fransa'ya yerleşmek hep daha kolay oldu ve halen de öyle.

Fakat babasının hatırı için Chantal önce İngiltere'ye gitti. Wolverhampton'da oturan amcasının yanında uzun süre dayanamadı. Bir şeyler onu Londra'ya çekiyordu. Zeki ve çekici Lübnanlı Londra'da, Portman Intercontinental otelinin muhasebesinde hemen iş buldu. Gün boyu otelin VIP-hesaplarını yürütürken, mesai sonrası da boşaltılmış bir evde işgalci olarak yaşıyordu. “Büyük bir komün hayatıydı bu. Akla gelebilecek her şey vardı, uyuşturucu da dahil.”

Bazı anlar oluyordu ki, kendini zayıf ve çaresiz hissediyor, panik ataklar geçiriyordu. İç savaşın onu vatanından nasıl kopardığı düşüncesi geliyordu aklına ve caddede karşıdan karşıya geçerken hayatını kaybeden siviller. “Bu lanet olası saçma sapan olaylarla bir türlü baş edemiyordum. Ve o zamanlar, şimdiki gibi güçlü ve deneyimli de değildim.” Chantal Beyrut'taki ailesi için endişeleniyordu. Babası iç savaş yüzünden işini kaybetmiş, Pulé ailesi parasız kalmıştı. Elektrik ve su dağıtımı da sekteye uğramış, gıda fiyatları artmıştı. Bu nedenle Chantal burada çalışmaya başladığı ilk andan beri aylık kazancının üçte birini ailesine gönderiyordu.

Bir yıl Londra'da yaşadıktan sonra Paris'e geçti ve orada kuzeni Leslie'nin arkadaşının oturduğu küçük bir çatı katında kalacak yer buldu. Fakat ülkeye uyum sağlamakta zorlandı. “Yoksulların Paris'i ile tanışmıştım.” Günübirlik işlerle hayatını idame ettmeye başladı: Bir hafta bir fırında, sonra kasiyer olarak bir mağazada ya da bağbozumunda. “Korkunç bir deneyimdi! Çoğu zaman sadece ekmek ve mayonezle karnımı doyurdum. İnanılmaz açtım. Bu altı ayı nasıl geçirdim, hatırlamıyorum bile.” Travmatik bir kürtaj deneyiminden sonra da Lübnan'a geri dönmeye karar verdi. 1977 yılının Şubat ayıydı.

BEYRUT'A DÖNÜŞ

Lübnan'daki iç savaşın hızı kesilmiş, Beyrut'ta yaşam normale dönmüştü. Çoğu Lübnanlı bu korkunç kâbusun sonra erdiği umudunu taşıyordu. Chantal ilkin ailesinin yanına yerleşmişti. Hemen uluslararası büyük bir lojistik firmasında yönetici asistan olarak iş buldu. Ailesi rahat bir nefes almıştı, zira birikimleri artık tükenmek üzereydi. Chantal eski çevresine tekrar uyum sağlamaya çalışıyordu. "Eski arkadaşlarımı aradım. Ama nafile. Savaş yüzünden hepsi dünyanın dört bir tarafına kaçmıştı." Bunun üzerine tamamen işe yoğunlaştı, kısa bir süre sonra da şirketin Beyrut şubesinin başına geçti. İnsanlarla rahat iletişim kurabildiğinden hemen yeni arkadaşlar edindi, aralarında Lübnan başkentine çalışmaya gelmiş genç Avrupalılar da vardı. Ortadoğu'nun Paris'i namını kazanmış Beyrut, iç savaştan önce yabancılar tarafından sevilen bir kentti.

Derken düşmanlıklar yeniden başladı. Bu da yetmiyormuş gibi yeni bir şokla daha sarsıldı Pulé ailesi: Baba Robert kalp krizi geçirdi. "Kriz geçirdiğinde artık orada kalmam gerektiğini biliyordum. Onu terk etmeye cesaret edemezdim." Chantal'ın babasıyla çok özel bir ilişkisi varmış. Bugün dahi hâlâ duygulanıyor, onun hakkında konuşurken. "O zamanki hayatımda sağduyu sahibi olarak bildiğim tek insandı o. Abuk sabuk olayların içinde boğuluyordum sanki." Chantal içini çekerek gözlerinden süzülen yaşları siliyor. Babası onun en önemli dayanağıymış. Annesiyle olan ilişkisinde ise hep zorlanırmış. Odette, genelde histerik, her şeyi dramatize etmeyi seven bir kadınmış.

Robert yavaş yavaş eski sağlığına kavuşurken, Chantal maddi açıdan ilk defa sorunsuz bir dönem geçiriyordu. Lojistik firmasından oldukça yüksek bir ücret alıyordu. "Güzel bir evim, arabam, gezmek ve hayatın tadını çıkarmak için yeterince param vardı – tekrar tekrar yeniden alevlenen bu korkunç iç savaşa rağmen." Ailesine maddi destek vermeye devam ediyordu. Avrupalı arkadaşlarıyla sedirler ülkesini keşfediyordu. Hep birlikte kırlara gidiyor, güneşin tadını çıkarıyor, Chouf dağlarında piknik yapıyor, ıssız dağ sularında veya denizde yüzüyorlardı. "Barış ve sevgiydi bu ve muhteşem özgürlük!"

Çoğu Lübnanlı gibi artık Chantal da Beyrut'taki kaostun kontrol altına alınabileceğine inandırmıştı kendini. Rutine binmişti her şey: Sabahları uyanır uyanmaz radyoyu açmak, bombaların nereye düştüğü ve nerede savaşıldığı haberlerini dinlemek. Böylece o bölgelerden uzak durulur ve normal yaşama devam edilirdi. Ama yine de Chantal'a korku veren anlar da olmuyor değildi: Bir seferinde Chantal Beyrut'un tamamen yıkılmış merkezinde yürüyormuş. "Arkadaşım ile oradan geçiyorduk. Derken arkamızda makineli tüfekli bir adam beliriverdi. 'Hadi yolunuza' diye tısladı. Kafayı sıyırmıştı sanki. Bir an, beni orada öldürüverecek, sandım." Onun üzerine hemen adımlarını hızlandırmış, koşmadan ve paniğini belli etmeden, oradan uzaklaşmış.

Bir seferinde de İngiliz arkadaşı Peter'la onun motosikletiyle yolda giderken Suriye kontrol noktasında durdurulmuşlar. Peter'dan belgeleri istemişler. "Başka bir Suriyeli de beni kenara çekti, taciz edercesine karnıma, göğsüme, kalçama, her yanıma dokundu. Dilimi ısırdım ve tek kelime dahi etmedim. Şimdi bağırırsan, Peter'ın ölüsünü görürsün diye aklımdan geçiriyordum." Evet, buna benzer birçok olay yaşamış Chantal. "Öyle bir tehlike içine düşüyorsun ki, adrenalin kontrolü ele alıyor." İnsanın, bir an korkuyu yendiğinde cesur kararlar alabileceği görüşünde Chantal. "Ölmek veya başka birinin ölümüne sebep olmaktansa böyle bir cinsel tacize razı geliyorsun." Kendini adeta içten uyuşturmuş ve kendine şunları söylemiş: Korkma, hiçbir şey olmayacak. Hayatta kalabilmek için korkunun kontrol edilmesi gerektiğini o zamanlarda öğrenmiş Chantal.

Fakat bombalı araba ve intihar saldırıları başlayınca Chantal için durum değişmiş. Araba bombaları genelde şehrin her yerinde yol kenarlarında park halinde duran araçlara yerleştiriliyor ve uzaktan kumanda ediliyormuş. Hangisinin bombalı araç olduğu anlaşılamıyormuş. Korkusunu artık kontrol edemez hale gelmiş Chantal. "Açıklaması gerçekten de çok güç. Paramparça yok olup gitmektense bir kurşuna kurban olmayı yeğliyorsun." Artık yolun ortasında yürümeye başlamış genç kadın. Akıl almaz bir şeydi bu. "İşte bunu anladığımda, düşündüm de: Eyvah! Gerçekten korkuyorum. Ve kendimi şunları söyledim: Buradan çıkmalısın. Şayet korkuyorsan başka yerlere gitmelisin."

En zoruna giden de babasını terk etmekmiş. Fakat artık sağlığı daha iyiymiş. Bu durum onu rahatlatıyormuş. “Hislerim, burada kalırsan belki hayatına mal olur, diyordu bana.” Bunun bedeli de çok ağırdı. Bunun üzerine valizini topladı ve uçak biletini aldı. Bu sefer de İtalya’ya. “Roma. Çünkü insanı Beyrut’a daha yakın hissettiriyor, Akdeniz’e de.” Az da olsa orada şansını denemeliydi.

Chantal çayını yudumlarken Beyrut’tan temelli ayrıldığı günü hatırlayarak düşüncelere dalıyor. Middle East Airlines’ın servisiyle güvenlik konvoyu içerisinde havaalanına götürülmek üzere yola çıktığı o sabah neler hissetmişti acaba? İçi fıstıklı bir hurmadan ısıyor Chantal. “Bilmiyorum” diye itiraf ediyor bir süre sonra. “Hatırlayabildiğim tek şey, hepimizin John Lennon için yas tuttuğu.” Evet, İngiliz müzisyen 8 Aralık 1980’de New York’ta evinin önünde öldürülmüştü. Birkaç hafta sonra Chantal’ın İngiliz arkadaşları John Lennon’ı anma gecesi düzenlemişti. “Sanırım bu ortak hüznün ortamı içerisinde ayrılık acısı yok oluverdi birden.” Kişisel duygular, lükstür, barış dönemlerine mahsustur.

HÜSRAN DOLU BİR YIL

Roma fiyasko olmuş. Chantal oraya doğru düzgün tutunamamış, uygun bir iş bulamamış. Milano’ya gitmiş. Orada, tekrar ayakları üstünde durmasına yardım eden bir grup insanla tanışmış. Chantal kendini maneviyata vermeye ve hayatını ona göre düzenlemeye başlamış. Yeni arkadaşları, bildiği dillerle kendini gösterebileceği bir iş de bulmuşlar ona. Ama Kopenhag’da. Bu onun için sorun değilmiş. Danimarka’da Hendrik adında bir Hollandalı’ya âşık olmuş.

Ama Hendrik ile yaptığı evlilik büyük bir talihsizlikmiş. Üstelik çevirmen olarak çalıştığı işini de kaybetmiş. Dancası da yetersiz olduğundan artık temizlikçi olarak çalışıyormuş. Oğlu Paul dünyaya geldikten sonra, Hendrik’in kazandığı parayla aileye destek olmak yerine pilotluk eğitimi aldığını öğrenince yeter demiş Chantal. “Bu yaşamak değildi. Beni belki de hiç sevmeyen bir adamla ne işim vardı Danimarka’da?”

1983 yılının Ocak ayında küçük Paul doğmuş. Bir umut ışı-

ğı. Fakat Temmuz ayında Beyrut'taki büyükannesi vefat etmiş. Onunla en güzel çocukluk anılarını birleştiriyor Chantal: Yazları büyükanneyle birlikte Mont-Liban dağlarındaki Dürzi-Hristiyan köyü Salima'da. Nesillerden beri bu büyük bahçeli ev aileye aitmiş. "Salima dolu dolu hayat demekti benim için! Yerinde duramayan bir çocuktum; doğayı sever, ağaçlara tırmanır ve saatlerce karın-caları izlerdim. Onların hedef odaklı birlik halinde çalışmalarına hayrandım." Büyükannesini kaybettikten hemen sonra Salima'daki ev yanmış. "Dağlarda savaş" diye anılan Mont-Liban'daki Hristiyan Dürzi çatışmasında ev kundaklanmış. Salima'da korkunç bir kıyım yaşanmış. Bunu düşünürken ürperiyor Chantal ve bir örtüye sarınıyor.

"Dürziler Hristiyanların evlerini havaya uçurdu; hepsini, bizimkisi hariç. Bizim evi sadece ateşe verdiler; çünkü bizi seviyorlardı." İnsanlar komşularını öldürmüştü; yaralıları yol ortasında kan revan içinde bırakmış. "Dehşet vericiydi; bugün de hâlâ içim acıyor. Büyük bir kayıp; sadece ev için değil. Hayatımın oryantasyon noktasını yitirdim. Benim köyümdü burası. On yıldan fazla bir süre hiç gidemedim oraya."

Aynı yılın Kasım ayında da babası kalbine yenik düşmüş. Chantal posta yoluyla almış bu acı haberi. Derin bir nefes alıyor: "Evet, 1983 yılında her şeyimi kaybettim, diyebilirim. Oğlum hariç."

PARİS'E VARİŞ

Bu bahtsızlıklardan sonra Chantal, Hendrik'ten ayrılmış ve tekrar yollara revan olmuş. Hedef: Paris. Bu sefer her şey çok hızlı gelişmiş. Paris'e vardıktan üç gün sonra üç iş olanağı çıkmış karşısına. Marais yakasındaki moda takı ve mücevherat dükkânında çalışmaya karar vermiş. "Küçük bir dükkândı. Fakat tüm işletmesinden ben sorumluydum." Bu sayede Fransa'da küçük bir şirketin nasıl işletildiğini öğrenmiş: Muhasebe işleri, maaşlar, sosyal sigorta kesintileri, katma değer vergisi. "Kendi firmamı kurarken bilmem gereken her şeyi aslında ben orada öğrendim."

14. bölgede bir ev kiralar sonra da bir yaşındaki oğlu Paul'u Kopenhag'dan buraya getirir. İngiliz pasaportu ve işi sayesinde otur-

ma izniyle ilgili hiç sorun yaşamamıştır. Chantal, oğlu ve kendisi isteyken Paul'le ilgilenen çocuk bakıcısı kız Lena ile mütevazı bir yaşam sürdürür. Ayda, sadece 622 avro, yani asgari ücret alır. Bugün gülümsüyor: “Kendime hiçbir şey alamıyordum; ne ayakkabı, ne iç çamaşırı, hiçbir şey. Yerde plastik köpük döşeklerimiz vardı. Hepsi o kadar. Ama mutluydum. İşimi, oğlumu ve eşyasız küçük dairemi seviyordum.”

İş değiştirmelerle hareketli geçen birkaç yıl sonra hayali gerçekleşir: Chantal, Hermès'te uluslararası parfüm satışı ve pazarlamasından sorumlu olacağı bir iş bulur. Bu lüks marka için tam sekiz yıl çalışır. “Mükemmel bir dönem ve bilgi kazanımı açısından muhteşem bir deneyimdi.” Kendi departmanındaki, bu defa Prada değil Hermès giyen o şeytan kadınlar olmasaymış aslında daha orada kalmak istermiş. Ama işine taş koyuyorlar ve mobbing uyguluyorlarmış mütemadiyen. Chantal'a göre bu, kıskançlık ve ırkçılığın bir arada dışa vurmasıydı. “Benim, evet bu Lübnanlı'nın, başarılı, iyi, idare tarafından sevilen bir kadın olmamı hazmedemediler.” Sonunda canına tak etmiş ve Hermès'ten ayrılmış. “Çok zor gelmişti bu bana; birinden boşanmak gibi bir şeydi bu. Markayla özdeşleşmiştim zira: Mükemmellik bütünüleşmiş yoğun tempo. Tam benim istediğimdi bu.”

Böyle bir dışlanma deneyimi Chantal'ın başından tek bir kez geçmiş – en azından Fransa'da. “Kendimi Arap diye tanıttığımda hemen bana: ‘Ama siz Lübnanlı'sınız, bu başka’ diye karşılık verirlerdi. Benim Lübnan aksanımı sevimli bulurdu Fransızlar. Yok, hayır. Genelde ırkçılara pek rastlamadım.” Sonradan Chantal bir açıklama bulmuş ve rahatlamış. Bir an duraksadıktan sonra şöyle devam ediyor: “Hermès'te hayatımı zorlaştıran bu arkadaşlar Yahudi kökenli Cezayirli Fransızlardı. Sanırım benim Arap kökenli olmamla ilgili sorunları vardı. Düşünüyorum da davranışları, firmadaki genel havaya hiç mi hiç uymuyordu.”

Kendisini hiç mutlu etmemiş birkaç başka iş girişiminden sonra Chantal sonunda serbest çalışmaya karar verir ve Chantal Pulé Traductions'u kurar. Artık yaratıcılığının, birinci sınıf iş yapma aşkının, dil becerisinin, firma yönetme ve insanlarla güzel ilişki kurma yeteneğinin tadını çıkartabilecektir. Kolay değildir ama bu: “Kolay veya zor, hiçbir işe hayır demedim. Bu belki benim güçlü

tarafımdı.” İş ilişkisini bugün saygı ve dostluk temelinde yürüttüğü çevirmenleriyle dünya çapında bir ağ oluşturmuş. Bazılarıyla 15 yıldır çalışıyor. Fakat resmi maaşlı çalışanları, asistanı Malika ve temizlikçi kadın. Diğer tüm çalışanları ise serbest çalışan. Evet, Chantal başarmıştı.

BİR DİĞER HAYAL

Rue de l'Harmonie'de özel şık bir masa hazırlanmış. Büyük beyaz örtünün altında, üzeri boşaltılarak bürodan getirilmiş çalışma masasının yemek masasıyla bitştirildiği hiç belli olmuyor. Bu, kimsenin de umurunda değil zaten. Asıl olan kutlama. Evet, Paul'un doğum günü ve uzun zamandır birbirine hasret kalmış eski dostların buluşması kutlanıyor bugün. Chantal Lübnan usulü fasulye yemeği pişiriyor. Her tarafı soğan, sarımsak ve kişniş kokusu sarmış. Önden, somon füme ve şampanya ikram ediyor Chantal. “*Bonne anniversaire, Paul!*” Kadehler tokuşturuluyor ve Fransızca, İngilizce ve Arapça konuşmalar yayılıyor odanın dört bir yanına. Herkes çok mutlu; kahkahalar atılıyor, ara ara da anne Odette Beyrut'tan telefonla bağlanıyor. Lübnan-Fransız eğlencisi.

Chantal kendi Paris çevresine tamamen adapte olmuş biçimde yaşıyor. Fransa'ya çok şey borçlu olduğunu söylüyor. “Ülke bana değişik değişik fırsatlar verdi. Yeteneklerimi burada keşfettim. Ve benim de haklarım olduğunu burada anladım.” Örneğin, yıllardır primini yatırdığı işsizlik sigortası, firması, geçimini karşılayacak kazancı getirmeye başlayıncaya kadar Chantal'a destek çıkmış. Bunun tamamen yasal olduğunu söyleyerek savunuyor neredeyse kendini. Bu onun hakkıymış ama yine de sanki ona armağan ediliyormuş gibi gelmiş. Lübnan ise ona hiçbir hediye vermemiş ama giderken yanına bir şey vermiş Chantal'ın: “Hayattan zevk alma yeteneğini bahşetti. Lübnan'da neredeyse onlarsız yapamadığınız şeyler bunlar: Akdeniz havası, sahil, dağlar, güzel yemek. Ve insani değerler; aile, yardımlaşma, komşuculuk. Bir de dışa dönüklük. Tüm bunlar Paris'te eksik.”

Paris'te yaşayalı 30 yıldan fazla olsa da Chantal kendini hâlâ Lübnanlı olarak hissediyor. Öte yandan böyle kategorize etme-

lerden de hoşlanmıyor: “Neden kimlikler arasında seçim yapmak zorunda bırakılır ki insan? Ben Lübnanlı’yım, Parisli’yim – her ikisiyim işte.” Memleket kavramıyla pek bir yere varamıyor. Lübnan’ın ülkesi olduğunu, orada olup biten her şeyin onu yürekten etkilediğini söylüyor Chantal. Ama Fransa da onun hayatı, ailesi ve firması. Kullandığı dil, Arapçadan çok daha fazla Fransızca. Buradaki düşünce biçimini, zihniyeti anlayabiliyor. Bugün Lübnan’dan çok Fransa onun evi, ocağı, yurdu. Belki de bir paradoks ama: “İç savaşın resmen 1991’de bittiği andan beri Lübnan’a geri dönmek ve orada yaşamak için doğru zamanı kolluyorum. Belki de, bunun hayalini kuruyorum, desem daha doğru olacak.”

Onu uzun bir süre engelleyen, dünyasından koparmak istemediği oğluydu. Bugün ise, geleceğini sedirler diyarında yaşamak istemeyen kocası Jacques. Şimdi de “İslam Devleti’nin” oradaki yeni tehditleri. “Dağları devirmeye, Lübnan’da yeni bir hayat kurmaya gücüm yok, birkaç ay veya yıl sonra tekrar dımdızlak ortada kalmak da var” diye iç çekiyor Chantal. “Hayalim, Lübnan’a yardım etmek: Bilgimi aktarmak; insanları bir araya getirme, huzur ortamı sağlama yeteneğimi nakletmek.”

Chantal hayaliyle hayatın ona dayattığı gerçekler arasında gidip geliyor. Tıpkı başka ülkelerde yaşayan birçok diğer sürgün Lübnanlı gibi. Hepsi ülkelerinin manyetik çekim alanı içinde. Ama absürd olan: O ülke sadece düşlerde var. “Bugün Lübnan’da olsam, oradaki çirkinlikleri görmemek için hep gözlerimi kapardım.” Ülkenin tüm zenginlikleri yitirilmiş: Toplum değişmiş, Lübnanlılardan en müstesna olanları yurtdışına gitmiş, ekolojik denge, doğal güzellik tarumar olmuş. Yine de –çoğu Lübnanlı sürgün gibi– ülkesine tutkuyla âşık Chantal. Hepsi de hâlâ kalıcı barışı bekliyor ve sedirler ülkesinin artık uçurumun kenarında sallanmamasını. Chantal alaycı bir şekilde gülüyor: “Ben kendim bile bunun günün birinde olacağına inanmıyorum.” Ve böyle bir şey gerçekleşecek olsa dahi iç savaştan kaçmış birçok sığınmacı için çok geç olacak. Zira hepsi çoktan yaşlanmış, belki de ölmüş olacak. “Paris’teki tüm başarılarıma ve güzel kariyerime rağmen bir sürgün olarak ülke dışında yaşıyor olmanın trajedisini içimde bir yerlerde hâlâ hissediyorum” diye itiraf ediyor Chantal. Kendini, Beyrut’ta

sık sık ziyaretine gittiği ve parasal destek verdiği annesiyle sonradan kurduğu yakın ilişkiyle avutuyor ve de Salima ile.

SALİMA

“Salima’daki ev benim için bir sembol: Ölümün egemen olduğu yere hayat götürmek.” Yaklaşık on yıldan fazla bir süredir Chantal ve erkek kardeşi Patrick, büyükannelerinin evini, mutlu bir çocukluğun anıtını, yeniden yapılandırınayla uğraşıyorlar. Köyün Hristiyan kesiminde Dürziler 1983’te ortalığı birbirine kattıktan sonra Pulé’lerin evinden geriye sadece bej renkli doğal taştan oluşan dış duvardan bazı bölümler kalmış. Etrafını yarım insan boyu ot ve yabancı çiçek sarmış. Chantal gururla, genişletilmiş, geleneksel tarzda sıra kemerler ve sivri kemerlerle bezenmiş evin yeni halinin fotoğraflarını gösteriyor.

Chantal ve Patrick Salima’ya tekrar gitme cesaretini göstermiş ilk Hristiyanlardır. “İlk gece orada yattığımızda inanılmaz korkmuştuk. Başımıza neyin gelebileceğini kestiremiyorduk.” Ama hiçbir şey olmamış. Bu arada Chantal köydeki Dürzilerle dostane ilişkiler de kurmaya başlamış. Köye bu arada geri dönmüş bazı Hristiyan komşular buna hâlâ kuşkuyla bakıyor. Ama Salimalı Dürzi bir öğretmeninin karşılaşma esnasında söyledikleri Chantal’ı cesaretlendirmiş. “Bana sarıldı ve Dürzilerin 1983 yılında Hristiyanlara yaptıklarından büyük üzüntü duyduğunu ifade etti. ‘Böyle bir şey bir daha yaşanmamalı’ dedi.”

Chantal, Salima’nın yerel yönetiminde görev almak istediğini söylüyor. Geçmişte birbirine düşman iki dini grubun anlaşmasına yönelik projeler hayata geçirmek ve neredeyse tamamlanmak üzere olan evi bu amaçla kullanmak istiyor. Ama bunu yapabilmek için hayatının merkezi orası olmalı, gerçekten Salima’da yaşamalı. Chantal bunu biliyor ve bu da onun ikilemi, çünkü bu kararı bir türlü veremiyor.

Rüyalarında kendini Salima’daki evinde görüyor; bahçesinde meyve ağaçları ve bir yüzme havuzu. Resim yapmak veya marangozluk öğrenmek, yaratıcı olmak istiyor. Tüm bunları da kendi ve Jacques’in çocukları, torunları, arkadaşları ve komşuları ile pay-

laşmak istiyor. İşte Chantal'ın Salima ile ilgili düşüncesi bu. “Ama belki de hayat bana daha iyi şeyler öğretecek ve ben bir gün bu hayale sarılmaktan vazgeçeceğim.” Böyle bir yeri Jacques ile birlikte güney Fransa’da kurabileceğini aklından geçirdiği de oluyor zaman zaman. Yaratıcılığın ve insanlar arası sıcaklığın egemen olduğu bir yer; sınır geçişlerini mümkün kılan bir yer. Çünkü bu sanata, hayatı boyunca sınır geçişlerini başarmış Chantal büyük bir ustalıklı hâkim.

3.

Eritre'den İsviçre'ye

Yordanos'un Dikta Rejiminden Kaçışı

PHILIPP HEDEMANN

Yordanos itinaıyla sıralanmış tabutları gördüğünde kendini tutamayıp ağlamaya başlıyor. Bu sade tahta tabutların birinde, biliyor ki, erkek arkadaşı Haile yatıyor. Bir diğer tabutta kendisi de yatıyor olabilirdi, bunu da biliyor. İtalyan Lampedusa Adası'nın havaalanı hangarında, Eritre'den kaçmış, ancak Avrupa'ya sağ olarak ulaşmamış yüzden fazla genç adam ve kadının cesedi neon ışıklarının altında duruyor.

Yordanos da Eritre'den kaçtı. O da tıpkı Haile gibi tıka basa dolu, sahilden gözle görülür uzaklıkta birden alev alan ve batan o botun içinde olabilirdi. Yordanos da yanabilir veya boğulabilirdi. “Haile ile birlikte Mai-Aini’de voleybol oynamıştım” diye anlatıyor yaşlı gözlerle.

İnsanlar, aslında kimsenin kendi isteğiyle yerleşmeyeceği bir yere kaçarsa bu, kaçanların ülkesi hakkında çok şey açıklar. Etiyopya'nın kuzeyinde bulunan Mai-Aini işte böyle bir yer. Nehir yok, ağaç yok, gölge yok, yeşillik yok – sadece toz. Oluklu sacarla kaplı tek katlı kerpiç tuğla barınaklardan oluşan şehir, püskül püskül, kanserli bir tümör gibi savanaya saçaklanmış adeta. Asfalt yollar, arabalar, otobüsler, resmi binalar, görkemli camiler veya kiliseler, parklar, kısacası, Yordanos'un memleketi Eritre’de şehri şehir yapan hiçbir şey yok. Kurak dönemde sıcaklık ve toz, hayatı, daha doğrusu hayatta kalmayı azaba çeviriyor; yağmur zamanında da çamur ve soğuk. Etiyopya yönetimi, Eritre sınırının yaklaşık 60 kilometre güneyindeki verimsiz alanı sığınmacı kampı olarak belirlemişti. Bu kamp, binlerce diğer sığınmacı için olduğu gibi Yordanos için de, iki yıldan fazla süren kaçışın ilk istasyonuydu.

Eritre'de doğacak kadar talihsiz birisi, orada kalmalı. Zulüm, yoksulluk ve işkenceden ibaret geçmişi de orada kalmalı. Geçmişle birlikte kaçan vurularak öldürülür. Zira Eritre diktatörü İsaia Afewerki böyle istiyor. Askerlerinin bildiği tek şey, onlara verilen “öldürmek için vur” emri. Buna rağmen yoksullaşmış bu devletin körfezde sınırları geçirgenleşmiştir. Birleşmiş Milletler'in tahminlerine göre ayda 5000'e yakın insan oradan kaçıyor. Afrika'nın başka hiçbir ülkesinden, resmi rakamlara göre hâlâ 6,5 milyon nüfusa sahip bu ülkeden kaçtığı kadar insan kaçmıyor. 14 yaşında bir kız olan Yordanos, ailesinden habersiz belirsiz bir geleceğe doğru tehlikeli yola revan olduğunda, hayatını kaybedebileceğini biliyordu. Ama Eritre'de yaşayabileceği hayatı yaşamak istemediğini de biliyordu.

1993 yılında Eritre büyük komşu ülke Etiyopya'dan ayrılarak bağımsızlaştı. 1991 yılına kadar o zamanki isyancıların lideri İsaia Afawerki Etiyopyalı müttefikleriyle birlikte komünist diktatör Mengistu'ya karşı savaşmıştı. Bugün de ülkeyi hâlâ Afewerki yönetiyor. Fakat ortak düşman yenilgiye uğratıldığından beri Etiyopya ve Eritre arasındaki ilişkiler süratle kötüye gitti. 1998'den 2000'e kadar bir zamanlar silah arkadaşı olanlar arasında, anlamsız bir parça toprak uğruna kanlı bir sınır savaşı hüküm sürdü. Bu saçma sapan mücadele, her iki tarafta toplam 100.000'e yakın insanın hayatına mal oldu. Hâlâ sıcaklığını koruyan bu anlaşmazlık, korkunç bir güvenlik ve istihbarat mekanizmasıyla neredeyse tüm halkı köleleştirmek isteyen, paranoyak diktatörün işine geliyor.

Erkek ve kız çocuklarının istisnasız hepsi okullarının son yıllarını askeri eğitim kamplarında geçiriyor. Bütün erkekler ve kadınlar ek askerlik hizmeti yapmak zorunda bırakılıyor. Bu askerlik hizmeti resmen 18 ay sürse de genelde hiçbir gerekçeye dayandırılmadan 50 yaşa kadar uzatılıyor. Ülke adeta devasa bir askeri kışla, her daim genel seferberliğe hazır.

Hayatta kalmaya bile yetmeyen bir asker maaşı için acemi erler, askeri talimlere boyun eğmek ve devletin köleleri olarak zorla yaptırılan işi yerine getirmek zorundalar. Kadın askerlere kışlalarda yoldaşları veya üstleri tarafından tecavüz edilir. Kimileri intihar eder, kimileri de malarya, ishal, açlık, soğuk algınlığı, dermansızlık, korkunç hijyenik koşullar ve uykusuzlukla birleşmiş ölümcül sorunlardan hayatlarını kaybeder. Firar etmeye çalışan öldürülür,

kızgın güneşin altında cayır cayır yanan gemi konteynırlarının içine tıktırılır veya yeraltında işkence hücrelerine kapatılır.

İşte tüm bunları istememişti Yordanos – bunlardan kurtulmanın tek yolu da kaçıştı. Amcasının verdiği parayla, göçmen kaçakçılığı yapan bir simsar ayarladı. Onunla ve kaçmak isteyen başka sekiz kişiyle birlikte geceleri mayınların arasından ve Eritre sınır kontrol noktalarından geçerek, Etiyopya sınırındaki Mereb ırmağına ulaşıncaya kadar koştu. Çantasında, eski hayatından yeni hayatına beraberinde götürebileceği sadece birkaç parça eşya vardı: Bir İncil, kutsal resimler ve birkaç parça giysi. Çıkınıyla bata çıka ırmağı geçti, Etiyopya askerleri tarafından yakalandı ve Mai-Aini'ye götürüldü.

İŞKENCE MAHZENLERİNE SÜRÜLME

Aslında buradaki kamp, İsviçre'ye giden yolun ara istasyonu olacaktı. Babası oraya bu kaçışı iki yıl önce gerçekleştirmişti; Yordanos da onun yolundan gitmek istemişti. Mai-Aini'de doğrudan insan kaçakçıları ve diğer sığınmacılardan en hızlı, en hesaplı ve en güvenli kaçış rotaları hakkında bilgi toplamak istiyordu, fakat sonra orada Yonas, Habtu, Andemariam ve onların öyküleriyle tanıştı – böylece de orada kaldı.

Yonas, Yordanos'a ellerindeki ve ayaklarındaki yara izlerini göstermiş. Eritreli askerler sömürgeci İtalyanların tesis ettiği hücrede kollarını ve bacaklarını sırtına doğru bağlayarak ona saatlerce işkence etmişler. Buna *otto* denirmiş –İtalyanca sekiz anlamına geliyor– çünkü bu şekilde bükülmüş insan vücudu işkencede çektiği korkunç azaplarla sekiz şeklini almış. Allah'tan Yonas'ın elleri duruyor. Başka bir mahkûm, işkenceden ötürü oluşan kan toplanması yüzünden ellerini kaybetmiş. Yonas 14 yıl askerlik hizmetinden sonra firar ettiği ve komşu ülke Sudan'a kaçma girişiminde bulunduğu için işkence hücrelerine kapatılmış. Evet, yakalanmış. Bir yıl ve iki ay tutuklu kaldıktan sonra bedenlen çökmüş. Ama totaliter rejimden kaçma isteğinden hiçbir şey eksilmemiş. Yonas yine kaçmış ve dört ay boyunca amcasının evinde saklanmış. Sonra da ikinci kez ülkeden kaçmayı denemiş ve Mai-Aini'ye ulaşmayı başarmıştı. Geleli tam bir yıl olmuş.

Yonas'ın burada bu kadar kalma niyeti yokmuş. Arkadaşı Ambasajer ondan çok önce firar etmiş, Sudan, Libya üzerinden, botla İtalya'ya geçmiş ve sonunda İsviçre'ye ulaşmayı başarmış. Numarasını cep telefonuna kaydetmiş Yonas. Birkaç Etiyopya numarası dışında neredeyse hep yabancı ülke alan kodlu numaralar kayıtlı telefonunda: İsviçre için 0041, ABD ve Kanada için 001, birkaç da 0049 ile başlayan Almanya numaraları. Kaçışın başarılı olabileceğini kanıtlayan numaralar, müjdelemelerin numaraları, daha iyi bir yaşamın şifreleri olacak numaralar.

“Ben yüzme bilmiyorum ve İtalya'ya giden botların çoğu batıyor. Kaddafi düşürüldüğünden beri ihtilalciler, bizlerin onun paralı askerleri olduğumuzu düşünüyor ve bizleri öldürüyor. Sina Yarımadası'ndan İsrail'e geçmeye çalışanları da korsanlar yakalayıp organlarımızı satmak için öldürüyor. Bir böbrek binlerce dolar ediyormuş. Ambasajer'e göre hiç denememeliymişim bile. Çok tehlikeliymiş” diyor Yonas.

Çoğunun kaçışı başaramayıp çakılıp kaldığı Mai-Aini'de Habtu ile de tanışmış Yordanos. Onu cezbeden Batı'daki yaşamın ümit verici olmasıymış; bu nedenle de insanlar riskleri göze alabiliyormuş. Yedi yıl uğraşmış bilişim öğrencisi kaçmak için ama her seferinde işkence mahzenlerine ve hapishanelere düşmüş. Çoğu zaman ölümlerden dönmüş; hele bir seferinde cenneti boyluyormuş az kalsın.

Avrupa'ya ulaşmak için giriştiği son denemesinde yayan Sudan sınırından geçmiş Habtu. Karşı tarafta insan tacirleriyle buluşmuş. Başkent Hartum'a gidebilmek için simsarlara, ailesinin biriktirdiği toplam 300 Amerikan dolarını ödemiş. “Orada yüksek maaşlı bir iş bulur veya oradan Avrupa yolculuğuna devam edebilirsin” diye gözünü boyamış insafsız fırsatçılar. Bu vaatlere kanmış 24 erkek ve kadını bir Toyota pikabın üstüne tıktırmışlar. Sonra da bu kaçak insansal metanın üzerini, kavurucu sığağa rağmen, plastik brandayla kapatmışlar, ana yollardan uzak durarak Hartum'a doğru batı yönünde süratle arabayı sürmüşler. Bu uzun ve serüvenli yolculuğun birinci etabını ancak 23 kişi hayatta kalarak geçmiş. “Bir kadın, brandanın altında boğularak öldü. Adı Tsige idi. 24 yaşındaydı” diye anlatıyor Habtu.

Hartum'da Habtu başka kaçakçılara da bin dolar ödemiş. Bu

para karşılığında, onu Libya sahiline götüreceklermiş. Üstü açık bir kamyonetin üzerine 38 insanı sıkıştırmışlar. Üç gün sonra araba çölde duruvermiş. Ağır silahlı haydutların yedek parça bulup aracı tekrar yürür hale getirmeleri 15 gün sürmüş. Sığınmacılara verdikleri içme suyuna motoryağı katmışlar, zaten susuz kalmış insanlar daha az su içsin diye. Geceleri kadınlara tecavüz ederken, suç ortakları kocalarını Kalaşnikoflarla durduruyormuş. Sonunda, artık bu çaresiz insanlar kıyıya vardığında, arazi kamyonetinde yer açılmış. İki kadın ve altı erkek bu cehennem yolculuğunu atlata-mamış. Cesetleri de öylece atılıvermiş kamyonetten.

Fakat felaket bu kadarla da kalmamış. Libya'nın kıyı kenti Zliten'e yakın bir yerde Habtu bir gece hurdaya dönmüş balıkçı teknesine binmiş. Kendinden başka tam 518 sığınmacı saymış. Denize açıldıktan yaklaşık 20 saat sonra da fırtınaya yakalanmış bu tıka basa dolu tekne. Iraklı kaptan ve üç mürettebatı tek kelime İngilizce bilmediğinden Habtu telsizle yardım çağrısında bulunmak zorunda kalmış. "Çok saatler sonra nihayet gemiler geldi. Ama bizden korkuyorlardı. Kadınlar bebeklerini kollarına alıp yukarıya kaldırdıklarında bizleri gemiye aldılar" diye o anları hatırlıyor Habtu.

Sığınmacılar Malta'da sınır dışı edilmek üzere nezarete alınmış. Kaçtıkları ülkede başlarına neler geleceğini bildiklerinden Habtu ve diğerleri açlık grevi başlatmışlar. Ama fayda etmemiş. Ülkeden kaçma Eritre'de vatan hainliği sayıldığı ve yıllarca hapis cezasına çarptırıldığı gerçeği bilindiği halde sığınmacılar uçakla Asmara'ya geri gönderilmiş. Asker kaçağı daha önce yattığı hapishaneye tekrar getirildiğinde işkence yapanlar onu "Eve hoş geldin" diyerek selamlamışlar. 2009'da Habtu bir daha kaçmış. Ama bu sefer Mai-Aini'de kalmış.

FİYASKOLARDAN HERKES BİHABER

Sığınmacı kampında Yordanos Andermariam ile de tanışmıştı. "Muhabir olarak doğruyu söylemek ve insanlara hizmet etmek gerekir. Ancak Eritre'de yalan söylemek ve hükümete hizmet etmek zorundasın" diyor genç adam. 2001'de Afewerki tüm özel medya organ-

larını yasakladı. O tarihten beri sadece devlet organları hükümet propagandası yapıyor. Sınır tanımayan gazeteciler örgütü Eritre'yi, basın özgürlüğünün dünyada en az olduğu ülke olarak yıllardır eleştirir. Kuzey Kore bile bu anlamda daha iyi bir konumda.

Hükümetin adamları, anlaşılmaz testlerle gazetecilik için yetenekli buldukları Andemariam'ı devlet gazetesinde çalışması için zorlamış. Vatandaşlara artık yalan söylemeye dayanamadığında da Mai-Aini'ye kaçmış. Artık orada gerçeklerden bahsedebiliyor. "Buradaki insanların fiyaskoyla sonuçlanmış kaçış öykülerinden haberleri olmuyor. Daha çok Avrupa'ya gitmeyi başarmış ve eve para göndermeye başlamışların hikâyelerinden haberdarlar" diye yakınıyor Andemariam. Bu nedenle de sığınmacı kampındakilere haftada beş kez hoparlör duyurularıyla Eritre, Etiyopya ve methe-dilen Avrupa'dan güncel haberleri naklediyor. Neredeyse her gün kaçış esnasında karşılaşılacak tehlikeler konusunda insanları uyarıyor. "İnsanlar, Avrupa'ya hele bir ulaştıklarında her şeyin iyi olacağını düşünüyor. Ben de onları uyarıp, çoğunun oraya varmadığını, illegal göçmen olarak cennetteki yaşamın cehenneme dönüşebileceğini söylüyorum."

Yordanos cızırdayan hoparlörden söylenenlere kulak vermişti. Günün birinde Andemariam'ın onun fiyaskoyla sonuçlanan öyküsünü duyurmak zorunda kalmasını hiçbir koşulda istemiyordu. Zamanında çölü ve denizi aşmış olan babası da telefonda, hayatına mal olabilecek bu tehlikeli kaçışı yasaklamıştı kızına. Bunun üzerine Yordanos Mai-Aini'de kaldı – ve bekledi.

Beklemek, çoğu sığınmacının kampta yaptığı tek iştir. Kaçmayı başarmış akrabalarının para göndermelerini beklerler; zira o para olmadan kendi kaçışlarını hayata geçiremezler. Sürgün-Eritreli-lerin, kansere yakalandığına dair sosyal ağlarda uzun zamandır spekülasyon yaptığı Eritre diktatörünün sonunda ölmesini ve kendi memleketlerine geri dönebilmeyi beklerler. Avrupa yoluna çıkmış bir arkadaştan güzel haberler alabilmeyi beklerler. Bekleyişin müte-akip bir günde son bulmasını beklerler. Tek başına kaçmış kızların ve kadınların çoğu, gecenin bir an evvel bitmesini bekler; çünkü gündüzleri, çoğunluğu genç erkekten oluşan kampta kendilerini daha güvenli hissederler. Yordanos bu korkuyu yenmenin yolunu bulmuş. "Onlara tebessüm etmezseniz, erkekler bir şey yapmıyor"

diyor kendini genelde sığınmacı kampında gülmemek için zorlayan bu genç kadın.

Yaklaşık iki senenin sonunda Yordanos için bu bekleyiş birden son buldu. Bundan kısa bir süre önce babası bir açık oturumda İsviçre Federal Göçmenler Dairesi Başkanı'na, halen Eritre'de ve Etiyopya'daki sığınmacı kampında yaşayan eşini, iki kızını ve oğlunu ne kadar özlediğini anlattı. Bunun üzerine başkan, Yordanos'un, annesinin, kız kardeşinin ve ağabeyinin aile birleşimi kapsamında İsviçre'ye gelebileceklerine söz verdi. Bir insan hakları avukatı bu davanın peşine düştü ve birkaç hafta sonra İsviçre Yordanos ve ailesini kabul etti. Bunun üzerine bir simsarın yardımıyla Yordanos'un kız kardeşi Yodit ve annesi Genet de Eritre'den Etiyopya'ya kaçmayı başardılar. Ağabeyi Michael zaten daha önce Etiyopya'ya kaçmıştı ve bütün aile Mai-Aini'de tekrar bir araya geldi.

Ailesi üç çocuğa bakamayacak kadar yoksul olduğundan Yordanos büyükanne ve büyükbabasının yanında yetişmişti. Kendisine tıpatıp benzeyen, iki yaş küçük kız kardeşiyle ilk defa Mai-Aini'deki sığınmacı kampında karşılaştı. "Yodit'i ilk gördüğümde, kendimi yeniden doğmuş gibi hissettim" dedi Yordanos mutlulukla. Bir daha asla kız kardeşinden ayrılmak istemiyordu. Fırsatını yakaladıkça Yodit'in elini sımsıkı tutuyordu. Yıllar sonra ilk kez mutluydu Yordanos.

Ancak, İsviçre'ye gideceği için sevinip sevinmediğini sorunca, yüzündeki gülümseme bir anda yok oluverdi. Sinirli bir şekilde ince uzun parmaklarını çatırdatmaya başladı. "İsviçre'de sekreter olmak istiyorum. Bir büroda bilgisayar başında çalışmak istiyorum ama bunun için İsviçre'de konuşulan dili öğrenmem gerektiğini de biliyorum" demişti daha Etiyopya'dayken, anadili olan Tigrinya dilinde. Memleketini terk ettiğinden beri okula gitmiyordu. İsviçre hakkında bildiği tek şey ise "orada yaşayan tüm insanların kendilerini iyi hissettikleriydi."

Övgüyle bahsedilen ama hakkında bir şey bilinmeyen ülkeye gidebilmek için Yordanos'un Etiyopya'nın başkenti Addis Abeba'da ülkeden çıkış ve diğer ülkeye giriş için gerekli evrakları ayarlaması gerekiyordu. Bu işlem dört hafta sürdü; ailesiyle birlikte bir resmi daireden ötekine koşturup durdu. Bir ayın sonunda Yordanos, tüm

evrakları ve İsviçre tarafından kendisi ve ailesi için ödenmiş uçak biletlerini elinde tutuyordu.

Yordanos ve kız kardeşi bu büyük yolculuk için o zamanlar “modern üst baş” diye nitelendirdikleri giysiler almışlardı: Daracık pembe kotlar, cırtlak renkli bluzlar ve siyah renkte suni deri yelekler. Pedikürlü ayaklarında, parlak renkli çiçeklerle bezenmiş sandaletler vardı. Zürih’e vardıklarında büyük olasılıkla her tarafın karla kaplı olacağı, yeni yaşamına doğru giderken hayatında ilk defa makyaj yapmış Yordanos’un pek umurunda değildi. Yüksek topuklu sandaletleri ve kolunun altında bir rulo kutsal posterle uçağa binerken yanında sadece tek bir valizi vardı.

ERİTRELİLER ARASINDA

Yordanos’un hayatı her zaman bir çıkın veya bir valize sığmıştı. Birkaç parça giysi, bir İncil, birkaç kutsal resim: Hemen hemen bunlardı, genç Eritreli’nin sığınmacı kampında sahip olduğu şeyler. Bu durum İsviçre’de pek fazla değişmedi. Bir yatak, kartondan yapılmış ev tipi mihrap üzerinde bir İncil, çıplak duvarda asılı bir İsa-posteri – Basel’in bir banliyösündeki sosyal konutun odası tıpkı Mai-Aini’deki çatısı oluklu sacı kaplı kerpiç barınağı gibi kanaatkârca döşenmişti. Ama yine de burada her şey farklı. Tıka basa dolu sığınmacı kampında insanın kendine ait özel bir alanı yok gibiydi; burada ise yalnız kalmak istediğinde kapısını kapatması yeterli. Etiyopya’da suyu en yakın çeşmeden taşımak zorundaydı, elektrikler genelde günlerce kesilirdi. İsviçre’de ise her şey tıkır tıkır çalışıyor. Her zaman. Yordanos bunu hâlâ doğal bir durum olarak karşılayamıyor ve her seferinde tekrar tekrar seviniyor.

“Barış, güvenli yaşam, yazları havası, gölde yüzme, pizza, la-zanya: İsviçre’de çok şey güzel ama en güzeli ailemle artık birlikte yaşıyor olabilmem” diyor Yordanos, bir yandan ebeveynine ve kardeşlerine geleneksel Eritre yemekleri servis ederken.

Yordanos İsviçre’ye ilk geldiğinde, Eritre, Nijerya, Irak, Afganistan ve başka savaş ve kriz bölgelerinden gelmiş sığınmacılarla birlikte, iltica başvurusunda bulunanlar için ayrılmış bir geçiş yurdunda kaldı. Orada ailesiyle birlikte iki odada yaşıyordu. Yurttaki-

lerin çoğuyla iletişim kuramıyordu. Aralarında Rusya'dan İsviçre'ye kaçmış genç bir kadın da vardı. Onu da gerçi anlamıyordu Yordanos ama birlikte kış doğasında jogging yapabiliyordu sportmen kız. Koşmak Eritre'de milli spordur. İsviçre'ye gelmeden önce Yordanos hayatında hiç kar görmemişti. Şimdi ise spor ayakkabılarının altında kart kurt ediyordu.

Üç ay yurttta yaşadıkdan sonra bugün hâlâ ailesiyle birlikte yaşadığı eve taşındı Yordanos. Özellikle yılın ilk yarısı evde çok zaman geçirdi. Çünkü İsviçre'ye vardıkdan tam sekiz ay sonra "Uyum ve Meslek Seçimi Sınıfı"* diye anılan bir kursa kayıt olabilmmişti. İsviçre'ye geldikten üç yıl sonra bile hâlâ kırık bir Almancayla konuşan Eritreli kız bu dönemi "boşa geçen zaman" diye nitelendiriyor.

Yordanos'un telefonu çaldığında karşı tarafta hep Eritreli birisi var; Yordanos müzik dinlediğinde seçtiği şarkılar hep Eritre'ye özgü kilise ilahileri; ailesiyle birlikte yemek yediğinde, yemekte genelde Eritre yemekleri var. Akşamları çoğu zaman hep Facebook'a giriyor. Genelde Tigrinya dini mesajlar ya da Avrupa'ya kaçmayı başaramamış Eritreli sığınmacıların acı haberlerini paylaşıyor. Mai-Aini'deki arkadaşı Haile'nin Lampedusa yakınlarında öldüğünü de Facebook'tan öğrenmiş Yordanos.

İsviçreli gençlerin neler paylaştığını bilmiyor Yordanos. Yüzlerce Facebook arkadaşı arasında İsviçreli tek bir kız veya erkek arkadaşı yok. Sanal arkadaşlarının çoğu kendisi gibi Eritre'de doğmuş ve ABD, Kanada, İngiltere, İsveç ya da Avustralya'ya kaçmış gençler. Bazen Yordanos onlarla birlikte dua edebilmek için Skype'tan video konferansa bağlanıyor ve hep birlikte kaçış yolunda olan arkadaşlarını koruması için tanrıya dua ediyorlar.

Yeni yurdunda arkadaş diye nitelendirdiği çok az memleketlisi var Yordanos'un. Gerçek yaşamda İsviçrelilerle tanışmak internet ortamındakinden daha zor geliyor ona. "Her şeyi hemen anlayamadığım için tekrar tekrar sormam gerekiyor. Durum böyle olunca da benimle konuşmak insanları yoruyor. Zaman kaybetmek istemediklerini

* İsviçre'de; 20 yaşından küçük sığınmacı çocuklara dil öğretmeye, eksik okul bilgisini tamamlatmaya ve meslek seçimine destek olmaya yönelik ilk olarak Basel kentinde 1990 yılında kurulmuş ve daha sonra ülke çapında yayılmış bir mesleki ve sosyal entegrasyon programıdır. (ç. n.)

düşünüyorum” diye açıklıyor dudaklarını neredeyse hiç açmadan konuşan, anlamadığı durumlarda da bazen “Evet” diyen genç kız.

Okulda Eritre, İran, Afganistan, Romanya, Brezilya, Gine, Türkiye ve Arjantin’den gelen 15 öğrenciden biriydi. Orada örneğin çarşaf fiyatlarının alt alta nasıl toplanacağını öğrenmişti. Matematik, Almanca, fen bilgisi, klavye kullanarak yazma, resim ve şekil verme, el işi ve spor olsun hiç fark etmez, tüm dersler dil öğrenimine yöneltti. Fakat öğrencilerden neredeyse hiçbirinin İsviçreli arkadaşı olmadığından her şey yavaş ilerliyordu. “Okul bittiğinde korkarım en fazla bir veya iki öğrenci Almanca meslek eğitimi görebilecek. Diğer öğrencilerin dil düzeyleri ne yazık ki yeterli değil” diyordu o zamanlar Yordanos’un angaje sınıf öğretmeni. Yordanos konusunda haklı çıkmış öğretmen. Aslında yaşlılara hizmet etmek ve yaşlı bakıcısı olmak istiyormuş bu sessiz genç kız. “Yıllarca büyükanne ve büyükbabamın yanında yaşadım. Yaşlılara nasıl bakıldığını biliyorum” demişti öğretmenine ve bir bakım evinde staj için başvuru yapmıştı. Yordanos yaşlıları seviyordu, yaşlılar da onu. “Bana teşekkür bile ettiler. Oysaki ben onları sadece dinlemiş ve ellerini tutmuştum” diyerek o günleri hatırlıyor Yordanos etkilenmiş olarak.

İsviçre’ye geldiğinden beri Yordanos da birçok kişiye teşekkür etmişti: Başvurularda yardımcı olan öğretmenlerine; ev bulma konusunda kendisine ve ailesine yardımcı olan resmi dairedaki güler yüzlü kadına; Almanca konuşma esnasında doğru sözcükleri bulmaya çalıştığında ve bazen de bulamadığında sabır göstermiş birçok İsviçreli’ye. Buna karşın Yordanos çok az teşekkür almıştı. Bakım evinde böyle değildi. Ama orada kalamadı. Zira Almanca bilgisi teorik kısım olan yazılı sınavı vermeye yeterli değildi.

Bu nedenle Yordanos tekrar okula devam etmek zorunda. Bir yıl boyunca alacağı yoğun dil dersleri ve değişik alanlarda göreceği stajlar onu İsviçre iş piyasasına hazır hale getirecek. Şu sıralar bir çocuk yuvasının mutfağında yemek pişiriyor. Küçük kız ve oğlan çocuklarıyla ilişkisi tıpkı büyükanne ve büyükbabalarda olduğu gibi gayet güzel. Ama şimdi de fırıncı olmak istiyor Yordanos. Oturduğu mahalledeki fırına başvurusunu yapmış bile. Şayet kabul edilirse müşterilerle her gün Almanca konuşmak zorunda kalacak. Buna şimdiden seviniyor ve böylece yaşadığı köyünden daha çok insanla tanışabilmeyi de umuyor.

Şimdilik Yordanos'un ara sıra boş zamanını paylaştığı sadece tek bir İsviçreli kız arkadaşı var, Simone. Simone, Yordanos'un babasını kederli öyküsünü anlattığı açık oturumda tanımış ve o an yardım etmeye karar vermiş. O zamandan beri her konuda elinden geldiğince Yordanos'un arkasında duruyor. Yordanos ona Tigrinya-ca *Shikor* diyor – şeker anlamına gelir. Çayını da çok şekerli içen Yordanos bu tabiri hep sevdiği insanlar için kullanıyor.

Yordanos ve ailesi Eritre'den kaçtıkları halde, ülkeyi haritada dahi gösteremeyen insanların memleketini eleştirmesi, gücüne gidiyor genç kızın. “Kabul, Eritre'de kötü bir yönetim var ama iyi bir kültür. Biz yönetimden kaçtık, kültürden değil” diyor Yordanos'un şefkatli babası Tewelde. Ülkeden kaçmadan önce askeri hapishanede çok kez işkence görmüş – bugün dahi bu yüzden ağrıları var. İsviçre'ye gelesi çok daha uzun zaman olmasına rağmen o da neredeyse hiç Almanca konuşmıyor. Ve kızlarının ve oğlunun İsviçre toplumuna uyum sağlamalarının iyi olup olmayacağından emin değil.

Yordanos da nereye ait olduğu konusunda kesin bir şey söyleyemiyor – her ne kadar İsviçre'ye geldiği ilk andan beri kendini memnun hissetse de. Bugün güvende ve artık sonsuza dek ailesiyle birlikte yaşayabileceği için devletten, okuldan ve diğer kurumlardan gördüğü yardımlara müteşekkirdir. Birilerinin ona destek olması, çocukluğundan beri her şeyi tek başına göğüslemek zorunda kalmış bu genç kadın için çok alışılmış bir şey değil aslında. Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık yapanlarla bugüne dek hiç karşılaşmamış. “Yine de bazılarının ırkçı olabileceği konusunda şüphelenmiyorum da değilim. Sonuçta hakkımda söyledikleri her şeyi anlayamıyorum” diye ekliyor.

Almanca öğrenmek, İsviçrelilerle tanışmak, yeni memlekete uyum sağlamak – tüm bunların çok daha kolay olabileceğini düşünmüştü Yordanos. Daha küçücük bir kızken dünyanın en dışlanmış ülkelerinden birinden kaçmayı başarmıştı. Şimdi bir kadın olarak İsviçre'de tutunmayı başaracak. Bunu da herkese kanıtlamak istiyor.

Sığınmacıların Sirtından Kim Kazanıyor?

İzmir Almanların sevdiği bir tatil yeridir. İster Çeşme ve Kuşadası'nın plajları olsun isterse de antik Efes ve Bergama kentleri, çok turist çeker. Botlarla komşu Yunanistan'a geçmek isteyen Suriyeliler, Iraklılar, Afganlar ve diğer sığınmacılar ise, Türkiye'nin İstanbul'dan sonra bu ikinci büyük liman kentine başka nedenlerle gelir. İzmir onlar için Avrupa'ya giden yolun belirleyici etabının hareket noktasıdır. Ve Basmane Tren Garı'nın civarındaki dar sokaklar da uzun zamandır onların buluşma noktasıdır.

Türkiye hükümeti AB ile birlikte, sığınmacıların Avrupa'ya giden yolunu kesme kararını alıncaya dek yerel ekonomi tamamen sığınmacıların gereksinimlerine göre faaliyet gösteriyordu. Dükkanlar raflarını lastik şişme bot ve cankurtaran yelekleriyle dolduruyor, vitrinler bu ürünlerle süsleniyordu. Kafeler kendini bu yeni müşterilere göre ayarlıyordu; sığınmacıları gecenin yarısında, karşıdan İstanköy, Midilli, Sakız veya Sisam adalarının ışıklarının gözüktüğü sahillerden birine taşıyacak taksiciler de. Kafelerde insan kaçakçıları müşterileriyle buluşuyor, botlarında nadir bulunan yerleri en yüksek teklifi verene satıyordu. Ancak 2016 yılının yaz başında bu durum değişti. Artık esnaf, Türk polisinin sığınmacıların izini sürmesi yüzünden kazançlarının yarısını hatta üçte ikisini kaybettiği için şikâyetçi. Evet, 2015'te yaşanmış ekonomik mucize çok kısa sürmüştü. Üstelik bu milyarlık "kaçış işi" sektöründe payına en az düşen İzmir esnafıydı – bu iş daha sonra başka yerlere taşındı ya da yer altında yürütölmeye başlandı.

ÇEŞİT ÇEŞİT FIRSATÇI

Hiç kimse sığınmacılardan, kaçakçılık sektörünün kazandığı kadar para kazanmamıştır. Den Hag'daki Avrupa Polis Teşkilatı Europol'ün tahminlerine göre, 2015 yılında bu sektörün sadece

Akdeniz bölgesinde elde ettiği kazanç üç ila altı milyar avro arasındadır. Europol'ün başkanı Rob Wainwright bundan "Avrupa'da en hızlı büyüyen yasadışı pazar" diye söz ediyor zira getiri bakımından uyuşturucu ticaretiyle başa baş gitmektedir. Europol'ün belirlemelerine göre on sığınmacıdan dokuzu kaçakçılara başvuruyor. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda cironun iki veya üç katı artacağı görüşünde Wainwright – şayet bu bölgede sığınmacı akını böyle sürmeye devam ederse. Tahminlere göre insan kaçakçıları 2015'te tüm dünyada 28 milyardan fazla kazanç sağladı. Uluslararası Göç Örgütü'nün hesaplamaları bu rakamdan daha az ama bu işlerle ilgili olarak yine de iki haneli milyarlardan bahsediyor. Hesaplamak doğal olarak çok zor; sonuçta yapılan işler büyük oranda yasadışı. "Türkiye üzerinden Avrupa'ya gelen bir Suriyeli 6000 ila 7000 dolar civarında para veriyor" diyor Trento Üniversitesi'nden kriminolog İtalyan Profesör Andrea Di Nicola. Araştırdığı konular: Mafya, insan ticareti ve göç. "Sahra Çölü'nün güneyindeki Afrika'da her etap, dolayısıyla her sınır geçişi için taksit taksit 500 ila 1000 dolar arası para ödenir." Bu durumda Afrikalı bir sığınmacının Avrupa'ya gelmek için harcayacağı para en az 5000 dolar dolaylarında.

Göçmen kaçakçıları için oldukça kazançlı bir iş olduğunu söylüyor Di Nicola: "Libya'dan karşıya geçmenin standart ücreti 1000 dolardır. Bu 1000 kişide bir milyon dolar demektir." Rüşvetler dahil kâr marjının en az yüzde yüz olduğunu tahmin ediyor Di Nicola. Sığınmacılara, iltica başvurusunu ilk giriş yaptığı AB ülkesinde yapma zorunluluğunu getiren Dublin Düzenlemesi'nin kazancı daha da artırdığı görüşünde kriminolog. "Bu yüzden iltica hakkını alabilecek sığınmacılar da başvurularını yapabilecekleri yere gidebilmek için binlerce dolar ödüyor." Di Nicola'nın hesaplamalarına göre tek bir göçmen kaçakçısının kazancı yılda milyonlara ulaşabilir.

Fakat Avrupa sınırlarının kapanması sadece göçmen kaçakçıları'nın işine yaramadı. Avrupa'nın ortasına tekrar tel örgüler dikilmeye başlandığından beri dev teçhizat kuruluşları ve üreticileri –örneğin NATO tipi dikenli tel üretenler– gelen siparişlerden başlarını alamıyorlar. Sadece Macaristan'ın kendi sınırına diktiği tel 175 kilometre uzunluğunda; 20 milyon harcamış Viktor Orbán hükümeti Sırbistan sınırı tarafına yaptırdığı bu koruma duvarı için. Avusturya

benzer bir uygulamayı Brenner Geçidi için planlıyor; İsviçre Tessin için; Bulgaristan Türkiye tarafına çit çekmek istiyor; Yunanistan da öyle. Bu haberlere başka bazı firmalar da çok seviniyor olsa gerek. Özellikle de merkezi İspanya Malaga'da bulunan ve yaklaşık on yıldan beri bu pazarda olan European Security Fencing firması. Bu işletme, "Rapid Deployment System" ini ya da uzunluğu en fazla 2,8 cm olabilen, tıraş bıçağı keskinliğindeki ters kancalı dikenli telini, aralarında Macaristan, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin de olduğu 20 devlete ihraç etmiş. Firmanın İspanya dışında bir de Berlin'de, çok iyi bir mevkide, Fransız katedralinin hemen arkasında bürosu var. Anlaşılan şirketin işleri oldukça iyi gidiyor – her ne kadar NATO tipi dikenli teller ters kancaları yüzünden tartışmalı olsa da. Afrika'da, İspanya topraklarına ait olan Melilla'da, yedi metre yüksekliğindeki tel çiti aşmaya çalışan sığınmacılar derin kesiklerle yaralanıyorlar. Hekimlere göre bu yaralar, birçok sığınmacının kan kaybından ölümüne sebep olmuş.

Bu takviyeli dikenli tellerin bedeli de AB'nin kesesinden ödeniyor: 2020'ye kadar Brüksel sınır emniyeti için dokuz milyar avrodan fazla bütçe ayırmış. 70 milyon sadece İspanya ve Yunanistan'daki çitlerin yapımı için öngörülmüş. Teçhizat endüstrisi teşviki için gerekli milyarlar bu rakamların içinde de değil üstelik. Ama bunun da patlayacağı ortada. ARD-Magazin'in araştırma raporlarına göre son yıllarda, dış sınırların denetimini teknik anlamda teçhiz edebilmek için, özel bir Avrupa Araştırma Programı üzerinden teçhizat firmalarına 210 milyon avro akmıştır. İşin en ilginç yanı, teçhizat firmalarının da alenen AB Komisyonu'nun güvenlik sorularına ilişkin kararlarını hazırlayan danışmanlar kurulunda yer almasıdır. Öyle ki Fransız insansız uçak üreticisi SAGEM'den, AB dış sınırlarında insansız uçak kullanımının etik ve hukuksal çerçeve koşullarını araştıran bir rapor hazırlaması bile istenmiştir. Tahmin edileceği üzere sonuç: İnsansız uçakların kullanımı özellikle önerilmiştir. Bu örnek, teçhizat araştırmaları için aktarılan 210 milyonun aslında daha başlangıç olduğunu gösteriyor. Çünkü bu dev kuruluşlar, AB sübvansiyonlarıyla geliştirdikleri güvenlik çözümlerini ve teknolojilerini daha sonra AB'ye veya üye devletlerine tekrar satıyor; çok daha kârlı bir iş. Salt Avrupa sınırlarını gözetleyen program Frontex 2016'da yıllık 176 milyon avroluk bütçeye sahipti. Buna bir de üye

devletlerin savunma ve emniyet güçleri bütçesini eklemek gerekir doğal olarak. İtalyan deniz kuvvetleri komutanı Guiseppe De Giorgi 2013 yılında, kendi ifadesiyle “stratejik öneminin korunması” için deniz kuvvetlerine on milyar avroluk yatırım yapılması talebinde bulunmuştu.

DOLANDIRICILAR VE SUÇ İŞLEYENLER

Fırsatçıların çeşit çeşit buluşları sınır tanımıyor. Hükümetler çaresizlik içinde kesenin ağzını açınca, bu durum suçluları ve dolandırıcıları da cezbettiler. Zira sığınmacıları barındırma işinde de –üstelik en berbat koşullarda– iyi paralar var. Sicilya Mineo’daki kötü ünüyle bilinen “Cara” gibi özel sığınmacı kabul kampları sadece İtalya’da da yok. Cara gibi konsorsiyumlar veya bu tür kampları işleten firmalar sığınmacı başına günlük 35 avro alıyor. 5000 sığınmacıda bu günde 175.000 avro demektir. Özel kişiler daha da çok istiyor: Kişi başına 45 avro. Almanya’da da virane evler sığınmacılara veriliyor –kirasını da devlet ödüyor. Berlin’deki kira bedelleri günlük kişi başı 25 ila 50 avro arası değişiyor; Eyalet Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi de bunun için gider makbuzları düzenliyor. Açıkgoz bir ev sahibi sadece 70 metrekarelik eviyle bu sayede ayda 4500 ila 9000 avroluk kazanç sağlamış. Sosyal hizmetlerden bir görevli, boş duran dairelerini aylık kira karşılığı değil de yüksek fiyatlarda günlük pansiyon gibi işleten insafsız ev sahipleri yüzünden, sadece Berlin’de üç haneli milyon tutar kadar bir meblağın kaybedildiği görüşünde.

Bundan başka bir de yurt işletenler var; binlerce sığınmacıyı tesislerinde tamamen yasal olarak barındıran ve bu sayede milyonları kazanan yurt işletmecileri. Federal Almanya Başbakanı Merkel dahi insanlara adeta mal gibi davranıldığı ve sömürüldüğü yönünde eleştiri getirmişti. Ancak değişen bir şey olmuyor; işler aynen olduğu gibi yürümeye devam ediyor. Sonuçta böyle yaşam alanlarına acil ihtiyaç var. Catering firmaları, hekimler, temizlik firmaları, yabancı dil öğretmenleri ve inşaat firmaları da devletten bu sayede iyi paralar topluyor –hatta sığınmacı akınının zirve yaptığı 2015’te eskiye oranla çok daha yüksek meblağlar talep etmişler.

Alman Ekonomi Araştırma Enstitüsü'nün tahminine göre, devlet 2016'da sığınmacıların bakımı ve idamesi için en iyimser rakamla 22 milyar avroya gereksinim duyacak. Bu paradan sığınmacıların payına düşen çok az. Uzmanlar hep bir ağızdan aynı şeyi söylüyor: "Sığınmacıların aslında öngörülen gelişlerine Almanya daha iyi hazırlansaydı masraflar bariz biçimde çok daha düşük olurdu." Diğer taraftan da bu 22 milyar, piyasayı canlandıracak bir nevi devlet sübvansiyonu. Uluslararası Para Fonu'nun hesaplarına göre, sığınmacılar sayesinde Alman ekonomisinde yüzde 1,1'e varan büyüme görüleceği tahmin ediliyor.

Bir de sığınmacıları sömürenler ve yaşamlarını tehlikeye atanlar var. İzmir'de polis 2016'nın başında yasadışı bir atölyeye baskın düzenlediğinde, sığınmacılara satılmayı bekleyen binlerce ucuz cankurtaran yelegei buldu; dikiş makinelerinin başında da Suriyeli iki küçük kız çocuğunu çalışırken yakaladı. Suriyeli sığınmacı çocuklarını ucuz işgücü olarak sömüren sadece yasadışı küçük işletmeler değil; Batı'nın büyük moda markaları için üretim yapan Türk fabrikalarında da reşit olmayan küçük Suriyeliler çalışıyor. Türkiye'deki 2,5 milyon Suriyeli sığınmacının çoğu yasadışı işlerle geçimini sağlıyor. İnşaatlarda veya tarlalarda gündelikçilik yapmaktan –ya da çocuklarını ucuz fabrika işçisi olarak çalıştırmaktan– başka seçenekleri yok genelde. Türkiye'de yasadışı çalışan sığınmacı sayısının yaklaşık 400.000 olduğu tahmin ediliyor. Çin ve Bangladeş'ten sonra dünyanın üçüncü büyük tekstil üreticisi olan Türkiye'de bu endüstri sığınmacıların çalıştığı branşlardan biridir. H&M ve Next, bilhassa insan onuruna yakışır çalışma koşulları konusuna eğilen İngiltere İnsan Hakları Organizasyonu BHRRC'ye, Türk tedarikçilerinin bazı fabrikalarında Suriyeli sığınmacı çocuklarının çalıştırıldığını bildirdi. Bunun üzerine her iki firma, Türkiye Sosyal Yardım Kurumu'yla işbirliği halinde bu çocuklara yardım etmek ve uygun okul eğitimi almalarını sağlamak için başvuruda bulundu. Otto Group kuruluşu da insan hakları savunucularına, üç Türk fabrikasında Suriyeli sığınmacıların çalıştırıldığını ancak hiçbirinde çocuk işçilere rastlamadığını bildirdi. Diğer firmalar ise insan hakları savunucularının sorularına yanıt vermedi.

Türkiye Tekstil Sanayicileri Birliği bunların sadece birkaç istisna olduğunu ifade ederek sığınmacı ve sığınmacı çocuklarının kaçak

çalıştırıldığı iddialarını reddederken, Suriyeli sığınmacılar ise ne kadar sömürüldüklerinden söz ediyor. Genelde, yaklaşık 400 avroya karşılık gelen asgari ücretin altında para aldıklarını –parayı hiç görmedikleri de olduğunu– söylüyorlar. “İş bulsan da para vermiyorlar” diye yakınıyor, güçbela İstanbul’a gelmiş 28 yaşındaki Suriyeli fırıncı Mahmut. Kaçak işçi olarak çalıştığından parasını almak için yasal yollara da başvuramıyor. Fakat böyle istismarlara maruz kalan sadece Suriyeliler de değil. Bazı yörelerde Türkler de, Suriyeliler üç kuruşa çalışmaya razı olduğundan, aşağıya çekilen ücretlerden şikâyetçi.

Suriyeli küçük kızların İzmir’de diktiği ucuz can yelekleri ölümcül bir ikinci işin parçası. İzmir’e ulaşabilmiş ve Avrupa’ya geçmeyi göze almış hemen hemen tüm sığınmacılar can yeleğine yatırıyor parasını –acil durumda, bir gemi gelip onları kurtarana kadar suyun üstünde kalmalarını sağlayacak küçücük de olsa bir güvencedir bu. Ne var ki cepteki para az; bu yüzden ucuz can yelekleri büyük bir sevinçle satın alınıyor. Sorun yaklaşık altı avro değerindeki bu yeleklerin sadece çocuklar tarafından dikilmiş olması değil, aynı zamanda içlerinin, yüzer madde yerine eski gazete, çaput veya süngerlerle doldurulmasıdır. Kurtarma ekipleri, suyu çok çabuk emen bu yeleklerin boğulanları nasıl bir anda taş gibi dibe çektiğini anlatıyor. Baskın yapılan başka atölyelerde de Türk polisleri, yüzme havuzunda dahi kullanılmaması gereken lastik bot üreticilerini yakaladı. Sığınmacılar botların kendilerini taşıyamayacağını anladığında artık iş işten geçmiş oluyor. Fakat üretim devam ediyor. Bir yandan sahtekârca iş yapan atölyeler kapatılırken diğer tarafta hemen bir başkası türüyor. Sadece 2015’te Ege sahilinden yoluna devam etmiş sığınmacı sayısı 850.000 olduğuna göre, elde edilen kâr fazlasıyla cezbedici.

EKONOMİ İÇİN MİLYARLAR

Bilhassa da devletler vatandaşlarının kaçmalarından çıkar sağlar. Fas huzursuz Mağrip bölgesinde bir istikrar adası olarak bilinir. Kuzey Afrika’daki diğer ülkeler 2010 yılının sonundan beri köklü değişikliklerle sarsılırken Fas’taki protestolar çok kısa sürüp bitmiş-

ti. Kral VI. Muhammed ilk gösterilerden hemen sonra reformların ve 2011 yılının Temmuz ayında yapılan referandumda neredeyse oybirliğiyle kabul edilmiş yeni anayasanın duyurusunu yapmıştı. Altı ay sonra da ılımlı İslamcılar seçimlerde çoğunluğu ele geçirdi. Fakat reformları hayata geçirmek için çizilen o zamanki siyasi rota, insan hakları savunucularına göre, eleştiri getirenlere karşı uygulanan yeni baskı politikalarıyla çoktan yönünü değiştirdi. Muhabirler, insan hakları savunucuları ve sivil toplum grupları Fas devleti tarafından dava edildi; ulusal güvenliği tehlikeye sokmaktan ya da insanlara iftira atmaktan topyekün sorumlu tutuldular. İçişleri Bakanı Muhammed Hassan devlet televizyonunda insan hakları savunucularını, güvenlik sisteminin altını oyabilecek ve ülke istikrarını tehlikeye düşürebilecek bildirilerde bulunmamaları konusunda alenen uyardı. Cezayir’de de devlet baskısı uygulanıyor – yaklaşık on yıldan beri. “Eleştiri getiren sesler hemen susturulur” diye uyarıyor Kahire İnsan Hakları Araştırmaları Enstitüsü’nden Jeremie Smith Cenevre’de. Batı’yı da, Cezayir petrol dağıtıcısı ve bölge istikrarının kilit noktası diye oradaki insan hakları ihlallerini görmezden geldiği için eleştiriyor.

Her iki ülke –aynı şekilde de Tunus, Gana, Gürcistan ve başka 36 devlet– son zamanlarda güvenli çıkış ülkeleri olarak değerlendirilmektedir. Hal böyle olduğundan, bu ülkelerden Almanya’ya kaçanın iltica talebinde bulunma şansı yoktur. Cezayir’de ve Fas’ta işsiz olan ve yurtdışına gitmek isteyen grup özellikle genç nesildir. Cezayir hükümetinin resmi rakamlarına göre bugüne kadar yaklaşık her on kişiden biri göç etmiştir – bunlardan yüzde 84’ü Avrupa’ya, özellikle de Fransa’ya gitmiştir. Fas ve Tunus sığınmacıları geri almayı kabul etmiştir. Fakat yurtdışında yaşayan Faslıların memleketlerine gönderdikleri para ülkenin en önemli gelir kaynaklarından biridir. Uluslararası Göç Örgütü’nün rakamlarına göre 2014’te sadece yurtdışındaki Faslıların eve gönderdikleri miktar, altı milyar avrodan daha fazladır, bu da ülkede kalmış her Faslı başına yaklaşık 180 avro demektir. Bu para ekonominin canlandırılması için memnuniyetle karşılanır; zira Fas, ekonomik büyümede az da olsa bir yükselişe geçtiyse bile, hâlâ dünyadaki 60 yoksul ülke arasında yer almaktadır. Fakat Afrika’nın diğer ülkeleriyle karşılaştırıldığında Fas ve diğer Mihrap devletleri yine de iyi durumda. Bu

yüzden de yılda 120.000'e yakın Afrikalı yaşamak için oraya gider.

Yurtdışından para gönderme sadece Fas'ta önemli bir ekonomi faktörü değildir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre 2015 yılında dünya çapında 431 milyar avro gelişmekte olan ülkelere gönderilmiştir. Bu miktar, Avusturya'nın gayrisafi milli hasılasına tekabül eder ve Birleşmiş Milletler'in yaptığı kayıtlı toplam insani yardımın yirmi katından fazlasıdır. Kaldı ki, bankalar veya Western Union aracılığıyla yapılmamış para transferleri bu değer içinde de değildir. Bangladeş, Senegal ya da Filipinler'de yurtdışından para transferlerini yöneten bakanlıklar bile vardır. Ekonomiyi ayakta tutabilmek –ve yoksulların ayaklanmasını engellemek– için sığınmacıların gönderdiği paralara bağımlı yoksul ulusal ekonomilerin sayısı az değildir. Çünkü yurtdışından gelen para transferleri bu devletlerde işleyen genelde yegâne sosyal yardımlardır. Yurtdışından –korkunç yüksek havale masrafları çekilmiş olarak– gelen para doğrudan tüketiciye ulaşır ve rüşvetçi yapılar içerisinde yok olmaz.

Bazı devletler sığınmacılardan ayrıca haraç da alır: Yurtdışındaki Eritreliler örneğin, gelirlerinin belirli bir yüzdesini “yapılandırma vergisi” adı altında büyükelçiliğe teslim etmek zorundadır. Bu şekilde totaliter devlet Batı'nın kestiği bütçe yardımını kendince telafi ediyor. Rejime umutla uygulanan baskı da bu biçimde etkisiz kalıyor. Benzer uygulamalar başka ülkelerde de var. Birleşmiş Milletler ve başka diğer devletler, komşu ülke Kongo'da isyancıları destekleyen Ruanda'ya kınama cezası olarak yardımları bir süreliğine kestiğinde, hükümet hemen yurtdışındaki Ruandalılara “dayanışma fonu” adı altında para yatırımları çağrısında bulunmuştu. Hemen hemen herkesin birbirini tanıdığı diasporadaki grup baskısı özellikle bu tür çağrılarla başarıya ulaşmasını sağlar. Evet, ümidini yitirmişlerin ülkelerini terk edip dünyadaki zengin devletlere kaçması birçok yoksul ülke için büyük önem taşımaktadır. Ülkeler arasında imzalanan geri kabul anlaşmalarının bu gerçeği değiştirebileceği biraz şüpheli görünüyor.

SUSANNE GÜSTEN, İstanbul;
JULIUS MÜLLER – MEININGEN, Roma
katkısıyla
MARC ENGELHARDT, Cenevre.

4.

Kongo'dan Güney Afrika'ya

Yabancı Düşmanlarından Korkmak

LEONIE MARCH

Gözleri delice caddeyi süzüyor. Ortalığın sakin olduğuna kanaat getirdiğinde de çantasından anahtarını çıkarıyor Coco Bishogo Ruvinga. Küçük kuaför salonunun emniyetini metal kapıya takılmış dört asma kilit sağlıyor. “Daha birkaç ay öncesine kadar kapıyı dahi açamıyordum, ellerimin titremesinden” diye anlatıyor Kongolu kadın kapıdan içeri girerken. Eşi Riphin Kasai Ruvinga da hemen arkasından onu takip ediyor. Güçlü yapısına rağmen o da tedirgin ve tek gözünü kaldırımdan ve kalabalık caddeden ayırıyor.

2015 yılının Mart sonunda tam bu noktadan yabancı düşmanı bir serseri çetesi salonlarını basmıştı. “Huzurlu olduğumuzu söyleyemem. Biz gerçi yine geldik ama civardaki birçok insan hâlâ bizim buradan gitmemizi istiyor.” Ne var ki şu an için böyle bir seçeneklerinin ne yazık ki olmadığını da ekliyor Riphin hayıflanarak. Dükkânı zor bela daha yeni tekrar çalışır duruma getirmişler, müşteriler geri gelmiş ve onlarla birlikte de bir parça gündelik hayat. “Tek umudumuz, her şeyin yolunda gitmesi.”

Ruvingalar 2002 yılından beri, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin resmi tanınmış sığınmacıları olarak Güney Afrika'da yaşıyor. Birbirleriyle burada tanışmışlar, açtıkları kuaför salonuyla da kendilerine mütevazı bir aile hayatı kurmuşlar. Tam kendilerini artık buralı gibi hissetmeye başlamışken birden saldırıya uğramışlar. Genç Güney Afrikalılar mütemadiyen göçmen avına çıkıyor, dükkânlarını yağmalıyor, silah ve palalarla sığınmacıları tehdit ediyor. Coco ve Riphin bir anda istenmeyen yabancı oluyor.

Ben bu çiftle ilk defa, soykırım başladıktan hemen kısa bir zaman sonra, yabancı düşmanlığı zulmüne uğramışların barındığı bir toplama kampında karşılaştım – liman kenti Durban'ın güne-

yinde sefil bir mahalle olan İsipingo'da. Şehir yönetimi ve yardım kuruluşları acilen çadır kampları kurmuştu – ve sadece Durban'da değil Johannesburg'da da. Nöbetçilerle çevrili çitin önünde, içinde yiyecek ve giysilerin bulunduğu gemi konteynerleri duruyordu. Birçok Güney Afrikalı vatandaş yiyecek ve giyecek yardımlarını doğrudan kampa getiriyordu – zira onlar da derin şokta ve yapılan bu saldırılardan ötürü mahcuptu. Her Güney Afrikalı'nın yabancı düşmanı olmadığını göstermeye çalışıyorlar. Ne var ki yabancıların dükkânlarının önünde yabancı düşmanlığı, hem şehir merkezinde hem de yoksulların yaşadığı mahallelerde, için için sürmeye devam ediyor; yabancılar sokak ortalarında saldırıya uğruyor hatta öldürülüyor. On bin insan şimdi bu kamplarda çare arıyor.

Coco aceleyle toparlayabildiği pılı pırtılarının arasında oturuyor. Büyük çadırın kenarına istiflediği birkaç çanta. Yerde, yan yana bitleştirilmiş ince döşekler duruyor; düzinelerce kadın ve çocuk buradaki daracık alanda birlikte yaşıyor. Kimileri iç savaş yüzünden kaçmış kimileri siyasi takibattan – kimileri Kongo'dan, kimileri Burundi'den veya Somali'den. Kimileri yoksulluktan – Zimbabve, Malavi veya Mozambik'ten. Bazıları sığınmacı, bazıları göçmen işçi, bazıları da kaçak olarak burada bulunuyor. Ama hepsi yaşadıkları bu korkunç şiddetten dehşete düşmüş, travma geçirmiş.

Coco'nun o alımlı yüzündeki gözleri boş boş bakıyor; koyu teni solmuş adeta. Silahlı adamlardan oluşan o saldırgan çete damdan düşer gibi bir anda bitivermiş kuaför salonunda. Bağırıyorlarmış: “Defolup gidin memleketinize. Aksi halde sizi öldüreceğiz!” Geçmişten kalma yara izinin henüz kapanmadığı boynuna bıçak çekmişlerdi. Ellerinden o günkü hasılatı alıp aynaları kırmışlar sonra da diğer dükkânları yağlamak üzere kaçmışlardı. “Cadde-den geçenler öylece izliyordu. Kimse bize yardım etmedi.” Ertesi gün de bu serseri tayfası, içinde Ruvingaların ve başka sığınmacı ailelerin oturduğu apartmanı basmış. Ancak polisin yardımıyla çetenin elinden kurtulabilmişler. “Şimdi sahip olduğumuz her şey artık burada. Her şeye sıfırdan tekrar başlamak zorundayız.” Ve bu ilk kez de olmuyor.

KIRILMIŞ UMUTLAR

Coco memleketi Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusundan kaçtığında henüz 17 yaşında bile değilmiş. Şimdi tüm bu hatıralar birden canlanıyor. Batı Avrupa büyüklüğündeki ülke, hammadde bakımından zengin, ancak halkı acınacak kadar yoksul. Ülkeye şiddet egemen ve tekrar tekrar iç savaşlar yaşanıyor. BMMYK'ya göre 2,8 milyon Kongolu iç-sürgün [ülke sınırları içinde yerinden edilmiş kişiler] korunma talebinde bulunmuş, yarım milyondan fazla insan da ülkeden kaçmış. Ruingalar gibi. Nefret edilen rüşvetçi diktatör Mobutu Sese Seko'ya karşı girişilen çatışmalarda Coco'nun babası da öldürülmüş. "Kardeşlerimle hayatımızı kurtarmak için koşmak zorunda kalmıştık." Coco, Tanzanya, Malavi ve Mozambik üzerinden Güney Afrika istikametinde, insanın dermanını kesen uzun ve serüvenli kaçıışı anlatıyor. Sınırdaki sığınmacı olarak tanındıklarına dair bir kâğıt tutuşturulmuş ellerine. Ama sonra kardeşler kendi başlarına bırakılmış.

Kardeşlerin en büyüğü Coco olduğundan bütün yük onun cılız omuzlarına binmiş. Başlarını sokacak bir yer bulma, para kazanma ve en azından kardeşlerinin okula gidebilmesini sağlama işini tamamen Coco üstlenmek zorunda kalmış. "Bugün ikisi de iyi" diye gururla bahsediyor onlardan. Hatta kız kardeşi Almanya'da öğrenim görüyormuş. Coco da okul diploması olmadan kendine bir hayat ve bir aile kurmuş. Derken birden yine yüzü düşüyor: "Şimdi bütün korkum, iki kızımın da talihlerinin benimki gibi olması."

Mandela'nın sözde güvenli "Gökkuşağı Ulusu" düşü bir hamlede yok oluvermişti. Coco, çokkültürlü ve kendi vatanına kıyasla zengin bir demokrasinin egemen olduğu bu ülkede daha iyi bir yaşam beklentisi içindeydi. O ve eşi BMMYK'nın Güney Afrika'da tanıdığı 114.000 sığınmacı arasındaydı. Uluslararası konvansiyonlar çerçevesince ülke onları himayesine alma yükümlüğünü üstlenmişti. Liberal anayasa ayrıca, kıtanın diğer ülkelerinde takibata uğrayan azınlıkları da koruyordu. Sığınmacılar ülke içerisinde özgürce hareket edebiliyor, çalışabiliyor, temel sağlık hizmetlerinden faydalanabiliyor ve çocuklarını okullara gönderebiliyordu. Kulağa hoş geliyor, değil mi? Ancak gerçekler öyle değil. 35 yaşındaki kadın çantasını karıştırıyor ve oldukça aşınmış bordo renkli bir

hüviyet çıkarıyor. “Resmi belgelerim var ama hiçbir işe yaramıyor. Ben de diğerleri gibi aynı konumdayım. İnsanlar bir türlü sığınmacı statüsünün ne anlama geldiğini anlamıyor.” Göçmen olarak gelenin istediği zaman evine tekrar geri dönebileceğini vurguluyor öfkeli bir biçimde. Ama sığınmacı olanların bunu yapamayacağını söylüyor. “Bizim memlekette hâlâ savaşıyor. Orada güvende olamayız. Ama burada da güvende değiliz.”

ALDATICI NORMAL HAYAT

Altı hafta sonra, Mayıs ayının sonları. Coco ve kocası Riphin tekrar normal hayata adapte olmaya çalışıyorlar. Arabalarıyla kuaför salonuna doğru yola koyuluyorlar. Toplu ulaşım araçlarını güvenli olmadığı için kullanmıyorlar; çünkü dolmuşlarda yabancılara yönelik düşmanlıklar, hakaretamiz davranışlar, tehditler ya da fiili saldırılar hâlâ gündemde. Yol, yakın zamana kadar sığınma kampının bulunduğu spor sahasının önünden geçiyor. Şimdi orada bu kamptan eser yok. Çadırlar yok; görevliler bir gecede her şeyi söküp kaldırmış. Resmi açıklamalara göre maddi ve güvenlik nedenlerinden ötürü kamplar kaldırılmış; ama aynı zamanda, bu can sıkıcı ırkçı gasp ve saldırı konusu da artık noktalamak istenmiştir.

Zaten zayıf olan Coco daha da çökmüş ve bitkin görünüyor. “İnsanların hâlâ oralarda yaşadığını bile bile söktüler o çadırları” diyor titrek ve buruk bir sesle. Bunun üzerine aileler geceleri çocuklarıyla birlikte açık alanlarda geçirmek zorunda kalmışlar. “Biz başımızı kurtardık. Kilise cemaatini aradık ve rahip bize yardım etti” diye söze atılıyor Riphin karısının daha fazla konuşamayacağını anladığında. “Bize o ırkçı cani yağmacı sürünün kol gezdiği yerlerden uzakta bir ev buldu rahip.” Artık şimdi sadece iş için bu mahalleye geliyorlar. Felaketler yaşanırken böyle bir şans herkese nasip olmamıştı. “Sanırım hükümet bizlerin terk ettiği eski mahallelere dönmemizi istiyordu. Ama ellerinde, bizleri nasıl koruyacaklarına ve topluma nasıl yeniden entegre edeceklerine dair bir programları da yoktu.”

Korunmaya muhtaç insanlara karşı çok sert bir yaklaşım sergileniyordu. Evine geri dönmeye veya başka bir kampa taşınmaya

karşı çıkanın “toplumsal düzeni bozma” gerekçesiyle geçici bir süre tutuklandığı bile oluyordu. Güney Afrika hükümetinin ballandıra ballandıra dillendirdiği, yoksul mahallelerde, bir zamanların Township’lerinde,* yabancı düşmanlığına karşı programların hayata geçirileceği şeklindeki vaatlerin neredeyse hiçbiri gerçekleşmedi. Dolayısıyla Riphin’in devletten artık hiçbir yardım beklemiyor olması insanı şaşırtmıyor. Yabancı düşmanlığı parlamentoya bile girmiş: “Milletvekilleri bizzat yabancılardan usandıklarını ifade ettiler.” Üstelik hâlâ görevde olan politikacılar. Resmi beyanlardan hareketle, şiddeti alevlendirenlerin sadece suçlular veya toplumdan dışlanmış yoksul insanlar olmadığını, “nüfuz sahibi okumuş kişiler” olduğunu vurguluyor Riphin. Gerçekten de hükümet buna müdahale edene kadar çok uzun bir zaman geçti. Ne zaman ki artan uluslararası baskılar karşı konulamaz ve sorun önemsizmiş gibi gösterilemez bir hal aldı, işte o zaman devlet harekete geçti. Ordu toplumsal huzuru sağlamak için devreye girdi, Güney Afrika devlet başkanı Jacob Zuma da şiddeti yermeye başladı. Gerçi kurbanlar için bunlar sadece sözde kalmış söylemlerdi; zira değişen pek bir şey olmadı. Düzinelerce aile bugüne kadar hâlâ geçici yerlerde yaşıyor; Malavi, Zimbabve ve Mozambik’ten gelen göçmenler kendi isteğiyle Güney Afrika’ya sırt çevirdi. Resmi belgesi olmayan göçmenler sınır dışı edildi. Township’lere geri dönme cesaretini göstermiş olanlar, yabancı düşmanlığı, tehditler, fiili saldırılar ve polislerden şikâyet etmeye devam ediyor. Çünkü memurlar artık bu mahallelerde daha fazla arama yapıyor.

SIĞINMACILARA KARŞI DEVLET ŞİDDETİ

Saldırıların hemen akabinde başlatılan, bir bakıma “pisliği süpürme” anlamına gelen “Fiela” operasyonu, resmen suç çetelerine karşı planlanmış bir operasyondur. Ancak bunun sadece “ayıp örten bir kılıf” olduğunu ifade ediyor KwaZulu-Natal’daki göçmen bürosundan Baruti Amisi. “Tutuklananların çoğu Afrika’nın diğer ülkelerinden gelenler. Polis ve ordu genelde acımasızca davranıyor.”

* Township: Güney Afrika’da, özellikle siyahiler için gettolaştırılmış yoksul kenar mahallelere verilen ad. (ç. n.)

Bununla da kalınmayıp sığınmacıların ve göçmenlerin resmi geçerli belgelerine de kasten el konuluyormuş. Yabancıları gerçekten korumaya çalışan görevli sayısı azınlıktaymış.

Uluslararası insan hakları organizasyonlarından da eleştiriler geliyor. Bu çerçevede *Uluslararası Af Örgütü* 2016 yılındaki yıllık raporunda Johannesburg'daki Central Methodist Kilisesi'nde yaşanmış korkunç baskını yargılıyor –yabancı düşmanı çetelerin 2008'de çıkarttığı ilk büyük yangında binlerce insan buraya sığınmıştı; içlerinden çoğu bir daha Township'lere geri dönmeyip kilisede kaldı. Bu durum resmi makamları fazlasıyla sinirlendirdi ve 2015 Mayıs'ının başında ordu, polis ve göçmen bürosundan memurlar bir gece ansızın kiliseye baskın düzenlediler, kapıları kırarak uyku mahmuru insanları silah zoruyla dışarıya çıkardılar ve yaklaşık 400 sığınmacı ve mülteciyi tutukladılar. Af Örgütü raporunda, mahkeme kararına rağmen avukatların günlerce tutukluların hücrelerine alınmamış olmasını çok sert bir dille eleştirmiştir. Günlük hayatta da resmi makamların sığınmacılara karşı dosttan çok düşman olduğunu anlatır Coco Bishogo Ruvinga, kocası yoğun trafikte arabayı sürerken. Tanıdıklarının çoğu yıllardır hâlâ sığınma taleplerinin neticelenmesini bekliyormuş. Aradan o kadar zaman geçmiş ki çoğunun oturma izin süreleri dahi dolmuş. “Her ne kadar sığınmacı statüsü ya da çalışma izni hakkını kazanmış olsalar da her an sınır dışı edilebilecekler.” Bunlar münferit vakalar değil: BMMYK'ya göre 2015 yılının başında neredeyse 800.000 sığınmacı ve mülteci Güney Afrika'da yaşıyordu; çoğu da hâlâ gelecekleri hakkında verilecek kararı bekliyor. 2008 ila 2012 yılları arasında dünyada başka hiçbir ülkede rastlanmamış sayıda sığınma talebinde bulunulmuş burada. Ama son yıllarda rakamlar belirgin şekilde azalmış – kuşkusuz ırkçı taşkınlıkların da bunda rolü büyük. Fakat işleme alınmamış başvuru dilekçeleri sayısı bakımından Güney Afrika hâlâ başı çekiyor.

Resmi daireler sadece kronik iş yükü fazlalığıyla değil, rüşvetçilik ile de tanınıyor. Sivil toplum organizasyonlarının yaptığı temsili bir ankete göre sığınmacı veya mültecilerin üçte biri en az bir kez Güney Afrikalı bir memura rüşvet vermiş: Kimileri sınırda, kimileri sığınmacı kayıt dairelerinde –kâh iltica talebinde bulunabilmek için, kâh sürelerini uzatabilmek için vs. “Rüşvet olmadan hiçbir

şey olmuyor” diye onaylar Coco omuzlarını çekerek. Her an ölüm korkusuyla karşı karşıya kalırken rüşvetçi memurlar Coco için tali bir konu açıklası.

GÜNLÜK HUSUMETLER

Ruinga çifti işlek bir sokak arasına saparak arabayı park ediyor. Artık kuaför salonlarına birkaç adım var. Ama yine de her ikisi de gergin. Coco çantasını kolunun altına sımsıkı kıstırmış, Riphin de bir an olsun onun yanından ayrılmadan hızlı adımlarla yan yana yürüyorlar. Hiç de kolay değil aslında, çünkü kaldırım tam bir ana baba günü. İşportacılar tezgâhlarını açmış; tika basa dolu minibüs dolmuşlardan insanlar caddeye taşıyor.

Bunun gibi mahallelerde kıtanın diğer ülkelerinden gelmiş birçok Afrikalı yaşıyor. Zira Güney Afrika’da Avrupa’daki gibi bir “sığınmacı kayıt kabul kampı” yok. Toplum tarafından daha çabuk kabul edilmek ve entegre olmak için aslında bu güzel bir fırsat olabilirdi ama ne yazık ki tam tersi söz konusu. Genelde tüm birikimlerini kaçış için, kaçakçılara ve rüşvetlere harcamış sığınmacıların ve mültecilerin elindeki tek seçenek, işte bu yoksul mahallelerde ödenebilir bir mesken tutabilmek. Ne var ki burada da karşılırlarına benzer koşullarda yaşayan ümitsiz ve çaresiz yerli halk çıkıyor. İşsizlik, ülke genelinde resmi yüzde 25 olan oranın çok daha ötesinde, şiddet suçu günlük hayatın bir parçası ve konut sayısı o kadar az ki, göçmen bürosundan Baruti Amisi bu durumu “çalışmaya başlamış saatli bomba” olarak niteliyor. Şiddet uygulamalarını besleyen nahoş bir ortam.

Bir meyhanenin önünde sarhoş adamlar tembel tembel oturuyor. İçlerinden biri “makverekvere” diye mırıldanıyor – diğer Afrika devletlerinden gelmiş yabancılara yönelik kullanılan bir aşağılama ifadesi. Coco ve kocası hiç istifini bozmuyor. Hemen hemen her gün bu tür aşağılamaları duyuyorlar: Caddelerde, alışverişte, resmi dairelerde, okullarda ve hastanelerde. Daha geçenlerde hastanede acı acı ağlayan bir memleketlisiyle karşılaşmış Coco. Hemşireler Kongolu kadına kötü davranmış ve Zuluca bilmediği için ona bağırmış. “Ne yaşadığını çok iyi anlıyorum” diyor 35 yaşındaki

kadın. Çünkü benzer şeyler onun da başından geçmiştir. Gerçi Coco artık Zulucayı gayet akıcı konuşuyor; bu da onun günlük hayatını nispeten kolaylaştırıyor. “Zavallı kadına, hemşireleri görmezden gelmesi yönünde telkinde bulundum. Ama bu o kadar da kolay değil kuşkusuz.” En azından hastanelerde insan kendini iyi bir yere konmuş ve güvende hissetmek istediğini ifade ediyor Coco başını sallayarak. Ve böyle şeylerin Afrika'nın başka hiçbir ülkesinde yaşanmadığını vurguluyor. Sadece Güney Afrika'da. Gözlerini dimdik karşıya doğrultmuş olarak kocasının yanında yürümeye devam ediyor. Aslında dışarıdan bakıldığında bu çift, caddedeki resme hiç de aykırı kaçmıyor. “Fakat Güney Afrikalılar bizim buralı olmadığımızı hemen fark ediyorlar” diye açıklıyor Coco birkaç adımdan sonra. Biraz daha koyu bir ten, daha güçlü bir fizik yapısı ya da farklı bir giyim tarzı hemen dikkat çekebiliyor. Coco ortalama Güney Afrika kadınlarından biraz daha ince ve uzun. Rahat ama şık giyiniyor: Dar siyah bir pantolon, nispeten transparan çizgili bir bluz, sandalet. Dış görünüşü hiç aykırı düşmüyor neticede, teni de yerli halktan daha koyu da değil üstelik. Ne var ki geçmişten gelen ırkçılık Güney Afrikalıları en küçük farklılığa karşı duyarlılaştırmış. “Beyaz, siyah, renkli – bunlar ırkçılık politikasının kategorileriydi. Bu renkler, kimin nerede yaşaması gerektiğini ve vatandaşlık haklarına sahip olup olamayacağını belirliyordu. Özgürlük için savaştan birçok kişi sürgün edilmişti o zamanlar” diyor Riphin acı acı. “Bizim ülkelerin onlara zamanında sığınmacı olarak nasıl da kucak açtığını bugün unutmuşlar anlaşılan.”

Nihayet, aşagılایıcı bakışlar altında yaptıkları günlük maratonları sona eriyor ve kuaför salonlarına varıyorlar. Girişte “Coco Hair Salon” yazılı bir tabela asılı. Evet, bir zamanlar onun tek gurur kaynağı idi bu salon. Yaptığı saç modellerini fotoğraflarla sergilemişler: Dalgalı saç ekleri, saç örgüleri, sarıya boyanmış takma kısa saç modelleri. Dükkân, küçücük daracık bir salon, taş çatlasa 20 metrekare büyüklüğünde. Dip duvarda tek bir lavabo monte edilmiş, duvarın birinde posterler ve saç ekleri asılı, diğer duvarda da aynaların önüne sıralanmış eski yüzlü üç döner kol-tuk. Bir tanesinde boydan boya bir yırtık var; Riphin onu şeffaf koli bandıyla tutturmuş. “Uğradığımız saldırılarda her şey yok olmadı veya çalınmadı. Birkaç sandalyeyi bize bıraktılar” diyor 41

yaşındaki adam, alaycı bir şekilde. Fönleri, saç kurutma başlığını, fırçaları ve hatta baş havlularını yeniden almak zorunda kalmışlar. Haftalarca çalışmadıklarından da paraları ancak kullanılmış ikinciel eşyalara yetmiş.

Derken bir memur ve ilk müşteri salına salına içeri giriyor. Coco onlara rahat bir ortam sağlayabilmek için elinden geleni yapıyor. Eski saç eklerini jilette müşterinin saçından sökerken onlarla şakalaşıp sohbet ediyor. Kuaförlük zanaatını Coco daha genç kızken Kongo'da annesinden öğrenmiş. Diğer Afrika devletlerinden gelen göçmen ve sığınmacıların tipik mesleğidir bu. Sökülen perçemler bir bir fayansla döşenmiş zemine düşer.

Bu arada Coco'nun eşi lavabonun yanına oturmuş, muhasebe işlerine dalmış vaziyette. Bir sonraki aya az var ve dükkân kirasını nasıl ödeyebileceklerini hesaplıyor kara kara. Su ve elektrik hariç yaklaşık 400 avro denkleştirmek zorundalar. Fahiş bir rakam. Saldırılarından sonra dahi dükkân sahibinin onlara hiç merhamet etmediğini anlatıyor Riphin. Oysaki o da yabancıymış. "Hintli ama daha açık tenli. Bu nedenle katliamlara maruz kalmadı. Hedef tahtası sadece bizim gibi koyu renkli Afrikalılardı."

Coco ve Riphin uzun bir aradan sonra tekrar kuaför salonunu açma cesaretini gösterdikleri ilk gün dükkân sahibi onlara açık ve net biçimde, "Bana daha kira borcunuz var. Eğer ödeyemezseniz sizi anında kapıya koyarım" demiş. İşte bu borcu kuruşuna kadar taksit taksit ödemek zorundalar. Yükleri sanki azmış gibi bir de bunu düşünmek zorundalar. Fakat Riphin en azından dışarıya karşı sinirini hiç belli etmiyor; birlik ve dayanışma ile bunların üstesinden gelinebileceği umudunu da çoktan kaybetmiş. "Ayağa kalkacağız, devam edeceğiz, hayatta kalacağız. Bundan başka elimizden bir şey gelmez" diye ekliyor ve tekrar rakam sütunlarıyla uğraşmaya devam ediyor.

KISKANÇLIK VE ÖNYARGI

Bu arada aylardan Temmuz; yabancılara karşı girişilen şiddet furyasının üzerinden neredeyse üç ay geçmiş. Coco'nun kuaför salonunun birkaç metre ötesindeki kavşakta bir grup kadın toplanmış, gelen

geçene, “Yeni bir saç modeline ne dersiniz?” diye soruyor. Çoğu, istifini bozmadan yoluna devam ediyor. İşlerinden sadece biri durup, fotoğraflarla saç modellerinin sergilendiği yıpranmış reklam broşürüne ve fiyat listesine bakıyor. Hayal kırıklığıyla plastik sandalyeye oturuyor Ntokozo Ndlovu. 22 yaşındaki Güney Afrikalı kız birkaç yıldır bu mahalledeki bir kuaförün reklamını yapıyor. İşverenin hangi ülkeden geldiğini bilmediğini söylüyor, omuz silkerek: “Afrika’nın bir ülkesinden.” Bu onun umurunda da değil anlaşılan.

Mahalledeki dükkânların çoğu tıpkı Ruvingaların yaptığı gibi yapancılar tarafından işletiliyor. Bu yerli halkta kıskançlığı alevlendiriyor. “Dükkân sahipleri güzel kazanıyor ama bizlere çok az para ödüyorlar” diyor genç kadın öfkeyle. “Haftada 20 avro için, hava ne olursa olsun, yağmur yağsın yağmasın sabahtan akşama kadar caddelerdeyiz.” Kazandıkları paranın hiçbir koşulda ailelerini geçindirmeye yetmediğini ama başka bir seçeneği de olmadığını söylüyor Ntokozo Ndlovu. Daha iyi iş olanaklarının olmadığını, herkesin bir şekilde sadece gününü kurtarmaya çalıştığını anlatıyor.

Ntokozo’nun meslektaşları da başlarını sallayarak dediklerini onaylıyorlar. “Bütün suç yabancıların” diye oradan geçen bir kadın söze karışıyor. Arkadaşıyla birlikte hiddetleniyorlar: “İşlerimizi elimizden alıyorlar. Vergi ödemiyorlar. İşlerimizi bozuyorlar, her şeyi daha ucuza sundukları için. Esrar satıyorlar ve kadınları fuhuşa zorluyorlar.” O sırada oradan geçen birkaç meraklı yaya durup söylenenleri kafa sallayarak destekliyor ve hiç ayırım yapmadan –ister sığınmacı, mülteci, çalışma vizesine sahip göçmen olsun ister illegal göçmen– genelleştirerek içlerinde biriktirdikleri tüm diğer Afrikalıları yönelik önyargıları paylaşıyorlar.

Yabancıların hemen hemen tamamı Güney Afrika’daki gibi, sosyal yardımı olmayan ülkelere geliyor. Hepsi kendilerine sıfırdan bir hayat kurmaya alışmış. Çoğu memleketteki ailesine destek olmaya çalışır; dolayısıyla bir biçimde para kazanmak zorundalar. Bu nedenle kimileri düşük ücrete razı, kimileri de ağır iş yüküne – Güney Afrikalı işverenlerin sevdiği bir insan profili. Başarabilen, serbest işe atılıyor. Gurbette de memleketlisiyle işbirliği içinde çalışıyor ve örneğin daha fazla indirim alabilmek için toplu sipariş geçiyor Somalili büfe sahipleri. Bu sayede ürünleri müşterilere daha ucuza satabiliyorlar.

Ama bu detaylar o iki kadının hiç umurlarında değil. Gelen geçenlerden aldıkları destekle nefretlerini kismaya devam ediyorlar. Güney Afrikalı olarak yabancı bir ülkeye gidecek olsalar, akıllarına eseni orada nasıl yapabilirlermiş ki; üstelik ellerinde resmi bir evrak da yokken. “Ama bu illegal göçmenler, düpedüz ülkemizi ele geçirebileceklerini sanıyor. Karıları dizi dizi çocuk yapıyor ve devletimiz bunlara çocuk parası dahi ödüyor.” Bu esip gürlemelerde, yabancılara duyulan düşmanlığın beslenerek arttığını duymamak mümkün değil. Peki, o yabancılardan, saldırıları, mallarını mülklerini kimi zaman da yaşamlarını yitirmeyi hak edip etmediğini iki kadına tereddütsüz sorduğumda, aldığım yanıt kısık sesle söylenmiş bir hayırdı. Oysa o serseri çetesi, birkaç ay önce bu caddede yabancılara palalarla saldırıp Coco’nun kuaför dükkânı da dahil dükkânlarını yağmalarken o kadınlar uzaktan, yapılan canilikleri izliyordu. “Ne yapabildik ki?” diye soruyor biri ve “Polis dahi âciz kalmıştı” diyerek adeta özür diliyor. Baruti Amisi gibi göçmen temsilcileri bunu düpedüz bir yalan olarak değerlendiriyor. “Yabancılar saldırıya uğrarken birçok memur görmezden geliyor. Bazıları yağmalamalara dahi katılmıştır.” Bu tür rezaletlerin video kayıtları bile mevcuttur. Ama bu da hiçbir sonuca götürmemiştir.

İki arkadaş yollarına devam ediyor ve Coco’nun dükkânının önünden geçiyorlar. Ntokozo Ndlovu gruptan biraz uzaklaşarak tekrar işine konsantre oluyor; gelen geçen kadınlara reklam yapmaya devam ediyor. Yabancı biri için çalıştığından kendisinin de bir keresinde düşmanca bir davranışa maruz kaldığını anlatır genç anne. “Bütün problemlerimizin sorumlusunu sadece yabancılarda arayamayız. Hükümetimiz de suçlu. Herkese yeterince iş, eğitim, aş olsa böyle sorunlarımız olmazdı.” Ayrıca devletin, yabancılardan ülkeye gelmesine izin verdiğini de belirtiyor Ntokozo.

Gerçi hükümet sınır kontrollerini artırmış, daha sıkı denetlenmesi için gerekli talimatları vermiş ancak hava alanları ve resmi sınır kapıları dışındaki ülke sınırı oldukça geçirgen, çok az bir paraya kolayca aşılabilir haldedir. Sahte evraklara sahip olmak da o kadar zor değil. Gerçi illegal göçmenler için uzunca bir süre ülkeye giriş yasağı uygulaması söz konusu, fakat göç yasasındaki ağırlaştırılmış hükümler ve iltica taleplerinde yaşanan sorunlardan ötürü bu yasadışı yollar kaçakların çoğu tarafından daha ümit vaat

edici olarak tercih ediliyor. İhtiyatlı tahminlere göre yaklaşık iki milyon insan Güney Afrika'da kaçak olarak yaşıyor, diğerleri beş milyondan daha fazla diye tahmin ediyor.

HERKESİN İŞİNE GELEN GÜNAH KEÇİLERİ

“Güney Afrikalılar için biz yabancılar işlerine gelen günah keçileriyiz” diyor Riphin Kasai Ruvangi. Riphin'e göre, suçu başkalarının üzerine atmak, sefaletin asıl nedenlerini irdeleyip çözüm bulmaktan çok daha kolaydır. Yabancı düşmanlarının giriştiği saldırıların üzerinden beş ay geçtikten sonra kuaför salonu yine öyle güzel işliyor ki 41 yaşındaki adam karısına sadece muhasebe işlerinde değil, eli çok yatkın olmasa da, müşterilerin saçını yıkayarak da destek oluyor. Eskiden salona arada bir uğrar, başka başka işlerde çalışmış. Fakat saldırılar başladığından beri karısının yakınında bulunmayı tercih ediyor.

Aslında siyaset bilimcisi olmak istiyormuş Kongolu adam. Ülkenin doğusundaki Goma kentinde üniversitede okuyormuş; derken isyancı bir ordu tarafından zorla askere alınmak istendi. “Bu benim ölüm fermanım olurdu.” Tek bir çıkış yolu varmış Riphin'in, kaçış: Önce hemen en yakın sınırdan yürüyerek Ruanda'ya geçmiş; ülkesindeki çatışmalar iyice alevlenince de Tanzanya, Malawi ve Mozambik üzerinden, 4000 kilometreden fazla yol aştıktan sonra Durban'a gelmiş. “Burada ilkin köprü altlarında yaşadım” diye anlatıyor Riphin. Fakat daha sonra bir memleketlisi ona yardım etmiş. Çalışmaya başlamış ve kazandığı her bir kuruşu ikiye katlayarak kendisine yavaş yavaş mütevazı bir hayat kurmaya başlamış. Bu konuda da kendisiyle gurur duyuyor. “Fakat birçok Güney Afrikalı benim burada her şeye tamamen sıfırdan başladığıma inanmıyor. Tezgâh altından yasadışı başka şeyler satmış olabileceğimi düşünüyor.” Bundan da çok incindiğini söylüyor. Güney Afrikalıların zihniyetiyle ilgili olarak sadece kafasını sallıyor. Kimileri tüm gelirini tek bir hafta sonunda tüketebilirken, diğerlerinin sosyal yardımlarla geçindiğini anlatıyor. Genç demokrasideki refah sisteminin halkı tembelleştirmiş olabileceği görüşünde Riphin. “Bize bu çok yabancı. Biz düzenli olarak memlekete para gönderiyoruz ve çocukları-

mızın burada daha iyi bir yaşam kurmalarını istiyoruz. Dolayısıyla çok çalışıyoruz ve elimizden geldiğince para biriktiriyoruz.” Evet, onun başarı formülü bu kadar basit. Haftada altı gün Ruvingalar bu küçük salonlarında çalışıyorlar. Diğer sığınmacı ailelerde olduğu gibi Riphin ve karısı sımsıkı el ele vermiş, neredeyse düşüp bayılana kadar çalışıyorlar. Sadece pazar günlerini kendilerine ayırmışlar.

Riphin her pazar kiliseden sonra içindeki sıkıntıyı atmak için Durban sokaklarında koşuyor. Hint Okyanusu kıyısındaki bu liman kentini avcunun içi gibi biliyor artık ama o kadar yıl geçmesine rağmen kendini hâlâ buralı gibi hissedemiyor. Karısı Coco da, modüler mutfakta nefis kokulu yiyecekler hazırlıyor. Günlük yaşam bir nebze de olsa tekrar hayatlarına girmiş sanki. Rahibin bulunduğu, hesaplı, möbleli iki odalı bir eve taşınmışlar. Evleri, gerçi kuaför salonlarına arabayla yaklaşık on beş dakika uzakta, ama mahalle olarak bambaşka bir dünyada yaşıyormuş izlenimini veriyor: Evlerin önündeki bakımlı bahçeler, yüksek duvarlar ve gölgelikli ağaçlar insanın içini huzurla kaplıyor.

“Burada huzurluyuz” diyerek tebessüm ediyor Coco. “Burada güvendeyiz, çünkü bu mahallede zenciler yaşamıyor.” Koyu tenli kadının ağzından çıkan bu şaşırtıcı sözler ancak başından geçen olaylarla ilişkilendirildiğinde açıklık kazanıyor.

Bu semtte daha çok beyazlar ve Hint kökenli Güney Afrikalılar oturuyor. Yoksul mahallelerdeki kaosa ve şiddete bir hayli uzak. Oralarda hâlâ ara sıra da olsa yabancıların işyerleri yağmalanıyor, saldırılar düzenleniyor, cinayetler dahi işleniyor – her ne kadar polis teşkilatı ve hükümet bu eylemleri yabancı düşmanlığı kökenli değil canilikle işlenmiş suçlar olarak göstermeye çalışsa da. Oralarda geceleri gözlerini bir an bile kırpamayacağını ifade eder Coco. Aylar sonra ilk defa Kongolu sığınmacı aile biraz olsun nefes alabiliyor artık.

Salondaki dolabın üstüne aile fotoğraflarını dizmişler. Cani çetenin elinden kurtarabildikleri kişisel birkaç eşyadan bazıları bunlar. Fotoğraflardan bir tanesi Coco ve Riphin’in düğünlerinde çekilmiş bir resim –kendinden emin olağanüstü güzel bir çift. Diğer bir fotoğraf, yüzleri ıslıl ıslıl parlayan ebeveynler olarak, iki kızlarıyla birlikte bir gezide çekilmiş. Evet, daha iyi dönemlerin anıları. “Saldırlardan önce kendimizi buralıymış gibi hissediyorduk”

diyor Riphin düşüncelere dalarak. Çocukları burada doğmuştu; en büyükleri okula gidiyor, küçük olan ise yuvaya. "Ama yabancı düşmanlığı şiddet akınları bizlere 14 yıl sonra da hâlâ yabancı olduğumuzu, buraya ait olmadığımızı gösterdi."

Coco mutfaktan gelerek kanepeye, kocasının yanına oturuyor. Bir süre suskun bir şekilde oyun oynayan kızlarını izliyorlar. Derken Coco birdenbire patlıyor: "Kimse Güney Afrikalıların zihniyetini ve yüreğini değiştiremez. Diğer Afrikalıları sevsinler diye onları zorlayamazsınız." Şimdilik katlanmaktan başka çaresi yok bu sığınmacı çiftin. Ama fırsat bulur bulmaz Güney Afrika'yı terk etmek niyetindeler, tıpkı birçok başka sığınmacının yaptığı gibi. Belki de Coco'nun kız kardeşinin yaşadığı Almanya'ya gidecekler. En azından buradan çok uzaklara, diyorlar hep bir ağızdan. "Güney Afrika'da ne kendimiz ne de çocuklarımız için bir gelecek var."

5.

Kuzeydoğu Kenya'da Dadaab

Bir Sığınma Kampı Kente Dönüşüyor

BETTINA RÜHL

Başır Ahmed Bihi büyük bir çuvaldan küçük poşetlere pirinç aktarıyor, zira müşterilerinin parası ancak o miktarlara yetiyor. Sonra da bu paketçikleri özenli bir şekilde tartıyor Somalili işadami. Dükkânının oluklu sac çatısının altında yoğunlaşmış sıcaklık. Stabilize olmayan zeminin üzerinde çuvallarla pirinç, ahşap raflarda da günlük ihtiyaca yönelik ürünler bulunuyor: Makarnalar, şeker, meyve suları, kibrit, toz deterjan paketçikleri, domates salçası, bisküvi, ucuz el fenerleri ve piller. Dükkânın önündeki alan büyük bir Afrika kent merkezini andırıyor: Zemin, son yağın yağmurdan ötürü yumuşamış, eşekler derme çatma tahta arabalara koşulmuş uyuyor. Onların yan tarafında da hamallar oturmuş, müşteri bekliyor tahtadan yaptıkları el arabalarıyla. Ve kadınlar; derme çatma tezgâhların arkasında, kızartılmış yiyecekler, yufka ekmeği veya süt satıyor.

Gerçekte ama Bihi alışılmış bir kentte değil, dünyanın en büyük sığınma kampında yaşıyor. “Buraya ilk geldiğimizde hepimiz karşılıklı nefretle doluyduk ve birbirimizden öç almak istiyorduk. Bilhassa da çadırlarımızın hemen bitişiğindeki komşulara büyük kin besliyorduk, çünkü daha kaçmadan önce Somali’de kabile sınırlarında birbirimizi öldürmüştük” diye anlatıyor Bihi. 50 yaşındaki yuvarlak yüzlü güleç adam 1991’in başında bomboş eller ve korkunç anılarla komşu ülke Somali’den Kenya’nın kuzeydoğusundaki bu kamp kompleksine gelmiş. Belki de hemen Somali-Kenya sınırında yer alan bugünkü devasa çadır kentinin “öncü alanına” demek daha doğru olur. Zira bu alan, Somali iç savaşından kaçanlara yer sunabilmek için bir gecede kurulmuştu. “İlk iki yıl birbirimizle hiç konuşmadık bile. Her türlü ilişkiden kaçındık, zira

karşılıklı fazlasıyla kötü anılarımız vardı.” Somali'deki çatışmaların şiddeti diktatör Siad Barre'nin 1991 Ocak ayında düşürülmesinden sonra daha da artmıştı. Daha sonra savaş, kuraklığın korkunç bir krize dönüşmesine yol açmış ve on binlerce Somalili tek çareyi kaçmakta bulmuştu.

ÇADIR KAMPINDAN BÜYÜK KENTE

1992 Şubatı'nda BM Sığınmacılar Yardım Kurumu, üç ayrı sınır noktasında eğreti gelişen kampları ülkenin yaklaşık 80 kilometre içerisine, Dadaab kentinin yakınlarına taşıdı. BMMYK, sığınmacıları Somali sınırından uzaklaştırmak ve böylece onların güvenliğini sağlamak istiyordu. O tarihlerde Dadaab, ıssız küçük bir hayalet kasabaydı – İngiliz sömürgecileri oraya gelip bir kuyu kazdıktan sonra, 1954'te kurulmuştu. Buraya yerleşenler adını Dadaab, “kayalık yer” koymuştu. O zamana kadar, bugün de hâlâ uçsuz bucaksız her yöne uzanan dikenli çalılarla kaplı bu savanadan keçileri ve sığırlarıyla sadece göçebeler geçiyordu. Yüz binlerce sığınmacı gelene dek hiç kimsenin ilgisini de çekmiyordu, Kenya'nın başkenti Nairobi'den yaklaşık 500 kilometre uzaktaki bu verimsiz yer. Öyle ki bu uzak mesafenin on binlerce sığınmacının başkente akınını ve yerli halkı işinden etmesini engelleyebileceğini dahi düşünüyordu Kenya hükümeti.

1992'den sonra Dadaab'ın yakınında toplam 90.000 insanı barındırabilecek büyüklükte üç kamp kuruldu. Ne var ki çok kısa bir süre sonra yüz binden fazla sığınmacıyla ümitsizce dolup taştı. Somali'deki savaş bugüne dek devam ettiğinden geçici çözüm olarak düşünülmüş yer, kalıcı bir yerleşim yerine dönüştü. Üç kamp, beş oldu, ki bunlar da yapılan ilavelerle genişletilmesine rağmen kapasitesinin çok üstünde insan barındırıyor. Bu kamp kompleksinin kuruluşundan 25 yıl sonra Dadaab, Nairobi ve sahil kenti Mombasa'dan sonra Kenya'nın üçüncü büyük metropolü haline geldi. Bu kamplarda 500.000 insanın barındığı zamanlar da olmuş – özellikle de 2011 yılında Somali'de yaşanan o korkunç kuraklık döneminde nüfus zirve yapmış. O tarihten bu yana birçoğu Somali'ye dönmüş olsa da halen burada 350.000 insan yaşıyor.

Buna rağmen bu yerleşim yeri hiçbir haritada yer almıyor – orası bir şehir değil de hâlâ geçici olarak düzenlenmiş bir yermiş gibi düşünülüyor sanki.

Oysaki Dadaab birçok insanın bildiği yegâne anayurt. “Korkunç anılarımızı bir zaman sonra unuttuk” diyor Bihi, “ve zamanında düşman olduklarımızla konuşmaya bile başladık. Kaldı ki gençler Somali’deki şiddet olaylarını sadece anlatılanlardan biliyor.” En az iki nesil Dadaab hastanelerinde dünyaya gelmiş ve burada ilkökula veya liseye gitmiş. Bugün, ilk sığınmacıların çocukları ve torunları için, ismini bu Dadaab beldesinden aldığı Nairobi Üniversitesi’nin bir kampüsü bile kurulmuş. Zira ülkenin diğer yerlerinde yükseköğrenime izin verilmiyor: Kaçanlar için ilk çadır ve barakaların kurulmasının üzerinden çeyrek asır geçmiş olmasına rağmen Kenya hükümeti onların ülke içerisinde serbestçe dolaşmasını hâlâ kısıtlıyor. İnsanlar, bu kupkuru Kenya savanasında adeta gözaltında tutuluyor.

Yine de binlerce sığınmacı Kenya kentlerine sızmayı bir biçimde başarmış. Oralarda yakalananlar paçayı ancak rüşvetle kurtarabiliyor. Rüşvet vermeyen hapsi boyluyor. Kendilerinin, Kenya polisi için birer canlı para otomatı olduğunu söylüyor Somalili sığınmacılar. Rüşvet bedelini denkleştiremeyen ise Dadaab’da kalıyor ve Somali sınırına yakın bu yarı çöle mahkûm olarak –Somali’de barış veya kendisi için başka bir çözüm yolu olabilir umuduyla– bekliyor. Çoğu 20 yıldan fazladır bekliyor. “Açık cezaevi gibi” diyor özellikle yaşlı kesim; daha gençler ise “yurdum.”

Bihi de “yurdum” diye niteliyor burayı. 19 çocuk sahibi; bunlardan 17’si, Dadaab yerleşkesinin Dagahaley kampında doğmuş. Şu an 27 yaşında olan en büyük oğlu Somali’nin liman kenti Kismayo’da doğmuş. Kaçış sırasında annesi onu bir beze bağlayarak sırtında taşımış. “Memleketimi her şeyden çok seviyorum” diyor dükkânda müşterisi yokken. “Ama orada kalamazdık. Yanlış kabiledendik çünkü.”

Bugüne dek Somali’deki siyaseti ve toplumu şekillendiren etmenler kabilelerdir, tarihsel büyük ataerkil aileler yani. Bihi ve ailesi Darood kabilesinden geliyor, tıpkı diktatör Barre gibi. “Barre’nin devrilmesinden sonra Somali’de kabileler birbirlerini doğramaya başladı” diye anlatıyor Bihi geçmişi hatırlayarak. Kismayo’da yaşa-

yanların çoğu Daroodlu'ydu ve Mogadişulu Haviye kabileleri onlara savaş açmıştı. Bihi'nin ailesinin yaşadığı evin etrafında ağır toplar patlamaya başlayınca da bütün aile bireyleri dört bir yana koşarak kaçmaya başlamış. Bihi şanslıymış, toplardan kendini kurtarabilmiş; ancak erkek kardeşi kaçarken merminin kurbanı olmuş ve ölmüş. “Daha sonra Haviyeliler evimize girip varımızı yoğumuzu yağmaladı. Geri dönüp, tarumar edilmiş odaları gördüğümüzde kaçıktan başka bir çıkış yolu bulamadık. Somali'den nefret ettiğimiz için değil, orada artık yaşayamayacağımız için kaçtık anlayacağınız” diye anlatıyor Bihi.

BAŞİR AHMED BİHİ'NİN YÜKSELİŞİ

Bihi ve karısı, iki çocuklarıyla birlikte Kenya sınırına doğru yola koyulurlar. Önlerinde savaş vermek zorunda oldukları 260 kilometrelik bir alan vardır. İki gün sonra, o zamanlar zaten güçsüz ve ishalden dolayı iyice takatsiz kalmış olan birkaç aylık küçük oğulları vefat eder. Anne ve baba oğullarının yasını tutar ama yollarına da devam ederler. “Tam yağmur mevsimi olduğundan yolda su da bulabiliyorduk” diye anlatıyor Bihi. “Allah'tan koloniler halinde yürüyorduk. Ve herkes elindekini avcundakini birbiriyle paylaşıyordu.”

Kimi zaman kısa mesafeler de olsa bir kamyon kasasında gidebildikleri de olmuş ama çoğu zaman yürümek zorunda kalmışlar. Derken beş gün sonra, sığınmacı seli içerisinde, Kenya'nın Liboi sınır kapısına varırlar. Kendilerini BMMYK'ya kaydettirirler ve gıda yardımı alabilmelerini sağlayacak bir belgeye sahip olurlar. Daha sonra da onlara Dagahaley kampında, kendilerine –çalı, çırpı ve kayalık zemin üzerinden kazıyabildikleri balçıkla– baraka yapabilecekleri bir yer tahsis edilir. Ne var ki Bihi, kendisinin, karısının ve oğlunun artık güvende olduğunu bilse de bir türlü rahatlayamaz. Küçük oğlunun –ve de yurdunun– yasını dindiremez içinde. “İlk altı ay tamamen depresyondaydım; felç geçirmiştım sanki. Her şeyimizi kaybetmiştik ve büyük acılar yaşamıştık.” Hayatıyla ilgili hiçbir şeyi kavrayamaz ve kampta ne yapacağını bilemez olmuştur. “Ama altı ay sonra içimde bir şeyler yapma isteği tekrar canlandı.

İmkânları araştırmaya başladım; Kenya hükümetiyle, BMMYK ile ve civarda yaşayan Kenyalılarla konuştum.”

Derken bir Kenyalı'dan az miktarda kredi talebinde bulunur. Bir keçi satın almayı, onu kesip etini küçük parçalar halinde satmayı planlar. Bihi kesim işini, Kismayo'da küçük bir çiftlik işleten erkek kardeşinden öğrenmiştir. Kenyalı ona destek çıkar, Bihi ilk keçisini keser ve “evdeki hesap, beklenenin tersine, çarşıya uyar”: Birçok sığınmacı elindeki az parayı birleştirerek küçük porsiyonlarda et satın almaya başlar. Somalililer hayvancılıkla uğraşan göçebe toplumdur; bu nedenle tahıl ve bakliyatı pek sevmeyizler. Dolayısıyla böyle bir çeşitlilik büyük ilgi toplamıştır. Bihi iki yıl süreyle keçi etinden kazandığı her bir kuruşu biriktirerek 170 avro karşılığı bir birikim elde eder. Bunun üzerine Kenyalılardan biraz daha borç alarak dükkânını açar.

“Ben tutkulu bir işadımıyım” diye açıklıyor Bihi. “Şayet insan akıllıysa ve işleri iyi organize edebiliyorsa, kısa zamanda para kazanabilir. Aynı zamanda böyle bir işte kimse size ne yapmanız gerektiğini dikte edemez. İşte bu özgürlüktür, benim için önemli olan.” Birçok Somalili de böyle düşündüğünden Dadaab son derece hareketli bir pazar yerine dönüşmüştü. Oluklu sac barakalarda ve tahta tezgâhlarda yumurta, et, sebze ve meyve, giysi, kumaş, cep telefonları, DVD'ler ve hatta DVD çalarlar satılır. Hizmet sektörü de bir o kadar faaldir: Cep telefonu pillerini yarım sente şarj eden elektrikçiler; oto tamirhaneleri, marangozlar ve kasaplar, restoranlar, sağlık merkezleri ve okullar, inşaat malzemesi satanlar ve fahişeler. Sadece endüstriyel üretim yoktur, Dadaab'da. Çoğu işletmenin finans kaynağı, kredi faizleriyle nemalanan ve belli bir oranda kâra ortak olan Kenyalılardır. İngiliz yazar Ben Rawlence, bu pazarlardaki yıllık cironun en az 25 milyon Amerikan doları olduğunu tahmin ediyor. Kendisi, yıllarca Dadaab'da İnsan Hakları İzleme Örgütü adına çalışmış.

Dadaab ekonomisini böylesine hareketlendiren, yurtdışı yardımlardır. İnsanları besleyebilmek için bu köhne bölgeye her ay yaklaşık 8000 ton gıda malzemesi sevk edilir. Hiç parası olmayan sığınmacıların yegâne para kaynağı da kendi paylarına düşen gıda yardımlarını satmaktır. Akrabalarını telefonla arayabilmek, bir çift ayakkabı veya bir parça kumaş satın alabilmek için kendilerini açlığa mahkûm ederler.

Kampın yönetiminden, işleri üçüncü şahıslara ihale eden BMMYK sorumludur. Hemen hemen tüm büyük uluslararası yardım kuruluşları oraya konuşlanmıştı, hatta bazıları 20 yıldan fazladır oradadır. Kamp alanının idaresi ve gıda malzemesi lojistiği yüzlerce iş olanağı sağlamıştır. Bu işyerlerinde de büyük oranda Kenyalılar çalışır. Böylece sığınmacılar sayesinde burada canlanan ekonomiden sadece kuzeydoğu bölgesi istifade etmez, aynı zamanda ülkenin her yerinden kalifiye elemanlar da burada iş bulabilir. Kenyalı ve uluslararası çalışanların yanı sıra sığınmacılara da, maaşlı değil yaklaşık 100 Amerikan doları karşılığı karın tokluğuna iş verir bu yardım kuruluşları. Bu bağlamda yardım kuruluşları bu kampların ve bu bölgenin en büyük işvereni olmuştur.

Sunulan bu iş imkânları esnaf olarak çalışan Bihi'nin de işine geliyor –bsonuçta paralı müşteriler lazım ona. Birden tedirgin olmaya başlıyor Bihi: Uzun süredir onunla sohbet ediyor ve dükkânında bir beyaz olarak bulunuyor olmam, dışarıdan dikkat çekmiş ve insanların rahatsız etmiş olabilir endişesini taşıyor bakkal. “Dükkânın önü sakin gibi görünür ama buna aldanmamak gerekir.” İki kez orada uzaktan kumandalı patlayıcılar infilak etmiş; hedef kampın en kalabalık kesiminde devriye gezen Kenyalı polislermiş. Bu suikastlarda bir polis ölmüş, düzinelerce polis memuru yaralanmış. Failler büyük olasılıkla, kampın içine kadar sızmış Shabaab milis grubu üyeleriymiş. Muhbirlerin ve gözcülerin korkusundan Bihi sohbeti dükkânın arka kısmında, dışarıdan içerisinin gözükmediği yerde sürdürmemizi, biz içerideyken de oğlunun satış yapmasını istiyor.

Dükkân için malları Nairobi'den ve Somali sınırından temin ettiğini anlatıyor Bihi loş arka bölümde. Kenya hükümeti sığınmacıları sıkı kontrolde tutarken kendisinin seyahat edebiliyor olması oldukça şaşırtıcı. Sanırım biraz rüşvetle bu iş çözülebiliyor; Kenya polisi fazlasıyla rüşvetçi olarak bilinir ya. Ancak Bihi bu soruya yanıt vermiyor.

Okulun bulunduğu arazide tehlikeden uzak konuşabileceğimizi ifade eden Bihi'nin tedirginliği giderek daha da artıyor. Oğluna bazı talimatlar verdikten sonra önden giderek Dagahaley'in dar yollarında ilerlemeye başlıyor. Dikenli yüksek çalı çitlerin arkasında, sığınmacılar için kutu kutu kurulmuş “bloklar” var. Bütün parseller numaralandırılmıştır – bu sayede oturanların kaydı yardım kuru-

luşları tarafından tutulabilmektedir. Okul da aynı şekilde çitlerle çevrili bir alanda bulunuyor. Üstünde tişört, altında örtü sargı olan bir adam kapıyı açıyor. Taş duvarla örülmüş dersliklere doğru ilerlerken, okulun kurulmasına bizzat öncülük ettiğini anlatıyor Bihi.

KAMP TOPLUMU DEĞİŞTİRİYOR

Tam o sırada sekizinci sınıf fen bilgisi dersi görüyor ve tahıllara zarar veren haşeratı öğreniyor. Kızlar ve erkekler, sağlam ve dayanıklı doğrama masalarda bir arada gruplar halinde oturuyor. Bir Afrika ülkesi için sıra dışı bir oturma şeklidir bu; zira alışılmış ve kural olan, sıra düzeni biçiminde oturmaktır. Dadaab sığınma kamplarında Somali toplumunun yıllar içerisinde değiştiğini anlatıyor öğretmen Farah Abdinassir, özellikle de uluslararası yardım örgütlerinin etkisiyle. “Ben de bir sığınmacıyım ve uzun zamandır burada yaşıyorum; öğrendiğim her şeyi burada edindim.” Farah Abdinassir, ailesi 1991’de Somali üzerinden kaçarak Dagahaley kampına geldiğinde henüz üç yaşındaymış. Sekiz yıl sonra okula başlamış ve 2011’de diploma alarak mezun olmuş. “O tarihten beri öğretmen olarak görev yapıyorum, aynı zamanda da küçük çocuk eğitimi kursuna yazıldım. Bu kurs BMMYK tarafından organize ediliyor ve Kenya’nın Mwingi kentinde düzenleniyor.” Bu kursa katılabilmek için Abdinassir, sığınmacılara nadiren verilen bir seyahat belgesi de almış. Öğretmen, kamptaki hayatı bir kazanç olarak değerlendiriyor. Burada ailesi, bilginin ne kadar değerli bir hazine olduğunu anlamış. “Sonuçta bu işi alabilmemin tek sebebi, benim bir şeyler öğrenmiş olmamdır.” Bunun için ayrıca masraf ödeneği alıyor olması da ailesini öğrenmenin önemi konusunda iyice ikna etmiş.

Kamp okulları BM adına özel yardım kuruluşları tarafından yönetilir. Ancak derslikler yetersizdir. Yardım örgütlerinin tahminlerine göre sadece üç çocuktan biri kayıt olabiliyor. “Bu nedenle bu okulu kurdum” diye anlatıyor Bihi. “Geçmiş yılların birinde 800 çocuk ilkokulu bitirmişti ve mevcut ortaokullarda sadece 150 kişilik kontenjan vardı. İşte o zaman böyle bir fikir aklıma geldi.” O zamanlarda da Dagahaley’deki sığınmacıların sözcüsü olan Bihi

tüm velileri bir araya toplamış ve ilkokul sonrası bir okula gereksinim olduğu konusunda “Gençlerimiz sağda solda boş boş otururlarsa saçma sapan şeylere yönelirler” argümanı ile aileleri ikna etmiş. Sonuçta çocuklar için iş imkânları veya başka alternatifler yoktu. “Haydi gelin, el birliğiyle kendimiz bu işe girişelim” diye teklif etmiş ailelere. Bazıları, ortaya hiçbir şey koyamayacak kadar yoksulmuş. Kimileri, üç beş şilin dahi olsa, yakacak odundan kazandıklarını ortaya koymuş. Ve böylece işe koyulmuşlar. “Salt derslik inşa ettik, sığınmacıları öğretmen ve bekçi olarak angaje ettik. Sonra da okula uygun bir isim verdik: Community Secondary School (Cemiyet Ortaokulu).”

Daha sonra bir vakıf, okulu ve işletmesini devralmış. Şimdiki derslikleri taştan yapmış ve o zamandan beri de öğretmenlere para ödüyor. Okul tesisi bugün 250 öğrenciye eğitim sunabiliyor. Fakat öğrenci velileri hâlâ bu işe angaje olarak varlık gösteriyorlar. “Örneğin okulun etrafını çevreleyen çitte bir yıkılma olduğunda, başka birisinin tamir etmesini beklemeyiz. Hemen para toplar, kendimiz yaparız.” Beş yıl önce okul ilk mezunlarını vermiş, içlerinden bazıları da bugün kendi okullarında çalışmaya başlamış.

Bihi bundan gururla söz ediyor. “Başkalarının yardımına bağımlı olmak hiç de iyi bir şey değil. Bunu diğer sığınmacılara da mütemadiyen söylerim. Başkasına bağlı olmak insanı mutsuz eder.” İmkân dahilindeki şeylerin bizzat sığınmacılar tarafından yapılması gerektiğini savunuyor Bihi. Anlaşılan Birleşmiş Milletler’in sığınmacılar yardım kurumu da bu adamın içindeki enerjiyi ve organizasyon yeteneğini keşfetmiş ki, bundan on iki yıl önce Bihi’yi Dagahaleyli sığınmacıların sözcüsü ilan etmiş. Ancak Bihi bunu önce kamp sakinlerinin oyuna sunmak istemiş. Gerçekten seçildikten sonra da bu misyonunu, demokratik seçimleri kalıcı olarak yerleştirmek için kullanmış. “Halefim seçimle gelen ilk kişiydi; bugüne kadar da bu böyle kaldı.”

Bu biçimde, Somali’de hiç akla hayale sığmayan demokratik yapıları geliştirmiş sığınmacılar bu kamplarda. Somali’de bunun tasavvur edilemez olmasının sebebi sadece savaş değildir, geleneksel yapılardır. “Oylama kamp içerisinde bloklarda yapılır, bir kadın ve bir erkek sözcü seçilir, kadınlara da seçme ve seçilme hakkı verilir” diye anlatıyor Bihi. “Benim gibi birçokları bu fırsatı değerlendirmek

ve burada, Dadaab'da, demokratik hayatın antrenmanını yapmak istiyor. Siyasi liderlerin geleneksel yapılara göre atanmayıp demokratik yollarla seçilmesi ve herkesin bu sonuca razı olması gerektiği anlayışının kabul görmesi ve bu yöntemin benimsenmesi lazım.”

Bihi'nin bütün hayali, günün birinde tekrar Somali'ye dönmek – tabii barış tesis edilmiş bir ülke olarak. Ne var ki bugün de hâlâ savaş ve terör ülkenin gündeminden çıkmış değil. Bu nedenle Kenya'nın kampları feshedebilir ve sığınmacılar sınır dışı edebilir düşüncesi Bashir Bihi için hâlâ büyük bir kâbus. “Eğer bugün Somali'ye gitmek zorunda bırakılırsak çocuklarımız, burada buldukları o azıcık umudu dahi yitirirler.” Bihi'nin bununla kastettiği kuşkusuz, kabileler arası ayrışmaların artık olmadığı bir ortamda yaşayabilme umududur. Sonuçta kendisi dahi burada yaşayanların “Somalili” olduğunu yıllar sonra kavrayabilmiş – bunu da buradaki karma kamp topluluğu yaşamına borçludur. Bihi'ye göre, gelecek nesilde bu anlayış kendiliğinden gelişecektir.

“Çocuklarımıza, ‘Hangi kabiledensin?’ diye sorduğumuzda, ‘Ben İfolu'yum, ben Dagahaleyli'yim, ben Hagaderali'yım’ şeklinde kamplarının adlarıyla yanıt veriyorlar.” Bu düşünce biçimiyle çocukların Somali'de, savaş sürdüğü sürece, yaşama şansı olmadığı görüşünde Bihi. Zira güçsüz bir devletin hüküm sürdüğü düşmanca bir çevrede kabile olgusu, birçok insan için yegâne güvenlik sistemidir ve hayati önem taşır. “Çocuklarımız burada çok şey öğrendi, demokratik olmayı da” diye durumu özetliyor. “Bu Somali toplumu için bir kazanç olacaktır geri döndüğümüzde. Ama zamanından önce dönmek zorunda bırakılırlarsa, burada öğrenilen her şey bir anda yok olur.” Bihi kendisi ve diğer “yaşlılar” için bunun bir trajedi olacağını söylüyor. “Kamp hayatımız boyunca sadece tek bir hayalimiz vardı: Çocuklarımızın bir gün bizlerden daha iyi şeyler yaşayacağı ümidi.” Ancak bunun için de çocukların öğrendiklerini, Dadaab'da ve iç savaştan uzak bir yerde, daha da derinleştirerek içselleştirebilme imkânına sahip olması gerektiğini düşünüyor.

Fakat Kenya hükümeti kampın kapanması yönünde giderek daha fazla baskı uygulamaktadır. Devlet başkan Uhuru Kenyatta kampların Kenya'nın güvenliği açısından risk teşkil ettiği görüşünde. Kampların özellikle, düzenli aralıklarla Kenya'da da sonuçları ağır suikastlar düzenleyen Somalili Shabaab milislerin konuşlanma

bölgesi olduğu kanaatinde. Bilhassa da 2013 Eylülünde Westgate Alışveriş Merkezi'ne düzenlenen saldırıdan bu yana sığınmacılara baskı arttı. Bu eylemde ve bir gün süren kuşatma operasyonunda 70'e yakın insan hayatını kaybetmişti. 2015 Nisanı'nın başında Shabaab milis güçleri Kenya'nın kuzeydoğusundaki Garissa Üniversitesi'ne saldırmış ve 148 kişiyi öldürmüştü. İşte o zamandan beri hükümet 350.000 Somalili sığınmacıya ülkeyi terk etmeleri konusunda daha fazla yükleniyor. Oysa tespitlere göre dört saldırıdan üçü Garissalı, yani Kenyalı'ydı.

GENÇ BİR KADIN İÇİN YENİ ROLLER

Haibo Abdirahman Muse kampların kapatılmasına yönelik uygulanan baskılardan Bihi'ye göre çok daha fazla tedirginlik duyuyor. "Terk ettiğimiz köyleri neredeyse hiç hatırlamıyoruz" diyor yere kadar uzanan bol kesimli siyah elbisesi içindeki baş örtülü 29 yaşındaki kadın. Dadaab'a ailesiyle geldiğinde dört yaşındaymış. "Somali'ye tekrar dönmek zorunda kalırsam, orada nereye yerleşebileceğimi dahi bilmiyorum." Muse, Dagahaley'in balçıklı sokaklarında oynamış, burada sekiz yıl okula gitmiş. Bunu da bir ayrıcalık olarak görüyor. Zira savaş verilen Somali'de kentlerde dahi normal olmayan bir durumdur bu; kaldı ki taşralarında kız çocuklarının birkaç yıldan fazla okula gitmesi hâlâ bir istisnadır.

Muse, Dagahaley sığınmacılarının bugünkü sözcüsü. BMMYK'nın kesin kuralları olmasaydı Somalili sığınmacıların bir kadını sözcü olarak asla seçmeyeceğinden o kadar emin ki. Ama kurallara göre her kamp biri kadın diğeri de erkek olmak üzere kendilerine iki sözcü seçmek zorunda. "Somalili erkekler bugün de hâlâ kadınlara sorumluluk vermek istemiyorlar." Üstelik Muse oldukça da genç ve Somali toplumunun geleneğine göre otorite ancak yaşla kazanılabiliyor. Yani Muse, yaşıyla bu hakkı zoraki yakalayabilmiş. Daha genç olanlar için böyle pozisyonlar söz konusu dahi olamıyor. "Her ne kadar kamplarda birçok şey değiştiyse de görevim pek o kadar kolay değil, anlayacağınız."

Sığınmacıların sözcüsü olarak gıda malzemelerinin dağıtımına eşlik etmek Muse'nin görevleri arasında. Dağıtımların yapılacağı

günün sabahı, yarı karanlık hangarın içerisinde koşturup durur. Önce gıda kartları kontrol edilir; sonra da dağıtım noktalarına kıvrıla kıvrıla uzanan yüksek parmaklıklarla çevrili dehlizlerde koşturma devam eder. Muse, sonunda dağıtım parkurunda dağıtılacak her payın ağırlığının tekrar kontrol edildiği dijital elektronik terazinin başında durur. Herkese mercimek, sorgum, buğday unu ve yetersiz beslenmiş çocuklar için protein oranı yüksek bisküvi dağıtılır; Dünya Sağlık Örgütü'nün öngördüğü gibi, kişi başına günlük toplam yaklaşık 2200 kalori düşecek şekilde hazırlanır yardım paketleri – en iyi koşulda. Eğer Birleşmiş Milletler Teşkilatı üye devletlerden az para aldıysa oranlar kısıılır. Bu nedenle açlık, kamplarda haftalar hatta aylar boyunca sürebilen en önemli konudur. Her gün başka gruplara gıda dağıtımı yapılır; hane halkı sayısına göre bir program belirlenmiştir. İki haftada bir sıra tekrar başa döner.

“Ben, üstlendiğim sorumluluğu ciddiye alırım” diyor Muse, terazi ekranının göstergesini dikkatle süzerken. “Sadece Dagahaley’de yüz binden daha fazla sığınmacı yaşıyor. Pozisyonum gereği herkes hakkında tek tek bilgi sahibi olmalıyım.” Gerektiğinde, örneğin sığınmacılardan biri gıda yardım kartını kaybettiğinde veya aileye yeni bir birey daha katıldığında yardım ettiğini de belirtir. “Herkesi tanıyor olmam gerekiyor: Erkekleri, kadınları ve de çocukları.”

Muse 29 yaşında olmasına rağmen çoktandır evli ve en büyüğü 14 yaşında olmak üzere yedi çocuk annesi. Eşiyle olan ilişkisi de tıpkı sığınmacılar sözcüsü olarak üstlendiği pozisyon gibi Somali zihniyetine göre sıra dışı. “Karşılıklı olarak birbirimize saygı gösteririz. Çocuklarımıza karşı da saygılı davranırız, onlar da bize.” Bihi gibi Muse de, kamplardaki toplu yaşamın geleneksel anlayışlardan ve rol modellerden çok farklılık gösterdiği görüşünde. “İnsanlar burada okula gidebildi” diyor Muse. “Artık herkes çok daha fazlasını anlıyor ve şiddete başvurma heveslisi değil.” Kamplarda yaşayanların çoğunun genç olmasını da ayrı bir avantaj olarak değerlendiriyor genç kadın. “Gençlerin etkisiyle kamplardaki Somali toplumu da değişiyor. Dünyanın dört bir yanında değişimi getiren gençlerdir.” Fakat o da değişimlerin henüz kalıcılık kazanmadığı endişesini taşıyor. Bugün veya yarın Somali’ye dönmek zorunda kalsalar, geleneklerin yine üstünlük kazanacağı görüşünde. “Anne

ve babalarımızın Somali'de nasıl yaşamış olduklarını işittiğimizde, o koşulları tahayyül etmemiz bile imkânsızlaşıyor” diye devam ediyor ve her zamanki düşünceli haliyle, “Dadaab benim yurdum. Sanırım 25 yıl sonra neresi olursa olsun orası insanın yurdu oluyor. Burada kalmayı çok isterim ama korkarım Kenya makamları bana bu izni vermeyecek” diyerek konuşmasını bitiriyor.

EBEDİ SİĞINMACI

Amphile Kasım Muhammed'in durumu ise çok farklı. Belki on dört yıl önce, yeniden bir yurt sahibi olma umudunu beslemeyi bırakmış. 51 yaşındaki adam, dikenli yüksek çalılardan çitin arasından küçük arazisine geçişi sağlayan renkli sac kapıyı itekleyerek açıyor. Kapı, ezilip dümdüz edilmiş yemeklik yağ tenekelerinden yapılmış. Çitin iç kısmında kızıl-kahve balçık zemin üzerinde dört küçük baraka dikkat çekiyor. Bazıları balçıktan, bazıları ağaç dallarından yapılmış; çatılar ise, oluklu sac, plastik tente, buğday çuvaları ve yine yemeklik yağ tenekeleriyle, birbirinden apayrı malzemelerle kaplanmış. “Arazi bana tahsis edildi, barakaları kendim yaptım” diye anlatıyor Muhammed. İnşaat malzemesi olarak hâlâ eline geçen her şeyi kullanıyor. Daha yakın bir tarihte oğullarından birine yağ tenekelerinin nasıl ezildiğini göstermiş ve sac işini ona devretmiş. “Şimdi artık bu tenekelerden oğlum kapılar ve başka şeyler yapıyor; bunları da kamp içerisinde satabiliyor.”

Üzerinde mavi gömlek, mavi pantolon ve başında beyaz bir sargı var. Şevkle bizlere küçücük parselini gezdiriyor. Bu arada elinden hemen hemen hiç bırakmadığı incecik siyah renkli bir plastik poşet taşıyor. Poşette A4 kâğıdı büyüklüğünde, içinde bazı evrakların olduğu biraz aşınmış bir zarf vardır: Muhammed'in sığınmacı kimliği, işverenlerden aldığı iki belge ve Kenya'nın kuzeydoğusundaki Dadaab sığınmacı kampından çıkıp ülke içerisinde serbest dolaşma izin veren bir kimlik. “Oğullarımdan biri Garissa'da kız kardeşimin yanında yaşıyor ve orada okula gidiyor” diyor. “Sığınmacı kimliğimle onu ziyaret edebiliyordum.” Ancak beş yıl önce kimliğinin süresi dolmuş ve yenisini vermemişler. Şimdi eskisini, bir zamanlar hak ettiği özgürlüklerin anısına hep yanında taşıyor.

Seyahat kısıtlaması getirildiğinden beri kendini Dadaab'da "açık cezaevindeymiş gibi" hissediyor Muhammed. Bu anlamda oraya neredeyse ömür boyu mahkûm edildiğini söyleyebiliriz: Aslen Somalili ama 1964 yılında Etiyopya'da doğmuş. 1977'de Somali ile Etiyopya arasında Ogaden Savaşı başladığında 13 yaşındaymış. Annesi ve babasıyla birlikte, ailesinin çoktandır yabancılaşmış olduğu atalarının memleketi Somali'ye kaçmış. O zamandan beri hep sığınmacı kamplarında yaşamış. "Somali'deki kampta hiç rahat değildim ama 1978'de barış imzalandıktan sonra da Etiyopya'ya geri dönemedik. Etiyopyalılar tarlamıza ve evimize el koymuş, Somalileri de düşman olarak görmeye devam ediyordu." Bu yüzden ailesi çocuklarıyla birlikte Somali'deki sığınma kampında kalmaya devam etmişler, ta ki 14 yıl sonra Somali'de iç savaş başlayınca dek. Bunun üzerine bu arada evlenmiş olan Muhammed, kendi ailesiyle birlikte tekrar kaçmaya başlamış. Kenya istikametinde günlerce süren yürüyüşe Muhammed'in karısı dayanamayıp tatsızlıktan ölmüş. Bihi gibi o da eşinin yasını tutamadan hemen yoluna devam etmiş – açlığa yenik düşmemek için hızlıca ilerlemek zorunda kalmış. Sonunda Liboi'ye varmış. Herkes gibi o da kaydedilmiş, gıda yardım karnesi almış ve barakasını inşa etmiş. Kısa bir süre sonra şimdiki eşiyle tanışmış ve Dagahaley'de yeni bir aile kurarak beş çocuk sahibi olmuş.

Muhammed gevşek dar bir toprak şeridinin önüne gelince birden duruyor: "Bu tarhi oğlum yaptı. Sebze ekmek istiyordu. Ona çiçek de dikmesini söyledim, böylece bahçemiz de güzel görünür dedim" diye açıklıyor. Sebzeler tutmamış ama çiçekler gerçekten de açmaya başlamış.

Mevcut evraklardan ayrı bir de, her şeye rağmen yabancı dil öğrenebilmek için roman gibi okuduğu İngilizce-Somalice bir sözlüğü var Muhamed'in. En değerli eşyası ise bir radyo – bunu, yardım örgütünden Alman bir çalışan 1999'da ona hediye etmiş. Bu Alman, dünyanın başka yerinde çıkan bir krize destek verebilmek için Dadaab'dan ayrılmış. O günden beri Muhammed her gün, parazitli yayının içinden anlaşılır bir şeyler yakalayabilmek için cihazın istasyon arayıcısını çevirip duruyor. "Dünyada olan biten her şeyden haberdar olmak istediğimden, çok fazla radyo dinlerim. Radyo benim en iyi dostum." Her gün Somali hakkında

duydukları yıllar boyunca hemen hemen hiç değişmemiş ve bunu Muhammed birkaç kelimeyle şöyle özetliyor: “Somali’de durum çığırından çıkmış. Başkent Mogadişu’da her gün insanlar öldürülüyor. Evet, her gün.”

Muhammed, kendisine radyoyu armağan eden Alman’la, sığınmacılar için düzenlenmiş bir sağlık projesinde tanışmış. Bu projede o da görev almış. Muhammed bu iş için aylık yüz Amerikan doları alırken, Alman onun katbekat üstünde bir para kazanmış. Oysaki Muhammed nitelikli bir elemandı: Somali’deki sığınmacılar kampında beslenme uzmanı olarak eğitilmişti. Dadaab’da da ayrıca tıbbi destek elemanı olarak eğitim almış. Birkaç yıldır her gün bir uluslararası yardım kuruluşunun revirinde çalışıyor. Çocuklara aşı yapıyor, onları tartıyor, anneleri de beslenme konusunda bilgilendiriyor. “O annelerin çoğunu daha yenidoğan olarak kucağıma almıştım, tartmak için.” Ona verilen yüz Amerikan doları tutarındaki harçlık için kendisi ve ailesi minnettar. “Gerçi 14 günde bir gıda yardımı alıyoruz ama BM miktarları kısmak zorunda kaldığında bu verilenler genelde sadece beş gün yetiyor.”

En iyi zamanlarda dahi ek gelir olmadan kampta hayatta kalmak çok zor. Sonuçta dağıtılan yiyecekler sadece kuru gıda – ne sebze, ne meyve ne de et var. “Kazandığım para sayesinde çocuklarıma kimi zaman yumurta getirebiliyorum veya öğünleri biraz sebze ile destekleyebiliyorum.” Muhammed, Bihi ve diğer esnafların geçimine katkı sağlayabilenlerden. Buna karşın hiçbir aile bireyinin çalışmadığı sığınmacı aileler de var. “Kamptaki standartlara bakıldığında ben üst sınıfa giriyorum anlayacağınız” diyor Muhammed. Sığınmacılar dünyasının sınırları dışındaki kurallar ise bambaşka. Orada çok farklı ölçülerde para kazanılıyor. “O çevreden kimi Kenyalılar kamplarda, sığınmacıların çalıştığı dükkânlara sahiptir. Sığınmacılar bu işler için biraz para alır ama kazancın aslı Kenyalı dükkân sahiplerinindir.” Tüm bunları Muhammed sakın bir ses tonu ve de üzgün bakışlarla anlatıyor. Şartlar tamamen kökene göre belirlenir: Somaliler ancak boğaz tokluğu karşılığı belirlenmiş bedeli kazanabilirler, daha fazlasını değil – sığınmacı statüsünde olmaları nedeniyle fazlası yasaklanmıştır.

Hayattan bezdiğini söylüyor Muhammed. “Yıllarımı sığınmacı kampında geçirdim. Geleceğim yok oldu. Artık beni düşündüren

tek şey çocuklarımın geleceği. Hepsi kampta doğdu. Akıbetlerinin ne olacağı konusunda hiçbir fikrim yok. Somali'yi hiç bilmiyorlar, Kenya'da da kalmalarına müsaade yok.”

Dadaab'daki kamp günün birinde gerçekten kapatılırsa ailesiyle birlikte belki Mogadişu'daki sürgün kamplarından birine gidebileceğini düşünüyor Muhammed. Son yıllarda yapılan yeni binaların arasında, içinde Somali savaşının ebedi sığınmacılarının “kalıcı eğreti düzende” yaşadığı binlerce sığınak orada hâlâ duruyor. Dolayısıyla Dadaab sığınmacıları orada da sığınmacı olarak yaşamaya devam edecekler, orası kendi ülkeleri olsa da.

6.

Güney Almanya'dan Mogadişu'ya

Halima Olad'ın Dönüşü

BETTINA RÜHL

Mogadişu kentinin ana arteri sağlam soltu yıkıntılar ve delik delik duvarlarla çevrelenmiştir – ve bu yol, aynı zamanda Somali cumhurbaşkanının rezidansına kadar uzanır. Viranelerin ve boş arazilerin arasında yeni boyanmış, yeni inşa edilmiş veya baştan aşağı elden geçirilmiş binalara da rastlamak mümkün. Her ne kadar 25 yıllık savaş henüz bitmese de Somali'nin başkenti yeniden yapılandırılıyor. İslamcı Eş-Şebab milisleri cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve hükümetine karşı savaşıyorlar. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından yüklüce finansal destek sağlanan Afrika Birliği müdahale timi AMISOM'un 22.000 askeri de devlete destek veriyor.

Çünkü Somali, teröre karşı mücadelede öncelikli devlet olarak ve Somali cumhurbaşkanlık sarayı İslamcı milisler açısından oldukça çekici bir saldırı hedefi haline gelmiştir.

Terör örgütü El-Kaide'nin bir uzantısı olan Eş-Şebab milisleri ülke çapında ve başkentte düzenli aralıklarla sonuçları ağır suikastlar düzenliyor.

Eylül 2015'in sonunda "Villa Somalia" rezidansına düzenlenen canlı bomba saldırısında on iki kişi hayatını kaybetmişti. 2016'nın Şubatı'nda da üç kişi, rezidansa yapılan bombalı saldırıda ölmüştü. Bunun üzerine ana yoldan cumhurbaşkanlığı sarayına ayrılan yol sapağının birkaç yüz metre öncesine bariyer konmuş. AMISOM askerleri tam teçhizatla burada nöbet tutuyor. Adı listede kayıtlı olmayanlar geri çevriliyor. Adı kayıtlı olan ise art arda başka kontrollerden geçiriliyor: Kum torbalarının arkasına konumlandırılmış bariyerlerden. Kontrollerden ilkinde eşya ve insan taranıyor. Bir diğ erinde de, kırmızı-beyaza boyanmış panzerli barikatlar kurulmuş;

hepsinin üzerinde büyük harflerle “Dur!” yazıyor ve ziyaretçiler bir kez daha tepeden tırnağa arıyor.

ŞAŞIRTICI BİRÇOK OLAY

Askeri güvenlik çemberi altına alınmış ve geniş alana yayılmış Villa Somalia, hem bakanlıkları hem de hükümet üyelerinin, bilhassa da tehlikeye maruz kalmış bürokratların oturduğu birçok binayı barındırıyor yerleşkesinde. Bakanlıkların birinde de hukukçu Halima Olad çalışıyor. Gerçi bu onun asıl adı değil: 27 yaşındaki Alman kadın 2015 yılının yazında doğduğu ülkeye geri dönmüş; hükümet çalışanları Eş Şebab milislerinin ölüm listesinin başında yer aldığı için adının ve çalıştığı bakanlığın açıklanmasını istememiş. Aynı nedenden dolayı, Almanya’da yaşadığı ve büyüdüğü kentin adı da gizli tutuluyor. Evet Halima, Mogadişu’da ne büyük bir risk altında iş ve özel hayatını sürdürdüğünün farkında. Ama hiçbir şey onun güvenli ülke Almanya’dan ayrılmasını engelleyememiş.

“Nereden geldiniz?” diye soruyor genç kadın aksansız Almancasıyla, “kendi” bakanlığında ayarlanmış randevulaşmadan ayrı, tesadüfi bir karşılaşmada. Halima, yere kadar uzanan siyah bol bir entariye bürünmüş ve başını üst üste iki eşarp ile örtmüştü. Başını sımsıkı sarmalayan alttaki örtü hiçbir saç telinin açığa çıkmamasını sağlıyor. Üsteki ikinci örtü ise biraz daha bol, omuzlarını ve vücut hatlarını gizliyor. Genç hukukçunun Almanca yönelttiği soru büyük sürpriz oldu. Bu kadar bariyerin, ağır silahlarla donanmış askerlerin bulunduğu ve de bir dizi güvenlik kontrolünün yapıldığı bir yerde bir Alman’ın, geleneksel giysilere bürünmüş, akıcı Almanca konuşan Somalili bir kadının ikamet ettiği kimin aklına gelebilirdi ki?

Çok kısa süren konuşmanın ardından yeniden bir görüşme ortamı bulmak, alınan güvenlik tedbirleri yüzünden hem yabancı gazeteciler hem de devlet memurları için oldukça zor. Tam buluşma olamayacak derken, havaalanının yakınında, yine büyük güvenlik önlemlerinin alındığı bir bölgede bulunan restoranda buluşma gerçekleşir. Bu güvenli bölgeye sadece belli bir kesimin girmesine izin verilmiştir. Halima bakanlıkların birinde çalıştığından

bu bariyerlerden ve güvenlik kontrollerinden, büyük hazırlıklara rağmen yine de bazı sorunlar yaşayarak geçebiliyor.

“Daha ilk günlerde beni şaşırtan, Mogadişu'daki gelişmeydi. Bu yeni binalar. Ve gece kulüplerinin burada olması” diye anlatıyor Halima, restoranın iç bahçesinde oturduğumuz masada. Genç Alman kadının yüzünde insanın içini ısıtan sıcak bir tebessüm var; konulara ilgili, içten ve samimi davranıyor. Mogadişu'daki insanların sandığından çok daha rahat olduğunu ifade ediyor. “Bakanlık şoförünün beni büroya götürmek için almaya geldiği ilk günü hatırlıyorum da: 90'ların pop müziğini dinliyordu.” Halima yeniden güler – muhtemelen, o zamanki şaşkınlığını hatırlıyor. Belli ki insanı şaşırtan bu tür olaylar onu çok mutlu ediyor; zira bu beklenmedik olaylarla Halima içinde beslediği yanlış düşünce ve önyargılarından arınıyor. “Açık söylemek gerekirse, buradaki koşulların çok daha katı ve ağır olacağını düşünüyordum. Oysaki güvenlik kontrolleri dışında yaşam burada aslında gayet normal”, derken, aynı zamanda kendisinin diğer insanlara kıyasla ayrıcalıklı bir hayat sürdürdüğünü, yoksul mahallelerde yaşayan çoğu insanın geleneksel toplum baskısından fazlasıyla mustarip olduğunu da söylemeden edemiyor.

“İnsanların çoğu aklımı kaçırdığımı düşünüyor, Alman pasaportumla buraya geldiğim için.” Daha doğrusu, savaştan hasar görmüş bir ülkeye, belki de hiç bilmediği ve yaşamının her gün tehlikede olduğu bir yere geldiği için. Aslında kendini bildiğinden beri hep varmış bu planı. “Çünkü kendimi buraya hep bağlı hissediyordum. ‘Herkes Somali'den kaçarsa, yurtdışında bir şeyler öğrenmiş olanlar geri dönmeli diye’ hep aklımdan geçiriyordum.” Bunu hep bir sorumluluk olarak görmüş. “Bu ülkeyi yeniden ayağa kaldırmak için herkes elinden geleni yapmalıdır.” Yurtdışındaki Somalilerin –diğer bir deyişle diasporanın– Somali'de önemli bir misyonu olduğu görüşünde Halima. “Somali'den hiç ayrılmamış olan insanlara kendi hayatlarını burada daha iyi kurabilmelerine destek olmak, Avrupa hayaliyle ölümcül bir kaçışa girişmek yerine burada kalmalarını sağlayabilmek için yeni bakış açıları kazandırmamız gerekir.”

Halima'nın bu duruşu birçok Somalili kadın ve erkeği de şaşırtıyor. “İnsanlar bana, ‘Biz botlarla Akdeniz üzerinden Avrupa'ya

kaçmak istiyoruz, sen ise geri dönüyorsun. Seninle yer değiştirelim mi?’ diye sıkça soruyor.” Oysa Somali’ye geri dönen yalnızca o da değildir. Birçok insan, özellikle de genç Somaliler farklı farklı kıtalardan bu Doğu Afrika ülkesine geri dönmüştür. “Hekim olarak çalışmak veya başka alanlarda yardım etmek isterler. Bazıları da para kazanmak ister. Buraya gelirler, pazar araştırması ve fırsat analizleri yaparlar, uygun ortamlar bulurlarsa da burada kendilerine iş kurarlar.”

İNANILMAZ HIZLI BİR CANLANMA

Somalili ve uluslararası yatırımcıların korkusuz atılganlıkları sayesinde Mogadişu 2011 yılından beri çok değişmiş. O zamanlar, tamamen tarumar edilmiş başkentin çoğu bölgeleri daha Eş-Şebab milislerinin kontrolündeydi. Sadece birkaç mahalle AMISOM’un ve hükümet yanlısı milislerin elindeydi. Sıcak çatışmaların yaşandığı yerlerde ve birçok başka semtlerdeki manzara, bir felaket sahnesinin çekim sonrası film kulisini andırıyordu: Cadde boyunca sağlı sollu sıralanmış viraneler. Mermilerle delik deşik edilmiş duvarlar, bir zamanlar İtalyan süslemeleriyle bezenmiş Hint Okyanusu sahil kentinin kalaşnikoflarla nasıl perişan edildiğini kanıtlıyor. Enkaz ve moloz yığınlarının arasında milisler kendi “teknikleriyle” boy göstermeye hep devam ettiler: Hafif savaş araçları, pikapların üzerine monte edilmiş top teçhizatlarıyla. Şehir merkezi yerle bir edilmişti, sadece boş bir arazinin üzerinde bir obelisk yükseliyordu. Bir zamanların diplomatlar bölgesinde bulunan kısmen tahrip olmuş villaların arasını çalılar kaplamıştı: Bu bölge uzun bir süre iki düşman grubun tampon bölgesiydi, kimse oraya adımını dahi atamamıştı. Anlaşılan bu vahşi doğa sayesinde bölge dokunulmazlığını korumuştur.

Bugüne dek şehrin dört bir tarafında sürgün olarak derme çatma sığınaklarda yaşayanlar dahi yakacak odun toplamak için o bölgeye girme cesaretini gösterememişti. Bu sayede hiç engellenmeden büyümüş, etrafa kaktüs gibi yayılmış dikenli çalılığın içindeki boş yerlere de çerçöp toplanmıştı. Özellikle de 2011 yılının yazında Somali’de yaşanan o feci kuraklıktan ötürü Mogadişu korkunç

bir manzaraya bürünmüştü. Çoğu kırsal bölgede Eş Şebab egemenliğini sürdürürken milisler de uluslararası yardım örgütlerini, açlık çeken insanlara ulaşamamaları diye, her yerde engellemişti. Kaçabilen Mogadişu'nun viranelerine sığınmıştı – ağaç dallarından yaptığı ve üstünü eline geçen çul çaput, poşet, çadır bezi, çuval vb şeylerle kamufle ettiği bir kafeste yaşamak üzere.

Ancak beş yıl sonra Mogadişu canlı ve hareketli bir metropol haline geldi. Gerçi kentin tarihi kısmında ve obeliskin çevresinde hâlâ boş duran geniş araziler var ve şehrin içinde on binlerce sığınak, yıkıntıların içine veya arasına kurulmuş sürgün kamplarında durmaya devam ediyor. Ama kentin diğer birçok semti artık ıslık ıslık – çoğu bina yeniden elden geçirilmiş, boyanmış veya yeni yapılmış. Mogadişu'yu bugün renkli bir şehir haline getiren artık ortalıktaki çöp yığını değil, bina duvarlarını rengârenk süsleyen reklam panoları ve boyamaları. On yıllarca süren savaş yüzünden halkın çoğu okuma yazma bilmediğinden bir şeyler sunmak veya satmak isteyenler duyurularını yazıyla değil çizimle yapıyor. Bu nedenle de her yerde resim sanatı ön plana çıkıyor. Örneğin bir veterinerin bulunduğu binanın duvarında resmedilmiş bir deve ve inek, kimin burada nasıl yardım alabileceğini anlatıyor. Diş hekimleri, açık ağızlar resimleriyle muayenehanelerine işaret ediyor, meyve satanlar tabelacılara muz, papaya veya ananas resimleri çizdiriyor. Şaşırtacak sayıda otellerin de yer aldığı bu yeni çok katlı yapılar aslında yatırımcıların cesaretini de gösteriyor: Hâlâ kurşunlar yağsa da her yere bina dikmeye devam ediyorlar.

Eğlence hayatı da ürkek biçimde de olsa Mogadişu'ya geri dönmüş. Özellikle Müslümanların tatil günü olan cuma günleri, kentin “Lido” diye anılan sahili tıklım tıklım dolu. Kadınlar üstlerini değiştirmeyip kara çarşaflarıyla suya giriyor. Genç erkekler kumsalda futbol oynuyor ve toplu halde kumsalda volta atılıyor. Birinci sınıf deniz ürünleri sunan, panoramik Okyanus manzaralı restoranlar da tıklım tıklım dolu. Bu restoranlardan bazılarının sahipleri, savaşa rağmen hiçbir zaman buradan kaçmamış olan Somalililerdir; bazıları da sürgünden geri dönenler tarafından açılmıştır.

BELİRSİZLİĞE DÖNÜŞ

Hiç kimse, altyapının ve devletin yeniden yapılandırılmasına destek verebilmek için kaç kişinin sürgünden Somali'ye geri döneceğini veya hayatını burada yeniden kuracağını hesaplayamıyor. Zira Somali gibi ülkelerde böyle istatistikler yoktur; on yıllarca bu tür analizler anarşi ve şiddet anlamına geldi. Ancak 2012 yılından itibaren ülke tekrar uluslararası tanınan bir hükümete sahip olmuştur – fakat hâlâ daha iktidarsız ve istatistiklere gelinceye kadar çok daha başka sorunlarla uğraşan bir hükümete. Ama gerçek şu ki: Devlette, parlamentoda, yeni kurulan şirketlerde veya Mogadişu'nun sahilinde artık farklı farklı aksanlarla İngilizce konuşuluyor. Ağırlıklı olarak gençlerden oluşan geri dönenler nüfusunun çoğu doğduğu ülke hakkında pek bir şey hatırlamıyor. Halima örneğin, Somali'de iç savaş başladığında henüz daha iki yaşındaymış. “Yağmurun sıcak olduğunu hatırlıyorum; bir de bombaların nasıl düştüğünü – resimler kafamdan silinmemiş, *flashback*'lerle gözümün önünde hâlâ” diye anımsıyor Halima. Bunlardan başka şeyler hiç kalmamış aklında.

Somali'nin kuzeyinde başlayan savaş 1991 yılında Mogadişu'ya ulaştığında Halima'nın ailesi seyahat etmiş; çatışmaların bu kadar hızlı tırmanacağını asla hesaplayamamışlar. Diktatör Siad Barre 26 Ocak 1991'de Mogadişu'dan kaçtıktan sonra ise başkentteki durum daha da karışmış ve Halima'nın annesi ve babası kente dönemez olmuş; öyle ki aylarca kızlarından haber alamamışlar. Akrabaları bakmış bu üç küçük çocuğa. Somali ile ilgili haberler, ancak Somali'den dünyanın dört bir tarafına kaçanlardan alınabiliyormuş.

“Geride kalanlar, ülkeyi terk edenlere beraberlerinde götürmeleri için kaset doldururdu. Biz de bunu bizimkiler için yaptık. Bu sayede hayatta olduğumuzu öğrenebildiler” diye anlatıyor Halima. O tarihlerde artık ailesi Almanya'ya ulaşmış. Oraya ne şekilde vardıklarını bilmiyor – bu maceralı yolculuğun detayları hakkında hiç konuşmamışlar. Ailesinin, kendisini ve iki kardeşini bu savaş ortamından çekip Almanya'ya nasıl getirttiği konusunda da pek bilgisi yok. Kendisi de zaten merak edip bunları sormamış. Hatırladıkları da kesik kesik. “Tek hatırladığım, Kenya'dan Etiyopya'ya geçtiğimiz. Bu nedenle bir süre oldukça acı Suaheli ve Amharca

konuşabiliyordum.” Ailenin tamamen bir araya gelmesi ise aylar sürmüştü.

Yeni vatanının Almanya olması tamamen bir tesadüf imiş. “Ya da alın yazısı diyebiliriz, eğer alın yazısına inanıyorsanız.” Ailesi orada hemen iş bulmuş; annesi ebe olarak, babası da Somali ve İngiliz edebiyatı profesörü olarak.

Yeni yurduyla ilgili ilk anıları ülkenin dili ile ilgili olmuş. Sözcükler ve isimler onu çok şaşırtmış; mesela “Birgit”. “Bunun ‘Birkin’ olduğunu sanmıştım. Somali dilinde ‘Birkin’ yastık anlamına gelir.” Ailesi evde istisnasız hep Almanca konuştuğundan, çocukların bu yeni dili öğrenmesi de çok çabuk olmuş. Bugün de hâlâ aralarında Somalice değil Almanca konuşuyorlar – gerçi Halima kendi anadilini de gayet iyi biliyor. Alman vatandaşı olduğunda da Somali’yi hiç unutmamış Halima. Beş yaşındayken kendisine ilk defa, “Büyüyünce ne olmak istiyorsun?” diye sorulduğunda, hemen “Avukat” diye cevap vermiş ve ardından da, “Somali’ye dönmek istiyorum” diye hemen eklemiş.

CADDENİN ORTASINDA

Somalili olmasaydı muhtemelen kimya okuyacaktı Halima, zira bu alana büyük ilgi duyuyordu. Ancak niyeti kesindi ve büyük kararlılıkla İngiltere’de uluslararası hukuk ve devletler hukuku okudu. Bu sırada, onu üniversite yıllarında hep rahatsız etmiş, insanların ona karşı takındığı şaşkınlık ve hayranlıkla karışık tavırlarını anımsıyor Halima. “Birçok kişi hayretler içinde ‘A, hukuk okuman ne kadar da harika!’ dedi. Ben de, ‘Bunun nesi harika?’ diye düşünürdüm. Neticede Avrupa’da büyümüşüm ve burada da okuyorum. Abartılacak bir şey değildi ki bu.”

Seçtiği bu akademik yolun şaşkınlıkla karşılanması onu hep rahatsız etmiş. “Çünkü hayatımı bir trajedi olarak hiç değerlendirmemişim, değerlendirmiyorum da. Evet, daha küçücük bir çocukken ülkemden kaçmış olmam yaşamımın bir parçası ama bu olayla kişilik özdeşleştirilemez ki.”

Bu nedenle 2010 yılında bir kız arkadaşıyla birlikte İngiliz ulusal sığınmacı örgütünün bir şubesini kurmuş üniversitede. Sığınma-

cıların yükseköğrenime rahatça geçebilmelerini sağlayacak burs imkânlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmüşler. “Özellikle de sığınmacı olmanın utanç verici bir ‘ayıp’ olmadığı anlayışını yerleştirmeye çalıştık.” Bunu yaparken de asla kendi çıkarı için bir şey düşünmemiş Halima; neticede bir Alman’mış o ve kendini de öyle görüyormuş. Ama bir keresinde, açıkoturuma davet edilmiş bir sığınmacının gelememesi üzerine Halima’dan onun yerine geçmesi istendiğinde bir an eli ayağı birbirine dolanmış: Sonuçta 20 yıldan fazla Avrupa’da yaşayan biri olarak sığınmacıların durumu hakkında neler söyleyebilirdi ki? “İşte o zaman düşündüm ve ilk defa şunun farkına vardım: Ailem sığınmacı idi ve ben de aslında bir sığınmacı idim; her ne kadar kendimi öyle görmesem de.”

Alman olduğu Mogadişu’da da anlaşılıyor – her ne kadar Almanya’da hiç giymediği geleneksel kıyafetlere bürünse de. Burada bol entari giymeyi ve baş örtmeyi toplumsal çoğunluğa gösterilen saygının bir sembolü olarak değerlendiriyor Halima. “Öte yandan insan dikkat çekmek de istemiyor. Kaldı ki ben zaten diasporadan gelen biri olarak dikkat çekiyorum. Aksanım yüzünden. Yürüyüşüm, hal ve tavırlarım beni hemen ele veriyor. Yurda geri dönen bizlerin sanırım azimli, ne istediğini bilen bir yürüyüş tarzı var – bu yüzden herkes benim dışardan geldiğimi hemen anlıyor.”

Halima’ya göre Mogadişu’daki insanlar, geri dönenlerin hal ve tavırlarına bakarak çok daha ayırt edici saptamalar yapmayı öğrenmiş görünüyor. En azından kendisi hakkında “tipik Alman”, “ciddi, iletişim kurarken dikkatli, her zaman dakik” dendiğini sıkça duymuş; özellikle de “fazlasıyla direkt” olduğunu. Halima gülerek: “Evet, ‘tipik Alman’dan hemen hemen herkesin kastı, benim bir konuyu lafı dolandırarak değil, doğrudan, direkt, açık ve net söylemem.”

Öte yandan Almanya’da aslında tam da oraya ait olmadığını hissettiği anları da olmuş; örneğin insanlar onu “O, ne güzel de Almanca konuşuyorsunuz!” diye övdüklerinde. Fakat Somali’de de kendini çoğu zaman yabancı hissediyor, eski yaşamındaki gündelik hayatı özliyor. “Öylesine sokağa çıkabilmeyi. Parkta çimlerin üzerine uzanmayı. Koşmayı. Salata yemeyi; basit, sıradan şeyleri yapmayı.” Mogadişu’da kendini genelde “kafesteki hamstere” benzetiyor Halima; zira güvenlik uygulamalarından dolayı ve de kadın

olduğundan birçok alışkanlığını bırakmak zorunda kalmış. “Sanki caddenin ortasında duruyorum ve hiçbir tarafa ait değilim.” Ya da her iki tarafa ait; çünkü daha sonra başka bir bakış açısı daha getirir: Sanki evlat edinilmiş gibi bir şey. “Almanya beni evlatlığa aldı ama ben hep biyolojik ailemi özledim: Somali'yi.”

Annesi ve babası daha ilk andan beri Halima'nın Somali'ye dönme kararına saygı göstermiş –her ne kadar kızları için endişelendireseler de. “Annem, buraya tatile gelen bir arkadaşından bazı şeyler duymuştu: ‘İslamcılar devlet kuruluşlarında memurlara sadece çay servis eden hizmetli kadınlara dahi saldırırken hukukçu bir kadın olarak hayatı daha büyük bir tehlikede olacaktır’ demişti kadın.” Ama diğeryandan da kızlarının hayata geçirmek istediği bu planları onun ağzından hep duymuşlardı. “İşte bu nedenle beni destekliyorlar. İstedğim yolda yaşamımı sürdürdüğüm için mutlular.”

7.

Yemen'de Tutsak

Nisma ve Kholood Neden Kaçamıyor?

BIRGIT KASPAR

Nisma içtenlikle gülüyor. Oysaki onu güldürecek pek fazla bir şey yok hayatında. Sanırım uzaktaki Avrupa ile Skype bağlantısı kurabilmiş olmanın sevincini yaşıyor. Elinde olsa o da orada olmak için neler vermezdi şüphesiz. Ama bunun için sanırım mucize gibi bir şey gerekiyor.

21 yaşındaki Yemenli kız, başına turkuaz renkli bir eşarp dola-mış. Kimi zaman da renkli bir abaya giyiyor. Bu, İslam toplumla-rında ayak bileğine kadar uzanan, normalde siyah olan geleneksel bir mantodur. Ülkenin özellikle muhafazakâr kuzey kesiminde kadınların hepsi, vücut hatlarını neredeyse hiç belli etmeyen si-yah örtülere bürünür ve sadece göz hizasında, gözetleme deliği niteliğinde bir aralık görünür. Fakat Nisma Mansur al-Ozebi çoğu Yemen kadınından farklı; zira eskiden memleketi olan, güneydeki liman kenti Aden'de insanlar çok daha serbestmiş. Fakat örf ve âdetler savaşla birlikte çok değişti. Ancak Nisma kendini tamamen kapatmaya karşı. O genç ve yürekli bir kadın. Ama yine de veya bu yüzden korkuyor. "Burada artık kendimi güvende hissetmiyorum. Evden dışarı çıktığımda gerçekten de öldürülebilirim korkusu ya-şıyorum. Her taraf tehlikeli; her yerde pusuya yatmış milisler var."

2015 Martı'ndan sonra Nisma'nın ve Aden'de yaşayan tüm in-sanların hayatı tamamen değişti. Kuzeyden gelen Husiler liman kentini ele geçirdiler. Ve o an itibarıyla Nisma kendini tehdit al-tında hissetmeye başladı. "Husiler ve onlara karşı koyan yerel halk sokaklara dökülmüştü" diye anlatıyor, inşaat mühendisliği okuyan 21 yaşındaki kız. O tarihlerde Yemen ulusal ordusu yoktu artık. Eski devlet başkanı Ali Abdullah Salih rejimine karşı yürütülen protestolar sırasında Nisan 2011'de bölünmüştü. En profesyonel

ve en iyi teçhizatlı birimler hâlâ eski başkan Salih’e itaat etmeye devam ediyorlar. O da, 2014 Eylülünden bu yana *de facto*, kendilerini resmen “Ensarullah” –tanrının partizanları– olarak adlandıran Husi-isyancılarıyla müttefik. Bu tamamen taktiksel bir ittifak. Zira ortak düşmanları, uluslararası çerçevede kabul edilmiş, ancak ülke içerisinde fazla güç gösteremeyen Abdurabbu Mansur el-Hadi başkanlığındaki Suudi yanlısı geçici hükümet. Eski ulusal ordunun sadece birkaç birimi cumhurbaşkanı Hadi’nin emrindedir. Geri kalan tüm askerler muhtelif milis örgütlerine katılmış. Paramparça olmuş ordu, Yemen’de hüküm süren kaostan göstergelerinden sadece biri aslında.

Arabistan Yarımadası’nın güney ucunda bulunan Yemen öteden beri idaresi zor bir ülkedir. 26 milyon nüfusuyla bölgenin en yoksul ülkeleri arasında. San’a’daki hükümet, cumhurbaşkanı Salih döneminde de tüm bölgeleri kontrol edemiyordu. Abdülmelik el-Husi’nin etrafındaki Husiler kuzeydeki Saada kentini ele geçirmişti. Azınlıktaki Zeydi Şiilerinden olan bu isyancılar, siyasi ve ekonomik açıdan ihmal edilmiş bölgeleri için yıllardır daha fazla söz hakkı istiyordu. Suudi Arabistan’ın desteğiyle devletin kendi bölgelerinde yaptırdığı Sünni okul ve camilere de şiddetle karşı çıkıyorlardı. Salih daha cumhurbaşkanıyken yıllarca Husileri askeri girişimlerle bastırmaya çalışmıştı. Fakat kayda değer bir sonuç alınamamıştı. Bu sırada bir zamanlar bağımsız olan bu güney bölgede kopma hareketleri de giderek artmış ve ülkenin diğer kesimlerinde kimi aşiret reisleri merkezi yönetimden ayrı başına buyruk davranmaya başlamıştı. Ama yine de bir tür istikrar vardı Yemen’de. Bunu kaybetmemek için de Batı on yıllar boyunca diktatör Salih’i destekledi. Tabii asıl ilgi odağı Yemen’den çok, Kızıldeniz ile Aden Körfezi arasında bulunan Bab’ül Mendep Boğazı idi – sonuça burası petrol tankerlerinin izlediği en önemli rotalardan biridir.

ZAPT EDİLEN AYAKLANMA

2011’de Salih rejimine karşı demokrasi yanlısı gösteriler başladığında Yemen’de son kalan o istikrar da yok oldu. Çoğunluğu genç olan göstericiler “Aşiretler olmasın, siyasi partiler olmasın –devri-

mimiz bir gençlik devrimidir” sloganıyla sokaklara dökülmüştü. Ayaklanmacılar, siyasi ve ekonomik yolsuzluğa son verilmesini, yönetimde şeffaflık ve muhafazakâr Yemen toplumunda çoğunluğa daha fazla saygı istiyorlardı. Ancak kısa bir süre sonra kemikleşmiş siyasal sınıfın aktörleri hareketin başına geçerek bu platformu kendi iktidar mücadeleleri için kullanmaya başladılar.

Bu kriz, Körfez İşbirliği Konseyi’nin siyasi reformları içeren geçiş dönemi planıyla bir süreliğine yatıştırılmıştı. Bu plana göre cumhurbaşkanı Salih istifa edecekti – tıpkı genç göstericilerin de istediği gibi. Ancak öngörülen plan, iflas etmiş siyasi aktörlerin yeniden sahneye çıkmasını gerektiriyordu – tahmin edilebileceği gibi, eski otokrat ve kleptokrat alışkanlıklarını yeni kostümler içerisinde sürdürecek karakterleri. Kuzeyde Husiler ve güneyde ayrılıkçı Hirak Hareketi gibi önemli siyasi gruplaşmalar etkisiz hale getirildi. Aynı şekilde genç göstericiler de bastırıldı. Sonuç itibarıyla Konsey’in, seçilmiş Körfez-kralları heyetinin planı aslında kendi çıkarlarına hizmet etti. Zira “reformlarla değiştirilecek” Yemen onların istediği gibi biçimlenecekti. Yeni geçiş hükümetinin başkanı, başkanlıktan alınan Salih’in eski vekili Hadi de onların her istediğini yapan itaatkâr yardımcısıydı.

Gençlerin üniversitenin önünde kamp kurup her gün anacaderelerde yürüyüş yaptığı o büyük gösteri günlerini Nisma hüzünle anımsıyor. “Koşulların değişmesi gerekiyordu. Salih’in başkanlık döneminde normal bir ülkede değil cangilda yaşıyorduk sanki. Sistem tahammül edilemeyecek kadar bozulmuş ve kokuşmuştu. Gerçi bugün her şey daha da kötüye gitti. O zamanlar rüşvetçilik gizli kapaklı yapılıyordu, bugün ise aleni ve pişkince.” Hadi geçiş sürecinde Yemen’i altı federatif bölgeye bölecek planı getirdiğinde, Husiler ve güneydeki bağımsızlık hareketi taraftarları öfkeden köpürdü. Yemen’in bütünlüğünün korunmasından yana olan Husiler bu projeye siyasi etkinliklerinin kesileceğini düşünüyordu. Güneydeki Hirak Hareketi de daha fazla özerklik hatta bağımsızlık istiyordu. Birçok gözlemci iç savaşın başlama sebebini buna bağlar. 2014’ün Eylülü’nde de Husiler San’a’ya girer – kayda değer bir direnme olmaz. Tam tersine: Başkentteki insanların çoğu bu geçiş hükümetinin rüşvetçi hal ve tavırlarından usanmış, devrimi onlardan çaldıkları için sövüp saymaya başlamıştı.

Fakat kendilerini, ezilmişlerin öncüsü, reformcu ve Yemen’deki “Batılı, Suudi ve radikal Sünni” anlayışının düşmanı olarak gören Husiler kazandıkları güveni kısa bir süre sonra halkın büyük kesiminde kaybettiler. İçlerindeki devrimcilik ve kazanmış oldukları askeri başarılar onları başkent San’a’da sonra güneyi de zorla ele geçirmeye yönlendirdi. Resmi gerekçeleri şuydu: “Orada El-Kaide’yi ve IŞİD’i yok etmek gerekir.”

Husiler tam güneydeki en önemli metropollerden Aden’i işgal etmek üzereyken 2015’in Mart ayında Suudi hava kuvvetleri devreye girdi. Ve iç savaş, ağırlıklı olarak Sünni Arap devletlerinin kurduğu bir ittifakla Suudi Arabistan’ın önderliğinde, lojistik açıdan da batıdan sağlanan destekle, alenen uluslararası bir katılımla tırmanmaya başladı. Buna karşılık İran’ın Husilere yaptığı yardım abartılmıştır. Tahran gerçi onlara siyasi, maddi ve askeri destek sağlamıştır ama sınırlı ölçüde. Silahların çoğunu Husiler Yemen ordu depolarını yağmalayarak ele geçirmişlerdir. Tahran’dan gelen öneriler de bazen kabul edilmiş ama çoğu zaman dikkate dahi alınmamıştır.

Çatışmalar, Aden havaalanı yakınında bulunan eve yaklaştığında Nisma, diğer üç kardeşiyle birlikte –en küçükleri de dört yaşındaki Mustafa– evde tek başınaymış. Babası ve üvey annesi o sırada Ürdün’de hastanede tedavi görüyormuş. “Korkunçtu” diyor Nisma. “Yağmur gibi roketler düşüyordu ve sürekli atış sesleri duyuyorduk.” Kendilerine evde barikat yapmışlar. Komşularının evine bir roket isabet edince de kaçmaya karar vermişler. Bir sonraki durak, hemen beş kilometre ötedeki teyzenin eviymiş. Fakat orada da fazla kalamamışlar, çünkü Husi milisleri yaklaşmış ve onlarla birlikte çatışmalar da. “Dehşete kapılmıştık. Sabah saat 7’den öğlen 2’ye kadar kafamızın dibinde roketler uçuşuyordu; ateş ediliyordu.” Nereye kaçabilirlerdi ki?

Nisma için bu, savaşın en kritik anıydı. Bir gün önce birçok aile kaçmaya çalışmıştı; ancak Husiler tarafından sokak ortasında vurulmuşlardı. Nisma korkuyordu: Kalırlarsa ölecekler; kaçmaya çalışırlarsa da yine aynısı olacaktı. Kaçmayı seçtiler; büyükannelelerinin evine gitmeye karar verdiler. Acele etmek zorundaydılar; zira öğlen saat 2’ye doğru günlük *kat*-molası başlayacaktı. “Bu yaklaşık iki saat sürer; önce yemek yerler sonra da *kat* çiğnerler. Bu bizim

ateşkes süremiz.” Nisma kinayeli kinayeli gülümser. Kat, Yemenlilerin olağan uyuşturucusudur; bir bitkinin taze yapraklarıdır, yavaş yavaş çiğnenir ve avurda kaydırılır. İnsanı biraz uyuşturan, uyarıcı bir etkisi vardır. Yemen erkeklerinin yüzde 80’inden çoğu bu kat-ritüelini günlük alışkanlığı haline getirmiştir. Savaş dahi buna göre ayarlanır.

Nisma ve kardeşleri titreye titreye nihayet büyükannenin evine varırlar. Oraya ilk gelen sadece onlar değildir. Başka iki aile de önceden buraya sığınmıştır. “On kişi bir banyoyu paylaştık. Ben, başka altı kızla birlikte küçücük bir odada yattım.”

Aylarca süren çatışmalar fazlasıyla yıpratıcıydı. Elektriksiz ve susuz günler geçirmişlerdi. Gıda ürünleri aşırı pahalılaşmış ya da bulunamaz olmuş. Bir paket unun fiyatı 70 dolara kadar çıkmış. “Bir süre sadece pilav yiyip çay içtik.” Çünkü ellerinde nakit para yoktu – aynı durum diğer insanlar için de geçerliydi. Ulusal bankalar kapalıydı ve kimse hesaplarına ulaşamıyordu. Nismalar şanslıydı: Teyzelerinden biri doktor ve Almanya’da yaşıyordu. Telgrafla Western Union aracılığıyla para gönderiyordu.

2015’in Haziran ayında Nisma’nın babası ve üvey annesi Ürdün’den nihayet geri döndüklerinde genç kızın yüreği ferahlamış. Artık kardeşlerine annelik babalık yapmak zorunda kalmayacaktı. “Yetişkinmiş gibi davranıp tüm sorumlulukları üstlenmekten nefret ediyorum. Mustafa’nın doğumunda annemi kaybettiğimizde bu rolü zaten uzun bir süre üstlenmek zorunda kalmıştım.” Babası eşini kaybettikten sonra ağır bir depresyona girmiş, aralıksız hep uyumuş. Dolayısıyla 17 yaşındaki Nisma kardeşlerine ve bebeğe bakmak zorunda kalmış. Bu aşırı yükün altında umutsuzca ezilmiş. Bir sabah canına tak etmiş ve babasının uyku haplarından içmiş ancak bayılmadan önce istifra etmiş. Ve babasına tekrar evlenmesi için yalvarmış. Başarmış da. “Yeni üvey anneme dedim ki: ‘Bak, ben artık hiçbir şeyle alakadar olmayacağım. Ben sadece *teenage* olmak istiyorum.’” Ve o an itibarıyla artık sadece kendine ve yükseköğrenimine zaman ayırmış. Ta ki iç savaş bu özgürlüğünü bir kez daha elinden alana kadar.

UMUTSUZCA SAN'A'DA

Husilerin kontrolü ele geçirdiği San'a'nın 400 kilometre kuzeyinde Kholood al-Absi her gün evinin üstünden geçen Suudi savaş jetlerini duyuyor. Bombalarını sivillerle dolu pazarlara veya kentin tarihi kesimindeki emsalsiz yapılara atıyorlar. Uzaktan bakıldığında hepsi, üstü pudraşekeriyle süslenmiş zencefilli kurabiyeye benziyor. Fakat UNESCO'nun dünya kültür mirası listesine aldığı bu mimari kıymetli taşlar, oyuncak ev veya müzeye ait eserler değil – içlerinde tamamen normal aileler yaşıyor. Tıpkı Kholood al-Absi'nin ailesi gibi. Zencefilli kahvenin kokusu ve yollarda oynayan çocukların şen şakrak sesleri sararmış bu dar sokakları barış dönemlerinde. Bugün ise, 2500 yıllık eski yapıların çoğu yıkık halde, sahipleri de öldürülmüş. “Kâbus gibi” diyor Kholood. “Sanki ölüm, şehrin her yerinde seni bekliyormuş gibi hissediyorsun. Havadan, Suudilerin bombalarından; caddede, Husiler veya diğerleri, çoğunlukla da Salafist milisleri (Selefiler) tarafından. Yemen'de insan hayatının hiçbir kıymeti yok artık.”

27 yaşındaki genç kadın hayıflanarak gidecek hiçbir yeri olmadığından San'a'da kaldığını söylüyor. Ailesi Taizli – Yemen'in güneyinden. Oradaki durum başkent San'a'dan çok daha vahim; çünkü Husi-Salih ittifakının ordusu Yemen'in bu üçüncü büyük kentini aylarca işgal etmişti. İçeriye temel insani ihtiyaçların sokulmasına dahi izin verilmemiş – ne gıda, ne su, ne ilaç. Bu yüzden Kholood ailesiyle birlikte San'a'da kalmış. “Buradaki durum biraz daha iyi, çünkü San'a halkı şehrin yeni efendileriyle çatışmıyor. Çoğu Husileri destekliyor. Ama buna karşılık Suudi komşuların hava saldırısına uğruyorlar.”

Kholood bekâr. Yemen geleneğine göre ailesinin yanında yaşıyor. Çalışırken onlara maddi yardımda bulunuyordu. Fakat iç savaş yüzünden yönetici asistanı olarak çalıştığı bir Yemen petrol şirketindeki işini kaybetmiş. Hemen hemen her gün başka firmalara özgeçmişini gönderiyor ve iş bulmaya çalışıyor. Ne var ki Yemen ekonomisi dibe vurmuş. Özellikle de petrol ve gaz endüstrisi tamamen durmuş. Bu sektörde hâkim yabancı yatırımcılar da ülkeden kaçmış.

Kholood'un tüm hayali onların izinden gitmek. Fakat bunu ya-

pamadığından İngilizce lisans eğitimini tamamlamış bu genç kadın evinde oturmaya mahkûm. Bir telefon görüşmesinde evde annesine yardım ettiğini söylüyor. Ya da çoğu San'ali'nin şu günlerde yaptığı işle uğraşıyormuş. "Bizler için en önemli olan şey, dışarda olup bitenden haberdar olmak. Bombaların düştüğünü duyduğumda, 'Şu an nereye bomba atıldı' adlı özel bir televizyon kanalını açıyorum. Elimizden gelen başka bir şey yok." Kholood acı acı gülüyor. Kendini yaşlanmış hissediyor. "Hırslıydım; birçok planım vardı, hayallerim de. Savaş tüm bunları benden çaldı. Kafam artık bomboş. Bazen, 'belki bugün dahi ölebirim' diye düşünüyorum. Veya yarın." Geceleri, tepesinde savaş jetlerinin gümbürtüsünü yine duyduğunda uyuyamadığını söylüyor Kholood. "Nefes aldığım halde öldüğümü zannediyorum."

2011'de göstericiler San'a'daki "Change Square" meydanında, siyasi reformlar ve başkan Salih'in istifası için mitingler düzenlediğinde Kholood da aralarındaymış. Çok umutluymuş – çok kısa da sürse. Eskinin velayet takımından siyasetçiler devreye girdiğinde ise geri çekilmiş. Husilerin başkenti ele geçirdikleri an, onlara karşı olmaya başladığını anlatıyor Kholood. Yoksa mezhep ayrılıklarından dolayı değil – Husiler Zeydi-Şiiilerinden, kendisi Sünni. Bu türden mezhep farklılıkları bir zamanlar Yemen'de hiç sorun olmazmış. "Nihayetinde hepimiz aynı camilere gidiyorduk; hepimiz büyük ailelerden geliyorduk." Savaşla birlikte tüm bunlar değişmiş. Husiler, anti-demokratik olduğundan onların gücü ele geçirmesine karşı olmuş. Bu yüzden de Suudiler, askeri anlamda müdahil olduklarında, bunu önce memnuniyetle karşılamış. "Ama şimdi Yemen'i nasıl yıktıklarını görebiliyoruz. Suudi Arabistan ve müttefikleri Yemenlilerin insan olmadığı inancında anlaşılan. Vicdansızca öldürüyorlar. Ve kimse kılını dahi kıpırdatmıyor. Bu durum bizi çok yaralıyor."

Kholood dünyanın Yemenlileri, tahammül edilmez bir durumda tek başına bıraktığını söylüyor sızlanarak. "Bugünü yaşayabilme ve geleceğe ümitle bakabilme olanağından bizleri yoksun bıraktılar." Bu nedenle elinde kalan son hayaline konsantre olmak zorundaymış: Ülkesini terk edebilmek. "Avrupa'ya gitmek istiyorum. Neresi olursa olsun, hiç fark etmez. Yeter ki insanlık olsun." Yemen'de hayat dayanılmaz olmuş. Yoksulluk iyice artmış, caddelerde dilenen

insanların sayısı da. Doktor, eczacı veya öğretmen gibi iyi eğitilmiş insanlar dahi işlerinden olmuş yardım istemeye başlamışlar. “Bu savaş, her şeyden önce onların onurlarını da ellerinden aldı.”

Kholood San'a'da kendini çok yalnız hissediyor. Morali çok bozuk. Arkadaşlarından çoğu, Ürdün ve Mısır vizesinin daha kolay alınabildiği zamanlarda kaçmışlar – en azından ailesinden maddi destek alabilenler. Fakat Kholood kendisi için kaçma ihtimalini neredeyse imkânsız görüyor. “Kapana kısılmış durumdayım.” Yemen'in Suudi Arabistan ve Umman'la olan kara sınırlarının çoğu Yemenli'ye kapalı. San'a ya da Aden'den de çok seyrek Ürdün'ün başkenti Amman'a uçuş var.

“Buradan çıkabilmemin tek yolu, yurtdışından alabileceğim bir eğitim bursu. Ailem de sanırım buna razı olabilir.” Evet, evlenmemiş genç bir Yemenli kadın için bu da bir engeldir: Kendisi tek başına karar veremez, ailesinin onayını almak zorundadır. Bir ara Suudi Arabistan'da yaşayan ablasının yanına gitmeyi düşünmüş. “Fakat Suudilerin yegâne açık olan sınır kapısında Yemenlilere yaptıklarını, onların haftalarca çölde bekletilip içeri alınmadıklarını duyunca korktum.” Peki ya deniz yoluyla Cibuti veya Somali'ye geçme ihtimali? Bunun da tehlikeli olduğunu, kaldı ki oralarda da insanı pek iyi şeylerin beklemediğini söylüyordu Kholood. “*Khalass*, kısacası. Yabancı diyarlarda hayatımı kaybedeceğime evde ölmeyi yeğlerim.” Evet, bir “burada ya da başka yerde öl” durumu daha.

YEMEN'DE HAPİS

Yemen BMMYK bürosu sözcülerinden Mogib Abdullah Yemenlilerin durumunun bilhassa çapraşık olduğunu anlatıyor. Bu örgütte çalışan Yemen'den sorumlu yetkili, güvenlik nedeniyle işini Ürdün Amman'dan yürütüyor. “Herkes kapana sıkışmış durumda. Şu an gerçekçi olabilecek tek şey yurtiçinde bir yerlere kaçmak.” Bir yanda güvenlik diğer yanda geçim sıkıntısı çeken Yemen'den bu dramatik koşullarına rağmen çok az sayıda sığınmacı çıkmasını birçok nedene bağlıyor Abdullah. “Komşu ülkelerde kapılar açık olsaydı kuşkusuz çok daha fazla insan kaçardı. Özellikle de genç nesil. Ancak coğrafi anlamda zor bir konumdayız.” Ülkenin

Suudi Arabistan ve Umman sınırlarına erişmek, her ikisi de çölün ortasında olduğundan çok zor, kaldı ki sadece bazılarına geçiş izni veriliyor. Güvenlik duvarları ve yüksek tel örgüler, sınırın yasadışı yoldan geçilmesini de imkânsız kılıyor. Yemenlilere hâlâ cömertçe vize veren tek ülke Malezya. Ancak oraya ulaşmak hem karışık hem de pahalı. Üstelik savaştan önce halkın yarısından çoğunun yoksulluk sınırının altında yaşadığını düşündüğümüzde Yemenlilerin çoğu için çok pahalı.

Dolayısıyla geriye bir tek deniz yoluyla Afrika kalıyor. Cibuti, Etiyopya, Somali ve Sudan Yemenlilere kucak açıyor. Ama kim oralara, çoğunda iç savaşların yaşandığı yerlere gitmek ister ki? 2016 yılının Mart ayına kadar BMMYK, bu yolla oralara gitmiş yaklaşık 83.000 sığınmacı saptamıştı. Bunlardan da sadece üçte biri Yemenli'ydi. Diğerleri, vaktiyle Yemen'e kaçmış sonra da oradan geri dönen Afrikalılardı. İnsan ticareti yapan çeteler burada pek etkin değil. Sığınmacıların çoğu yük gemilerinde yer bulabiliyor. Fiyatları da uygun; kimi kaptanların Yemenlilerden para dahi almadığı oluyor. Buna rağmen BMMYK en azından yakın tarihte bu istikamette büyük bir sığınmacı akını beklemiyor. Bu ülkelerin cazip olmaması önemli bir etken.

Bu çerçevede Mogip Abdullah bazı kültürel özelliklere işaret ediyor. "Yemenlilerin çoğu yoksuldur. İyi zamanlarda dahi yabancı ülkelere seyahat etmek, defterlerinde yazmaz." Kaldı ki yurtdışında yardım istemenin zorlarına gittiğini de söylüyor Abdullah, bunu kendi deneyimlerinden biliyor: Amman'da bazı Yemenlilere iltica talebinde bulunmaları için BMMYK'ya başvurmalarını önermiş. "Bunu bir alçalma, yüz kızartıcı bir şey olarak değerlendirirler. Ailelerinin veya arkadaşlarının bunu öğrenmelerinden endişelenirler. Bu nedenle çoğu bize başvurmaz." Yemen'den büyük bir sığınmacı dalgasının çıkmamasının sebebinin işte bu yığın psikolojisine dayandırıyor Abdullah.

Fakat savaş daha uzar ve insani koşullar daha da bozulursa durumun değişebileceğini de ekliyor: "Tamamen çaresiz kalındığında, bu yaklaşımlar arka planda kalır." Yemen'deki iç savaş, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha çok yeni sayılır. Ama altyapıdaki tahribat daha şimdiden olağanüstü bir hal almış, geçim sıkıntısı günden güne büyüyor. Bunun sebebi bu sıcak çarpışmalar, bir de

Suudi Arabistan’ın koyduğu ambargo. Çünkü Yemen’de tüketilen gıdaların yüzde 90’ı ithal edilmek zorunda. İthalatların büyük oranı da devlet ödeme garantisini gerektiriyor. Ne var ki Yemen merkez bankası da petrol ve gaz üretiminin çökmesi sonucunda iflasın eşiğinde.

BM örgütleri ülkenin büyük genelinde kıtlık uyarısında bulunuyorlar. BM Çocuklara Yardım Fonu UNICEF’in tahminlerine göre 2016 yılının başından bu yana halkın yaklaşık yüzde 80’i temiz içme suyuna ulaşamıyor. Yemen’deki su krizi yeni değil ama iç savaşla birlikte ciddi bir boyut kazandı. Temiz içme suyuna ulaşabilen Yemenlilerin sayısı savaşın başlamasıyla birlikte yarıya düştü. San’a belediyesi daha savaştan önce neredeyse haftada bir özel tanklara içme suyu pompalıyordu. Suyu erişmek için toprağın bin metre altına inmek gerekiyor. Bu suyu yüzeye çıkarmak için de mazota ihtiyaç var. Fakat şimdi mazot da tükenmek üzere. Bu nedenle su temini sadece başkentlilerin sorunu değil. “Yemenliler her şeye rağmen bu korkunç durumu önce kendi ülke sınırları içinde atlatmaya çalışacaklar” diye düşünüyor Mogib Abdullah – her ne kadar gelecekle ilgili beklentileri pek parlak gözükme de.

“BİR HAYAL İÇİN ÖLÜME GİDİLMEZ”

Aden’in güneyinde tedarik sıkıntısı 2015 yılının kışında biraz aşıldı. Temmuz ayında, Suudiler ve Emirlikler’den destek alan yerel direnişçi milisler, Husi isyancıları liman kentinden püskürtmeyi başarmıştı. Bunun üzerine kentin bazı kesimlerine ve çevresine su ve elektrik dağıtımı düzelmiş; bunda halkın payının büyük olduğunu söylüyor Nisma. Bazıları küçük güneş enerjisi tesisleri kurmuş. Cumhurbaşkanı Hadi kaçtığı Suudi Arabistan’dan geri dönmüş ama tümüyle sarayına kapanmış. Ezici siyasi desteği bulamamış memleketinde. Çoğu kesimlerde söz sahibi, yerel milisler olmuş. Ayrıca, El-Kaide ve IŞİD’e yakın olarak bilinen selefi radikaller de itibar ve varlık kazanmış.

İşte Nisma’yı en çok korkutan da bu. Daha kısa bir süre önce kız kardeşi Haneen caddede adamın biri tarafından durdurulmuş, yüzü renkli bir örtünün altından gözüktüğü için, diye anlatıyor

Nisma: “Doğru düzgün giyin, yoksa yüzüne tuzruhu dökerim!” demiş adam.” Elindeki tuzruhu şişesini göstererek de tehdit etmiş. Nisma’ya göre bu olay, ülkenin nereden nereye geldiğini gösteriyor. “Bizlere ne giyebileceğimizi söyleyecek kadar küstahlar. Günün birinde biz kadınları evlere de hapseder bunlar.”

El-Kaide ve IŞİD iç savaş başladığından beri varlıklarını Yemen’de her geçen gün daha da güçlendiriyorlar. Kargaşa arttıkça hareket alanları da o kadar genişliyor. Güneydoğuda, petrol bakımından zengin Hadramut bölgesi kısmen “Arap Yarımadası El-Kaidesi”nin (*Al-Qaeda in the Arabian Peninsula* – AQAP) kontrolüne girmiş durumda. 2015 Nisanı’ndan bu yana yerel yönetim işlerine de büyük oranda el koymuş AQAP. Şu anda Hadramut, en az şiddetin yaşandığı ve en fazla gıda teminatı veren bölge. Yemen’in beşinci büyük kenti, aynı zamanda da liman kenti, El-Mukelle de en az 2016 yılının Nisan ayına kadar El-Kaide tarafından yönetilmişti. AQAP-milisleri orada askeri üsleri ve de bankaları yağmalamıştı.

Ve Nisan ayında taraflar harekete geçer: Geçiş dönemi başkasını Hadi taraftarları AQAP’ı, Suudiler ve Emirlikler’den aldıkları destekle El-Mukelle’den püskürtür. Tabii bu, her şeyin böyle kalacağı anlamına gelmez. IŞİD de hemen harekete geçer: Teröristler Aden-Abyan bölgesini ele geçirmeye çalışır. Düzenli olarak ücret ödeneceği garantisi verildiğinden görev almak için terör örgütlerine başvuran genç erkeklerle ilgili haberler artmaya başlar. Bu durum, Suudi Arabistan’ın idare ettiği anti-Husi koalisyonunun pek umurunda olmaz. Ancak İngiliz sömürgeciliği ve güney Yemen komünist yönetimi altında oldukça seküler şekillenmiş Aden kentinde yaşayanların çoğunda büyük korku uyandırır.

Sadece El-Kaide saldırıları değil ki insanlara büyük korku saçan; bombalı araba saldırıları, patlamalar ve ara ara cereyan eden sokak çatışmaları da bitmek bilmiyor. “Otobüse bindiğimde korkuya kapılıyım, her an havaya uçabilir endişesiyle. Belki önümde oturan adam canlı bomba? Biliyorum, hepimiz bir gün öleceğiz; ama ben en azından kuşbaşı doğranmış olarak ölmek istemiyorum” diye itirafta bulunuyor Nisma. Geceleri rüyasında, hava saldırısında öldüğünü görmüş Nisma. Yemen’deki hayat iyice çekilmez olmuş onun için, her ne kadar birçoklarına göre şanslı olduğunu bilse de – sonuçta açlık çekmiyor, yeterince yiyip içebiliyor. En büyük

endişesi Afgan koşullarının Yemen’i sarması, El-Kaide ve IŞİD’in üstünlüğü kazanması.

O halde tek çare kaçmak. Ama ne istemediğini de biliyor Nisma: Güvenli olmayan bir botla Afrika’ya gitmek veya günlerce çöllerde deliler gibi yolunu bulmaya çalışmak. “Sığınmacı olarak başka bir yerde sürünmek için buradan ayrılmak istemiyorum. Hayatımı bir Avrupa hayaliyle riske atmak da istemiyorum.” Nisma önümüzdeki 50 yıl içerisinde Yemen’de daha iyi bir gelecek umudu göremediği için buradan gitmek istiyor. Ama bunu da onurlu bir biçimde gerçekleştirmek istiyor; kendisine pislik gibi davranılmasını hak etmediğini düşünüyor.

İster anti-Husi koalisyonu askeri yatırımlarını kessin, ister Husiler kuzeydeki kendi bölgelerine geri çekilsin, isterse eski başkan Salih Yemen’i terk etsin – Yemen’in istikrara kavuşması ihtimali pek yüksek görünmüyor. Zira kırılğan *status quo ante* – önceki durum kolay kolay yeniden kurulamaz. Ülke parçalara ayrılmış, farklı farklı taraflar var. “Yemen haritası bugün birbirinden bağımsız odaları olan bir evi andırır. Her bir grup kendi odasında, yapılan büyük haksızlıkları bağıra bağıra dillendirir, sesleri öyle yüksek çıkar ki kimse diğerinin ne dediğini anlayamaz.” Aylarca işgal altında kalmış Taiz kentinde yaşayan bir eylemci ülkesini bu biçimde betimliyor.

Kızılhaç’ın tahminlerine göre savaş başladıktan beş ay sonra Yemen’deki yıkım, Suriye savaşı ile karşılaştırıldığında, Suriye’nin üç yıl sonra verdiği zayıat ile aynı. Gıda ve su kıtlığı çok hızlı artıyor. Tıbbi gereksinimler karşılanamıyor, sistem büyük oranda çökmüş durumda. Farklı örgütlere bağlı milisler kentlerde ve kırsal bölgelerde söz sahibi olmuşlar. Çatışmalar sonlandığında kurulacak her türlü idare –nasıl şekillenirse şekillensin– tüm bunlara karşı durmak zorunda. Ama şimdilik Yemen’de şiddet ve kaos hüküm sürmeye devam edecek; Nisma ve Kholood gibi gençler de kendilerini ülkelerinde tutsakmış gibi hissetmeyi ve onları bu ortamdan çıkartacak bir kapının mucizevi şekilde açılacağı günü beklemeyi sürdürecekler.

Siyaset Fiyasko mu Verdi?

Eylül sonu, yıl 2015. Gitgide daha fazla sığınmacı botu Avrupa'da Yunanistan sahillerine ulaşıyor; New York'ta ise güneşli bir hava var. Seçkin Westin Oteli, East River'daki Birleşmiş Milletler ana binasına yürüme mesafesinde – şu anda orada BM Genel Kurul Toplantısı yapılıyor. Avrupa'ya akın akın gelen bu sığınmacı dalgası, gündemi aylar öncesinden belirlemiş toplantı organizatörlerini şaşırtmıştı. Sonbaharın bu güncel konusuna ilişkin kararlar alınması hiç hesapta yoktu. Bu nedenle Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier kendi zirvesini topladı, başka bir deyişle, bu sıcak gündemle ilgili küçük toplantı yaptı. Steinmeier'in, AB'li ve diğer 17 ulusa mensup makam arkadaşlarıyla Westin'deki görüşmesi yaklaşık iki saat sürdü. Amacı şu sıralar parası tükenmeye yüz tutmuş BM göçmen yardım örgütlerine daha fazla destek verebilmektir: "BMMYK'nın veya Dünya Gıda Programı'nın, sırf bu sene paraları tükendiği ya da önümüzdeki birkaç hafta içerisinde tükeneceği için gıda yardımını kısıması, sağlık hizmetlerini durdurması ve çadırları soğuğa karşı yalıtamaması diye bir şey söz konusu olmamalı" dedi Steinmeier. "Bu gibi durumlarda uluslararası birliğin görevi, daha fazla trajik durumların ortaya çıkmasını engellemek ve insani yardım kuruluşlarına bu sancılı dönemlerinde destek vermek ve böylece de, her şeyden önce, sığınmacılara yardım etmek olmalıdır, diye düşünüyorum."

Derken bu küçük zirve toplantısı, en azından mali boyutlar çerçevesinde gerçek bir zirveye dönüşür. "Bu akşamki toplantıya katılan herkese müteşekkirim" der Steinmeier. "Uluslararası yardım örgütlerine, özellikle de BMMYK'ya ve Dünya Gıda Programı'na toplam 1,8 milyar dolar tahsis etmeye ortaklaşa karar verdik. Bu tutarın 100 milyon avrosu sadece Almanya'dan gelecek." 1,8 milyar dolar –bu tutar, devletler topluluğunun büyük 'yardım-verenler' zirvesinde 2015 yılının Mart sonunda Suriye için söz verdiği miktarın neredeyse yarısıdır. Toplantıya katılan o dönemin BM Mül-

teciler Yüksek Komiseri António Guterres, Steinmeier'e yürekten teşekkür eder.

G7 Dışişleri Bakanları Konferansı'nın başkanı olarak Westin Otel'i'ne davet eden Steinmeier'in öz-girişimi, daha önce benzeri görülmemiş siyasi bir fiyaskonun izinde yürüyor. 2015 yılının Eylülü'nde Suriye'nin çevresindeki sığınma kamplarına yardım etmek için o kadar az para kalmıştı ki, Dünya Gıda Programı 360.000 muhtaca yardımı kesmek zorunda kalmıştı. Diğer birçoğuna da yardımları yarıya indirmiş ve sığınmacılar günlük 50 sentle yetinmek zorunda kalmıştı. Suriye'nin komşu ülkelerinde de bu tutar çok azdır. "Bu şu anlama geliyor: İnsanlar genelde daha az yiyecek, öğünlerde miktarlar azalacak, insanlar çocuklarını okullardan alıp dilenmeye gönderecekler" diye açıklıyor Dünya Gıda Programı Sözcüsü Bettina Lüscher. "Bir de cinsel istismar sorunumuz var ve de bir boğaz daha eksik olsun diye çocukların erken yaşta evlendirilmesi sorunu. Evet, bunun sonuçları çok ciddi. Üstelik bir de 21. yüzyılda – bunları öylece izlemek korkunç bir şey." Ciddi sonuçlardan biri de Suriye çevresindeki kamplardan kaçıp Ege Denizi üzerinden Avrupa'ya yürütülen toplu göç akınlarıdır. "BMMYK ve Suriye'nin komşu ülkelerindeki temsilcileri finansal anlamda neredeyse tükenmiş durumda" diye birkaç hafta önce BMMYK sözcüsü Melissa Flemind Cenevre'de bir saptama yapmıştı. "Mantıken de bu böyle: İnsanların hayat koşulları giderek kötüleşiyorsa, insanlar mutlak yoksulluk içinde yaşıyor ve ileriye dönük olası bir iyileşme yoksa, insanlar önlerini göremiyor ve geleceğe umutla bakamıyorsa – birçoğu Avrupa yollarına düşmeye karar verecek." Yerinde yapılabilecek daha fazla yardım, muhtemelen Steinmeier'in beklentisi de buydu, en azından göç sebeplerinden birini bertaraf edebilir.

Oysa Eylül 2015'te yardım fonunda çok daha fazla para olmayıydı. "Vericiler" Mart sonunda söz verdikleri yardımı ilk yarım yıl içerisinde yapsaydı, Suriyeli ailelere yapılan yardıma kısıtlama getirilmeyecekti. Gerçekten de o tarihte söz verilmiş 770 milyon dolar yardım daha eksikti. Bu nedenle BMMYK'nın finans müdürü Axel Bisschop'un "O büyük vericiler konferanslarında verilen sözleri ihtiyatla karşılamak gerekir" şeklindeki yaklaşımına şaşırılmamak gerekir. "Gerçek şu ki, kasaya girenden çok daha fazlasına gereksinim var. Ve eğer bir konferansta söz verilmişse, paranın tabii ki

de aynı gün gönderileceği anlamına gelmez. Sekiz ay önce bir söz verildiyse, belki bugün veya yıl sonunda hesaba geçer, tüm diğer ödemeler yapıldıktan sonra.” Ya da hiç. Ama öte yandan, komşu ülkelere yerleşmiş 4,8 milyon Suriyeli sığınmacının mutlaka oralarda kalması gerektiğinin de altını çizer bu Avrupalı siyasetçiler 2015’in sonbaharında mütemadiyen. Ama onların bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli parayı da vermezler.

KONTROLDEN ÇIKMIŞ AVRUPA

2015 yılının sonbaharı aynı zamanda, Avrupa’daki siyaset yapılanmasının, onlarca yıl, sığınmacıların başka yerlere yerleşmesi üzerine kurulmuş olduğunu da gösteriyor. Dört yıl süreyle Avrupa, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri yaşanmış o korkunç sığınmacı akınlarından bihaberdi – bunun bir diğer nedeni de, gözlerini kapamasıydı. Ama 2015’in Eylülünde Avrupa’daki durum tamamen kontrolden çıkar. Bunu bizzat, Avrupa Konseyi Başkanı, böylece de en önemli AB temsilcilerinden Donald Tusk söylemiştir. “AB’nin şu sıralar dış sınırlarını kontrol edemez duruma geldiğini” belirtir Tusk, 28 Avrupa devlet ve hükümet başkanlarına yazdığı bir mektupta. Onların “insanlıktan uzak bu gerçeği” görmelerini ve harekete geçmelerini ister. Fakat BM Genel Kurul Toplantısı’yla aynı tarihe rastlamış AB’nin olağanüstü toplantısından bir şey çıkmaz. Doğu Avrupa devletleri, en azından 160.000 sığınmacının Avrupa içinde zorunlu bir kota sistemine göre dağıtılması fikrine karşı çıkar. Macaristan o sıralar bir “anti-sığınmacı çiti” örmeye başlamıştı; Hırvatistan Yunanistan’ın “kendi sığınma kamplarını bilinçli olarak boşalttığını” iddia ediyor; “uyguladığı politikalarla sığınmacı akınına asıl onun neden olduğu” şeklinde Federal Almanya Başbakanı Angela Merkel’e yönelik eleştirel sesler daha da yükseliyordu. Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Pakistan veya Lübnan gibi istikrarsızlığı ile tanınan ülkeler, on yıllar boyunca milyonlarca sığınmacıya barınak veya yurt sağlayabilmeyi başarmıştır. Ne var ki, Suriye savaşı ya da Ukrayna’da çıkan yeni soğuk savaş neticesinde barış rüzgârlarının estiği sanılan, mutlu ve zengin vaha gibi görünen Avrupa’nın en kritik merkezi tam anlamıyla “iflas etmiştir”.

Evet tartışmalar, olası çözümler yönünde değil, bu *fiyaskoda* sorumluların arayışı yönünde yürütülür. Uluslararası Af Örgütü Almanya Ofisi'nin genel sekreterlerinden Selmin Çalışkan, Avrupa İçişleri Bakanlarını sorumlu tutar. Bir diğer Genel Sekreter Salih Shetty ise bu başarısızlığı uluslararası topluluğun tamamında görür. Makedonya Cumhurbaşkanı Djorde Ivanov, sığınmacılara muamele konusunda Almanya'yı başarısızlıkla suçlar – insani değil ama güvenlik konularında. 2016 yılından beri BM Mülteciler Yüksek Komiseri olan Filippo Grandi ise başarısızlığı tamamen Avrupa'ya yükler ama Almanya'yı da hariç tutar – bunu da özellikle vurgular. İltica Koordinasyon Platformu Avusturya'dan Herbert Langthaler, Avusturya'da 2016 yılının başında sınırları kapattırان büyük koalisyonun politikasını büyük fiyasko olarak değerlendirir. Passaulu siyaset bilimcisi Heinrich Oberreuter elitist siyasetçilerin tam anlamıyla iflas ettiğinden bahseder. Bir de Dünya Açlık Yardım Örgütü'nün (WHH) başkanı Bärbel Dieckmann'ı dinleyelim, bakalım o ne diyor: “Siyasetin başarısız olduğu yerde bizim çok daha güçlü olarak devreye girmemiz gerekir.” Evet, siyasi başarısızlığın sonuçlarını telafi etmek hep başkalarına düşer. Bunlar da kuşkusuz, gerek örgüt kapsamında gerekse münferit olarak çalışan yardımseverlerdir; bazen de, belki aylar sonra, yüksek motivasyonlu vatandaşlar ortaya çıkar.

2015'teki “sığınmacı yazının” üzerinden neredeyse bir yıl geçmiştir ama BM, yüz binlerce sığınmacının –er geç– Avrupa'ya yeniden akın edeceği olasılığına karşı hâlâ siyasi bir çözüm bulamamıştır. 2016'ının Mayıs'ında, sorumluluğu tek başına Akdeniz sınır devletlerine veren Dublin Sözleşmesi'nin geçerliliğinin iflas ettiği artık görülmüştü. Zira aynı tarihlerde on binlerce sığınmacı, AB içerisinde dağıtılmak üzere Yunanistan kapısına yığılmış hâlâ bekliyordu. Derken yeni bir kota sistemi, bir nevi eşit dağıtım mekanizması gündeme getirildi: Belli bir ülkeye talebin fazla olması durumunda sığınmacıların zorunlu olarak başka ülkelere sevk edilmesi koşulunu beraberinde getiren aynı zamanda da, sığınmacıları kabul etmeyen ülkelerden kişi başı 250.000 avro para cezasını öngören bir uygulama. Bu uygulamanın, gerçekten hayata geçirilmesi durumunda, ağır işleyeceği, fazlasıyla bürokratik ve tartışmalı olacağı açık. Bir de bakmışsınız ki bir süre sonra hemen

başka bir düzenleme çıkıvermiş. Sığınmacıları artık Yunanistan'a salmama karşılığında seyahat özgürlüğü ve milyarca para sözü verilmiş Türkiye'yle imzalanan sığınmacılar antlaşmasının ne kadar süreceği, Mart sonu itibarıyla uygulamaya geçmiş düzenlemeden birkaç hafta sonra dahi belirsiz. Bu pazarlık sonuca ulaşmış olsaydı dahi, hemen sonu gelecekti: 72.000 Suriyeli sığınmacı AB'ye vardığı zaman. Bunlardan 15.000'i Almanya'nın payına düşecekti. Bu sayılar şaka gibi zira sadece Bavyera eyaletinde, 2015 yılının Eylül ayında, 135.000 sığınmacı kaydedilmişti.

Spor salonlarının sığınmacı toplama yerlerine dönüştürülmesi, yüz binlerce iltica talebinin ilgili resmi daireye ulaştırılması, sosyal kurumların önünde oluşan uzun uzun kuyruklar ve de dolup taşan dil eğitimi kursları: Evet tüm bunlar, tamamen başarısızlığa uğramış politikaların ortaya çıkarttığı fiili sorunlardır. Basit çözüm vaatlerinde bulunan milliyetçi, sığınmacı karşıtı partiler Avrupa genelinde yükselişteler. Fakat gerçekte çoğu Avrupa ülkesinde, iktidarda olup sığınmacılar ve yerli halk yararına cesur politikalar üretmek istemeyen veya üretemeyen yerleşik köklü partilerdir. Oysaki vatandaşlar –sağcı yaygaralarına rağmen– yönetimlerine destek verebilecekti. 2016 yılının ortalarında Uluslararası Af Örgütü'nün yaptırdığı bir anket sonucuna göre, dünyada her beş kişiden dördü bir sığınmacıya kucak açmaya hazırdı. İlk defa uygulanmış Refugees Welcome Index (Sığınmacıları Kabul Etme Endeksi) sonuçlarına göre Çin, Almanya ve İngiltere ilk sıralarda yer alıyor. Uluslararası Af Örgütü, GlobeScan Kamuoyu Araştırma Enstitüsü aracılığıyla yaptırdığı anketi, 27 ülkeden 27.000 kişiye uygulatmıştı. Buna göre Almanların yüzde 96'sı sığınmacıların ülkeye alınması yönünde olumlu görüş beyan etmiş – sadece yüzde 3'ü karşı çıkmış. Almanların yüzde 56'sı ayrıca, sığınmacıların hemen yakınlarında bulunmasından rahatsız olmayacağını da ifade etmiş. Ve her on Alman'dan biri sığınmacıyı kendi evinde ağırlayabileceğini söylemiş. Azımsanmayacak sayıda Alman bunu gerçekten de yaptı. Kimileri de küçük yaştaki çocukların bakımını üstlendi veya onları himayesine aldı. Siyasette bu tür olaylara rastlamak mümkün dahi değil. Neyse ki yardım edenlere alışılmış genel ifadelerle de olsa müteşekkiri olduklarını ifade etmeyi biliyor siyasetçiler, en azından ayrımcılık politikalarına yeni öneriler getirmeden önce – sanki insanlık ve yardımseverlik ciddi

siyaset işleriyle bağdaştırılmaz. Durum böyleyken, ankete katılan 27.000 kişiden üçte ikisinin –daha azı değil– sığınmacılar için hükümetlerinden daha fazla yardım beklentisi içinde olduğunu ifade etmiş olması hiç de şaşırtıcı gelmiyor.

VERİLİP TUTULMAMIŞ SÖZLER

Evet, söz verilmiş azıcık şey bile yerine getirilmezken daha fazlası nasıl beklenebilir ki? 30 Eylül 2015'te, New York'taki küçük zirvenin hemen ertesi günü, Alman Dışişleri Bakanı Steinmeier BM Genel Kurulu'nun huzuruna çıkar ve kendi "Küçük Zirvesinden" çıkan sonucu teyit eder: "Bugüne kadar yaptığımızdan daha fazlasını yapmalıyız. İnsani yardımlardan sorumlu BM Teşkilatları en önemli desteği veriyor. Ancak kaynakları ciddi anlamda tükenmiş durumda. Almanya, 100 milyon avro tutarındaki ek yardıma evet dedi; şimdi diğer ülkeleri de bizim gibi destek vermeye davet ediyoruz."

Ne var ki aradan altı haftadan fazla geçmişti ki, o paradan eser yoktu. En başta sözü verilen onay listesi yoktu anlaşılan. "Toplamda 1,8 milyar dolarlık tutar, gerek salonda verilmiş taahhütler, gerekse ikili görüşmelerde tamam denip toplantının devamında bir daha gündeme getirilmemiş sözlere dayanıyor" diye daha sonra, gelen talep üzerine Dışişleri Bakanlığı'ndan bir açıklama yapılır. Bu, kulağa anlaşılmaz geliyor ve öyle de gerçekten. Çünkü yardımı kabul edecek taraf da kesin bir şey bilmiyordu. BMMYK'nın mali işler müdürü Axel Bisschop gerçi kimseyi rencide etmek istemiyordu ama sonunda omuz silkerek itiraf etmek zorunda kaldı: "Bazı vaatler, büyük olasılıkla önceki tarihlerde bulunulmuş olanlar. Şimdilik elimizde tüm ülkelere ilişkin, hangi sözlerin verildiğine ve ne zaman ödeme yapılacağına dair bilgilerin kaydedildiği bir liste yok. Şu anda yardım yapacağını bildiğimiz sadece birkaç ülke ile temas halindeyiz ve umutla vaatlerini yerine getirecekleri günü bekliyoruz." Peki, New York'taki G7 Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda gerçekte sözü verilen yeni bağış miktarını söyleyebilecek miydi acaba? "Hayır, şu anda bu soruyu yanıtlayamam."

Almanya güvenilir bir "verici" olarak bilinir. Hiçbir BM örgütü, federal hükümetin verdiği sözü tutmayacağı kuşkusunu taşımaz.

Ancak Almanya da pek aceleci davranmadı anlaşılan, her ne kadar Steinmeier New York'ta herkesi bizzat ivediliğe davet etmiş olsa da. AB'nin, üye devletlerden aldığı yardımları yönettiği Avrupa Bilgi Sistemi EDRIS, 2015 yılının Eylül sonu ile 1 Aralık tarihleri arasında, Almanya'dan Suriye yardımı için gelecek sadece 36,8 milyon avroyu kayda geçirmişti. Yani, en az 63,2 milyon avro daha eksikti, o kadar "ivedilik bahanesi" ileri sürülmüş olmasına rağmen. Bu durumu BMMYK, geriye oldukça büyük bir miktar kalmış olmasına rağmen, planlama hatası olarak değerlendiriyor. Sığınmacılar için de bu, en kötü koşulda açlık, soğuk –ve "Avrupa'ya gitmek için iki neden daha"– demek oluyor. 2016'nın ilkbaharında, Londra'da tertiplenmiş bir başka büyük "vericiler konferansından" sonra BMMYK'nın başkanı Filippo Grandi verici ülkelere, sadece sözlerin tutulması konusunda değil aynı zamanda öncesine kıyasla daha çabuk ödeme yapılması hususunda da çağrıda bulunur. Fakat politika, yavaş yavaş hareket etmeye devam eder. Mayıs sonuna kadar Suriye için yapılan yardım çağrısının ancak yüzde 19'u finanse edilebilmişti; Suriye'nin komşu ülkelere sağlanan insani yardım, bunun da altında kalmıştı.

BMMYK bu planlama hatalarını göz önünde bulundurarak siyasi vaatlerden daha bağımsız olmaya çalışıyor. "The Hive" adında yürütülen bir proje ile BM Örgütü'ne geniş tabanlı bir bağışçı kitlesi kazandırılacağı, hatta bugüne kadar hiç bağışta bulunmamış çevrelerden de katkı geleceği tahmin ediliyor. Papa, Amerika'ya ziyarete gittiğinde The Hive, araç etiketlerinin üzerine "İsa bir sığınmacıydı" diye yazdırmıştı.

Sosyal medyada sığınmacılarla ilgili ve "Straight outta ..." –doğrudan ...'dan, bir ülke veya sığınma kampının takibinde– sloganıyla yürütülmüş bir kampanya, bugüne kadar hiç bağışta bulunmamış milyonlarca gence ulaşmıştı. Bu proje şimdilik hâlâ sübvansiyonla yürütülüyor ama BMMYK bu yeni "bağımsızlaşmalarla" uzun vadede kazanç elde edilebileceği kanısında. Sığınmacı politikalarının alenen iflas ettiği şu zamanda, pek de fena bir fikir değil aslında.

ERIC BONSE, Brüksel
katkısıyla

MARC ENGELHARDT, Cenevre.

8.

Irak'tan Avrupa'ya Ölümden Kaçarken Boğulmak

PHILIPP HEDEMANN

“Annelerine söz vermiştim, onlara iyi bakacağım diye. Ama şimdi, ama şimdi...” Ali cümleinin sonunu getiremez. 33 yaşındaki adam telefonuna bakarken gözyaşlarına boğulur. Ekranda, altı yaşındaki oğlu Hüseyin ve dört yaşındaki kızı Zeynep'in resimleri vardır. Zeynep şu anda İstanköy morgunda yatıyor, Hüseyin'in cansız bedeni ise denizde, Yunanistan ile Türkiye kıyıları arasında bir yerlerde sürükleniyor. Her iki çocuk da, onları savaş ve şiddetten uzak güvenli bir yere götürmeye çalışan babalarının kollarının arasında boğulmuş.

“Başka ne yapabilirdim ki?” diye, kendine getirdiği suçlamaya yanıt veriyor. “Irak'ta kalsaydık çocuklarım şimdi de ölmüş olacaktı.” Ali polisti. Bağdat'taki kontrol noktalarının birinde nöbet tutarken bir arabada susturucular bulmuştu. Ali arabanın içindekileri, muhtemelen de suikastçıları, tutuklattırmıştı. Hemen akabinde de babasından bir telefon geldi. “Senin eve maskeli adamlar geldi. Çocuklarını sordu. Seni ve çocukları öldüreceklermiş.” Ali bu tehditleri ciddiye aldı. Çocuklarını soran adamların tutuklattığı adamların yordakçıları olabileceğini düşündü. Hemen işinden ayrıldı ve çocukları Hasan, Hevra, Hüseyin ve Zeynep ile birlikte ortadan kayboldu. Karısı Zehra iki yıl önce kalp yetmezliğinden ölmüştü. Birbirlerine, bu iç savaş ortamında birinin başına bir şey gelmesi halinde, geride kalanın çocukların hepsine sahip çıkacağına dair yemin etmişlerdi.

Ali iki kızı ve iki oğluyla birlikte Irak'ın Basra, Bağdat ve Narsıriye kentlerinde saklanmış. Fakat hiçbir yerde kendini güvende hissedemiyormuş. Yakalattığı adamların IŞİD mensubu teröristler olduğunu, kendisinin ve çocuklarının onlar tarafından takip

edildiğini düşünüyordu. Irak'ta azmettiricilerin onu ya da –daha da kötüsü– çocuklarını bulması çok kolaydı. Bu yüzden Ali, yaklaşık bir buçuk yıl Hasan ve Hevra'yı okula göndermemiş. Geçici işlerle kıt kanaat geçinmişler. Sürekli korku içinde yaşamak onu yıpratmış. Ve sonunda, varını yoğunu satıp çocuklarıyla birlikte Türkiye'ye kaçmış. Buradan da yıllardır İsviçre'de yaşayan ablasının yanına gitmeyi planlamış.

Derken Türkiye'de insan kaçakçılarıyla tanışmış, bu dört çocuklu baba. Ali'ye büyük bir teknenin resmini göstermişler. Bu hızlı tekneyle onun en fazla bir saat içinde çocuklarıyla birlikte Bodrum'dan İstanköy'e geçebileceğini söylemişler. Oradan da ailece Batı Balkan rotası üzerinden birkaç gün içerisinde Batı Avrupa'ya ulaşabileceklermiş – tıpkı diğer yüz binlerce sığınmacının gittiği gibi.

Resimde teknenin son derece güvenilir gözüktüğünü belirtiyor Ali. “Çocuklarım için en güvenilir tekneyle geçiş yapmak istiyordum. Bunun için de her bedeli ödemeye hazırdım” diyor Iraklı adam. Beş yeri tam 8000 avroya kazıklamışlar. Kısa bir süre sonra da bir gece onu ve çocukları ıssız bir kıyıya götürmüşler. Ancak orada, suya dayanıklı bir tekne değil, yaklaşık üç metre uzunluğunda eski bir bot duruyormuş. “Çocuklarımla buna binmem” demiş Ali. Fakat sırtında silahı hissettiğinde binmek zorunda kalmış. Diğer on bir kişiyle birlikte bot hareket etmiş. Ve insan kaçakçılığı çetesinin celladı rotasını sadece birkaç kilometre ötedeki İstanköy'ün ışıklarına çevirmiş. Fakat bot yaklaşık yolun yarısını geride bıraktığında, eskilikten iyice zayıflamış dış borda motoru birden istop etmiş ve aşırı yüklü bot manevra edilemez hale gelmiş. Dalgalar bota çarpmış, su yükselmiş, herkes paniğe kapılmış. Sığınmacılardan biri sahil güvenliğe haber vermeye çalışırken bottaki simsar telefonu elinden çekmiş. Su, botun içinde yükselmeye devam etmiş. Hevra ve Hasan sımsıkı bota tutunmuşlar. Ali, kendisi de yüzme bilmezken bir biçimde diğer iki küçük çocuğunu suyun üstünde tutmaya çalışmış. Fakat Zeynep ve Hüseyin suları yutmaya devam etmişler, babalarının kollarında bayılmışlar. “Uyuma, uyuma!” diye bağırarak Ali oğluna. “Uyumak istiyorum, baba” diye cevap vermiş Hüseyin.

Saatler sonra bir Yunan sahil güvenlik teknesi yanaştığında Hevra ve Hasan bitkin bir şekilde tekneye tırmanmışlar. Ali önce kızı Zeynep'i kurtarma ekibine uzatmış. Kendisi tekneye çekilirken

de Hüseyin kollarından kayıvermiş. “Oğlum, oğlum, oğlum! Bakın orada o; suda!” diye çığlık atmış babası. Kurtarma ekibi projektörlerle denizi baştan aşağı taramış. Ama o kapkaranlık suda kimse altı yaşındaki çocuğu bulamamış.

Ali batan botun arkasından son bir kez daha bakmış. Sonra da Zeynep'in cansız olarak kurtarma botunda yattığını görmüş. Nefes almıyormuş dört yaşındaki kız. “Bana, kollarımda boğulduğunu söylediler ama onu tekrar hayata döndürebilmek için hiçbir girişimde bulunmadılar” diye ağlıyor baba, iki çocuğunu kaybettikten üç gün sonra, gözyaşlarına boğula boğula. Hayatta kalan diğer iki çocuğu için bir biçimde ayakta durmaya çalışıyor. Ama çok zorlanıyor. Geceleri Hevra ve Hasan hep kollarında yatıyor. Neredeyse hiç uyku tutmuyor üçünün de gözlerini. Çünkü acılarına ek olarak bir de korku düşmüş içlerine. “Botta bizimle birlikte olan simsar tutuklandı. Ben şikâyetçi oldum. Sonra Türkiye'den insan kaçakçılarından bir telefon geldi. Beni ve çocuklarımı bulup öldüreceklerini söylediler. Buradan gitmeliyiz. Zaten bu denizi görmeye katlanamıyorum” diyor Ali o zaman.

Fakat yine de Ali, birkaç gün boyunca oğlunu ondan koparıp kendine alan denize açıldı. İstanköy'de yaşayan bir İngiliz İsviçre'den Ali'nin ablasının gönderdiği parayla mazot aldı, teknesinin deposunu doldurdu ve Ali ile denize açıldılar. Çıplak gözle ve dürbünle Ali, tekne sahibi ve birkaç gönüllü, kâh kabarmış kâh ayna gibi dümdüz olmuş yüzeyde denizin üstünü tardılar. Paramparça olmuş sığınmacı botlarını ve geçiş esnasında Ali ve çocuklarının da giymiş olduğu fosforlu-turuncu can yeleklerini gördüler. Fakat Hüseyin'in cesedini bulamadılar.

“BANA DENK GELMEZ NASIL OLSA”

Ali'nin oğlu Ege Denizi'nde boğulmadan iki ay önce, o felaketin yaşandığı yerin sadece birkaç kilometre ötesinde üç yaşındaki Suriyeli Aylan ölmüştü. Savaş yüzünden ailesiyle birlikte Avrupa'ya kaçmaya çalışıyordu. Üzerinde kırmızı tişört, mavi pantolon ve mavi ayakkabıları olan çocuğun cesedi Bodrum sahillerine sürüklenmişti – fotoğrafları tüm dünyada herkesin yüreğini dağlamıştı. Ali de

bu fotoğrafları görmüştü, çocuklarıyla bota binmeden önce. “Bota binen tüm anneler ve babalar Aylan’ın hikâyesini biliyor. Hepsi de ‘Bana ve çocuklarıma denk gelmez nasıl olsa’ diye düşünüyor. Ben de böyle düşünmüştüm” diyor, oğlunun ölümünün üstünden aylar geçmesine rağmen hâlâ cesedin bir gün ortaya çıkacağı umudunu kaybetmeyen Ali. Bulduğunda da Hüseyin’i İstanköy’de kız kardeşi Zeynep’in yanına defnedecek.

Zeynep’in cenaze törenine altı erkek ve bir kadın gelmişti. Onlar da sığınmacıydı veya gönüllülerdendi. Cenaze arabası, beyaz bir çocuk tabutunun içinde ilaçlanmış ve örtülere sarılmış cansız bedeni Müslüman mezarlığına getirdiğinde, cenaze törenine gelenler küçük camide dua ediyordu. Mezarıcı çocuğu tabuttan çıkarıp kollarına aldığı anda dört yaşındaki çocuğun bedeni birden beyaz kefenin içinden beliriverdi. Ali hıçkıra hıçkıra ağlayarak dizlerinin üstüne çöktü, kızını kefenin üzerinden son bir kez daha öptü. Mezar toprakla kapatıldıktan sonra da törene katılanlardan biri bir zeytin dalı getirdi ve onu, Zeynep’in mezarını işaretleyen taşın yanına dikti. O sırada Ömer Mansur Ali’yi tutuyordu. Zeynep’in ölümü onu hem kederli hem de hırçın yapmıştı. “Göçmen kaçakçılığı, organize cinayetten başka hiçbir şey değil. Bu çocukların ölümü tüm dünya için bir utanç” diye lanetliyordu, İstanköy’de yaşayan Mısır kökenli işadamı.

Hevra ve Hasan, kardeşlerinin cenaze töreninde yoklardı. “Onların görmelerini istemedim” diyor Ali. Ölmüş kız kardeşlerini tekrar gördüklerinde çok kötü olabileceklerini düşünmüş. “Bir çocuğumu daha kaybedemem.”

Hevra ve Hasan kız kardeşlerinin gözlerinin önünde boğulduğunu, erkek kardeşlerinin de akıntının içinde kaybolduğunu gördükten sonra uzun bir süre konuşmamışlar. “Başta ağlayamıyorlardı bile. Boştu içleri, bomboş” diye anlatıyor babaları. Sözcüklerle değil resimlerle iletişim kurmaya çalışmış Hasan. On yaşındaki çocuk durup durup aynı motifi çiziyormuş resimde: Açık denizde yüzen insanlar. İçlerinden biri kollarında iki küçük çocuğu tutuyor. Bunlar Ali ile Zeynep ve Hüseyin. Kız kardeşi Hevra’yı ve kendini de çizmiş Hasan. Karanlık gökyüzünün altında kendilerini suyun üstünde tutmaya çalışıyorlar. Ağır ağır batan botun içinde sakallı bir adam oturuyor. Bu da o simsar. Resmin kenarında da üç kişilik

bir aile suda sürükleniyor. “Bunlar bir daha ortaya çıkmadı” diye anlatmış, Ali ve ailesiyle birlikte botta oturan diğer insanlar.

Hasan'ın kız kardeşi de resim yapıyor. Ama onun resimlerinde boğulan insanlar yok. Sıcak bir güneş, yeşil ağaçlar ve renkli çiçekler gözüküyor. Aralarına da pırıl pırıl parlayan prenses çıkartmaları yapıştırmış. “Kardeşler yaşanmışlıkları tamamen farklı biçimlerde muhakeme ederler” diye açıklıyor Marina Spyridaki, kazadan sonra adada Hasan ve Hevra ile ilgilenen Sınır Tanımayan Doktorlar yardım kuruluşunun psikoloğu. “Hasan olup bitenleri resmederken Hevra kendine pespembe bir hayal dünyası yaratıyor ve oraya sığınıyor.”

Ablası Hüseyin'in aranması için İsviçre'den artık para göndere-memeye başladığında, Ali ve iki çocuğu Yunan yetkilileri tarafından Atina'ya gönderilir. Orada avukat Antonia Moustaka, aile ile birlikte Avrupa Birliği devletlerinden bir diğerine geçebilmek için 'yeniden dağıtım' başvurusunda bulunur. “Aslında Ali ve çocukları; annesi, ablası, ağabeyi ve yeğeninin çoktandır yaşadığı İsviçre'yi tercih ediyorlardı. Fakat İsviçre AB üyesi olmadığından listenin en başına Almanya geçti doğal olarak” diye bilgi verir Moustaka.

Atina'da düzenli olarak bir psikolog da aileyi ziyaret ediyordu. Terapi seanslarında Ali her defasında gözyaşlarına boğulurdu. Terapistin daha sonra verdiği raporda Ali'nin son derece bitkin, kafasının karışık ve baba rolünde aşırı yüklenilmiş olduğu, ayrıca suçluluk duygusundan ötürü de büyük acılar çektiği yazıyordu. Sorunları ileride patolojik bir hale dönüşmemesi için de düzenli terapi alması önerilmiştir. Hevra ve özellikle, ağabeyi olarak küçük kız kardeşini kurtaramadığı için kendini suçlayan Hasan için de, panik atak olduğu ve birini yitirme kaygısı taşıdığı şeklinde rapor düzenlenir. Ve ancak istikrarlı ve özendirici bir çevrede çocuklardaki bu psişik problemlerin kronik hale gelmeyeceği belirtilir.

ZORLU VARİŞ

Kazanın üzerinden aylar geçmiş olsa da kardeşler hâlâ istikrarlı koşullarda yaşamıyor. Hemen birkaç hafta sonra Ali Atina'daki otel odasında çocuklarıyla birlikte Almanya'ya gidebileceğini öğrendi.

Ne var ki Dresden'e –"Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar" birliği PEGIDA'nın, yabancı ve İslam düşmanlığı yürüyüşleriyle tüm dünyayı ayağa kaldırdığı kente– gönderiliyordu aile.

"Ben İsviçre'yi istemiştim ama İsviçre bizi istemedi. Almanya'da çok fazla sığınmacı olduğundan buradaki insanların başka yeni yabancı istemeyeceklerinden korkuyorum" diyor Ali. Sonuçta daha Yunanistan'dayken Saksonya eyaleti başkentinde yapılmış yabancı düşmanlığı gösterilerinden haberdardı. Çocuklarına bunlardan hiç bahsetmemişti. Almanya'ya gitmeyi çok istiyorlardı: Hasan; Arjen Robben hayranı olduğundan ve Hollandalı milli futbol oyuncusu şimdi Bayern Münih takımında oynadığından; Hevra da ağır yaralı araba yarışçısı Michael Schumacher'e hayran olduğu için. Ayrıca YouTube kliplerinden bildiği Almancanın çok komik olduğu görüşünde. Ancak bu dili henüz daha öğrenme şansına sahip olamadı Hevra. Dresden'e geldikten haftalar sonra da, yaklaşık iki yıldan fazladır okula gidemeyen dokuz yaşındaki öğrenme heveslisi kız, daha tek bir saat bile Almanca dersi görmedi. Sadece birisi ona, birden ona kadar saymayı, "iyi geceler" ve de "iyi uykular" demeyi öğretmiş. Ancak geceler Hevra için pek iyi geçmiyor, iyi uyuyamıyor da. Çünkü ne zaman sığınmacılar yurduunun ışıkları kapansa, o "pespembe dünya çizimleriyle" dahi kapatamadığı resimler canlanıyor gözünün önünde.

"Özellikle geceleri her şey gözümün önüne geliyor: Tika basa dolu olan bot, 'simsar', kıyının ışıkları, insanların bakışlarındaki korku. Ve her şeyi duyuyorum: Babamın çığlıklarını, Zeynep ve Hüseyin'in seslerini" diyor, kardeşlerinin ölümünden sonra geceleri kâbuslardan kurtulamayan ve bu yüzden bazen yatağını ıslatan Hevra. Babası ve ağabeyinden başka bir de Maher ve onun oğlu Muhammed ile paylaştığı odayı gündüzleri de ölüm sarıyor.

ÖLÜMLER DEVAM EDİYOR

Maher oğlunun, iki kızının, karısının ve kendisinin selameti için Suriye'den kaçır. O da ailesiyle birlikte Türkiye'de kaçakçı botuna biner, tıpkı Ali ve çocukları gibi. Ve tıpkı Ali ve çocuklarının içinde bulunduğu bot gibi, onların bindiği aşırı yüklü lastik bot da alabora

olur ve batar. Bu hazin olayda Maher karısını ve iki kızını kaybeder. Sadece o ve oğlu hayatta kalır. Ali ile Maher sohbet ettiklerinde hep tek bir konu konuşuluyor. Her iki baba birbirini çok iyi anlıyor. Ama birbirlerini asla teselli edemiyorlar.

Boğulan Aylan'ın resimleri tüm dünyayı dolaştıktan sonra dört bir taraftan siyasetçiler, "Bir daha hiçbir çocuk Akdeniz'de boğulmamalı!" çağrısında bulunmuştu. Fakat ölümler devam ediyor. Ali'nin ve Maher'in çocuklarının boğulduğu günden beri Türkiye ile Yunan adası arasındaki Ege Denizi'nde bir kız veya erkek çocuğun ölmediği tek bir hafta dahi geçmedi. Ali bunları genelde Facebook'tan öğreniyor. "Ağlayan anne ve babaların resimlerini gördüğümde her gün bir daha ölüyorum" diyor çocuklarıyla birlikte bir zamanki sarsılmaz inancını da kaybeden adam. "Şayet tanrı varsa böyle şeylerin yaşanmasına nasıl izin verebilir?" diye soruyor.

"Allah gerçekten var mı, yok mu?" diye düşünecek çok zamanı var Ali'nin, zira sigara içmek ve beklemekten başka hiçbir şey yapmıyor. Bu can sıkıcı sığınmacılar yurdunda bir türlü bitmek bilmeyen bir günün daha sonlanmasını bekliyor. Batan botun resimlerinin kafasından yok olmasını ve uykuya dalabilmeyi bekliyor. Tanrısının ona kendini tekrardan göstermesini bekliyor. Son olarak da kendisinin ve çocuklarının sığınmacı olarak resmen kabul edilmesini ve böylece Almanya'da yeni hayatlarını hep birlikte başlatabilmeyi bekliyor.

Gerçekten de yeni yuvalarına geldikten birkaç hafta sonra dahi Ali ve çocuklarının Almanya hakkında bildiği tek şey, genelev ile Aldi süpermarketi arasında bulunan anacadde üzerindeki sığınmacılar yurdu. "Hapishane gibi burası" diyor Ali. En azından ters yönlü bir hapishane. Sığınmacılar bu ticaret merkezindeki yurtlarını -Dresden'de kalma koşulunda- istedikleri zaman terk edebiliyor ama genelde asık suratlı bekçiler bölgeye sadece oturanların veya çalışanların girmesine izin veriyor.

Almanya'ya geldiklerinden beri Ali ve çocukları profesyonel anlamda psikoterapi desteği alamadı. Ama bazen gönüllüler geliyor, Hasan ve Hevra ile birlikte oyun oynuyor veya resim yapıyorlar. "Bugüne kadar tanıdığımız Almanların hepsi bize karşı çok iyi davrandı. Ama resmi Alman makamlarına ne oldu? Neden her

şey bu kadar uzuyor? Neden bizi daha tanımıyorlar ve Münih'e gitmemize izin vermiyorlar?" diye soruyor Ali.

Ali çocuklarıyla denize açılmadan önce Bodrum'da, yirmi yıldan fazla Münih'te yaşayan Iraklı bir kadınla tanışmıştı. Kendi akrabalarının kaçmalarına yardım edebilmek için Türkiye'ye gelmişti o kadın. Orada Ali'yi tanımış ve o dört çocuklu babaya âşık olmuştu. "Ali'yi ilk defa gördüğümde iki oğlu ve iki kızı vardı. Üzerinden fazla zaman geçmedi ama o zaman bambaşka bir adamdı" diye anlatıyor, Hevra ve Hasan'ın "um" diye seslendiği kadın –um Arapça "anne" demektir. "Ama Zeynep ve Hüseyin öldüğünden beri Ali'nin içi karardı. Hayatta kalan çocukları için artık güçlü olması gerektiğini ona devamlı söylüyorum."

Mümkün olduğunca sık aralıklarla çocukları ve onların mecali kalmamış babalarını Dresden'de ziyaret ediyor um. Güvenlik görevlileri onu sığınmacılar yurdunun alanına sokmadığından çoğunlukla Hasan, Hevra ve Ali ile birlikte yürüyüşe çıkıyorlar. O olmadığı zaman Ali ve çocukları yurttan pek çıkmıyor.

"Evvelden hep beşimiz bir arada yürürdük. Zeynep ve Hüseyin –benim iki küçüğüm– bir elleriyle beni tutardı, diğer elleriyle de ağabey ve ablalarını. Şimdi Hasan ve Hevra'nın bir elleri boş kalıyor. Bu görüntü her seferinde yüreğimi yeniden parçalıyor" diye anlatıyor Ali.

Geceleri bazen Irak'taki hayatını görüyor rüyasında. Orada ve o zamanlar iyi olmayan çok şey vardı, hatta birçok şey Dresden'deki bekleyiştten daha da kötüydü. Ama tek bir şey vardı, daha iyi olan –beşli yürüyüşler. Her ne kadar rüyalarında zaman zaman Irak'a gitse de uyanır uyanmaz eski memleketine kati surette dönmeyeceğini biliyor bir zamanların polisi. "Orada beni ve çocukları bulurlar ve bizi öldürürler. O zaman da Hüseyin ve Zeynep ne uğruna ölmüş olacak?"

Avrupa'nın ve Bütün Kesinliğin Bittiği Yer

Midilli Adası Sakinleri

ALKYONE KARAMANOLIS

Daha sonra, artık her şey bittiğinde, hayattakiler doğduğunda ve ölümler defnedildiğinde, Skala Sikamineas'ta yaşayanlar günlük hayatlarına geri dönmeye çalıştılar. Midilli'nin kuzeydoğusunda yer alan sahil beldesindeki kafe işletmecileri masalarını tekrardan mendireğin önündeki ince uzun kaldırıma yerleştirdi. Başta canları çok sıkındı; ama yaşadıklarına kıyasla bu can sıkıntısı, sığınmacılara duydukları acıma karşısında hiçbir şeydi. Mendireğin sonunda bulunan, balıkçıların güzel günlerde ağlarını güneşte kuruttuğu küçük kilisenin önünde yaşlılar sohbet etmek için yeniden toplanmaya başladı. Limanda küçük balıkçı tekneleri eskiden de olduğu gibi yine dalgaların içinde sessiz sessiz sallanıyordu: Taxiarchis isimli mavi tekne, beyaz Pelagia, Aghios Nikolaos ve en başta duran keçi boynuzlu tekne. Sanki hiçbir şey olmamış gibi. Ne var ki anılar kolay kolay silinmiyor. Aylar sonra da, "Uykumuzda boğulanları görüyoruz, gözlerimizi kapatıyoruz ve onların 'imdat' diye seslenişlerini duyuyoruz" diyecektir orada yaşayan balıkçılar.

STRES VE KORKU

Konstantinos Pinderis'in cep telefonu çaldığında akşamüzeriydi. Sahil güvenlikti arayan; bir sığınmacı botunun tehlikede olduğu, destek kuvvet gerektiği bildirilmişti. O gün rüzgâr o kadar şiddetliydi ki, büyük tekneler dahi denize çıkmamıştı. Sadece bu ahşap tekne açılmıştı. Türkiye sahilinden açık havada hemen ulaşılabilir kadar yakın görünen bir mesafe, böyle havalarda yaşam ile ölüm arasında hüküm verir. Sahil güvenlik, yolcuların arasında bir-

çok kadın ve çocuğun olduğunu bildirmişti. Konstantinos Pinderis civardaki diğer balıkçıları da haberdar etti. Botu olan denize açıldı. Balıkçılar, cankurtaranlar, uluslararası yardım örgütleri. Benzeri olmayan bir savaş verildi. En çevik olanlar, jet skili cankurtaranlardı. Ama onlar da bu faciaya engel olamadılar. “Jet skilerle insanları tek tek sudan çıkarıp kurtarma gemisine götürmen gerekiyor. Geri döndüğünde bir de bakıyorsun ki, senden az önce yardım bekleyen artık orada değil” dedi içlerinden biri daha sonra. “Birine yardım ederken her seferinde karar veriyorsun, ‘şu yaşasın bu ölsün diye’ anlayacağın.” Kurtarma ekibinden birçoğunun yerleştirildiği pansiyonun işletmecisi Paris Laoumis, pansiyona geri geldiklerinde kurtarıcıların nasıl yığılıp kaldığını hatırlıyor: “Çocuklar!” diye bağışmışlar. Ve durup durup sadece tek bir kelime etmişler: “Çocuklar!” O gün en az 30 sığınmacı boğulmuştu. Kayıp on kişi de bugüne kadar hâlâ bulunamadı. Ölümdü kesin olan tek gerçek; kim bilir kaç kişiyi daha yanına almıştı bu deniz. “Stres ve korku işte o zaman hayatıma girdi” diye anlatıyor balıkçı Konstantinos Pinderis. “Bu zavallı insanlar için gözyaşı dökmediğim tek günüm dahi yok” diyor babası. Sözleri sessiz bir hıçkırıktaki boğuluyor.

Gavriil Sgouridis’in hayatını değiştiren, yoksa o gün müydü? Peki değişim tek bir güne, tek bir hadiseye bağlanabilir mi? Ellisini geçkin ama yaşını göstermeyen, hafif göbekli, saçını atkuyruğu yapmış Sgouridis bir tepenin üzerinden Skala Sikamineas körfezine bakıyor: Etrafta çiçek açmış boy boy badem ağaçları – kış mevsiminin sona geldiğinin bir göstergesi. İnce sis tabakasıyla örtülmüş tepecikler. “Ansızın karşımıza çıktı bu olay” diyor Gavriil Sgouridis. “Bir sabah uyandık ve bu felaketle karşılaştık.” Ne ara, kendi deyimiyle, “hayata pembe gözlüklerle bakmayı” bıraktı? Ne zaman, politika ve siyasetçilere karşı inancını kaybetti?

“Avrupa Birliği’nin politikası artık sadece içimi bulandırıyor” diyor Gavriil Sgouridis. “Çok laf, az iş, özellikle de, çok az dayanışma.” Brüksel’de teori olan burada uygulamaya dönüşüyor. Orada gerçeklerden uzak olarak alınan kararlar, burada insan yaşamını şekillendiriyor. Skala Sikamineas kaçakçıların tercih ettiği varış noktası olduğu sürece, her trajediden sonra mendireğin üstünde ölümler yatıyordu veya daha sonra akıntıyla tek tek oraya sürükleniyordu. Gavriil Sgouridis yüzüne düşmüş saçlarını eliyle geriye atar.

“İnsanlar! Hiç mi değeri yok onların?” Birdenbire çıkan rüzgârla gökyüzündeki bulutlar dağılıyor, deniz aniden beliren ışıkla pırıl pırıl parlıyor. Bulunduğunuz tepeden bakınca buranın, Avrupa'da yeni bir yurt edinebilme umuduyla ülkesinden kaçmış yüzlerce insana mezar olduğunu tahmin dahi edemezsiniz.

Evet Avrupa. Özellikle Skala Sikamineas'ta yaşayan yaşlı kesim için “Avrupa” bir sözcükten öte bir şey değil. Yaklaşık yüz yıl önce, 1912'de, Yunan birlikleri adayı Osmanlılardan geri aldı. Yunanistan bunun üstüne iki dünya savaşı ve bir iç savaş yaşadı; uzun bir süre polis devleti yönetimi, yedi yıl süreyle de askeri diktatörlük döneminden geçti. Tüm bu süreçlerden sonra, ancak 1974'te Yunanistan gerçek anlamda demokrasiye kavuştu. Bir yedi yıl sonra da Avrupa Birliği'ne katıldı. Bu durum yaşlılar için kayda değer bir değişiklik getirmedir. Onlar için “burası” Midilli, Avrupa ise “orası.” Bu duygu, avro krizi sırasında, devletler kendi çıkarlarının peşine düşerken güçlenmiş, şimdi de şiddetle tekrar alevlenmekte. “Avrupa kendi içinde birlik olamazsa, nereye varacak bunun sonu?” diye soruyor Giorgos Pinderis. Emekli taksi şoförü olan ve yıllardır köy muhtarlığı yapan Pinderis, Gorgona Oteli'nde kalan arkadaşına uğramış. Birlikte kahve içmek için kahvaltı salonuna geçiyorlar. Açık olan televizyonda o sırada, Makedonya'ya doğru sınırın kapatılmasına ilişkin hararetli bir tartışma programı yürütülmekte. Giorgos Pinderis itinayla kahvesinin köpüğünü höpürdetiyor. Makedonya'nın bunu uygulamaya koyabileceğine, hatta diğer ülkelerin de onun izinden gidebileceğine daha inanmıyor Pinderis. Skala Sikamineas'takilerin hiçbiri bunu tahayyül edemiyor. “Teknelerle buraya gelen tüm bu insanlar o zaman nerelerde barınsın? Tek bir ülke bu sorunla nasıl baş edebilir?” diye soruyor kendi kendine. Bir de: “Yunanistan ikinci sınıf bir Avrupa ülkesi mi?”

YENİ BELİRSİZLİKLER

Bunu kavrayamayan sadece Giorgos Pinderis değil. Tam bu sırada Yaklaşık 30 kilometre mesafede bulunan ada başkenti Mytilene'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi bir basın toplantısı yapıyor. Grandi buraya gelmeden önce Moria

kampını ziyaret etmiş ve oradaki sığınmacılar ve çalışanlarla konuşmuş. Beraberindeki heyette, sığınmacılardan sorumlu Yunan bakan yardımcısı, sahil güvenlik başkanı ve Midilli belediye reisi de var. Sorunlar üzerinde tartışılmış ve fotoğraflar çekilmiş. Böyle yüksek rütbeli insanların Midilli'yi ziyaret etmesi pek alışılmış bir manzara değildir. Ancak sığınmacılar artık buraya ayak basmaya başladığından beri üst düzey yetkililer de buraya akın akın gelmeye başladı. Avrupa parlamentosu başkanından BM Özel Temsilcisi Angelina Jolie'ye ve Ürdün kraliçesine, aktris Susan Sarandon'dan Çinli sanatçı Ai Weiwei'ya kadar, hepsi buradaydı. Sonunda Papa dahi geldi. Midilli Adası bir anda uluslararası basının baş sayfasına düştü. Asya'dan ABD'ye kadar.

Bu Ege adası dünya gündemine düşmeden önce Skala Sikamineas, Midilli'nin kuzeydoğu kıyısında sessiz sakin bir köy idi. Limanda birkaç evi, üç tavernası, üç kafesi, yüze yakın sakini ve birkaç sokak kedisiyle kendi halinde yaşayan bir beldeydi. Bir de turistler için hediyelik eşya satan iki dükkânı vardı. Köyün iki atraksiyonu da büyük dut ağacı ve mendireğin sonunda beyaza boyanmış kayalığın üstüne inşa edilmiş küçük kilise idi. Şimdi balkon parmaklıklarında, güneşte kurusun diye cankurtaranların dalgıç kıyafetleri asılı duruyor. Mevsimler bile allak bullak olmuş: Şubatın ortasında, bu zamanda belde kış uykusunda olmalıyken artık insan kaynıyor. Akşamları, normalde kapalıyken açık olan kafelerde yer bulmak neredeyse imkânsız.

Skala Sikamineas sakinlerinin hayatına sığınmacılar ve uluslararası yardım örgütleriyle birlikte yeni kavramlar da girdi. Özellikle de uzun zamandır rafa kalktığı sanılan yıllanmış sözlüklerdeki kelimeler. Örneğin "savaş" sözcüğü. Kurtarma çalışmalarını anlatırken, helikopterlerin köyün üzerinde "sanki uluslararası bir çatışma başlamış gibi" nasıl uçtuğunu hatırladıklarında bu sözcüğü yeniden kullanıyorlar. Örneğin Paris Laoumis. Laoumis, karısıyla birlikte beldenin çıkışında bir taverna işletiyor. Şimdi bu kış vakti, rutubetin önünü kesebilmek için köşede bir soba yanıyor. Masaların hepsi doğrudan çamlık sahil manzarasına bakıyor. Bu kıyı, kısa bir süre önceye kadar sığınmacıları taşıyan kaçakçıların botlarıyla yanaştığı sahil. Artık sakinleşmeye başladı. Son zamanlarda insan tacirleri adanın güney sahillerine dümen tutuyor. Yine

de Avrupa'nın Yunanistan'dan desteğini kestiğini söylüyor taverna sahibi. “Üstelik koşullar dayatıyorlar. Sanki Yunanistan, Suriye savaşından ve dünyada yaşanan felaketlerden sorumluymuş gibi.” Oysaki onların, sadece insanlığın gerektirdiğini yerine getirdiklerini söylüyor Paris Laoumis: Yani adaya gelenleri ve kazazedeleri denizden kurtardıklarını. Hoş bunu zaten hep yapmışlar. “Fakat mali kriz doğal olarak bizleri duyarlılaştırdı” diye devam ediyor. Sonuçta ada sakinleri artık bizzat yoksullukla karşı karşıya kalmış. “Bir zamanlar maddi durumu iyi olanların bugün yiyecek bir şeyleri dahi olmadığını görüyoruz” diyor. Bu da ona göre, insanların hayata bakış açısını değiştirmiş.

Skala Sikamineas'taki insanların yaşamlarında bir akordun bozulduğu da söylenebilir. Bu betimlemeyi, limanda hediyelik eşya dükkânlarından birini işleten Maria Tsesmetzi yapıyor. Mağazasının yeri bundan daha romantik olamazdı: Vitrini, mendireğin sonundaki küçük kiliseye bakıyor. Ama Maria Tsesmetzi çok endişeli. Buradaki herkes gibi. Turizm sektörü çöküyor, tur operatörleri tek tek adadan çekip gidiyor. Adada yaşayanların çoğu gibi Maria Tsesmetzi de yaz turizmiyle geçimini sağlıyor. Turistin gelmemesi onun kazancından olması anlamına geliyor. “Her anlamda çok zor” diye hayıflanıyor kırk yaşlarındaki kadın. Oysaki dükkânında yaz sezonu için tüm hazırlıklarını tamamlamış: Filigran işlemeli altın ve gümüş takılar, abajur başlıkları, küçük dekoratif eşyalar – tamamen yerel ustalar tarafından tasarlanmış ve üretilmiş ürünler. Dükkânını çepeçevre süsleyen hediyelik eşyaların güzelliği karşısında, kadının geleceğe dair umutları ve hayatına usulca girmiş belirsizlik tamamen tezat oluşturuyor. Ada sahillerine gelen sığınmacılar yüzünden kazancından olduğunu söylüyor Maria Tsesmetzi. “Ama kendimizi onların yerine koyarsak?” diye kendine sorduğu soruyu yine kendisi yanıtlıyor: “Yarın, bizim başımıza gelmeyeceğini kim garanti edebilir?”

Skala Sikamineas'ta o zamana kadar normal diye bilinen her şeyin artık çivisi çıkmış. Hayat, şans, mutluluk, gündelik yaşama dair lüksler, bir tabak yemek ve başını sokacak bir yuva – artık burada hiçbir şey kendiliğinden anlaşılır değil.

YAPILMASI GEREKENİ YAPMAK

Emilia Kamvysi, öteden beri, hayatta hiçbir şeyin kendiliğinden anlaşılır olmadığını biliyor. 83 yaşında ve bu süre zarfında çok şey yaşadığı gibi çok daha fazlasını da iştmiş. Her şeyden önce, 1922'deki büyük Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nde sığınmacı olarak Midilli'ye gelen annesinden. "Hiçbir şeyleri yokmuş" diye anlatıyor Emilia Kamvysi, "tarlalarda yatmışlar." Belki de bu yüzden, ilk sığınmacı botları adaya geldiğinde iki arkadaşıyla birlikte hemen sahile inmiş bu yaşlı kadın. O zamanlar yardım edebilecek herkese ihtiyaç varmış. Yardım örgütleri birkaç hafta sonra gelmiş, bu nedenle de eli tutan herkes yardıma koşmuş. Emilia Kamvysi, Midilli sahiline sıırıslıkla ulaşmış annelere yardım etmiş. Üzerlerini kurularyana dek küçük çocuklarına sahip çıkmış. Bir seferinde de kucağında bir bebekle arkadaşlarıyla birlikte sahilde otururken Emilia Kamvysi'nin fotoğrafını çekmiş birisi. Hemen ertesi gün bu üç kadının resmi basında yer almış. Hatta daha sonra Yunanistan cumhurbaşkanı adaya gelmiş ve onları tebrik etmiş. "Ben sadece yapmam gerekeni yaptım" demiş o zaman Emilia Kamvysi. Fakat yine de takdir edilmiş olmak hoşuna gitmiş. Onu yakın tarihte meşhur eden fotoğraf, belki 20 metrekaresi dahi etmeyen tek göz evindeki servis büfesinin üzerinde duruyor. "Burada yaşayanların çoğunun atası, 1922'de karşı taraftan Midilli'ye gelmiş" diye anlatıyor yaşlı kadın. "Hal böyle olunca da sığınmacıların kaderleri karşısında duyarsız kalamıyorsunuz."

Avrupa Birliği'nin ürkek davrandığı ve gerçekler karşısında gözlerini yumduğu şeklinde konuşuyor insanlar, hem Skala Sikamineas'ta hem de komşu yerleşim bölgelerinde. "Savaş olduğu sürece sığınmacılar da olacaktır" diye açıklama getiriyor balıkçı Konstantinos Pinderis. Buradaki herkes gibi o da hakkında pek konuşmak istemediği şeyler görmüş. Evet, köydeki insanlarla yürütülen söyleşi bir noktaya geldiğinde duraksıyor. Bunun altında "Trauma Sonrası Stres Bozukluğu" yatıyor olabilir. Skala Sikamineas'taki insanlar başka yerde yaşıyor olsaydı profesyonel yardım alırdı kuşkusuz. Fakat burada anılarıyla yapayalnız bırakılıyorlar – tıpkı boğulanları tek başlarına kurtarıp kendi çabalarıyla baktıkları gibi. Belki yüz bottan daha fazlasını karaya çekmiş Konstantinos Pin-

deris. Daha birkaç hafta önce ağırları ve alet edevatı teknesine geri yerleştirmiş. Daha önce bunları cankurtaran gemilerine vermişti. Aylardır balık avlamıyordu; sırf açıklarda lastik botların izini sürmek için denize açılıyordu. “O botlar o kadar doluydu ki, insanlar o sıkışıklıkta kollarını dahi hareket ettiremiyordu.” Ve şimdi Skala Sikamineas sakinleri Nobel Barış Ödülü’ne aday gösteriliyor.

Yukarıdaki tepede de, BM sığınmacılar yardım kampında, sessizliğin hâkim olduğunun farkındadır Skala Sikamineaslılar. Bunun nedeni kaçakçıların yeni rota seçimi ya da sadece kötü hava koşulları da olabilir. Dolayısıyla bu fırsatı değerlendirip kamptaki konteyner evlerde gerekli onarım işlerine koyulmuşlar. Gelecek olan yeni sığınmacılar artık burada sandviç tarzı hafif atıştırma-lıklar, battaniyeler, sıcak içecek ve bir süreliğine dinlenme olanağı bulabilecek. “İlk başlarda sığınmacılar o yaz sıcağında bu yokuşu yürüyerek tırmanmak zorundaydı” diye anlatıyor Gavriil Sgouridis. Artık BM sığınmacılar yardım örgütü otobüs tahsis etmiş. Sgouridis de bu otobüslerden birinin şoförlüğünü yapıyor. Bu iş için minnettar, zira onun gerçek ekmek kapısı –turistlere gezi organizasyonları düzenleme işi– sığınmacılar adaya akın ettiğinden beri artık işlemiyor.

Skala Sikamineas’ın civarında bulunan beldeler de turistlerin gelmemesinden endişeli. Bu yaz için şimdiye kadar sadece dokuz rezervasyon aldığını söylüyor, adadaki büyük otellerden birinin müdürü. Geçen sene bu zamanlarda 700’den daha fazlaymış rezervasyon talebi. Büyük olasılıkla bu sezon için otelin tamamını hizmete açmayacak ve önceki yıllara göre daha az personel çalıştıracak. Tüm bunları adanın açıklanmaması koşuluyla anlatıyor otel müdürü. Zira sığınmacılar hakkında ileri geri konuşanlara ada halkı şu sıralar çok sert tepki veriyor. Tıpkı ilk sığınmacılar geldiğinde onların durumundan faydalanıp bir şişe suya veya liman terminaline götürme hizmetine fahiş fiyatlar isteyenlere davranıldığı gibi.

“Ada insanları tanık oldukları bu felaketler neticesinde birbirine daha çok kenetlendi” diyor Gavriil Sgouridis, işini bitirdikten sonra köye doğru inerken. On yıl önce Londra’dan Midilli’ye geri dönmüş Sgouridis. Bu kararı, az para kazanma pahasına, kasıtlı olarak almış; zira onun için daha önemli olan iç huzur ve doğa ile bütünleş-

mek. Ancak en son yaşanan olaya hiç hazırlıklı değilmiş Sgoudiris. “Sürekli tetikte olman gerektiği duygusu, çünkü insanlar senin yardımına muhtaç –aksi halde ölebilecekler– işte bu duygu bizleri değiştirdi” şeklinde açıklama getirir ve direksiyonu mendirekteki kafelerden birine yöneltir. Sonra da tekrar ağzını yaya yaya çocukça güler. “Buradakilerin çoğu Avrupa’ya inanır. Ancak sorunlarını dayanışma içerisinde çözen bir Avrupa’ya.” Ona göre sadece bankalar konusunda birliktelik göstermek ama insanları sorunlarıyla yapayalnız bırakmak kabul edilebilir değil. “Sığınmacılar değil asıl sorun olan. Ancak görüyorum ki, bizleri parmakla gösterenlerden, sınırlara yüksek duvarlar çekip ama kendilerini centilmen gibi tanıtanlardan hiç yardım gelmiyor.” Böyle bir Avrupa’yla, duvarları olan ve sınırları kapatan bir Avrupa’yla hiçbir işi olmayacağını söylüyor Sgouridis. Oysaki bu Avrupa düşüncesinin “sahip olduğumuz en iyi şey” olduğunu, ancak Avrupa’nın bu asıl prensibinden uzaklaştığını vurguluyor. “Yine de beni iyimser kılan şeyler oluyor” diye devam ediyor Sgouridis ve bir grup genç yardımseverlere işaret ediyor. “İşte tüm bu insanlar, yardım etmek için burada bulunan ve birbirini tutan bu uluslararası ekip: İşte bu benim için Avrupa demek.” Kendini ait hissettiği Avrupa. Onun Avrupası.

Sığınmacılar umutlarıyla, sorunlarıyla, kaderleriyle Skala Sikamineas’a geldiklerinden beri burada çok şey değişti. İnançlar, bakış açıları ve siyasi görüşlerde sapmalar oldu. “Çok şeyler yaşadık” diyor aynı şekilde Maria Tsesmetzi de, tasarım dükkânında. “Denizin boğulan çocukları kıyıya nasıl sürüklediğini görünce insan, bir zamanlar olduğu gibi aynı kalamıyor.” Daha hassas, duyarlı, eleştirel bakışlı ve kulağı delik olduklarını söylüyor kadın. “Bu anlamda bakıldığında, sığınmacılar aslında bizleri daha insancıl yaptı.” Özellikle de bir şeyi çok iyi anlamışlar: “Belki yarın aynı şeyler bizim de başımıza gelebilir.” Peki, bir dilek tutma şansı olsa, “Sağlık” diye yanıt veriyor Tsesmetzi, tüm Yunanlar gibi. Sonra bir süre duraksıyor, mendireğin üzerinde beyaza boyanmış kayalığın tepesine taçlanmış küçük kiliseye, onun gölgesinde duran balıkçı teknelerine ve denize açılmaya hazırlanan balıkçılara bakıyor, “bir de barış” diyerek sözlerini noktalıyor.

10.

Almanya'ya Gidiş ve Dönüş

Haurdiç Ailesinin Öyküsü

THOMAS FRANKE

“İyi yolculuklar” diye sesleniyor komşu kadın, “Dikkatli gidin. Şansınız açık olsun!” “Do videnja” diye sesleniyor Senad Haurdiç. “Allahaismarladık.” Oğulları Eldar 9, Benjamin ise 13 yaşında, arabanın önünde duruyor ve balon dağıtıyorlar. Mahallenin çocukları etraflarını sarmış. Araba tavana kadar dolu: Karton kutular, poşetler, elektrikli ev aletleri, giysiler, ayakkabılar, Bosna-Hersek'teki sevdiklerine hediyeler ve kavanozlarda haşlanmış sosisler. Senad bir kez daha hızlıca merdivenleri çıkıyor, mutfak masasına oturuyor, karısının ona hazırladığı kahve fincanını ve bir tane de kesmeşeker alıyor, bir köşesini kahveye daldırarak esmerleşinceye kadar bekliyor. Sonra da ağzına atıyor. Senad'ın yüz hatları rahatlamış. Son haftalar bir hayli sıkıntılı geçmiş. Kontrplak dolapların kapakları açık, içleri boşaltılmış, dört demir karyolanın üzerinde kullanılmaktan yassılmış döşekler duruyor, bir komedin, katlanabilir sandalyeler. Masa dingiliyor. Mobilyalar burada kalıyor, hepsi yurt sahibine ait. “İyi olan şeyleri valize koydum.”

Benjamin de tekrar merdivenlerden yukarı çıkıyor, kahverengi bir poşet kaptığı gibi koşa koşa yine aşağıya iniyor. Senad sigara içiyor. Mutfakta karısı Tereza hızlı hızlı domates ve elmaları yıkıyor, muzları ve fırında pişmiş tavuk bagetlerini paketliyor. Senad sigarasını söndürüyor. “Kötü olanları burada bırakıyorum.” Karısı rujunu tazeliyor. Sonra birlikte kalkarak, kapıya doğru gidiyor ve sığınmacılar yurdunu terk ediyorlar; arkalarına dönüp bakmadan. Haurdiç'ler tam dört yıl, Berlin'in merkezinde Kastanienallee caddesinde bulunan bu eski binanın bir odasında yaşadı. Yan odada hep başka aileler kaldı, genelde de Rusya Almanları.

Tereza seyahat için hazırladığı yollukları arabanın konsoluna

bırakıyor, insanlarla tokalaşıp el sallıyor. Günlerden 5 Ağustos 1999. Saat 22. Gün boyu çok sıcaktı Berlin. Hemen yan tarafta da bir tiyatro gösterisi sona ermiş. Bira masalarında birkaç kişi oturuyor ve sanat sokağındaki bu vedalaşma sahnesini izliyor. Tereza yanağına düşen damlayı siliyor, Senad mutlu mutlu gülüyor. Altı yıl bu anı beklemişlerdi Haurdiç'ler. Evlerine dönüyorlar, Bosna-Hersek'e. Yolculuk süresini 22 saat olarak hesaplıyorlar. Haurdiç'ler sığınmacı değil artık, yurda nihayet dönüş yapanlardan. Her ne kadar memleketleri olan Derbent'e dönmeseler de. Bihaç'a gidiyorlar. Ailenin geri kalanı orada toplanmış.

BOSNA-HERSEK'TEN KAÇIŞ

Eski Yugoslavya'da cinayetler 1992'de memleketleri Derbent'e kadar uzanınca onların da kâbusları başlamıştı. Haurdiç'ler Boşnak'tı, Bosnalı Müslümanlar yani. Savaştan önce Derbent'te, Sırp veya Hırvatlardan ayrı bir de Boşnaklar yaşırdı. Ama bu onlar için önemli değildi. Senad makine yapımı dersleri veriyor ve içinde birkaç elemanın çalıştığı bir meze dükkânı işletiyordu. "Dükkânın adı Danes idi. Ama bunu tersten okuman gerekir: Senad" diyor adam gülümseyerek. Senad'ın karısı Hırvat ve Katolik. O zamanlar bu hiç önemli değildi. Haurdiç'ler, yörenin en köklü ailelerindendi ve onlar gibi birçok aile vardı. Derken, kimin hangi etnik gruptan olduğu birden önem taşımaya başladı. "İnsanların, karşısındakine bakar bakmaz onun Sırp mı yoksa Hırvat mı yoksa Boşnak mı olduğunu neye dayanarak ayırt edebildiğini bugün bile hâlâ anlamış değilim" diyor Senad'ın büyük oğlu Benjamin bugün, savaştan 20 yıl sonra. "Büyükanнем hemen teşhis edebiliyor. İnsanların ellerinden anlarmış." Benjamin ellerini gösteriyor. Güçlü ve dolgun. Senad oğullarının iyi beslenmesine hep özen göstermiş: "Et ağırlıklı!"

1992'de çatışmalar başladığında oğullarından biri beş diğeri de iki yaşına girmek üzereymiş. Birdenbire tüm erkekler üniformalara bürünmüş – Senad ve erkek kardeşleri de dahil. El bombaları havada uçuyor, bir panzerden ateş ediyormuş. Çocuklar tehlikeyi anlayamamış doğal olarak. Yetişkinlerin birçoğu da bunu kavrayamamış, komşular arası böyle bir savaşın olabileceğini bir türlü

tasavvur edememişler. “Anne, Chiko puca, adam ateş ediyor!” demiş o zaman beş yaşındaki Benjamin, anne ve babası da şaşkın şaşkın gülmüş. Bunun üzerine Senad ve erkek kardeşleri ailelerini arabayla kuzeye, Hırvatistan'da Zagreb'e götürmüş. Orada Tereza iki oğluyla birlikte kız kardeşinin yanına yerleşmiş, Senad da yine savaşmak için Derbent'e geri dönmüş. Yüz gün dayanabilmiş orada. “O günleri hatırlamak bana büyük ıstırap veriyor,” diyor Senad, “özellikle de geceleri, evde yalnız olduğumda.”

Sonra Senad ailesinin yanına Zagreb'e gitmiş; Necad, en küçük kardeşi ise orada kalıp, sonuna kadar savaşmış. Necad bu konuda hiç konuşmuyor. Görgü tanıkları acımasız cinayetlerden bahsediyor. O tarihlerde Derbent'te savaşmış olanların çoğu için oraya geri dönmek çok daha güvenli.

O zamanlar Zagreb sığınmacılardan geçilmiyordu. Derken Hırvatistan'ın başkenti de saldırıların hedefi haline gelmiş. Bunun üzerine Haurdiç'ler yola devam etmişler; bir otobüse binip kuzeye doğru, Almanya'ya yönelmişler. “Sınırdaki hiçbir sorunla karşılaşmadık” diye hatırlıyor Senad o günleri. “Yugoslavyalı sığınmacıların değil mi? Tamam o zaman, devam edin.” Berlin'e kadar gitmişler. Orada, otobüsten indikten sonra onlara bir konteyner ev tahsis edilmiş. Güvendeymişler artık. Ne var ki rahatları birden yine bozulmuş. Tereza bugün dahi hemen yüzünü ekşitiyor, o günleri hatırladığında. “Çok kötüydü. Kendimize ait bir tuvalet, mutfak, banyo, hatta yatak odası bile yoktu.” Başka seçenekleri de yokmuş. 18 ay bu konteynerde kalmışlar; daha sonra da onları bir kurma barakaya taşımışlar. Orada öylece oturmuşlar, güvende ama işsiz güçsüz. İki buçuk yıl sonra biraz daha iyileşme olmuş. Haurdiç'lere Kastanienallee'deki oda verilmiş. Oradaki binanın tamamı sığınmacılar yurdu olarak düzenlenmiş; Berlin'in tam göbeğinde. Ve o yıllarda orası çılgın gece hayatının aktığı yermiş, Berlin-partinin merkezi.

BERLİN'DE MÜSAMAHALI

Savaştan kaçanlara Almanya müsamaha göstermişti yani eski Yugoslavya'da savaş bitip insanlar tekrar oraya dönene kadar geçici

oturma izni verilmişti. Bosna-Hersek'ten gelen sığınmacıların evraklarında ve oturma izni statülerinde yazan şey de buydu: *Müsamaha [Duldung]*. Bu ibare resmi olarak, o dönem içerisinde *geçici bir süre sınır dışı edilmelerine engel bulunduğu için* insanların ülkelerine gönderilemeyeceği anlamına gelir. Altı ayda bir Haurdiç'lerin müsamaha belgesi uzatılırdı. Çalışabilmek içinse özel izinler gerekiyordu ve bu da iş ve işçi kurumlarının takdirlerine bırakılmıştı. Birçokları gibi Senad da bomboş oturmaktan çok sıkılmıştı. "Bu benim yaşam anlayışıyla bağdaşmıyordu" diyor geriye dönük olarak.

"Nerede olduğum hiç önemli değil. Sağlıklı, üzerinde on parmağı olan iki elim var. Ve kafam iyi çalışıyor. Çalışmak istiyorum." Senad çalışmak zorunda. Başka türlüünü yapamaz. "Sabahtan akşama kadar" diye de büyük oğlu Benjamin babasının sözünü tamamlıyor. Senad başını sallıyor: "Benim hayat ritmim, yemek yemek, çalışmak ve uyumaktır." Bu nedenle Almanya'da geçirdiği yılların bir kısmı heba olmuş. Ehliyeti dahi Almanya'da kabul edilmemiş. En zoru da, çalışmadan günlük hayata bir düzen getirmek olmuş. Bu konuda çocukların desteği olmuş. Sabahları Haurdiç'ler erkenden kalkıp Eldar'ı anaokuluna, Benjamin'i de ilkokula götürüyormuş. Oradan yabancılar dairesine geçiyorlarmış, sonra da alışverişe. Mütemadiyen memleket haberlerini öğrenmeye çalışıyorlarmış. Öğleden sonra da çocukları tekrardan okullarından alıyorlarmış. Böyle geçince zaman fazlasıyla sünüyor. Savaş uzamıştı ve zaman bir türlü geçmek bilmiyordu.

Bir de okulda sorunlar başlamış. Benjamin *Gymnasium*'a* gitmek istiyormuş, fakat okul müdürü sığınmacı çocuğun müsamahalı olduğunu görünce Senad'ı geri çevirmiş. Bunun üzerine adam koşa koşa eve gitmiş ve eşine: "Yeter artık. Hadi kalk. Eşyalarımızı toplayalım, polisten kaydımızı sildirelim ve doğru evimize dönelim" demiş. Ama daha sonra Benjamin için bir *Gymnasium* ayarlayabilmiş. Bugün, o günleri hatırlayarak, "Her şeye rağmen Berlin'e gelmek hata değildi" diyor Senad. "Ben Almanya'da tek bir kötü insana rastlamadım." Ve bekleyiş sürmüş. Ta ki Aralık 1995'te Bosna-Hersek'te savaş sonlanana kadar.

* *Gymnasium*, Almanya'da öğrencileri doğrudan üniversiteye hazırlayan en yüksek dereceli lisedir. (ç. n.)

Dayton'da (ABD), Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan başkanları barış antlaşmasını imzalamıştı. Tüm dünya rahata ermişti. Zira 100.000'den fazla insan ölmüştü savaşta. Ağırlıklı olarak de Haurdiç'ler gibi Boşnaklar. İki milyondan fazla sığınmacı ve sürgün de rahatlamıştı. Zira imzalanan barış antlaşmasıyla tekrar memleketlerine dönme hakkına sahip olmuşlardı. Bosna-Hersek Birleşmiş Milletler'in kontrolüne verildi. Bir NATO askeri misyonu ve uluslararası polis misyonu oluşturuldu. Bunlar yeni çatışmaların tekrar çıkmasını engelleyecekti. Fakat ülke savaşta o kadar yıkılmıştı ki, sığınmacılar hemen dönüşe geçemediler. Bosna'daki insanlar hayatta kalma mücadelesi veriyordu. Ve zaman daha da sünmeye başladı.

DÖNÜŞ DÜŞÜNCELERİ İÇİNDE

Haurdiç'ler için şimdiki zaman Aralık 1998'de başlıyor. Üç yıl önce cinayetler sonlanmış. Senad tedirgin. Dördüncü kattaki yurt odasında oturuyor ve sigara içiyor. Dışarıda ince ince kar yağıyor. Yan odaya yine yeni insanlar taşınıyor. Sovyetler'den gelen Alman asıllı sürgün göçmenleri. Eldar, bu arada sekiz yaşına gelmiş, pencereden dışarıyı seyrediyor. Sarı bir tramvay geçiyor o sırada. Biraz daha geride, televizyon kulesinin ucundaki kırmızı ışık yanıp sönmeye başlamış. Senad bir kesmeşekeri kahveye daldırıyor ve şekerin, kahveyi çekerek nasıl renk değiştirdiğini izliyor. Sonra da ağzına atıyor.

"Şimdi artık çok sıkıldım Almanya'dan." Hafiften gülüyor özür dilercesine: "Zaman zaman işim olmuştu ama sonra yetkililer geldi ve 'Hayır, çalışamazsınız. Çok fazla Alman işsiz var' dediler" diye anlatıyor. Tereza mutfaktan kendi yaptığı keki getiriyor. Oğlanlar yatakların üzerinde idman yapıyorlar. Duvarda Bosna bayrağı asılı. Televizyon açık. Haurdiç'lerin Berlin'deki günleri artık sayılı. Alman makamları, özellikle de Berlin'deki yabancılar dairesi sığınmacıları dönmeleri için zorlamaya başlamış.

Birçokları için de bu gerekli. Zira savaş ve kaçıştan dolayı travma geçirmişler ve yıllarca işsiz güçsüz olmanın neticesinde letarjik ve depresif biçimde yurt odalarında ve konteynerlerde oturuyorlar. Ama Senad öyle değil.

Senad, bir geri dönenler grubu kurmuş. Memleketi Derbent'ten çoğunluğu Müslüman olan yaklaşık 40 aile birkaç haftada bir Berlin'deki yabancılar temsilciliğinde bir odada buluşuyor. Orada karşılıklı Derbent hakkında konuşuluyor, yeni havadisler paylaşıyor ve dönüşün nasıl organize edileceği hakkında fikir alışverişinde bulunuluyor. Balkanlar'dan yaklaşık yarım milyon insan savaş döneminde Federal Almanya'ya sığınmıştı, bunların 350.000'i Bosna-Hersek'ten gelmişti. Avusturya'da ve İsviçre'de olduğu gibi içlerinden çoğu Almanya'da da, bir zamanlar konuk işçi olarak gelenlerle harmanlanmış toplumsal yapıya aslında ayak uydurabilir. Zira eski Yugoslavya'dan o kadar çok insan var ki Almanya'da. Hatta Almanlara göre "fazlasıyla". Gençler bile, akıcı Almanca konuşsalar da, diplomaları ve staj yerleri olsa da artık burada kalamayacaklar. Hatta geri dönüşü aklından geçiremeyecek kadar travmalı insanlar da kalamayacak.

Bazıları için memlekete dönüş tamamen olanaksız. Bunu ABD fırsata çevirmiş ve iyi eğitim almış Bosnalı sığınmacıları ülkenin kuzeydoğusunda bulunan bir kente davet ediyor; orada onlara iş ve orali olma imkânını sunuyor. Kanada ve Avustralya da aynı şekilde kalifiye Bosnalıları çağırıyor. Bosna-Hersek'i Federal Almanya'ya daha da yakınlaştırmak yerine, hararetli bir şekilde Almanya'nın bir "içe göç ülkesi" olup olmadığı tartışılıyor. Oysa Bosna ile bağ o kadar yakın ki, uzun zamandır orada D-Mark tedavülde ve bugüne kadar Bosna-Hersek'in para birimi "Konvertibilna Marka" [Bosna-Hersek Markı] adını taşıyor.

Haurdiç'lerin odasındaki televizyonda hipopotamlar çiftleşiyor, Tereza kahve koyuyor ve Schnaps ikram ediyor. Hava kararmış, lapa lapa düşüyor kar ve eriyor. Her yer sıırıslık. Karşı binanın çatısında yığılmaya başlıyor sadece kar; on gün sonra Noel. Senad, savaş öncesinde çekilmiş fotoğraflar gösteriyor: Dupleks ev, üç kat, balkonlar, iki garaj. Arkasında da bir dolu meyve ağacı olan kocaman bir bahçe. Evin bir yarısında erkek kardeşi, karısı ve çocuklarıyla yaşarmış, diğer yarısında da Senad ve ailesi. "Sanırım sadece duvarlar kaldı. Çatı, pencereler, kapılar ve yer döşemesi, hepsi yıkılmış olmalı. Geriye kalanlar da, banyo, mutfak, mobilya ve de cihazlar ya yok olmuş ya da paramparça olmuştur." Senad evin içinde çekilmiş fotoğrafları gösteriyor: "Bakın, hepsi ne kadar da güzel, tamamen masif ahşap mobilya."

MEMLEKETE GERÇEKLEŞTİRİLEN ARAŞTIRMA GEZİSİ

Senad Haurdić malına yeniden sahip olmak istiyor. Şubat 1999'da bir oryantasyon gezisi planlıyor – Federal Almanya'nın sunduğu özel bir teklif. Bosnalılar memleketlerine gidebiliyor, orada araştırma yapabiliyor, müstakil bir ev ya da daire ayarlayabiliyor, iş olanaklarını araştırabiliyor, akrabalarını arayıp onlarla bir buluşma tertip edebiliyor. Normalde Almanya'yı terk etmiş sığınmacılar tekrar geri dönemezler. Ama Bosnalılar için böyle bir ayrıcalık tanınmış.

Memlekete dönüş savaş bittikten yıllar sonra da tatsız. Bunun nedeni sadece birçok kentin hâlâ büyük oranda yıkık ve harap oluşu ve memlekete dönenlere yer olmaması değil, halkların birbirlerini acımasızca öldürmüş olmasıdır. Dayton Barış Antlaşması'nın öngördüğü gibi yeniden bir arada yaşamak bu nedenle birçokları için tasavvur edilemez görünüyor. “Etnik temizlik” –bu ifade Alman Dil Kurumu tarafından 1992 yılının en kötü sözü seçilmişti– savaşın ötesinde de işleyebiliyor anlaşılan. Bosna'daki insanlar kendi içlerinde kalmayı yeğliyor. Böylece de Bosna-Hersek'teki BM teftiş makamlarının, “Herkesin geldiği yere geri dönmesi gerekir” şeklinde diline doladığı söz, pek gerçekçi olamıyor dolayısıyla.

Vakit yaklaştıkça Senad'ın heyecanı artıyor. Ne pahasına olursa olsun, onu oraya sürükleyen, kendisi ve çocukları için duyduğu gelecek özlemi. Azimle işe koyulmak, her şeyi yeniden kurmak istiyor. “Tabii ki korkuyorum” diyor Senad, 1998 Noeli'ne yaklaşırken, sonra da kesmeşekerini yeniden kahvesine daldırıyor. “Ben Bosna ordusu için savaştım. Ve şimdi Derbent'te yaşayanlar o zamanlar Sırpların tarafındaydı. Ama ben gideceğim. Evime, dükkânıma bakmak, eski arkadaşlarımin, evet Sırpların, şimdi ne yaptıklarını görmek istiyorum. Komşulara da ‘merhaba’ demek istiyorum.” Ne var ki Şubat'ta da hâlâ Kastanienallee'deki yurt odasında oturmaya devam ediyor Senad. Yolculuk hep erteleniyor, Bosna'ya çok karışmış. Ve küçük bir not defterinde titiz bir “Operativni Plan” hazırlıyor: İş, ev, mobilya ve mutfak aletleri fiyat karşılaştırması, oğlanlar için okul. Alman devleti geri dönenlere 4650 mark ödüyor. Bosnalılar gerçekten de gitsin diye, bir kereye mahsus olmak üzere verilen, özendirici son bir yardım.

1999'un Martı'nda nihayet karlar erimişti. Senad sabahın sekizinde Berlin otogarında Bosna'ya gidecek otobüsün önünde duruyor ve sigara içiyor. Hava soğuk. Muflonlu kalın ceketlere bürünmüş erkekler etrafta dolanıyor; şoförler valizleri, çantaları, karton kutuları ve poşetleri bagaja istifliyor.

Bilet parası 300 mark, sosyal yardımın aylık 500 mark verdiği düşünüldüğünde, aslında çok para. Bihaç'a kadar yolculuk 21 saat sürecek. Senad durmadan sağa sola bakınıyor ama tanıdık kimseyi göremiyor. Çok heyecanlı. Daha iki gün önce Derbent'te BM temsilcisinin bürosunda bir bomba patlamıştı.

Otobüste sadece sığınmacılar değil "konuk işçiler" de var. Çoğu, Almanya'da çalışarak elde ettiği her şeyi savaşta kaybetmiş. Sırp-lar, Hırvatlar, Bosnalılar, Arnavutlar ve tüm diğerleri; savaş hiçbir etnik grubu kayırmamış anlaşılan. Otobüs Nürnberg ve Münih'te, Salzburg'da, Lüblina ve Zagreb'de duracak. Bihaç'tan sonra da Saraybosna ve Tešan'ja devam edecek. Yolculuk boyunca bol bol gözyaşı ve sigara dumanı. Münih'ten sonra hava kararır. Senad camdan dışarı bakar. Anılar canlanır. "Camdan dışarı karanlığa baktığımda, sokağımda oynayan çocukları, meslek lisesinden arkadaşlarımı görüyorum. Doğayı, meslektaşlarımı ve spor arkadaşlarımı görüyorum. Bunlar çok güzel resimler."

Otobüs Slovenya sınırında duruyor. Eski Yugoslavya'dan Slovenya 1991'de bağımsızlığını ilan eden ilk devlet olmuştu. Orada savaş sadece on gün sürmüştü. Senad gülererek gecenin içine bakar. Gümrük memurları paketlerin ve çantaların içeri karıştırarak arama yapıyor. Aynı işlemden iki kez daha geçilecektir. Sınır tesisleri alelacele yan yana konulmuş barakalar ve konteynerlerden oluşuyor. Eskiden her taraf Yugoslavya idi, sınırlar yoktu. Gece saat üçte otobüs bir mola daha veriyor. Çorba ve kahve içiliyor. Uzaktan da sabah ezanını okuyan müezzinlerin sesi duyuluyor. Senad artık Bosna'da. Sigara içiyor, havada yanmış odun kokusu var. Daha gün ağarmadan da otobüs Bihaç'a varıyor. Küçük kardeşi Necad karşılamaya gelmiş, sımsıkı sarırlılar birbirlerine. Derbent'teki çatışmalardan sonra ilk kez tekrar karşılaşıyorlar.

Necad karısı, iki yaşındaki kızı ve annesiyle birlikte yeni yapılmış bir apartmanda oturuyor. Yaşlı kadın en büyük oğlunu gördüğünde sessiz sessiz ağlamaya başlıyor. Binanın önünde odun

yıgılı; zira sık sık elektrikler kesiliyor. Derken Senad'ın yeğeni Anida uykudan kalkıp geliyor. Mahmur mahmur amcasına bakıyor. Birbirlerini ilk kez görüyorlar. Senad hediyeleri uzatıyor; herkesi sağlıklı yeniden görmüş olmanın mutluluğu içinde.

Bir yandan da huzursuz Senad. Çünkü Bihaç savaşta başka devletlerce kuşatılmış bölgeydi. O zamanlar 150.000 kişi oraya sığınmıştı. 1999'da da burası hâlâ insan kaynıyor. Yurtdışından geri dönenler pek iyi karşılanmıyor. Fakat Senad Bihaç'ta bir ev ve iş bulacağından emin. Ama Derbent'e geçmeye de korkuyor. Bir sonraki gün, uğruna savaştığı sonra da sürüldüğü kente gitmek niyetinde. Kardeşi arabasını ödünç verecek. Ancak Derbent'te artık neredeyse sadece Sırp'lar yaşıyor.

HARAP MEMLEKET

Senad sabah erkenden yola çıkıyor. Oyuk oyuk yarılmış bembeyaz kayaların arasından geçer. Eriyen kar sularıyla oluşan şelaleler, ağaçlar, çalılıklar – her taraf daha çorak. Altmışlı yıllarda burada Karl May filmleri çekilirdi. Yol kenarında yıkıntılar duruyor. Levhalarda mayın uyarıları yapılıyor. Bir saat sonra da başka bir tabela dikkat çekiyor. Üzerinde “Dobrodošli ve Welcome to the Republika Srpska” yazılı. Cephe hattı zamanında bu yol üzerinden geçiyordu. Karşıdan BM Barış Birliği'nin Çek panzerleri geliyor. Yol artık düzleşmiş. Göz alabildiğine yıkık evler var ovalık bölgede. Taş yığını haline gelmiş yerleşim bölgelerinden geçiyor Senad. Yıkıntıların birinin önünde de sarı sarı çiçekler açmış. Bir zamanlar Kozarac ve Kosaruša Müslüman köyleriydi. Şimdi orada sadece bir benzin istasyonu sağlam olarak duruyor. Yanından bir atlı yük arabası geçiyor. Arabada açık olan radyoda da bir Almanca dil eğitimi merkezinden yayın yapılıyor, “Ya sen ne okuyorsun?” sorusuna cevap veriliyor.

Dört buçuk saat sonra Derbent'e, memleketine, ya da, ondan geriye kalmış şehre varıyor Senad. Şaşkın bakan gözler caddelerdeki yanmış binalara dikilmiş. Yer yer uluslararası askeri misyon SFOR'un panzerleri. Yine yüklü atlı arabalar, yanmış hurda araçlar. Bina kalıntılarının üzerinde Kiril alfabesinin dört “s” harfiyle

yapılmış çarpı işaretleri: “само слога Србина спасава (Samo slo-ga Srbina spasava)” – “Sadece dirlik düzenlik Sırları kurtarır”. Derken Senad iki katlı bir yıkıntının önünde duruyor: Kendi evi. Arabadan iniyor, molozların üzerinden tökezleyerek geçiyor, birinci kata çıkıyor, sonra da ikinci kata. Toz içinde kalmış bej renkli bir kadın çizmesi dikkatini çekiyor yerde. “Centrotexil Beograd’dan alınmıştı” diye mırıldanıyor.

Nasıl olduysa Fiat 500’ünün vites kutusu buraya gelmiş, ça-maşır makinesinin kalıntıları, mikserin alt gövdesi yerlere saçılmış duruyor. Gördüğü her şeyin fotoğrafını çekiyor Senad. Balkonda çamaşırlar asılı. Senad balkona çıkıyor, arkaya doğru uzanan büyük bahçeye bakıyor. Meyve ağaçları biraz yeşermiş. Alevler tütüyor. Arkada da sıra dağlar gözüküyor. Akşamüstü güneşi tepeleri tu-runcuya boyamış. Derken bir komşu onu görüyor: “Nerede yaşı-yorsun şimdi?” diye soruyor. “Geri gelip evini baştan aşağı tekrar yapacak mısın?” “Bakalım” diyor Senad durgun bir şekilde. Meğer çamaşırlar, hemen bitişikte annesinin evinde yaşayan bu sığınmacı aileninmiş; Bosnaski Petrovac’tan sürgün Sırlar. Orada neredeyse sırf Müslümanlar yaşıyor.

Sonra Senad dükkânına doğru gidiyor. Dükkânı, bir apartmanın altında. Vitrinde bluzlar asılı, mavi, kırmızı; gıda ürünleri değil giy-siler satılıyor artık orada. Dükkânın yeni sahibi hemen yan taraftaki kafeden Senad’a kahve ısmarlıyor ve sigara ikram ediyor. Tedirgin bir şekilde bundan böyle kira ödeyeceğini bildiriyor. Mal sahibi de kuşkusuz hâlâ Senad. Her ikisi de birbirlerinin gözlerinin içine bakmakta zorlanıyor; ama sebepsiz yere gülüyorlar mütemadiyen. Hava kararmaya başladığında Senad yola çıkmak için harekete geçiyor. Gece tekrar Bihaç’ta olmayı planlamış. Yol kenarlarındaki çalılıkların arkasında Sırp ordusunun askerleri mevzilenmiş. Bu saatlerde oralardan geçmek pek tekin değil. Bu nedenle yolu de-ğiştirerek Hırvatistan üzerinden geri dönüyor.

Geceyi hiç rahat geçirememiş Senad. Sabaha doğru da bir rüya görmüş: Derbent’teki evinde yıkıntıların arasında duruyor ve enkazı çekmek için kamerasına bir film koymaya çalışıyor ama bir türlü filmi makinenin içine yerleştiremiyor. Sabah yine kesmeşekeri-ni kahveye daldırıyor, sonra da şekeri ağzına atıyor. Dün gerçek anlamda her şeyini yitirdiğini idrak etmiş: “Bir milyon marktan

sadece 50 fenik kalmış geriye” diyerek sigarasını içiyor. Annesi kurabiye getiriyor. Senad gülüyor: “Karımın hediyesini unuttum. Bej renkli çizmeleri.”

Sonra Senad için stresli bir hafta başlıyor. Birçok ev geziyor, sonunda da şehrin kıyısında, tarlalara ve dağlara bakan bir eve karar veriyor. Gri sıvalı, zemin katta üç oda, bir odun sobası, küçük basit bir mutfak. Kardeşinin yardımıyla iş bulmaya çalışıyor, mobilya ve elektrikli ev aletlerine bakıyor: Ya buradan alacaklar ya da kesin dönüşte Ağustos'ta Almanya'dan beraberlerinde getirecekler tüm bu eşyaları. Sonuçta buradaki evi geçici olarak düşünüyor; zira asıl hedefi ileride temelli Derbent'e yerleşmek.

Ve işte 1999'un Ağustosunda, Prenzlauer Berg semtinde Kastanienallee'deki yurttta yaşayan aile Bihaç'a doğru yola çıkıyor; karton kutular, poşetler, elektrikli ev aletleri ve haşlanmış sosis kavanozlarıyla tıka basa dolu arabalarıyla – er geç asıl memleketleri olan Derbent'te yeniden yaşayabilme umuduyla. Bu nedenle de Senad döner dönmez yardım kuruluşlarının ve Birleşmiş Milletler'in temsilcileriyle sık sık buluşuyor. Onların tespitleri, Derbent'e kesin dönüşün mümkün olabileceği, gerekirse askeri anlamda ailenin güvenliğinin sağlanabileceği yönünde. Senad yıkık evini yeniden yapılandırmaya başladığını kanıtlayabilirse maddi yardım da alabilecek. Bugüne kadar hâlâ geçerliliği olan bir dogma. Bu nedenle insanların birçoğu memleketlerine geri döneceklerini bildiriyor, sırf yardım parasından faydalanabilmek için evini yeniden yapıyor –ya da en azından bir kısmını– ama oraya hiçbir zaman yerleşmiyor. Daha sonra aralarında evleri takas ediyorlar. Hatta bunun için takas borsası bile kurulmuş. Etnik gruplar kendi soylarına göre ayrılıyorlar.

Senad dört yıl boyunca Bihaç'tan Derbent'e taşınma işini erteliyor. Her seferinde yeni gerekçeler ileri sürüyor. Kâh geçim sorunudur taşınamamalarının sebebi kâh çocukların okulu, Republika Srpska'nın yazıldığı Kiril alfabesi dahi bahane olarak gösterilir. Ve artık 2002 yılında Haurdiç'ler Derbent'e geri dönmeyeceklerini kendilerine de itiraf ederler. Zor bir karar.

YENİ YUVA - BİHAÇ

2015 yılının kış mevsiminde de Derbent'e dönme fikri Haurdiç'lerin evinde hâlâ bir tartışma konusu. Senad Bihaç'taki evinin salonunda oturuyor ve kesmeşekerini yine kahvesine daldırıyor. "Derbent, bir numara!" Bosna'ya döndükten hemen kısa bir süre sonra sigara içmeyi bırakmış. Benjamin 1999 Ağustosundan beri sadece üç kez Derbent'e gitmiş, en son üç yıl önce. "Ben orada sadece yıkık evler gördüm." Bihaç'ta hemen hemen her şey yeniden yapılmış. "Derbent'te insanların bakışları çok kederli, gözleri umutsuz bakıyor." Republika Srpska'da durum Müslüman-Hırvat Federasyonu'ndakinden daha kötü. Sadece çok az sayıda Müslüman veya Hırvat Bosna'nın bu Sırp kısmına geri döndü. Senad ara sıra dükkân işini takip etmek için oraya gidiyor: "Genelde kirası gelmiyor."

Berlin'den döndükten 16 yıl sonra Haurdiç'lerin hali vakti yerinde sayılır. Senad eğitim-öğretim dairesinde çalışıyor ve ilçe okullarını denetliyor. Tereza komşu ilçede bir meslek okulunda ders veriyor. Eldar, bu arada 23 yaşına gelmiş, yüksek öğrenim yapıyor ve Benjamin, 29 yaşında, Alman arabalarında bilgisayar tekniğini programlıyor.

Akşam olmuş ve Tereza zengin bir sofraya hazırlamış. Önden kuzu etli koyu bir sebze çorbası, sonra ağır ateşte pişmiş dana, tavuk ve koyun etli bamya, ana yemek olarak da şnitzel ve yanında patates kızartması. Yanında da ev yapımı biber salamurası. Eldar Schnaps getiriyor. Elmadan kendisi kurmuş. Son buluşmamızdan bu yana evi baştan aşağı yenilemişler. Birinci kat, balkonları, pencereleri ve zeminleriyle tamamen yenilenmiş. Dış cephe sıvası yenilenmiş, çatı yeşil kiremitlerle yeniden kaplanmış. "Bu renge bayılırım," diyor Senad, "insanın içini açıyor ve gözleri rahatlatıyor." Evi kısım kısım yenilemişler. Ellerine para geçtikçe Senad malzemeleri almış tüm aileyi toplamış. Kardeşleri ve onların oğullarıyla birlikte tadilat işlerine girmişler. 1999'da ilk geldiklerinde yaşadıkları zemin kat şu sıralar kullanılmıyor.

Senad kadehini kaldırıyor, hepimiz 16 yıl önceki eve dönüşü içiyoruz. Derken başını sallıyor. "Neden şimdi artık sığınmacılar Almanya'da kalabiliyor? Biz entegre olmuştuk. Biz de Avrupalı'yız, benzer kültürlere sahibiz." Eldar cep telefonunu gösteriyor; te-

lefonunun üzerine Bayern Münih çıkartması yapıştırmış. Sonra da eşofmanının fermuarını açıyor ve üzerindeki Bayern tişörtünü gösteriyor. “Ben Berlinli'yim” diyor ağabeyi Benjamin: “Kalbim iki renkte atar, bir tarafı siyah-kırmızı-sarı, diğer tarafı da Bosna renklerinde, Mavi ve Sarı.”

Sonra da ilk zamanlarda Bihaç'ta ne kadar zorlandığından söz ediyor Benjamin. “Herkes benim Bihaçlı olmadığımı biliyordu.” Şehir, iç savaştayken dört yıl süreyle kuşatma altındaydı ve BM özel bölgesiydi. Srebrenitsa'daki gibi bir soykırımın kıyısından güçbela dönmüştü Bihaç. Orada birkaç gün içerisinde 8000'den daha fazla Müslüman erkek sistematik olarak öldürülmüştü. O zamanlar Benjamin'in sınıf arkadaşları ölüm kalım savaşı verirken, babalar, ağabeyler, amcalar, dayılar ve arkadaşlar başka devletlerce kuşatılmış Bihaç'ı savunmaya çalışırken Benjamin güvenli bir şekilde Berlin'de yaşıyordu. “Büyük sorunlarla karşılaştığımı söyleyemem; birkaç can sıkıcı olay diyelim. Bana sanki uzaydan gelmişim gibi baktılar. Ha bir de muhallebi çocuğuymuşum gibi.”

Okul bahçesinde geri dönen sığınmacılar ile burada kalanlar arasında yumruklaşmalar olurmuş. “Ben hep nötr davrandım” diye anlatıyor Benjamin. “Ne zaman bana hakaret edilse, duymazdan geldim.” Şimdi artık kendini Bihaçlı olarak görüyor. Burada liseyi bitirmiş, üniversiteye gitmiş ve bir de sevgilisi var. Berlin'den döndükten 16 yıl sonra Bihaç onun yurdu olmuş. Senad kanepede oturmuş onu dinliyor. Derken oğlunun sözünü kesiyor: “Derbent daha iyi!” diyerek sol göğsüne vuruyor. “Derbent bir numara! Bihaç ise sadece bir rezerv; bir yuva ama yurt değil!” Ve kalbini gösteriyor: “Derbent işte burada!”

Komşular gelir. Kahve, çikolata kremalı turta –pek tabii evde yapılmış– ve yine ev yapımı elma Schnapsı ikram edilir. “En lezzetlisi elmalar” diyor komşulardan ufak tefek olanı. “Bir zamanlar iki metre boyundaydım. Sonra Bocholt'ta çalıştım. Orada insan büzülüp kısalıyor.” Konuk işçiymiş. Herkes gülüyor. Zamanında oturma izninin uzatılmasında hep sorun yaşamışlar Almanya'da. “Şimdi emekliyiz ve süresiz oturma vizemiz var” diye söze giriyor karısı, “ama şimdi de buna ihtiyacımız yok.”

11.

Afrika'dan İtalya'ya

Monasterace Mucizesi

JULIUS MÜLLER-MEININGEN

Hiçlik, bu kış sabahı yemyeşil. Portakal ağaçlarının yoğun sık yaprakları hışırdıyor. Birkaç saniye sonra kara bir kafa belirliyor. Önce bir bere görünüyor, sonra kahverengi bir ceket, eldivenler, en sonunda da Mamadou Diakhate'nin güleç yüzü ortaya çıkıyor. "Ciao, come stai?" diye sesleniyor Senegalli adam. Şimdi birazdan, bir zamanlar Afrika'daki dedesinden duyduğu çok anlamlı o unutulmaz cümleyi sarf edecek: "Eğer bir şeyler ekeceksen, hiçbir şeyin olmadığı yere gitmelisin."

Bu seferki hiçlik Calabria, İtalya'nın güneyinde, çizmenin ucu. Zeytinlikler ile portakal bahçeleri arasından turkuaz mavisi deniz gözüküyor. Fakat bu sakın ve huzurlu Akdeniz manzarası aldatıcı. Calabria aynı zamanda; çorak tepeler, yol kenarında öylece bırakılmış patlak oto lastikleri, mermilerle delik deşik edilmiş tabelalar, oranı yüzde 75'e ulaşmış genç nüfus işsizliği ve buraları bırakıp kuzeye göç etmiş yüz binlerce yerli halk demektir. Ndrangheta, Calabria'nın mafyası, bu bölgeyi tamamen kontrol ediyor. Buradaki birçok kişinin iddiasına göre yoksul halk kesimi mafya babaları tarafından bilinçli olarak yaratılmış. Onlara karşı çıkan, hayatını tehlikeye atmış oluyor. 40 yıl önce Senegal'de doğmuş Diakhate bir yıldan fazladır burada, dağ köyü Monasterace'da yaşıyor. 3400 insanın yaşadığı, sefil bir yer.

Diakhate güçlü, iri yarı, kirli sakallı bir adam. Tarım işiyle uğraştığı, giydiği ikinci el giysilerinden belli. Spor ayakkabısının aslında beyaz olduğunu anlamak oldukça güç. Daikhate'nin neşesi insana pozitif enerji veriyor, ancak kendi hayat öyküsü hakkında konuşmaya başladığında da mutsuzluğu kelimelerine yansıyor. "Sadece normal bir yaşamım olsun istiyorum, başka hiçbir şey" diyor ciddi

bir şekilde. Şu anda 40 yaşında, ancak bir karısı ve çocuklarının olmasını çok istiyor. Gelecekte nerede yaşamak istediği sorusunu yönelttiğimizde işaret parmağıyla toprağı gösteriyor. Buraya yerleşmek istiyormuş, bu küçük Monasterace'ye, Avrupa'nın bu en güney noktasına.

Diakhate aslında Senegal'de şanslı bir gençmiş. Ailesi ve dokuz kardeşi nispeten iyi koşullarda yaşıyormuş. Hem üniversite okuyor hem de bilişimci olarak çalışıyormuş, özellikle de nüfuzlu politikacılara iş yapıyormuş. Bir süre sonra kimlerle çalıştığını anladığında talihi de dönmüş. Patronlarının istediği nahoş işlerin nereye varacağını kavramış. “Berbat şeylerin çoğunu duyduğum ve anladığım için beni öldürmek istediler” diyor. Bunun üzerine 2013 yılında oradan kaçmış. Lizbon ve Milano üzerinden Norveç'e varmış. Orada yetkililer onu tekrar İtalya'ya göndermişler. Şimdi burada, Monasterace'de, aslında bilgisayarçı olarak çalışabilecekken portakal topluyor ve “Burada kalmak istiyorum” diyor. Diakhate Calabria'daki sorunları biliyor ama bu zorlu hayat koşullarını kendisi için bir şans olarak görüyor.

Diakhate'nin burada kalmak istemesinin sebebi, çölde yeşermiş küçücük bir filiz benzeri bir gelişmeyle ilişkili. Burada, İtalya'nın bu hiçlik bölgesinde, Magna Graecia kalıntılarının üzerinde hem sığınmacılar hem de yerli halk için bir gelecek kurulabilir. Sığınmacıların buraya yerleşmesi, ki planlanan da bu, Calabria'da kan kaybına son verebilir. Bu bölgede bugün iki milyon Calabrialı yaşıyor; 370.000'i dünyanın dört bir tarafına göç etmiş; İtalya'nın kuzeyinde iş arayan ve bu yüzden köyünü ve şehrini terk etmiş on binlercesi de bunun cabası. Sığınmacılar bu demografik boşluğu daimi olarak doldurabilecek mi? Bunu yaparken kendi hayatlarının temelini atabilecekler mi? Böylece de İtalya'nın bu fakirhanesine bir gelecek vaat edebilecekler mi?

SICAK KARŞILAMALAR KÖYÜ

Bu anlamda işte tam da Calabria'nın en az gelişmiş bölgelerinden biri olan Locride yöresinde, çizmenin tam ucundaki bir köy, bu hareketin öncülüğünü yapıyor denebilir. Riace, Monasterace'nin

birkaç kilometre güneyinde yer alıyor. Köy yolunun, çorak tepelerden denize olan mesafesi yedi kilometre. Köyün girişinde duran mavi bir tabelada “Paese dell'accoglienza” yazılı – bir bakıma “Sıcak Karşılamların Köyü” anlamına geliyor. Pazar yerindeki barın önünde, kuşkucu biçimde ve güneşe karşı gözlerini kırptırarak, her yeni geleni baştan aşağı süzen beş yaşlı adam oturuyor. Sığınmacılara alışkınlar.

Kürt sığınmacıları taşıyan bir bot aşağıdaki sahile sürüklenildiğinde 1998 yılıydı. Bu küçük dağ köyünde birçok ev boş duruyordu. Vaktiyle kuzeye göç etmiş yerlilerin boşalttığı bu evler geçici bir süre için sığınmacılara barınak oldu. Belediye başkanı Domenico Lucano aslında bu boş duran evleri turistlere yönelik tatil evi olarak düzenlemek istiyordu ama sığınmacıların buraya gelmesiyle bu zeki adamın aklına yepyeni, devrim niteliğinde bir fikir geldi: Dünyanın unuttuğu, sefil ve çöplük haline gelmiş Riace sığınmacılara yeni bir yurt olacak, böylece de köy yeniden hayat kazanacaktı. Ve Lucano'nun planı işlemiş, en azından kısmen.

Yöre insanları bölgelerinin tarihi ve antik Yunan kolonileri hakkında konuşmaktan hoşlanırlar. 1972'de Riace'nin baktığı denizde, bugün dünyaca bilinen, MÖ 5. yüzyıla ait iki antik Yunan bronz heykel bulunmuş. Calabria'da yabancılar hep varmış – onlara potansiyel gözıyla bakılır. Bugüne kadar da bu böyle olagelmiş. 20 milletten, Somali, Etiyopya, Afganistan, Bangladeş ve başka ülkelerden 400'e yakın sığınmacı yaşıyor Riace'de. Köy meydanında, üzerinde Riace'nin gökkuşağı renkleriyle boyandığı bir tabelada tüm bu ülkelerin adlarını okumak mümkün. Evet, güney İtalya'da çokkültürlülük.

Lucano, belki yaklaşık 20 yıldan beri sığınmacıları köye alma işini sistemik hale getirmiş. Köy halkı kuşkusuz bundan fayda sağlıyor, kısmen de sığınmacılar. Uluslararası medya “Riace Modeli”ne hayran; Alman yönetmen Wim Wenders bu köy ve halkından “mucize” diye söz ettiği bir kısa film çekmiş. Uzaktan denizin görülebildiği ana meydan allanıp pullanmış. Kaldırımın parke taşları yeni ve özenle döşenmiş, parmaklıklar tam anlamıyla bakımlı, sokak lambaları çalışır halde – tüm bunlar Calabria için hiç de normal sayılabilecek şeyler değil. Birkaç adım ötede eski köy merkezine gidildiğinde, oradaki görüntü biraz daha dağınık. Titizlikle elden

geçirilmiş binaların yanında mezbelelik sayılabilecek yapılar da var. Bazı avlu ve sokak kapıları daha yeni elden geçirilmiş, kimi çerçeveler, tek tük kırık camları da olsa kendi içinde modern. Yine de İtalya'nın güneyindeki diğer köylerle karşılaştırıldığında Riace'nin durumu gayet iyi.

Daha öğleden önce. Afrikalı bir anne yürüyerek üç çocuğunu anaokuluna götürüyor. En küçüğünü de sırtına bağlamış. Bangladeşli iki adam barın yanındaki otobüs durağında duruyor. İtalya'nın bu güney kesiminde daimi olarak kalmak isteyip istemedikleri sorusu üzerine: “Kuzeye gitmek istiyoruz” diye yanıt veriyorlar. Riace'deki birçok evin önünde küçük ahşap çöp kutuları konulmuş. Belediye başkanı Riace'de çöplerin ayrılması işini yerleştirmiş – bu anlayış 2016 yılı için bile gerçek bir kazanım Calabria için. Turistlerin kimi zaman yollarını şaşırdığı yaz aylarında çöpler, kartpostallara yaraşır biçimde, eşeklerle toplanıp çöp alanına naklediliyor; kış aylarında ise bunu küçük bir traktör yapıyor. Ama şimdi görülüyor ki, çöp ayırma işine bir süreliğine sanki ara verilmiş – ahşap hazneler dağılmış.

Üzerine mavi önlük giymiş ve yeşil eldiven takmış Nijeryalı genç bir kadın, içinde süpürge, faras ve çöp küreği bulunan bir el arabasını eski köy merkezinin dar sokaklarında sürüyor. Bir duvara yaslanıp küçük bir mola veriyor, sabah güneşinde. Dayandığı duvarın üstündeki yazılarda bazı ülke adları görülüyor: Eritre, Etiyopya, Afganistan, Somali – sığınmacıların geldiği ülkeler. Adların hepsi bulutların üzerinde süzülüyor, hemen altına da “Bu bulutlar acaba nereye gidiyor?” diye yazılmış. İşte, Riace için sorulması gereken asıl soru da bu: Buranın geleceği, sığınmacıların geleceği burada olacağı için mi var? Yoksa, az çok dünyaca meşhur bu dağ köyü daha ziyade, sığınmacılar sayesinde alınan devlet sübvansiyonuyla iyi pazarlanmış bir geçiş istasyonu mu?

Sokakları süpüren kadın sağ ayağıyla kulaklığından gelen müziğe tempo tutuyor. Hemen yanında Fsaha Gebrihiwet duruyor, 24 yaşında Eritre'den gelmiş. Adamın bulunduğu yerin üstünde ahşap bir kemer üzerine kazınmış “Villaggio globale” (dünya köyü) yazısı var. Bu ibareyi tamamen kendine özgü kılmış Riace. Gebrihiwet altı aydır burada. Libya'dan deniz yoluyla buraya gelmiş ve asıl hedefi Almanya imiş. Fakat İtalyan polisi parmak izini aldığından, Dublin

Sözleşmesi uyarınca ilk giriş yaptığı AB devletinde yani İtalya'da kalmak zorunda. Gebrihiwet boş boş bakıyor. Belli ki kaçış onu bir hayli sarsmış. “Peki, ne olacak şimdi?” sorusu üzerine genç adam omuz silkiyor ve: “Büyük kentlerde hayat daha zor. İşim olduğu sürece Riace’de kalırım” diye yanıt veriyor. Şimdilik burada bir işi var Gebrihiwet’in.

Riace’deki beş proje atölyesinin birinde, 26 yaşındaki genç İtalyan Antonio Mieli ile birlikte çalışıyor Gebrihiwet. Bunlardan biri cam imalat atölyesi, ikincisi dikiş atölyesi, diğeri seramik atölyesi, bir diğeri Üçüncü Dünya dükkânı ve bir de marangozhane. İşte Mieli ve Gebrihiwet birlikte bu marangozhanede zanaatlarını yapıyor ama bu sabah elleri kolları bağlı oturuyorlar. Satışa sunmak üzere, ağaçtan küçük etnik figürleri oydukları kıl testere bozulmuş. Bazen de sığınmacıların yaşadığı evlerde kapı, sandalye veya pencere tamir edilmesi gerektiğinde çağırılıyorlar.

Antonio Mieli daha önce Torino ve Parma’da şansını denemiş. Münih’e de gitmiş iş aramaya ama bir şey bulamamış. Bunun üzerine tekrar Calabria’ya geri dönmüş ve sığınmacıların buraya gelmeleriyle birlikte hayata geçmiş istihdam yaratma programlarından faydalaniyor. Diğer tüm projeler gibi atölyedeki işleri de İtalyan devleti ödüyor. Ayda 700 avro alıyor her iki eğitimsiz marangoz, yaptıkları iş için. Eğer Gebrihiwet’in şansı yaver giderse altı ay olarak öngörülmüş iş sözleşmesi bir kereliğine daha uzatılabilecek. Yoksa başka iş aramak zorunda.

“TÜM BUNLARI DOMENİCO YAPIYOR”

“Belediye başkanı köye yeniden hayat verdi” diyor Antonio Mieli. “Riace’nin tarihini değiştirdi.” Ayrıca ona bu işi Domenico Lucano’nun bulduğunu da anlatıyor genç adam. Mieli’nin babası belediye meclisinde. Hal böyle olunca da insanlar birbirini gözetiyor. Mieli, sığınmacılar projelerini koordine eden belediye başkanının, Riace’deki tüm bu kooperatif ve derneklerle bizzat ilgilendiğini söylüyor. “Tüm bunları Domenico yapıyor” diye anlatıyor Mieli. Belediye başkanı Lucano köyde her yerde her zaman hazır ama asla ulaşamaz. Ne var ki, kendi yarattığı eserler sanki onu artık biraz

rahatsız etmeye başlamış ki, gazeteci olarak karşısına çıktığınızda hemen boğuk sesiyle şiveli ses tonunu yumuşatarak, Riace'nin hikâyesini binlerce kez anlattığını, bir kez daha anlatmayacağını söylüyor. “Riace özgür bir köy. İstedığınız gibi hareket edebilirsiniz” diyerek çekip gidiyor. Riace'deki en büyük kooperatif çalışanları da aynı kabalığı gösteriyor – sığınmacı projelerini koordine eden “Città Futura” kooperatifi. Telefonda, sığınmacılar kabul sisteminin nasıl çalıştığını öğrenmek istediğinizde karşı taraf hemen telefonu yüzünüze kapatıyor. Köy girişindeki “sıcak karşılama” sözü, herkes için geçerli değil anlaşılan.

Ama kesin olan şu ki, bir zamanlar Lotta Continua grubunun solcu teröristlerine sempati duyan belediye başkanı sığınmacıları köye kabul etme projesinin, bilhassa güney İtalya'daki terk edilmiş köyler için ekonomik bir fırsat olabileceğini anlamış. Riace şu sıralar 400 civarında sığınmacı barındırıyor. Bu amaçla devlet köye, sığınmacı başına günlük 35 avro, reşit olmayan sığınmacılar için de 80 avro ödüyor. Böylece yılda yaklaşık beş milyon avro yerel idarenin kasasına girmiş oluyor. 3400 nüfuslu bir köy için bu miktar, mütemadiyen sayısal loto kazanmak gibi bir şey. Belediye başkanı Lucano'nun yönetimindeki bu mahalle, devletten aldığı parayı, yine aynı belediye başkanı tarafından yürütülen kooperatiflere aktarmakla yükümlü, ki bunlar sığınmacı projelerini, yani atölyeleri, koordine edebilsin. Antonio Mieli'nin kooperatifle bir yıllık iş sözleşmesi var; Gibrihiwet'in ise altı ayla sınırlandırılmış geçici iş sözleşmesi. Yerli ve sığınmacı, her ikisinin de geçimi bir süreliğine sağlanmış.

İtalya'nın köy ve beldelerinde bu türden toplam 21.000 kısa vadeli entegrasyon yeri mevcut – bunlar SPRAR* kısaltmasıyla bilinir. İtalya devleti ve BM bölgesel yerleştirmeler için 250 milyon avronun üzerinde para tahsis ediyor, katbekat fazlasını da diğer sığınmacı kabul ediş biçimlerine. Ama en azından, köy ve beldelerdeki “geçici barındırma” modeli, neredeyse 5000 kişinin daracak bir alanda geleceğe dair hiçbir umudu olmadan yaşadığı ve iltica talebinin onaylanmasını beklediği 14 “ilk kabul kampındaki” umutsuzca kalış şekline çok farklı. Ama bu fazlasıyla insancıl barındırma modelinin de belli sınırları var. Altı aylık oturma ve

* SPRAR: Protection System for Refugees and Asylum Seekers (ç. n.).

çalışma projesi tamamlanır tamamlanmaz buraya gelmiş göçmenlerin gelecek umudu da yine yok olmaya başlıyor. Çoğu, çalışma süresini doldurduktan sonra ülkenin kuzeyine yöneliyor. Kimisi Roma ve Milano gibi büyük kentlerde memleketlisiyle irtibat kurmaya çalışıyor; kimisi de örneğin Almanya'ya gitmeyi başarıyor.

Roawda Sheik beş aydır Riace'deki entegrasyon projelerinin birinde çalışıyor. 38 yaşındaki Somalili kadın başına açık renk bir başörtüsü bağlamış, üzerinde de Somali bayrağının ve adının işlendiği bir önlük var. Cam imalat atölyesinde karşıdaki dükkânda satılmak üzere bakırdan biblo ağaçlar yapıyor kadın. Sheik'in altı çocuğu var. Bunlardan beşi, savaştan kaçtıktan sonra ailenin yaşadığı Libya'da doğmuş, en küçüğü ise İtalya'da. O zamanlar beş çocukla, en küçüğü daha iki aylıkken, Akdeniz üzerinden buraya gelişlerini hiç unutamıyor Sheik. O kalabalık insan yığını arasında bebeğinin nefes alamayıp boğulduğunu sanmış kadın. Bunları anlatırken gözyaşlarıyla savaşıyor Sheik. Sonra bakışlarını yukarı kaldırıyor ve ailesi hayatta kaldığı için Allah'a şükrediyor. Sheik, Riace'de çok kalmak istiyor ama geleceğin ne getireceğini de kestiremiyor.

Roawda Sheik'in yanında Irene Lipari oturuyor, 31 yaşında, oranın yerlisi. "Biz kardeşiz" diyor Lipari ve arkadaşını kolundan tutuyor. Lipari Sheik'e İtalyanca öğretiyor, Somalili de İtalyan kadına Arapça. Öyle görünüyor ki, atölyede bir simbiyoz yaratılmış. Lipari renkli cam parçacıklarını bir araya getirerek heykelcikler ve küllükler yapıyor; ama kendisi aslen kimya teknikerliği okumuş. Bir süre garsonluk yaptıktan sonra belediye başkanı ona bu işi bulmuş ve ona cam işçiliğini öğretmek için bir öğretmen tutmuş. "Buranın patronu belediye başkanı; her şeyle o ilgilenir" diye anlatıyor genç kadın. Roawda Sheik de tek dileğinin ailesinin huzur içinde yaşaması olduğunu söylüyor. Çocukları Riace'ye yakın bir okula gidiyormuş, kocası da köyde çevirmenlik yapıyormuş. "En önemlisi çalışıyor, olmak" diyor Sheik. "Kalıcı bir işimiz olursa burada kalırız."

Sonuçta her şey iş ve uzun vadeli gelecek umuduyla ilişkili. Belediye başkanı Lucano'nun zekice tasarladığı sistem devlet sübvansiyonuyla ya ayakta duracak ya da çökecek. Bu model ile Riace sadece gazetelere manşet olmakla kalmamış, Calabria'ya da kayda değer bir kalkınma sağlamış. Göçmenler de bundan kuşkusuz

yararlanıyor ama kalıcı bir entegrasyondan söz etmek şimdilik mümkün değil. Gerçi bu yönde adımların atılmaya çalışıldığı bir belde de var Calabria'da – Riace'nin yaklaşık on kilometre kuzeyinde bulunan Monasterace köyü.

UZUN VADELİ BİR GELECEK UMUDU

Goel isimli bir kooperatifin üyeleri, gerek Monasterace gerekse çevredeki diğer köylerde, Calabria'daki yokluk ekonomisinden kurtulmanın yollarını arıyor. Goel, aile bireylerini kölelikten kurtaran akrabayı tanımlayan sözcüğün İbranicesi. Aktivistler işte bu şekilde memleketlilerini, onların ümüğünü sikan umutsuzluktan, akraba kayırcılığından ve mafyadan kurtarmaya çalışıyor. “Gerçek bir gelir olmaz ve model ekonomik anlamda kendini taşıyamazsa göçmenler eninde sonunda başka yerlere gider” diyor Goel'ün başkanı Vincenzo Linarello. “Ama bizim istediğimiz, onların burada kalması.” Goel birçok değişik cesur proje geliştirmiş; yokluktan sıyrılmayı da yepyeni bir kombinasyonla başarmayı planlıyor: Biyolojik tarım ve sığınmacıların entegrasyonu. Bu proje, koşulların ne kadar berbat olduğu düşünüldüğünde insana absürd gibi gelse de, göçmenlere Calabria'da uzun vadeli bir “gelecek umudu” kazandırma girişimi olarak yine de ilk meyvelerini veriyor.

Senegalli Mamadou Diakhate bu hedefe oldukça yaklaşmış. Bir yılı aşkın süre önce Calabria'ya geldiğinde önce Monasterace'nin hemen dışında küçük bir sığınma yurdunda yaşamış. Monasterace, Riace gibi çok sayıda sığınmacıyı barındırmaya çalışan bir yer değil. Sadece 20 ila 30 genç erkek yurda yerleştirilmiş, en fazla on on iki kişi de eski köy merkezinde evlerde yaşıyor. Nemli eski duvarlarıyla heybetli bir biçimde İyonyalıların denizine bakan bir tepenin üzerine taçlandırılmış köy. Ne var ki kış mevsiminde tıpkı çevredeki diğer yerler gibi ıpıssız Monasterace. Sadece ağustos ayında, başka yerlere göç etmiş İtalyanlar tatil için evlerine döndüklerinde köy tekrar canlanıyor. Bugün burada daha çok yaşlılar oturuyor – ve de sığınmacılar.

Sığınmacılar yurdunda dil kursları da veriliyor. Diakhate İtalyancayı orada öğrenmiş. Şimdi de üç genç Bangladeşli'yle birlikte,

basit iki katlı bir evde oturuyor. Bu ev, Monasterace'deki sığınmacılar projesi tarafından Diakhate'ye tahsis edilmiş. Genç adamların yaşayışlarını gören yaşlı İtalyan kadınları da onlara yardım teklifinde bulunmuş. Evlerine gelip çamaşırların yıkanmasında yardımcı olmuşlar, giysileri nasıl derli toplu tutacaklarını göstermişler. Böylece de aralarında bir bağ kurulmuş. "Sinyoralardan biri bizi iki üç günde bir pasta yemeye davet eder" diye anlatıyor Diakhate. Bu arada İtalyancayı da artık su gibi konuşuyor. Ama her şeyden önemlisi: Diakhate'nin bir işi ve gelecek umudu var. Birkaç aydır da A'Lantern'a'da çalışıyor, Goel kooperatifinin bünyesinde bulunan bir tarım işletmesinde. Bir hiçliği ve miras kalmış 67 dönüm araziye örnek bir uygulamaya dönüştürmüş Fiorenza ailesi. Aile, organik tarımla zeytin, limon, bergamot ve kırmızı biber yetiştiriyor; çiftlik turizmi yaparak da turistleri ve okul sınıflarını ağırlıyor. En önemlisi de, sığınmacıları adil ve insancıl koşullarla çalıştırıyor. "Daha önce bu çevrede böyle bir şey yoktu. Belki de bu yüzden insanlar bizden rahatsız oluyor" diye tahmin yürütüyor Mariella Fiorenza.

Son yedi yılda yedi suikast girişimine maruz kalmış aile. 2009 yılının Ağustos ayında zeytinliklerinin bir kısmı yanmış, hemen bir sonraki yıl çakmağı ile birlikte patlatılmaya hazır bir Molotof kokteyl bulunmuş konuk evinin önünde – yanlış anlaşılamayacak kadar açık ve net bir uyarı. Sulama tesisatına zarar verilmiş, iki küçük alan daha kundaklanmış, son olarak da Ekim ayında alet deposu, içindeki traktörle birlikte komple yanmış. "Yörenin mafya babasına gidip korunma istemen için seni zorluyorlar aslında. Ama bunu bir kere yaparsan onlardan asla kurtulamazsın" diye açıklıyor Mariella Fiorenza. Mafya üyeleri 2012'nin Ocak ayında boş duran ana binayı ateşe verip beraberinde iki tatil evini ve çatıyı tutuşturduklarında A'Lantern'a Goel kooperatifine katılmış. Anti-mafya konsorsiyumuna üye olan bugün yaklaşık 30 tarım işletmesi var. Hepsi de biyolojik tarımla uğraşiyor. Çoğunda da sığınmacılar çalışıyor.

Portakal ağaçlarının yanındaki yol kenarında göz kamaştırıcı meyvelerle dolu 350 kasa sıralanmış. Diakhate Bangladeşli iki sığınmacı meslektaşıyla birlikte toplamış hepsini. Şimdi de, gün ağarır ağarmaz, gelen kamyonu yüklüyor üçü tüm bu portakal sandıklarını. Bu sahneler, İtalyan televizyonu haberlerinden aşına olduğumuz görüntüler: Boğaz tokluğuna çalışan ve genelde Ndrangheta'nın

kontrolündeki tarım işletmeleri tarafından sömürülen Afrikalı sezon işçileri. Evet, 70 kilometre uzaklıktaki Rosarno köyünde sırf bu nedenle beş yıl önce bir ayaklanma çıkmıştı. Saat başına üç avro alır orada hasat işlerinde çalışanlar, kaçak işçi olarak. Buna karşı Diakhate hayatından memnun. “Avrupa’da bir iş sözleşmem olacağını hiç düşünemezdim” diyor. “Monasterace’deki insanlar bana çok yardım etti; burada gayet iyiyim.”

40 yaşındaki Senegalli’nin durumunda iyileştirilmesi gereken yönler kuşkusuz var. Fakat üç yıl önce Afrika’dan İtalya’ya gelip, oradan Norveç’e uzanıp ve tekrar İtalya’nın güneyine geri gönderildiğinde düzenli bir işi ve belli ölçülerde özgür olabileceğini tahmin dahi edemezdi. Goel konsorsiyumunun seçkin müşterileri, yani biyo-süpermarketler, hiç işlem görmeden tamamen doğal yetiştirilmiş meyveler için kilo başına 40 cent ödüyor. Toptancılar ise en fazla beş cent. Calabria’da Goel’den daha fazla ödeyen kimse yok. Kaçak işçi çalıştıranlara da meydan okuyor Goel. Diakhate’nin beraberindeki iki işçi arkadaşı yasalara uygun olarak gündelik işçi statüsünde çalışır. Diakhate ise Monasterace’de, kalifiyesiz işçi olarak A’Lantern’a da aylık yaklaşık 700 avro karşılığı yıllık iş sözleşmesine sahip ilk kabul projesi sığınmacısıdır. Bu miktar çok fazla olmasa da en azından genelde insani olmayan koşullarda Calabria’da sömürülen gündelik işçilerin yevmiyelerinden daha fazladır.

Diakhate’nin iş sözleşmesi haftada 40 saat çalışma süresiyle sınırlı – hafta sonu tatil, çalışmıyor. Monasterace sığınmacılar projesindeki insanların yardımıyla ehliyet almış, şimdi de traktör kullanmayı öğreniyor. “Tarım işinde kalmak istiyorum” diyor Diakhate “çünkü tarımsal ürünlere her zaman gereksinim olacak.” Maaşının bir kısmını Senegal’deki ailesine gönderiyor. Şu anda oraya geri dönmeye hiç niyeti yok.

Her türlü engellemelere karşı Diakhate ve yeni işverenlerinin öyküsü mutlu sona erişebilecekmiş gibi gözüküyor. A’Lantern’a’nın çiftlik kâhıyası kısa bir zaman önce emekliye ayrılmış, muhtemelen bu işi yakında Diakhate üstlenecek. Bu durumda diğer sığınmacılara yardım edebilirim diye düşünüyor – böylece onlar da onun izlediği yoldan yürüebilir. Ne demişti Senegal’de dedesi bir zamanlar? “Bir şeyler ekmek istiyorsan, hiçbir şeyin olmadığı yere gitmelisin.”

Suç İşleyen mi Yoksa Kaçmaya Çalışana Yardım Eden mi?

Bir kaptan karada oturuyor artık. Ridda Issa, Libya Mısırata'daki sahil güvenlik komutanı, limandaki kontrol noktasını kapatmış. Parasal nedenlerden ötürü olduğunu söylüyor, kendini bir bakıma affettirerek. Şimdi, bir zamanların zengin sanayi kentinin ordu karargâhında oturuyor ve bekliyor. Yapacak fazla bir şeyi yok, çünkü devriyeler de artık buraya yerleştirilmiş. “Neredeyse hiç paramız yok, destek de alamıyoruz” diyor Issa. “Gemilerimiz kullanılamayacak kadar eski.”

Bir basın toplantısında Libyalı bir gazeteci Issa'ya, sahilin neden daha iyi korunamadığını sormuş. “Ona dedim ki: Bu bizden kaynaklanmıyor. Gerekli teçhizatımız yok.” Issa'nın birliklerinin kontrol etmesi gereken deniz sınırı çok uzun. Mısırata'dan neredeyse Tunus sınırına kadar uzanıyor, 1300 kilometreden daha fazla. Buna karşılık İtalya'ya bağlı Lampedusa Adası sadece 400 kilometre uzaklıkta. Bir keresinde Trablus'taki meslektaşlarından sığınmacılarla dolu bir botun adaya doğru gittiği yönünde haber almış. Fakat o zaman da yapacak fazla bir şeyi yokmuş.

Oysaki Avrupa Birliği tam da buna engel olabilmesini isterdi. Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanı Gerd Mül-ler 2016'nın Nisanı'nda yüz bin ila iki yüz bin arası Afrikalı'nın, İtalya'ya geçmek üzere Libya'da beklediğini ileri sürmüştü. Kaçakçı çetelerinin “tam anlamıyla faaliyette” olduğunu söylemişti. Yunanistan'dan geldiği gibi yeni bir sığınmacı akınının önüne geçmek için, botların üzerine havadan bomba atmayı bile aklından geçirmişti BM bir an. Böyle cengâver oyunlarını belki haklı gösterebilecek bu açıklama aslında doğrudan suç işleyen kaçakçı çetelere yöneliktir. Peki, kimdir bu çetelerin arkasındakiler?

“Anasının gözü profesyonellerdir” diyor Andrea Di Nicola, Trento Üniversitesi'nden kriminoloji profesörü. Göçmen kaçakçılarının,

organize suçlular olduğunu ve tıpkı serbest piyasa ekonomisindeki gibi birbirleriyle işbirliği yaptıklarını söylüyor. “Aralarında irili ufaklı, orta ölçekli ve çokuluslu şirketler var. Hepsi, muazzam bir iletişim örgüsü içinde çalışan acımasız zalim işadamları. Ve hepsinin dünyanın en ücra köşelerinde simsarları var. Aralarında inanılmaz bir iletişim ağı kurulmuş ve kendilerine özgü güçlü iş yapma anlayışları var.” Issa ve filosu acilen ihtiyaç duyduğu yeni gemileri temin edemezken göçmen kaçakçıları sürekli, yasadışı göçmenleri Avrupa’ya sokmanın en yeni özellikle de en kârlı olanaklarına yatırım yapıyor. “Göçmen kaçakçıları ortak çalışıyor ve çok çevikler. Buna karşın BM’nin 28 ülkesi ağırkanlı, birbirine güvenmiyor ve ulusal egolarının tutsağı” diyor Di Nicola.

Sığınmacıları Akdeniz üzerinden Avrupa’ya getiren tıka basa dolu botların içinde ona göre sadece küçük balıklar oturuyor. “Binlercesini tutuklayabilirsiniz, yine de hiçbir şey değişmez – tıpkı uyuşturucu satıcılarında olduğu gibi. Önemli olan bu örgüyü bir arada tutan kişilere ulaşmaktır.” Onlardan biri, “El Douly” lakaplı, Afrika’dan Avrupa’ya giden kaçış rotası etaplarından birini kontrol eden adam. El Douly Mısırlı ve ilk Körfez Savaşı’nda Irak’ta savaşmış. Orada asker kaçaklarını gizli gizli sınır dışına kaçırarak bir adamla tanışmış. Onun yanında işi öğrenmiş – oldukça da çabuk. Di Nicola ona, şebekesinin büyüklüğünü ve onun bu işin vaftiz babası olup olmadığını sorduğunda El Douly gülmüş ve “Sizlerin bu konuda zerre kadar fikriniz bile yok” demiş. “Biz burada mafya değiliz. Biz ortaklaşa çalışıyoruz ve birbirimize güveniyoruz.” El Douly’nin simsarları, yani sığınmacılarla iletişim kuranlar, özellikle Mısır’ın güneyine konuşlanmış. Orada, Sudan sınırında, sığınmacıları diğer şebekelerden teslim alıp Libya sınırından geçiriyorlar. Libya’ya vardıklarında da başka bir çete, kaçakları devralıyor ve her seferinde yeniden para isteniyor. Ödeme yapamayan ise bir sonraki etabı çalışarak elde etmek zorunda.

LİBYA’DA YAŞAMAK

Sudan’dan Mısır’a gelmiş Halid Muhammed gibi günlük yevmiyeyle çalışanlar en iyi koşulda ayda 400 avro kazanıyor. Başka 19

memleketlisiyle birlikte kentin dışında dört küçük odalı bir yerde yaşıyor Muhammed. Birkaç yatak ve yer döşekleriyle odalar tıka basa dolu – aralarda adım atacak yer bile yok neredeyse. Değiştirmek üzere giysiler duvarda çivilerde asılı. Daha fazlası da yok zaten burada oturanların. Çalışmadıklarında veya uyumadıklarında televizyon izliyorlar, eski tüplü bir cihaz var. Oluklu sac ile küçük bir bölme ibadet yeri olarak ayrılmış, uyduruk bir mutfak, ayrıca bir tüplü ocak ve iki tenceresi olan bir köşe daha var. Yerde: Soğan kabukları ve yeşil biber sapları.

“Avrupa’ya ulaşmak çok zor” diyor Halid Muhammed. “Ben sadece Libya’da para kazanmak istiyorum.” Muhammed ve ev arkadaşları kazandıklarının yarısını ailelerine, Libya’ya kaçmalarına neden olan batı Sudan’ın kriz kenti Darfur’a gönderiyor. Kalanını harcıyorlar, birazını da biriktiriyorlar.

Ne var ki sığınma evinde yaşayan Sudanlıların Libya’da kalmak istedikleri yönündeki ifadeleri pek doğru değil sanki. Sohbet uzadıkça sakinler içlerini açmaya başlıyor. “Libya’da kalmak isterdik” diye söze başlıyor aralarından Mübarek Aden Muhammed sonunda, “Fakat bir ay önce Libyalı gençlerden bir çete bize burada saldırdı. Üzerimizdeki her şeyi, paramızı, cep telefonlarımızı çaldı.” O günden beri kendini burada artık güvende hissetmediğini itiraf ediyor Mübarek. “Güvenlik durumu daha iyi olsa ve kaos sona erse Avrupa’ya gitmek için hiçbir neden olmazdı. Bir zamanlar Libya’da kendimiz ve ailemiz için iyi paralar kazanmıştık.” Özellikle de diktatör Kaddafi döneminin sürdüğü 2011 yılına kadar Libya yabancı işçiler için çok çekici bir ülkeydi; bilhassa da petrol kaynaklarından ötürü ülke zengin olduğu için.

Uçakla Mısırata’ya inerken –tabii Libya uçağı ile, Avrupa uçak şirketleri artık uzun zamandır Libya’ya uçmaya cesaret edemiyor– cadde aydınlatmaları gözüküyor, aralıklı ve dağınık, Avrupa’dakilere hiç benzemiyor. Ama en azından cadde aydınlatmaları var. Libya’daki iktidar çekişmelerinin mütemadiyen birbirine rakip üç parti arasında geçmiş ve bugün bazı bölgelerin IŞİD’in kontrolünde olmasına rağmen Mısırata’da hep şaşırtıcı bir normallik hüküm sürüyor. Havaalanındaki memurlar titizlikle pasaportları kontrol ediyor, vize pulunu yapıştırıyor. Devasa bir süpermarkette Türkiye, körfez devletleri ve Avrupa’dan gelen ürünler satılıyor. Sadece

fiyatlar yükselmiş, çünkü Libya dinarı fazlasıyla değer kaybetmiş. Anlık görüntüler bunlar – her an yine değişebilir, zira Libya'daki durum çok istikrarsız, her an ani dalgalanmalar olabiliyor. Bu anlamda, Sudanlı sığınmacıların farklı şartlarda burada kalmak istiyor olmaları da inandırıcı.

Ama şimdiki koşullarda kendilerini insan tacirlerine teslim etmeye hazırlar. Fiyatı öğrenmişler bile. 3000 Libya dinarı, yani topu topu iki aylık kazançla karşı tarafa geçebilecekler. Ama bu kaçakçı şebekenin arkasında kimin olduğu konusunda hiçbir fikirleri yok – ne Muhammed'in ne de diğerlerinin. Zaten bilmek de istemiyorlar. Önemli olan kaçakçıların sözlerini tutması ve onları güvenli bir şekilde Avrupa'ya götürmesi. Sınırların kapalı ve Akdeniz'in kontrol altında tutuluyor olması nedeniyle onlarsız bu yolculuğu başaramayacaklarından eminler. Kendilerini kaçakçıların ellerine teslim eden hemen hemen tüm sığınmacıların, onların aslında suç işleyen çeteler olduğunu bildiğini söylüyor kriminolog Di Nicola. Yine de bu kaçakçılar onlar için aynı zamanda umut ışığı saçan insanlardır: “Bir sığınmacıyı hatırlıyorum da, şöyle demişti: ‘Beni götüren kaçakçı iyi bir insan. Elimdeki tek şansım, o. Yurdunda kalırsam öldürüleceğim. Ama ben yaşamak istiyorum.’”

YARDIM EDEN Mİ YOKSA SUÇ İŞLEYEN Mİ?

Göçmen kaçakçıları hep yasadışı iş yapanlar olarak damgalanmamıştır. Nazi Almanyası'nda takibata uğramışların kaçmasına yardım eden birçok kişi, Nazi diktatörlüğü sona erdiğinde, insanca davranışları için taltif edilmişti. Bu bugün bize haklı olarak doğal gelmektedir. Ama sınır ötesi İsviçre'ye baktığımızda kaçmaya yardım etmenin İkinci Dünya Savaşı'ndan uzun bir süre sonra da hâlâ tartışmalı olduğunu görüyoruz. St. Gallenli polis kumandanı Paul Grüninger mesela, otuzlu yılların başında Almanya'dan gelen sığınmacılara dur diyen İsviçre uygulamalarına karşı çıkmış, talimatlara uymayarak sığınmacılar yararına yasaları çiğnemişti. Böylece yüzlerce insanın hayatını kurtarmıştı. İsrail'de Yad Vashem anıt müzesinde bulunan “Milletler İçinde Adil Kişiler” listesinde Paul Grüninger “sınır bariyerini açan polis” diye anılır.

Buna karşın St. Gallen hükümeti, yaptığı görev ihlalleri nedeniyle 1939'da Grüninger'in işine son verdi, 1940'ta da makamını kötüye kullandığı ve belgelerde tahrifat yaptığı gerekçesiyle cezalandırdı. Yaşadığı süre boyunca da itibarını geri alamadı. Grüninger suçlu olarak kaldı, sabıkaları yüzünden işsiz kaldı, 1972'de ölünceye dek yoksulluk içinde yaşadı. Ve buna rağmen, "Her zaman aynı şeyi yine yapardım" dediğini söyler kızı. Ancak 1995'te, yaşasaydı 104 yaşında olacaktı, temyiz mahkemesinde tüm suçlardan beraat etti. Almanya'dan kaçanlara yardım etmiş diğer İsviçrelilerin durumu da daha iyi değildi. Savaş sırasında onlar, ülkenin olası bir Alman işgaline göz yummakla suçlandılar. Savaştan sonra ise kimse, savaşta tarafsız kalmış suni İsviçre imajını zedelemek istemedi.

Yardım ettiklerinden hiç para almamıştı Grüninger. Buna karşılık kaçanlara yardım ederken oldukça yüklü paralar tahsil etmiş olanlar da vardı – tıpkı El Douly ve "simsarlarının" bugün yaptığı gibi. Doğu Almanya'dakiler de, Batı'ya kaçmalarına yardım eden ve bu nedenle Batı'da kahraman olarak anılanlara yüksek meblağlar ödemek zorundaydı – üstelik Batı Alman parasıyla. Doğu Alman vatandaşlarının sahte pasaportlarla Doğu Avrupa ülkeleri üzerinden uçakla özgürlüklerine uçmalarını sağlamış Horst Müller, 2007 yılında *Spiegel* dergisine rakamlar vererek, kaçış maliyetinin 8000 Alman markı olduğunu açıklamıştı – bu miktar Doğu Alman parasına göre yaklaşık 40 aylık maaş demekti. 80'li yıllarda, giderek daha fazla Doğu Alman vatandaşının ülkesini terk etmek istediği dönemlerde ise fiyat 20.000 Alman markına kadar ulaşmıştı.

Müller gibi ülkesinden kaçanlara yardım edenler, bir eli yağda bir eli balda yaşar. Müller bu işten kendisine spor bir araba, Herttha Berlin maçları için yıllık abonmanlık kartı ve tüm deplasman maçları için bedava uçak biletleri alabilecek kadar para kazanmış. "Para ödeyemeyen kaçırılmıyordu" diye anlatıyor, kaçakçılık şebekesinin paydaşlarından Müller. Ve 1971'de işi sonlanır: Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce tutuklanır ve kötü namıyla bilinen Bautzen cezaevine kapatılır. 1977 yılında da Batı Almanya onu parayla hapisneden çıkarır. Bugün hâlâ Müller, medeni cesarete örnek olarak gösterilir. Bu arada da SED-Diktatörlüğünü Yeniden Değerlendirme Federal Vakfı adına okullarda konferanslar vermektedir.

Tarihsel karşılaştırmalar yapmak kuşkusuz her zaman zordur.

Ne var ki Paul Grüninger ya da Horst Müller'in, El Douly gibi suç işleyen biriyle karşılaştırılamamasının tek sebebi bu değildir. Grüninger ve görünüşe göre Müller'de de, kaçanlara yardım etme isteği ön plandaydı. Bugün belki bazı göçmen kaçakçıları için aynı şey söylenebilecek bile olsa, yapılan işin formatı değişti. Özellikle 21. yüzyıl insan ticareti son derece zalimce yürütülen bir iştir.

Nisan 2015'te Tayland ve Malezya sınırında, insan tacirlerine ait olduğu tahmin edilen kampların civarında toplu mezarlar bulundu. Sığınmacılar, özellikle de Burma'dan kaçan Rohingya'lar, sınır bölgesindeki ulaşılması zor bu cangılta çok kez alıkonmuşlardı, ta ki yakınları fidye ödeyene kadar. Az sayıda insan öldürmemişti bu tacirler. Toplu mezarlar sınır görevlilerini harekete geçirmiş ve devriyeler artırılmıştı. Bunun üzerine insan tacirleri yüzlerce Rohingya ve Bengalli'yi botların içinde açık denize öylece salıvermişti. Hiç vicdan azabı duymadan.

2015 yılında Akdeniz'de "hayalet gemiler" sansasyon yaratmıştı: Yük ambarının içinde yüzlerce sığınmacısıyla İtalya sahiline doğru sürüklenen mürettebatsız viran yük gemileri. Güney Amerika'daki durum da Asya'daki gibi vahşet içeriyor. Sığınmacılar arasında uzun zamandır Avustralya pasaportlu Somalililer ve Iraklılar hakkında söylentiler dolanıyor: Parayı ödemiş olanları Avustralya'ya sokacaklarına söz verip sonra onları Malezya'ya çıkarttıkları anlatılıyor.

Sığınmacılara vahşice davranılmasının bir tesadüf olmadığını söylüyor kriminolog Andrea Di Nicola. Kötek ve tecavüzün kaçakçılara milyonlar kazandıran sistemin bir parçası olduğunu ifade ediyor: "Çünkü 'göçmen kaçakçılığı yapan simsarlar' insanlar üzerinde kontrolü ele geçirmek istiyorlar." Ona göre insan tacirleri, kimsenin gözünün yaşına bakılmadığı işlere bulaşmıştır genelde. "Bazıları, uyuşturucu ve silah gibi başka yasadışı işlere de girer." Ayrıca terör grupları da bu kaçış işinden nemalanır. "İŞİD'in, insan ticaretinden gelen parayla savaşçılarını yetiştirdiği bilinir." Bu yüzden de Avrupa'nın artık göçmen kaçakçılarının işlerini yürütmesine izin vermemesi gerektiğini söyler Di Nicola: "Bu işleyişe hiçbir şey yapmadan seyirci kalmak büyük bir basiretsizliktir." Bu çerçevede de askeri bir müdahalenin isabetli olmayacağı düşüncesinde.

Libya Mısırata'da askeri istihbarat servisini yöneten İsmail al-Shukri de bu görüşü destekliyor. Altmışına merdiven dayamış bu

adam eskiden Kaddafi rejimi için çalışıyormuş, bugün kendini tarafsız olarak niteliyor. Düşünceli ve ciddi biri. Libya'da IŞİD teröristlerinin 2000 civarında olduğunu tahmin ediyor – 3000 diyenler de varmış. “Çeşitli Libya kaynaklarından aldığım bilgiye göre IŞİD terör örgütü göçmenleri ve sığınmacıları askere alıyor” diye anlatıyor al-Shukri. “Kâh zor kullanarak kâh asker maaşı verme sözüyle.” Söylentilere göre ayda yaklaşık 600 dolar ödüyormuş IŞİD onlara – Libya'da olsun, başka yerlerde olsun çalışan göçmenlerin kazanabileceğinden çok daha fazla. “Ayrıca göçmenleri Avrupa'ya da kaçırıyor IŞİD. Bu iş için kişi başı 1000 dinar istiyorlar.” Bu tutar Muhammed ve ev arkadaşlarının ödemeye hazır oldukları paranın sadece üçte biri. Rakamlardan hangisinin doğru olduğunu söylemek oldukça zor. Ama Al-Shukri'nin emin olduğu bir şey var ki, o da şu: İnsan ticareti IŞİD için –tek olmasa da– önemli bir para kaynağı.

IŞİD doğrudan insan kaçakçılığı yapmıyor olsa da bu işten yine de nemalanıyor. “Kesin olarak şunu söyleyebilirim ki, teröristler onlarla çalışan kişilerden hiçbir şey almasa pay alıyor” diyor sahil güvenlik komutanı Ridda Issa. Yakın zaman önce, IŞİD'in kontrolündeki doğu Libya'dan Mısırata'ya gelmiş birkaç illegal göçmen yakalamışlar. “IŞİD bölgesini ancak, bir nevi geçiş harcı ödedikten sonra geçebildiklerini söylediler.”

Göçmen kaçakçıları için, kime rüşvet verdikleri hiç önemli değil; teröristler olabilir, polis ya da devlet görevlileri olabilir – sonuçta sığınmacıların kullandığı dünyanın bütün büyük rotalarında hepsi bu toplu kaçışlardan para kazanıyor. Para yiyiciler, kaçışların sorumluları dahi olsa hiç fark etmiyor, sadece rakamlar biraz daha yükseliyor. “Bir zamanlar bir şebeke vardı. Bu şebekenin, rotalarının geçtiği önemli devletlerde belli hücreleri vardı” diyor Andrea Di Nicola. “Türkiye, Yunanistan, İtalya üzerinden sığınmacıları İsveç'e götürürlerdi.” Örgütün İtalya'daki irtibat noktasının küçük bir telefon dükkânı olduğunu belirtiyor. “Söz konusu ülkelerdeki hücreler, binlerce sığınmacıyı kaçak yollarla Avrupa'ya sokmuş 20 Afganlı'dan oluşuyor.” Araştırmayı yürütenler hiçbir şey yapamamışlar, hücreler üstü bir organizasyon olmadığından. “İş yeri hemen değişir, 'göçmen kaçakçıları' da hemen buna uyum sağlar” diyor Di Nicola.

Sonuçta burada en büyük zarara uğrayan ülkelerinden kaçanlardır: Servetlerini yitirirler, korunmasız olarak şiddete maruz kalırlar ve hedeflerine ulaştıklarında da suçlu olarak takibe alınırlar. Buna karşın kaçakçıların, El Douly gibi adları bilinse de rahatları hiç bozulmaz. Ha, bu arada bu Mısırlı adam yirmi yıldan fazladır bu işin içinde.

JULIUS MÜLLER – MEININGEN, Roma;

BETTINA RÜHL, Nairobi;

CHRISTINA SCHOTT, Jakarta

katkısıyla

MARC ENGELHARDT, Cenevre.

12. El Salvador'dan ABD'ye Çetelerden Kaçış

KERSTIN ZILM

Lidia Nuñez adını ilk defa Los Angeles göç mahkemesinin koridorunda duydum. Ben, tek başına ve hiçbir belgesi olmadan Orta Amerika'dan ABD'ye gelmiş gençlerin izini sürüyorum. Yanında hiçbir refakatçisi olmayan 18 yaşından küçük 68.000'den fazla genci kaydetmişti yetkili makamlar 2014'ün yazında – herkesi te-laşlandırmış büyük bir rakamdı bu. Yaklaşık bir yıl sonra da bu genç sığınmacıların sesi soluğu kesildi. Ben de onların akıbetini araştırmaya koyuldum.

Kendi yaşantıları hakkında konuşmak isteyen çocukları bulmak zor. Çoğu çok çekingen. Avukatı olanlarda da çocukların bir gazeteciyle konuşmasına genelde izin verilmiyor. Medyaya yansıyacak yanlış bir ifadeyle müvekkillerinin iltica taleplerinin reddedilebileceği kaygısını taşıyorlar. Bu nedenle de ben genç sığınmacılara yardım etmeye çalışan bir kilise yardım kuruluşuyla birlikte duruşmaları izliyorum. Kadınlar, üzerinde hukuk danışmanlarının, okulların ve hekimlerin telefon numaralarının yazılı olduğu kâğıtlar dağıtıyor. Ara ara da dua ediyorlar.

Dördüncü mahkeme ziyaretimde Yanci Montes ile tanıştım. Reşit olmayan birçok çocuğun iltica davalarını yürütüyor Montes. Onlardan biri de 16 yaşındaki El Salvadorlu Victor Nuñez. Annesi Lidia bir seçim yapmak zorunda: Ya oğluna yardım edecek ya da göçmenlik bürosu yetkililerinin hakkında açtığı kovuşturmadan kendini koruyacak. “Sanırım o seninle konuşabilir” diyor avukat. “Lidia 15 yıl önce doğup büyüdüğü balıkçı köyünden terör ve yoksulluk yüzünden kaçmış. Victor daha o zamanlar iki yaşında bile değilmiş.” Lidia’nın yaklaşık üç yıl önce oğlunu ABD'ye getirmeye karar verdiğini anlatır Yanci Montes. “Gangsterler onu, onların adına

hırsızlık yapmaz ve cinayet işlemezse öldürmekle tehdit etmişler.” O zamana kadar annesi ABD'de dikkat çekmemek için elinden gelen her şeyi yapmış. Çalışarak da El Salvador'daki aileye para göndermiş. “Lidia'nın bugüne kadar hâlâ geçerli belgeleri yok. 43 yaşındaki kadın artık yasadışı sürdürdüğü gölge hayatından çıkmak ve reşit olmayan oğlu Victor'u mahkemede temsil etmek zorunda.”

Yanci bana Lidia'nın cep telefonu numarasını verdi. Hemen mesaj gönderdim. Üç gün sonra Lidia bana “Seninle buluşmaya hazırım” diye mesaj attı. Mesajın altına da adresini yazmış: Los Angeles'ın bir banliyösünde; oto ve kamyon sanayilerinin ve Meksika restoranlarının arasında yer alan bir sitede. Tüm pencereler ve kapılar demir parmaklıklarla emniyete alınmış.

ÖLÜM TEHDİTLERİ VE YILDIRMALAR

Dairenin kapısı doğrudan Lidia'nın salonuna açılıyor. Seramik kaplı zeminin üzerinde oyuncaklar duruyor. Evdeki tek mobilya: Bir komodin, aile fotoğraflarının yer aldığı bir raf –mutfak bölmesine doğru olan geçişte– yuvarlak plastik bahçe masası ve rastgele konmuş dört plastik sandalye. Lidia beni dostça, güler yüzle karşılıyor. 43 yaşındaki kadın uzun, kestaneye çalan kahverengi saçlarını ensesinde toplamış. Tıknaz, en fazla 1.65 boyundaki Lidia kulağına pembe renkli küpeler takmış, siyah taytın üzerine siyahlı kırmızılı bir elbise giymiş, ayağına da tokyo geçirmiş. Sıcak selamlaşmanın ardından bana su ikram ediyor ve beni renkli çiçek desenli bir minderli olan yeşil balkon sandalyesine buyur ediyor. Neredeyse bomboş odayı işaret ederek, “Sahip olduğum tek şey bunlar. Geri kalan her şeyi, kaçakçılar ve fidiye için sattım. Arkadaşlardan ve akrabalarından borç aldım ve iki vardiya çalıştım. Odalardan birini kiraya veriyorum. Diğerinde de eşim ve ben üç çocuğumla birlikte kalıyoruz.” Sandalyesini bana doğru çekiyor, kollarını göğsüne kavuşturup gözlerimin içine bakarak “Evet, ne bilmek istiyorsun?” diye soruyor.

“Bana önce Victor'dan bahseder misin, lütfen!”

İç geçiriyor. “Her şey o kadar karmaşık ki. Ben gittiğimde o daha bebek sayılırdı. Acajutla'ya yakın bir balıkçı köyünden geliyoruz.

Orada çeteler var. Kazandığım o azıcık paradan hep paylarını isterlerdi. Para hiç yetmezdi. Bu nedenle de oradan gittim.” Ellerini ovuşturur ve ayaklarına bakar. “Gangsterler zamanla daha da tehlikeli olmaya başlamışlar. Victor’un bana anlattığına göre, ablamın evinin önünde arkadaşlarıyla birlikte oynarken karşılaşmış oğlum bunlarla ilk kez. On bir, on iki yaşlarındaydı o zamanlar. Akşam saatleriymiş. Adamlardan biri önünü kesmiş, göğsüne bıçak dayamış ve çeteye mensup olması gerektiğini söylemiş.”

Lidia yüzüne düşen saçlarını eliyle geriye atarak gevşemiş topuzun içinde tekrar topluyor, sonra da küpeleriyle oynamaya başlıyor.

“İkincisinde de onu arabayla ezmeye çalışmışlar. O sırada kuzenleriyle birlikte bir telefon dükkânına doğru yürüyorlarmış. Allah’tan kuzenlerinden biri onu o sırada kenara çekivermiş. O olmasaydı belki çoktan ölmüş olacaktı oğlum. Daha sonra ablam bana telefonda, gangsterlerin bıçak kesikleriyle dolu siyah bir çöp poşetini kapının önüne bıraktığını anlattı.” Ben önce anlayamadım: “Çöp poşeti?” “Evet, bu bir tehdit. Ve eğer Victor onların çetesine girmezse onu bıçaklayıp çöpe atacakları anlamına geliyor.”

Anlatırken birden yatak odasından bir çocuk çıkıyor –Victor. Elimi sıktıktan sonra buzdolabına yaslanıyor. Victor annesinden bir karış daha uzun, üzerine bir blucin ve kırmızı tişört giymiş, kolları bacakları sıska ve bana göre tam bir *teenager*: Kulağında kulaklık, ağzında sakız, kısa siyah saçlı, gözleri sağ elinde tuttuğu akıllı telefona sabitlenmiş. “Gangsterlerle neler yaşadığını, buraya neden gelmek istediğini bilmek istiyor” diye açıklıyor Lidia.

“Beni tehdit ettiler” diye hemen söze giriyor Victor. Bir süre duraksadıktan sonra da: “Arkadaşlarla deniz kenarına gitmekten ve bisiklet sürmekten çok hoşlanırdım. Ama dayım artık dışarıda oynayamayacağımı söyledi. Daha dikkatli olmalıymışım, zira başıma bir şeyler gelebilirmiş. Ve artık okula bile beni arabayla götürmeye başladılar. Yürüyerek gitmek tehlikeli diye. Biz çetelerden birinin yaşadığı bölgede oturuyorduk, okul ise diğer çetenin mahallesindeydi.”

Lidia o sırada hep cüzdanında taşıdığı aşınmış bir fotoğraf uzatıyor bana – en az beş yıl öncesine ait Victor’un çocukluk fotoğrafını. O zamanlar tombulmuş Victor. Resimde, bisikletinin yanında durmuş, şımarık şımarık kameraya gülüyor. Başlangıçta Lidia oğlunun

arkadaşları ve ailesiyle birlikte El Salvador'da kalabileceğini düşünmüş. Ama Lidia'nın ablası daha sık aramaya başlamış ve sonunda artık ne yapacağını bilemez olduğunu söylemiş. Çok sık tehdit ediliyormuş Victor. "Bu haberler yüreğime indi. 13 yaşındaydı daha. Ve onu Los Angeles'a getirmeye karar verdim."

İHANETE UĞRAMAK VE SATILMAK

Lidia tüm birikimlerini bir araya toplayarak zar zor 4000 doları denklemiş. Sonra da bu parayı, Victor'u ABD'ye götürme sözü veren bir insan tacirine versin diye ablasına göndermiş. Sabahın erken saatlerinde yola çıkmışlar. Ama daha sonra haftalarca oğlundan haber alamamış. Ta ki bir gece telefonu çalınca kadar.

"Dios mío!" sözleri dökülüyor dudaklarından o anı hatırlarken – Aman Tanrım! "Beni gece yarısı aradılar sonra da mütemadiyen: Sabahın erken saatlerinde, gün içerisinde ve geceleri. İsteyken. Evdeyken. Durmadan aradılar. 10.000 ABD doları istiyorlardı. Bana, 'Oğlun bizde. Bize parayı gönder. Aksi halde onun için kötü olur' dediler." Telefon, en büyük uyuşturucu şebekesi Los Zetas'ın Guatemala'daki kolundan gelmiş. Meğer kaçakçı Victor'u sınırdan geçirdikten sonra onu çocuk hırsızlarına satmış.

Zetas ilkin gangster çetesi olarak yasadışı işlere başlamış. Şimdi ise Meksika'nın en acımasız ve en büyük uyuşturucu şebekelerinden biri olarak bilinir ve diğer Orta Amerika ülkelerinde de faaliyet gösterir. Sokak çeteleri ve uyuşturucu satıcıları "Kuzey Üçgeni" diye anılan Guatemala, Honduras ve El Salvador'da devasa işler yapıyor. Bu üç ülke 2015 yılında, nüfuslarıyla oranlandırıldığında dünyada en çok cinayet işlenen ülkeler olarak kayda geçmiştir.

Adli tıp raporlarına göre El Salvador'da her 100.000 kişiden 104'ü öldürülmüştür – Almanya'da bu oran 0,8 olarak belirlenmişti, ABD'de ise 4,7. Bu cinayetlerin sorumlusu gangsterlerdir. Lidia ve Victor'un memleketini iki büyük çete ele geçirmiştir: Mara Salvatrucha, kısa adıyla MS-13 olarak bilinir, bir de Barrio 18. Bu iki çete arasında süren kırılgan ateşkesin 2014'te tamamen çatlak göstermesiyle de her biri kendi bölgesi için savaş başlatmış. İnsanları kaçıracak aldıkları fidyeleri bu savaş için kullanıyorlar.

Lidia çocuk hırsızının telefonundan sonra korkudan çılgına dönmüştü. Sadece iki kez Victor'un sesini duyabilmişti telefonda, sadece bir iki kelime. "Söylediği tek şey: 'İyiyim. Endişelenme' idi. Söylediklerinin doğru olmadığını, ona yalan söylediklerini biliyordum. Onu böyle konuşması için zorlamışlardı!" Victor omuz silkerek o zamanlar olan biteni hiç anlamadığını söylüyor. Kendine sorduğu tek soru, "neden hâlâ Los Angeles'a gidemediği" olmuş. Onunla birlikte iki sığınmacıyı da ABD'ye götürecek olan kaçakçı, başka birisinin onları Los Angeles'a götüreceğini söyledikten sonra toz olmuş. "Parkta, anladığım kadarıyla bizlere sahte belge verecek birini bekledik. Fotoğraflarımızın çekilmesi gerekiyormuş" diye açıklıyor Victor. "Sonra nihayet biri geldi. Bizleri bir eve götürdüler. Orada bize yiyecek hiçbir şey vermediler. El Salvador'dan kaçtığımda oldukça topluydum. Bu evde çok kilo verdim." Victor tişörtünü yukarı sıyrıyor, antrenman görmüş kaslarını göstererek sırtıyor. Lidia gülüyor. "Ama aynı zamanda da korkmuştun, değil mi?" "Evet, çok korkuyordum. Çünkü iki hafta boyunca bu evde tutulduk, üzerimize örtecek hiçbir şey olmadan beton zeminde uyuduk, açtık ve bundan sonra ne olacağını bilemiyorduk."

Bu arada da Lidia Los Angeles'ta parayı denkleştirmeye çalışırken gelecek yeni telefonların ve taleplerin korkusu içinde yaşamış. "O kadar çok ağladım ki. Fazla zamanımın olmadığını söylediler bana." Onlara 10.000 doları toparlayamayacağını söyleyince 5.000 istemişler. Bu miktarı da bulamayacaktı Lidia. "Victor'u öldürmekle tehdit ettiler. Bana biraz daha zaman vermeleri için onlara yalvardım." Sonunda da 3500 dolara anlaşılmışlar. Paranın çoğunu kuzenlerinin birinin kredi kartıyla toparlamış – üç yıl sonra hâlâ geri ödemeye devam ettiği bir borç. Bir kadın gelmiş, parayı almış ve çocuğu kaçıranlara göndermiş. Onlar da çocuğu Guatemala sokaklarının birine öylece bırakıvermişler. Açlıktan neredeyse ölmüş, hasta ve pislik içinde El Salvador'daki dayılarından birine ulaşmayı başarmış Victor. O da hemen gelip onu geri götürmüştü.

Lidia hemen hemen 8000 dolara yakın para harcamış ve hiçbir şey elde edememiş. Victor'a yönelik tehditler devam etmiş. Tekrardan para biriktirmeye başlamış. İki yıl sonra da yeni bir kaçış girişimi için gerekli parayı denkleştirmiş.

YENİ ZORLUKLAR

Bu arada Victor 15 yaşına gelmiş. Araba, kamyon ve otobüslerde saklanarak Meksika ile Texas sınırı olan Rio Grande'ye ulaşmış. Orta Amerika'dan kaçan 68.000'den fazla çocuk sığınmacının çoğu 2014 yılının yazında burada yakalanmıştı.

Derken Victor aramıza oturuyor. Ama gözleri hâlâ akıllı telefonunda. "Peki, sınırda ne oldu?" diye soruyorum ona. "Göçmenlik dairesinden gelenler seni hemen tutukladılar mı?"

"Başta yanımızda kaçakçı da vardı. El Salvador'u terk ettiğimden beri belki üçüncü veya dördüncü simsardı bu. Bu sefer büyük bir gruptuk, 15 kişi, çocuklarıyla birlikte kadınlar da vardı. Derken başka bir adam geldi ve bizi küçük bir botla sınırın karşı tarafına geçirdi. Orada biraz daha yürüdükten sonra sınır görevlileri bizleri yakaladı."

Victor sınırı geçtikten iki gün sonra Los Angeles'ta Lidia'nın telefonu tekrar çalmış. "Lidia de Carmen Nuñez Hanımla görüşmek istiyorum. Göçmenlik dairesinden arıyorum!" Lidia'nın yüzü bembeyaz oluyor bu telefonu anımsarken. Arayan kadın, Victor'un yanında olduğunu söyleyerek Lidia'nın kim olduğunu öğrenmek istemiş. Lidia ona Victor'un annesi olduğunu söyleyince de kadın adresi sormuş. "Çok tedirgin olmuştum ve ona yanlış adres verdim. Onun üzerine kadın 'Hayır, elimdeki adres bu değil' deyince, aman tanrım deyip hemen telefonu yüzüne kapattım."

Lidia'nın tedirginliği kendisinin ABD'de yasadışı yaşıyor ve çalışıyor olmasından kaynaklanıyor. Bir Meksika restoranında çalışıyor, çalışma saatlerinin dışında da sadece akraba ve çok yakın arkadaşlarıyla görüşüyor. "Bizim memlekette hayat çok zor" diyerek, babalarının hiç ilgilenmediği beş çocuk, büyükanne ve annesiyle birlikte El Salvador'da sürdürdüğü yaşamı hakkında konuşmaya başlayana kadar bir süre sessizliğe bürünüyor Lidia.

YENİ HAYATA YOLA ÇIKIŞ

"Elimden geldiğince çok çalıştım ama hiçbir zaman çocuklarımın ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamadım. Karnımız doyduğunda

giysi ve ayakkabılara para çıkışmıyordu. Çok yoksulduk.” Lidia’nın en büyük ablası o sıralar çoktan Los Angeles’a yerleşmiş, orada çalışıyor ve düzenli olarak aileye para gönderiyormuş. Kız kardeşini de bu yönde cesaretlendirmiş, iş bulmasına yardım edeceğine de söz vermiş. Bu yoksulluktan kurtulmanın başka bir çözümünü bulamayan Lidia, bir sabah gün doğmadan önce yola koyulmuş. Çocuklarına planlarından hiç söz etmemiş.

“Annem beni rahatlatmaya çalışmıştı” diye anlatır Lidia. “‘Tanrı seni korusun’ dedi bana ‘Saçma sapan işlere kalkışma. Çocukların için de endişelenme, ben onlara bakarım!’” Sonra da erkek kardeşi onu insan taciri bir simsara götürmüş. Bunlardan bahsederken gözleri dolu dolu oluyor Lidia’nın. Cebinden hemen bir kâğıt mendil çıkararak yüzünü siliyor. Victor ise yer karolarına dalmış.

“Bu öyle bir şey ki, hayatın boyunca unutamıyorsun, acısını içinde hiç dindiremiyorsun: Çocuklarını terk ediyorsun ve uzaklara gidiyorsun” diyor Lidia boğazı düğümlenerek. “Onların geleceği için yapıyorsun aslında bunu, okula gidebilsinler diye; ayakkabıları, giysileri ve de kendilerine ait bir yatakları olsun diye.” Derin bir ah çeker. “Ama artık yanı başımda olamayacaklardı, bana ihtiyaçları olduğunda onları artık kollarıma alamayacaktım. Victor en küçükleriydi. Daha iki yaşında bile değildi.”

Sadece ayrılık değil yolculuk da tahmin ettiğinden çok daha zor geçmiş. Simsarın onu Meksika sınırından geçirmesi iki haftadan daha uzun sürmüş. Sınırı aştıktan sonra da üç gece çölde yürümek zorunda kalmışlar. Gündüzleri dikenli çalıların ve kayaların altında gölgelikler bulmaya ve sınır bekçilerine yakalanmamaya çalışmışlar. Hedefe yaklaşırken bir an öleceğini sanmış Lidia. “Ayakkabım yoktu, suyum da tükenmişti. Ama hayattaydım. Amerika’ya salimen gelmişim ve bunun için Tanrı’ya hep şükrediyorum!” Söz verdiği gibi ablası da ona yardım etmiş. Ve hemen bir hafta sonra temizlikçi olarak ilk işine başlamış.

Daha sonra çocuklarını da bir bir ABD’ye kaçirtmış. İkisi hâlâ kaçak olarak Los Angeles’ta yaşıyor, diğer ikisi iltica hakkını almış. Biri Texas’a diğeri de New York’a yerleşmiş. Bu arada ikisi de evlenmiş, orada aileleriyle birlikte yaşıyor.

Sadece en küçüğü, Victor, Lidia’nın annesinin yanında El Salvador’da kalmış. Annesi 2011 yılında kalp krizinden vefat etmiş.

Sabahın erken saatinde vedalaştığı, 2000 yılının o duygusal ayrılık gününden beri bir daha annesini görmemiş Lidia. “Onu ziyaret edebilirdim. Cenazeye gitmeyi çok arzuladım. Ama sonra nasıl geri dönebilirdim? Yine yasadışı yollarla! Yine bir insan kaçakçısını ayarlamam gerekirdi. Bunların hepsi çok para istiyor, bu da bende yok. Büyükanne de görememiştim. Onu da iki yıl önce kaybettik.” Lidia suyundan bir iki yudum içiyor. Sonra tekrar göçmenlik bürosundan arayan kadının konusuna geri dönüyor. Görevli telefon numarasını vermiş ve Lidia biraz sakinleştikten sonra kadını arayıp doğru adresi bildirmiş. “Artık saklanamazdım. Çok korkuyordum ama nihayetinde oğlum söz konusuydu. El Salvador'da öldürülmesi için elimden gelen her şeyi yapmalıydım.”

Lidia Victor'a bakabileceğini kanıtlayabilmek için birtakım formlar doldururken oğlu da gerçi ABD'de olduğunu ama daha özgürlüğüne kavuşmadığını anlamıştı. Sınırdan onu, 18 yaş altı göçmenler ve çocuklu anneler için hazırlanmış geçici bir kampa götürmüşler. Victor'a göre orası hapisshaneden farksızmış. “Buzdolabı derlerdi orası için, çünkü çok soğuktu. Hiç gün ışığı görmedik” diye söyleniyor. Yemekleri çok kötü olduğundan neredeyse hiç yemek yiyememiş. O kampta iki hafta kalmış. Sonra onu başka genç sığınmacılarla birlikte bir yurda yerleştirmişler. Orayı çok beğenmiş. “Dışarıda oyun oynayabiliyor, salonda da istediğimiz saate kadar film izleyebiliyorduk.”

Ve Lidia yine para bulmak zorundaydı. Birleşmeleri onaylanmıştı, ancak devlete 1000 dolar ödemekle yükümlüydü – Victor'un yurttaki geçici bakımı ve Houston'dan Los Angeles'a alınan uçak bileti için. “Bu o kadar zor olmadı. Güçlükler hep var. Çok mutluydum!” diye anlatır Lidia gözleri ışıldaya ışıldaya.

Derken, iki yıldan fazladır özlemle beklediği o an gelmişti. İkinci eşi, Victor'un üvey babasıyla heyecanla havaalanında bekliyordu ama az kalsın oğlunu tanıyamayacaktı. Victor ve Lidia bu karşılaşmayı hatırlarken gülmeye başlıyorlar. “Karmakarışık duygular içindeydim ve elimdeki fotoğrafı çok eskiydi, ayrıca çok da zayıflamıştı.” “Burnunun dibine geldiğimde ancak tanımıştın beni!” “Evet, onu kucakladım, havaya kaldırdım ve ağladım – tabii sevinç gözyaşlarıydı bunlar! Çok mutluydum!”

SON BİR MÜHLET DAHA

Tabii bu kavuşma mutlu son olmadı. Tersine: Lidia ve Victor'u başka zorluklar bekliyordu. O günden beri sınır dışı edilme korkusu içinde yaşıyorlar. Yetkililer artık annenin oturduğu yeri biliyor. Victor'un iltica talebine ilişkin tüm belgelerde Lidia'nın açık adı ve adresi yazılı. Victor'un her duruşmasında ABD İç Güvenlik Bakanlığı'nın bir avukatı sığınma başvurusuna itiraz ediyor. Talebin onaylanıp onaylanmayacağı daha belli değil. "Yüzde 50 şansı var" diyor Victor'un avukatı Yanci Montes. Onu, bir sığınmacılar hukuk danışmalığı organizasyonu olan El Rescate'deki bürosunda ziyaret ettim. Ofisinde kutular dolusu, reşit olmayan göçmenlerin devam eden dava dosyaları yığılı. Sığınma taleplerini kabul ettirmek çok zor. Bunun için müvekkillerinin kendi ülkelerinde hayati tehlikeyle karşı karşıya kaldığını kanıtlaması gerekiyor. "Çocukların gangster çetelerinden kaçtığını söylediğimizde savcı, ABD'de de gangsterlerin olduğunu söylüyor. Bunun üzerine hemen karşı savunmamızı getiriyor ve çocukların kendi ülkelerinde bu çeteler karşısında hiç kimse tarafından korunamadığını, burada ise polisten yardım isteyebileceğini söylüyoruz."

Montes yargıca bir dosyayı ayrıntılarıyla izah edecek zamanı genellikle bulamıyor. Çünkü ABD'deki göç mahkemeleri dava sayısının aşırı fazla olması nedeniyle kapasitelerinin üzerinde çalışıyor. Şu anda 350'den daha az yargıç erişkin olmayan 70.000'den fazla sığınmacının başvurularını inceliyor. Los Angeles'ta çocuk ve gençlerin sınır dışı edilip edilmeme davaları ortalama iki yıl sürüyor. Yetişkin göçmenlerin davaları ise hep arkaya atılıyor, dolayısıyla hükmün çıkması uzun yıllar alıyor. ABD Başkanı Obama erişkin olmayanların başvurularını ivedilikle değerlendirilmesi ve böylece haklarındaki belirsizliğin daha çabuk aydınlığa kavuşturulabilmesi için gerekli talimatları vermişti. Ama ABD hükümeti aynı zamanda, sonuçlanan davalarla sınıra gelen herkesin ülkede kalamayacağını da göstererek göçmen anne babalara açık ve net mesajlar vermiş oluyor.

İzlediğim tüm davalarda yargıçların, reşit olmayan çocukların kendi ülkelerinde gerçekten tehlikeye maruz kalıp kalmadığını anlamak ve karar vermek için sadece birkaç dakikası var.

Victor ve Lidia ile birçok kez duruşmaya girdim. Her seferinde birçok dava dinleniyor, öğleye kadar bazen 30'dan bile fazla dava görülebiliyor. Lidia, her zaman alnı terli ve yanakları al al olmuş şekilde yargıç kadının önündeki ahşap bankta oturuyor. Victor'un da kulaklıksız ve cep telefonsuz olduğu tek anları bunlar. Her ikisi de özenli giyiniyor.

Her duruşmanın başında Lidia yüksek sesle adını ve adresini doğrulamak zorunda. O sırada kalbinin, herkesin neredeyse görebileceği ve duyabileceği şekilde hep güm güm attığını söylüyor. Birkaç adım geride oturmama rağmen ben bile onlardaki gerginliği hissedebiliyorum. Simültane çeviri yapan bir tercüman da her duruşmada bizimle birlikte. Buna rağmen Lidia duruşmada olan biteni neredeyse hiç anlamıyor, takip etmiyor da. Dudakları oynuyor sadece. Yargıç ve avukat aralarında konuşurken o içinden sessizce dua ediyor. Ve söz sırası ona geldiğinde de, Victor'un burada kalabilmesi için her şeyi yapacağına dair tekrar tekrar söz veriyor.

Fakat Victor'un ABD'ye gelmesinden tam bir yıl sonra aile ağır bir darbe alıyor: Victor'un iltica talebi reddediliyor. Son bir şansı daha var: "Special Immigrant Juvenile Status" diye bilinen, genç göçmenler için özel bir statü. "Eğer Victor'un El Salvador'da babası tarafından ihmal edildiğini, terk veya istismar edildiğini kanıtlayabilirsek bu statü ona verilebilir" diye açıklıyor avukat Yanci Montes müvekkili Lidia'ya. Bunun için de onlara üç ay süre tanıyor yargıç ve bunun son duruşma olacağı konusunda da uyarıyor. Şayet Victor veya annesi o gün mahkemeye gelemmezse, onun sınır dışı edilmesi yönünde karar vereceğini de bildiriyor. Bu sert ve taviz vermeyen ifadelere rağmen Lidia yine de rahatlamış görünüyor. Yeni bir mühlet daha en azından. Oğlu için üç ay daha güvenli yaşam. Üç ay daha aile olarak yaşamak. Sonrası için elinden bir şey gelmiyor. "Her şey Tanrı'nın elinde. Sonunda onun yardımıyla her şeyin iyi olacağını düşünüyorum. Bize sadece o yardım edebilir." Victor annesini kucaklıyor ve alnından öpüyor.

HER ŞEY YARGICIN ELİNDE

Üç ay sonra, Los Angeles göç mahkemesinin 17. katında: Yanci Montes, şişkin evrak çantası ve içi belgelerle dolu birçok büyük sarı zarfla mahkeme salonunda oturuyor. Tedirgin bir şekilde sağa sola bakınıyor, birkaç saniyede bir de akıllı telefonuna bakıyor. Ben ne Lidia'yı ne de Victor'u görebiliyorum. "Bana mesaj attı" diye bana fısıldıyor. "Victor okuldaymış, kendisi de trafikte sıkışmış." Yargıç önce Guatemalalı iki gencin duruşmasına giriyor. Victor'un adı seslenmeden biraz önce de kapı açılıyor: Lidia içeri giriyor tökezleyerek. Yanci Montes sesli bir oh çekiyor. Tek ayağının üzerinde zıplayarak salona giriyor anne, sandaletlerinden teki kopmuş, kayışı tutmuyor, terden sıırılsıklam olmuş saçları yüzüne dökülüyor. İki kadın birlikte yargıç kürsüsüne yaklaşıyor. Montes aile mahkemesinin verdiği bir yazıyı yargıca takdim ediyor. Aile mahkemesi, Victor'un ihmal edildiği gerekçesiyle özel statüyü onaylamış ve velayet hakkını tek başına Lidia'ya vermiş.

Bir anda her şey hızlanıyor. Yargıç kararı okuyor, başka bir evrakı önüne çekiyor, altına imza atıp mühür basıyor. Dava sonlanmıştı artık. Victor burada kalabiliyor. Yargıç avukatı tebrik ediyor, Lidia'ya da bol şans diliyor. Son duruşma beş dakika dahi sürmedi. Yanci Montes hızlıca fotokopi çekmeye gidiyor ve Lidia'ya, mahkemenin önündeki kafede buluşmayı teklif ediyor. Birkaç dakika sonra iki kadın kafede mutlulukla birbirlerine sarılıyorlar. Montes, Lidia'ya kararın bir kopyasını veriyor. Elleri titreye titreye yazıyı bağrına basıyor anne. Sonra da avukat, bir diğer genç müvekkilini savunmak için hemen yine mahkemeye dönüyor. ABD'li siyasetçiler göç politikasında bir reform yapma konusunda uzlaşana dek veya Orta Amerika'daki şiddet sonlanana dek reşit olmayan sığınmacıların kaderi Montes gibi avukatların –ve kapasitesinin üzerinde dava gören göç mahkemelerinin– elinde olmaya devam edecek.

Lidia güneşe doğru bakarak gözlerini kırıyor ve gülümsüyor. Victor'un, bundan böyle birlikte yaşayacakları mutluluktan daha haberi yok. Ona bu güzel haberi bir an evvel vermek için sabırsızlanıyor. Bir ay sonra Victor'un doğum günüyümüş. Birlikte kutlayacaklar. Çok büyük bir kutlama olmayacak, para olmadığı için doğal olarak. "Ama gerçek bir eğlence olacak! Her şey yolunda gitti. Tanrı'ya çok şükür!"

13.

Manila'dan Dünyanın Dört Bir Tarafına

Yoksulluktan Kaçış

HILJA MÜLLER

Jennifer Piñon çocukluğunu keyifle anımsıyor. Filipinli kadın Miagao'da büyümüş – tipik bir Filipin beldesi olan Panay Adası'nda. Orada, Visayas ada grubunun batısında, yaşam son derece sakin ve yavaş geçer. Yöre halkının geçim kaynağı balıkçılık ve çiftçilik. İnsanların günlük hayat akışını neredeyse diğer tüm tropik bölgelerde olduğu gibi hava sıcaklığı belirler. Ve sadece yağmur sezonunda, mayıstan ekime kadar, düzenli olarak çıkan tayfunlar bu kırsal huzur ortamını bozar.

Miagao'da Jennifer'ın ailesi ihtiyacı olan her şeye sahipmiş. “Ailem çiftçiydi. Pirinç yetiştirir ve hindistancevizi toplardı. Ayrıca tavuklarımız ve keçilerimiz vardı. Yiyeceğimiz her zaman fazla fazla vardı, anlayacağınız” diye anlatıyor 35 yaşındaki kadın gülererek. Beş çocuğun karnı doymalıydı – Filipinler'de pek sıra dışı sayılmayacak bir aile nüfusu. Piñon'ların evi büyük değildi: “Ben dört kız kardeşimle bir odayı paylaşıyordum. Bu çok normaldi” şeklinde ev halini betimliyor Jennifer.

Baba Piñon, kısıtlı aile bütçesiyle kitapları ve üniformaları karşılamada zorlanmışsa da kızlarını belde okuluna göndermişti. Çok pahalı bir lüks olan eğitim, güneydoğu Asya takımadasında yaşayan halkın büyük bir kısmının hayatını erken yaşta etkiliyor. Prensipite okul zorunlu tutuluyor. Zorunlu eğitim altı yıl olarak öngörülmüş. Ancak çocukların üçte biri ilkokuldan sonra eğitime devam etmiyor, onuncu sınıfı da sadece yaklaşık iki kişiden biri tamamlıyor. Ümitsiz bir kısırdöngü: Okulu bırakanlar, ileride kendi çocuklarını okula gönderebilmek için gelir getirebilecek bir işe girme şansını neredeyse bulamıyor.

İkinci çocuk olan Jennifer okulu tamamlayabilmiş ama onuncu

sınıftan sonra eğitim hayatı sonlanmış. “Notlarım gayet iyiydi. Üniversiteye gitmek isterdim ama bunun için para yoktu. Evde de boş boş oturmak istemediğim için iş aramaya koyuldum.”

KARDEŞLER İÇİN ÇALIŞMAK

16 yaşındaymış o zamanlar Jennifer. Küçük evreni yaşadığı beldeyle sınırlıymış. 40 kilometre uzaklıktaki ada başkenti Iloilo bile bu konfor bölgesinin dışında sayılırmış. Gerçi orada da fazla iş olanağı yokmuş, olanların da ücreti düşükmüş. Dolayısıyla gelecek vaat eden tek yer başkent Manila gibi gelmiş genç kıza – dışarıya taşmış gecekondu mahalleleriyle doymak bilmeyen milyonluk şehir. Sallanan oluklu sac barakaları ve kokudan geçilmeyen dereleriyle en yoksulların yaşadığı bu mahallelere düşer Jennifer gibi sabit bir gelir kazanma umuduyla memleketini terk etmiş birçok kişi. Bu büyük kentin bilinmeyen dünyasında yok olma riski oldukça fazladır.

Ama Jennifer şanslıymış: Teyzelerinden biri Hollandalı bir ailenin yanında “Yaya” olarak iş bulmuş – Tagalog dilinde çocuk bakıcısı anlamına gelir. Batı’dan gelmiş yabancılar için çalışmak birçok Filipinli genç kadının hayalidir. Batılılar prensip olarak en yüksek ücreti öder, temiz bir kalacak yer sunar ve en azından haftada bir gün tatil verir. Jennifer’ın Manila’daki ilk iş deneyimi bundan daha iyi olamazdı. Daha sonra Hollandalı aile başka bir ülkeye gittiğinde de Alman bir aile genç kadını almış. Başkentten ayrıcalıklı bir semtindeki hayatı gayet iyiymiş, her şey yolunda gidiyormuş.

Ta ki 2001’deki o güne kadar: İşvereni Jennifer’a Almanya’ya dönmeleri gerektiğini, her iki çocuğunun Yaya’yı çok sevdiğinden onu da Au-pair programı çerçevesinde beraberinde götürmek istediklerini söylemiş. Ve işte, Karlsruhe’ye gelmek isteyip istemediği sorusuydu Jennifer Piñon’un hayatını değiştiren. “Aklımdan ilk geçen şu oldu: ‘O hayır, korkunç bir şey bu!’ Ülkemi terk etmek zorunda kalmam düşüncesi bende büyük korku uyandırmıştı. Buranın dışındaki dünya hakkında hiçbir fikrim yoktu ki. Kaldı ki dilini bilmediğim bir ülkede yabancı olarak yaşamak da istemiyordum. Siyah saçlar ve koyu ten rengimle hemen dikkat çekeceğim

bir yerde. Filipinler'den ve ailemden çok uzak, üstelik her konuda tamamen farklı bir diyarda" diye anımsıyor çıtı pıtı sevimli Filipinli kız.

Gece gündüz aklını kurcalayan tek şey işverenin yaptığı bu teklif olmuş: Bir yanda belini fena halde büken bilinmezliğin korkusu, diğer yanda Almanya'da kazanacağı cazip tutarlar. Yaya olarak Manila'da 7000 peso kazanıyordu – yaklaşık yüz avro. Au-pair olarak Karlsruhe'de 260 avro kazanacaktı. Bu Jennifer için oldukça büyük bir miktardı. Ailesinin her türlü gereksinimini karşılayabilecek yüksek bir meblağ.

Ve tam bu açıdan zaten ailesi de Jennifer'ın aklını çelmiş. "Hepsi çok heyecanlıydı ve beni teşvik ettiler. Avrupa'da veya ABD'de bir iş. Çoğu Filipinli'nin aradığı şey bu değil mi zaten? Ailem bunu büyük bir şans olarak değerlendirmişti." Bir ay boyunca kendisiyle mücadele etmiş, sonunda pes etmiş. "Paraydı burada asıl olan" diye durumunu özetliyor. Zira abla olarak kardeşlerinin eğitimine katkı getirmesi beklenmişti Jennifer'den. "Bu bizde gelenektir. İlk doğanlar sonradan gelen kardeşlerine bakar; anne babalar yaşlandığında da tüm çocuklar onlara bakar."

Jennifer, Filipinlilerin yaşam tarzına yıllar boyu şekil veren bir gelişmenin klasik örneğidir. Çok nüfuslu ailelerde karşılıklı olarak birbirini destekleme anlayışı sosyal bir sorumluluk olarak özümsemiştir. Ve bu aynı zamanda, devletin teşvik ettiği muazzam işçi göçü olgusunu besleyen uygun ortamdır da. Zira yeraltı kaynakları ve doğal güzellikler bakımından çok zengin olan bu tropikal ülkede yaklaşık yüz milyon nüfusun dörtte biri yoksulluk sınırının altında yaşar. Büyük bir aileyi geçindirmek için günlük üç avrodan az bir parayla yetinmek zorundadırlar genelde.

En yoksul olanların çok çocuğu vardır – bir türlü sonlanamayan vahim bir kısır döngü. Filipinler, Asya'da en yüksek doğum oranına sahip ülkelerden biri. Sıralamada, komşu ülkeler Endonezya ve Malezya'nın önünde yer alıyor. Manila'nın gecekondu mahallelerinde çocuklar daracık sokaklarda sürü halinde koşuşturur, pisliğin içinde oynar ve serinlemek için kendilerini pis kokan Pasig Nehri'nin sularına atarlar. Sokak çocukları kavşaklarda bir peso için dilencilik yapar, gençler de çaresiz sefaletten kaçmanın yolunu, tiner koklayarak kendilerini uyuşturmakta bulur.

Kontrolsüzce artan aile nüfusunun bir sorumlusu da oradaki güçlü Katolik kilisesidir – başarılı bir şekilde esip gürleyerek doğum kontrolüne karşı çıkan ve büyük kentlerin kenar mahallelerinde prezervatif dağıtımını engellemeye çalışan rahiplerdir. Ve Katolik kilisesinin verdiği vaazlar, İspanya’nın 16. yüzyılda işgal ettiği tarihten beri Hristiyanlık’ın egemen olduğu bu ülkede farz sayılır.

YOKSULLUKTAN KAÇANLARIN ULUSU

Ekonomik sebeplerden ötürü ülkeden kaçma kuşkusuz Güneydoğu Asya ada devleti için yeni bir olgu değil. Daha 30’lu yıllarda Filipinliler Hawaii’nin meyve bahçelerinde geçim yolu bulma umuduyla göç etmişlerdi. Fakat altyapılarının resmen düzenlendiği ve devletin desteklediği işçi göçü aslen 70’li yıllarda, diktatör Ferdinand Marcos rejimi döneminde başladı. Yoksulluktan ötürü yurduna sırt çevirmek zorunda kalan “iş arayan Filipinliler” için yurttan çıkış işlemleri mümkün olan en kolay yoldan çözümlenmeliydi.

Halk arasında OFW, Overseas Filipino Workers, diye anılan “Denizaşırı Filipinli İşçiler” uzun zamandır ada devletinin en büyük ve en çok rağbet gören ihraç ürünü – öyle ki onlar olmasaydı yerel ekonomi çok vahim durumda olurdu. Kazandığının büyük bir kısmını özveriyle evine gönderiyor OFW. Milyonlarca aile damla damla gelen bu maddi desteğe muhtaç. Bu sayede hayatlarını idame ettirebiliyor, yurtdışında çalışan akraba sayısına bağlı olarak sosyal sınıf dahi atlayabiliyorlar. OFW’nin memlekete gönderdiği para miktarı her geçen yıl daha da artıyor. Dünya Bankası’nın raporuna göre geçen yıl Filipinler’e gönderilen tutar, gayrisafi milli hasılanın yaklaşık yüzde onu, takribi 30 milyar ABD doları dolaylarındaymış. Bu büyük meblağlarla Filipinler, nüfusu çok daha fazla olan Çin ve Hindistan’dan sonra üçüncü sırada yer alıyor.

Ne rahat bir çözüm – en azından hükümet için. Tamamen OFW’ye bel bağlamış: Onların memlekete gönderdiği paralarla tüketim malları alınıyor; bu da Filipin iç pazarını canlandırıyor. Ama bu da yine umutsuz bir kısırdöngü. Filipinlilerin yaklaşık onda biri ülkesini terk ediyor. Tahmini on milyon OFW, ev işlerinde, otelde, inşaat işlerinde ya da denizci olarak gurbette çalışı-

yor. Ekonomik sebeplerden ötürü ülkesini terk etmiş kaç milyon sığınmacının yurtdışında kaçak olarak yaşadığını ise kimse tam olarak bilmiyor.

Göçmen işçilerin çoğu başta en fazla iki üç yıl çalışmanın yeterli olabileceği düşüncesiyle Hong Kong, Singapur ya da Suudi Arabistan'a gidiyorlar. Ama sonra geri dönmüyorlar. Çoğu on yıl veya daha fazla yurtdışında kalıyor. Memleketteki geçim sıkıntısı haddinden fazla, geri dönenlere iş olanağı gereğinden çok az.

Hal böyle olunca da ölesiye çalışmaya devam ediyorlar – çocuklarından, eşlerinden, ana babalarından ayrı olarak. Filipinler'de onlardan “the unsung heroes”, isimsiz kahramanlar diye söz edilir. Arkasında yalnızlığın, hayal kırıklığının ve sıla hasretinin saklı olduğu romantikleştirilmiş bir tanım. Gönülsüz emekçiliğin kahramanlarıdır onlar: Kendilerini tamamen memleketteki akrabalarına adayan, kazandıklarından kendilerine az da olsa küçük bir pay ayırmayı dahi düşünmeyen kahramanlar. Ancak güneşli adalar grubunun sosyal dokusu uzun zamandır ufalanmaya başlamış. Sebebi, ailelerin birbirinden koparılması ve ilişkilerin salt maddiyat üzerine kurulması. Geleneksel anlamda çok sıkı olan aile bağları uzun yıllar süren ayrılıklarla yıpranıyor. Düzenli para akışı yiyecek ve eğitim garantisini sağlarken ana babaların ve de eşlerin boşluğunu dolduramıyor. Ve temelden sarsılmış ilişkiler, yabancılaşma ve neredeyse hiç sağlanamamış kişisel birikim uzun yıllar süren mahrumiyetle dolu yurtdışı deneyimine son noktayı koyuyor.

Ne var ki göçmen işçilerin yurtdışına çıkış işlemleri tıkır tıkır işlemeye devam ediyor. Günde ortalama 1500 “gönüllü göçmen”, Philippine Overseas Employment Administration (POEA), Filipinler Denizaşırı İstihdam Yönetimi dairesinde bekliyor – başka seçenekleri olmadığından, aileden en az bir kişinin bu “gönüllü göçmen” kuyruğuna girmesi gerektiğinden. Formları doldurmak ve mühürletmek için saatlerini geçiriyorlar bu dairede. Jennifer Piñon o günü hatırladığında biraz ürperir: “İlk gün o bir sürü evrak işinden o kadar bitkin düşmüştüm ki!”

JENNIFER'IN ZORLU YOLCULUĞU

İş ve işçi kurumunun isten kararmış binası Manila'nın en işlek kavşaklarının birinde bulunur. Metropolün en büyük devlet dairelerinden biridir – yaklaşık 300 memur burada çalışır. Dışarıda büyük kent trafiği ağır ağır seyrederken içeride, arabaların klakson sesi ile bekleyenlerin uğultuları birbirine karışır. İçerideki hava boğucu, vantilatörler bu tropik sıcaklığa yenik düşer. Gerekli evrakların –çalışma sözleşmesi, çalışma izni, vize, pasaport– yetkililer tarafından incelenmesi biraz zaman alır. Ve de pahalı. Harç bedeli toplamda yaklaşık 160 avrodur. Devlet için çok iyi bir ek gelir, OFW için küçük bir servet.

Bunun için de kolaylık sağlanıyor ve gerekirse ek vardiyalar konuluyor. “Geçen sene 29 Aralık'ta 8000 kişi vardı burada sırada bekleyen. Hepsi de hemen Noel tatilinden sonra yurtdışına dönmek istiyordu ve evrakların önceden düzenlenmesi gerekiyordu. O gün gece saat 2'ye kadar çalışmıştık, kimseyi mağdur etmemek için” diye anlatıyor orada çalışan kadın memurlardan biri ve gayri ihtiyari alnındaki teri siliyor.

Devletin iyi hizmet vermesi çok önemli, aksi takdirde meydan daha fazla dolandırıcıya kalacak. “Onların varlığı büyük bir sorun. Özellikle de taşrada çok etkinler. Bilhassa oradaki genç kadınlar bu sahtekârların tuzağına düşüyor” diyor görevli. Ülke çapında resmi 700 iş bulma acentesi var. “Fakat OFW aracılığı kârlı bir pazar. Hal böyle olunca da yasadışı yollarla para basan birçok simsar ortalıkta dolaşıyor. Bunlara binlerce dolar ödemiş ve söz verilen işe asla kavuşamamış birçok kişi bize gelir mütemadiyen. Kimileri de insan tacirleri tarafından fahişe olarak satılır. Oysaki onların çevirdiği dolaplar biliniyor olmalıydı. Zira yasadışı iş yapan bu üçkâğıtçılar konusunda ülke çapında sürekli uyarılarda bulunuyoruz.”

Jennifer Piños'un dışarıya gitmesi konusunda dairedelikler başta pürüz çıkarmış. “Au-pair olarak Almanya'ya gidecektim. Fakat bu Filipinler'de tanınmıyor. İşverenim, özel izin alabilmem için devreye bir avukat sokmak zorunda kalmış.” Karşılaştığı bu engel, bilinmezliğe doğru yola çıkmadan önce içinde yine bazı duyguları depreştirmiş. “Üzgündüm ve de tedirgin. Almanya'da tanıdık kimse olmuyacağını ve bu nedenle de kimseyle sohbet edemeye-

ceğimi biliyordum. Gerçi Manila'da iki ay dil kursuna gittim ama öğrendiklerim sadece başlangıç düzeyindeydi. Uçağa bindiğimde de, cebimde tek bir avro bile yok, işte o zaman kendimi gerçekten çok yalnız hissettim.”

Alman aile Jennifer'ı mutlu etmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu ama buna rağmen genç Filipinli kendini bir çukura düşmüş gibi hissediyordu. Almanya'ya geldiğinde aylardan ekimdi. Tropik iklime alışkın Asyalı kız bu sonbahar başı Almanya'sında kaz tüyü montu ve kalın botları olmadan dışarı çıkamıyordu. “Gündüzlerim rahat geçiyordu. Meşgalem vardı. Hem ev işleriyle hem de çocuklarla ilgileniyordum. Ama geceleri. İşte o zaman özlemim depreşiyordu. Korkunç bir duyguydu, ağladığım çok geceler oldu. 15 yıl önce Skype da yoktu, sadece e-posta ile iletişim kurabiliyorduk.” Almanları mesafeli “ve çok organize” bulmuş Jennifer. Filipinler'de pek yaygın olmayan özellikler bunlar. Altı ay sürmüş sıla hasretini bastırmak. Seyrek aralıklarla yaptığı telefon görüşmelerinde annesi onun orada kalması için hep motive etmiş. Kilise ziyaretlerinde yavaş yavaş memleketlileriyle tanışmaya başladığında da Almanya'daki hayatı daha katlanılır olmaya başlamış. “Ayınler benim için çok önemliydi, onları hiç aksatmadım” diye anlatıyor inançlı Katolik kız.

Au-pair olarak Jennifer ayda 260 avro kazanıyordu. “Bunun 150 avrosunu kardeşlerimin eğitimi için eve gönderiyordum. Geriye bana pek fazla bir şey kalmıyordu. Ama yine de yetiyordu.” Sonra da gülümseyerek, “En azından biraz Almanca öğrenebildim. Bu da iyi bir şey” diyor.

Bir yıl sonra Au-pair olarak çalışma süresi dolmuş, artık evine artık dönebilecekmiş. “Çok sevinçliydim. Tabii ki de Almanya'da hayatım kötü geçtiğinden değil. Fakat vatanın ve ailenin yerini hiçbir şey tutamıyor.” Ama o tarihten sonra iki kez OFW olarak yine Almanya'ya gelmiş, ailesine maddi olarak destek verebilmek için. Almanya'da son bulunuşu beş yıl sürmüş. Çocuk bakıcılığı ve ev işleri yardımcısı olarak Frankfurt'a yakın bir yerde çalışmış. Her seferinde biraz daha kolay olmuş Almanya'da yaşamak – hem Almancayı öğrendiğinden hem de ülke ve insanlarına alıştığından. Bu arada Jennifer'ın en küçük kardeşi de okulu bitirmiş, ailesinin yaşadığı ev de baştan aşağı elden geçirilip yenilenmiş.

Artık kendi geleceğini düşünme vakti. Manila'ya geri dönmüş olmaktan çok mutlu. Orada yine çocuk bakmaya devam ediyor. Hayali, memleketi olan adacığa geri dönmek ve eyalet başkenti Iloilo'da bir restoran açmak. "Bunun için çok para biriktirmem lazım. Belki tekrar yurtdışına gitmem gerebilir, gerçi canım istemiyor ama burada fazla kazanamıyorsun. Almanya olabilir; başka bir Asya ülkesinde çalışmak istemem" diye kesin olarak kararını vermiş 35 yaşındaki kadın. "Birçok ülkede OFW tamamen sömürülüyor, gazetelerde, işverenleri tarafından cinsel taciz ve istismara uğrayanların haberlerini hep okuyoruz. Böyle bir şey benim için söz konusu olamaz! Ben daha evli değilim ve bakmakla yükümlü olduğum çocuklarım da yok. Fakat başka hiçbir seçeneği olmayan o kadar çok Filipinli var ki. İşte onların bu çaresizliklerinden istifade ediyor o vicdansızlar" diye öfkelenir Piñon.

KAZANANLAR VE KAYBEDENLER

Gerçekten de bilhassa Ortadoğu ülkeleri tehlikeli topraklar sayılır. Sürekli manşetlere düşen Katar'daki dünya futbol kupası için yürütülen inşaatlardaki berbat çalışma koşulları buz dağının sadece görünen kısmı. Zengin Arap petrol ülkelerinde korkunç uzun mesailerle üç kuruş paraya çalıştırılan ve mütemadiyen dayak korkusu içinde yaşayan, hatta cinsel saldırıya maruz kalan insanlar çoğunlukla kadınlardır. Ellerinden kaçamıyorlar, çünkü işveren yabancı uyruklu çalışanların pasaportlarına el koyma hakkına sahip. Endonezya ve Bangladeş gibi ülkeler bu dehşet verici haberlere tepki göstermiş ve bazı körfez devletlerine göçmen işçilerin gitmesini yasaklamış veya zorlaştırmış. Filipinliler de o ülkelerde kamplar kurmuş. Şiddet gören veya sömürülen Filipinliler buralara sığınabiliyor, pasaportunun yeniden çıkartılması ve eve dönüş bileti alınması taleplerinde bulunabiliyor. Ama öte yandan körfez devletlerinden gelen para akışının tamamen kesilmesini de istemiyor devlet. Dolayısıyla zenginlerin o abartılı gösterişli evlerinde temizlik yapmak ve çocuklarına bakmak için deneyimsiz ucuz işgücü talebi hiç eksilmiyor. Bu pazar hâlâ Filipinlilerin elinde. Ve bugün milyonlarca insan, göçmen Filipinli işçilerin en büyük kıtası olan Ortadoğu'da ölesiye çalışmaya devam ediyor.

Yurda uzak yaşamdan ötürü mutsuz olmayanlar da var kuşkusuz. Demi Salvacion mesela. Ona göre keşke süre kısıtlaması olmasa da Almanya'da kalabilse. Demi Salvacion 2015'in Mayıs'ından beri Bad Salzhausen'deki bir klinikte hastabakıcı olarak çalışıyor. 28 yaşındaki adam, Uluslararası İş Birliği Topluluğu (GIZ) ve Federal İstihdam Dairesi tarafından 2013 yılından beri yürütülen Triple Win Projesi* çerçevesinde Almanya'ya başvurmuş, daha sonra başvurusu kabul edilmiş. Bugüne kadar 230 Filipinli kalifiye eleman Alman hastanelerine ve bakımevlerine yönlendirilmiştir. Bunlardan 130'u şu anda halen Almanya'da bulunuyor.

Demi Salvacion projeyi duyar duymaz bir saniye dahi duraksamamış: "Bu projeye hemen başvurmak istedim. 'Benim için ne büyük bir şans' dedim kendi kendime." Birkaç mülakattan sonra kabul edilmiş. Gidiş için birkaç ay sürecek hazırlıklara konsantre olabilmek için de, Manila'da bir kliniğin yoğun bakım ünitesinde hastalarla ilgilenen eğitimli hasta bakıcı işinden ayrılmış. Buna gücü yetebiliyordu, çünkü ailesi ülkenin az sayıdaki orta sınıf kesiminden. Almancayı öğrenmek için Goethe Enstitüsü'ne gitmiş, gün içerisinde saatlerce Almanca çalışmış, internette Almanya'yı keşfetmeye çalışmış, seyahat planları yapmış. "Gitmeme az bir zaman kaldığı için çok sevinçliyim" diye neşeyle anlatıyor yola çıkmadan kısa bir süre önce.

Memleketinde yaşadığı sevinç Almanya'ya gittikten sonra da doğrulanıyor. Hessen eyaletine vardıktan altı ay sonra mutlu bir şekilde: "Burada keyfim yerinde. Meslektaşlarım çok samimi ve Almanya'da birçok yer gördüm. Tabii ki de bazen yurdumu ve ailemi özlüyorum ama yaşamımdaki olumlu yanlar ağır basıyor" diyor saçı özenle yana taranmış genç adam. "Sanki piyangodan büyük ikramiye bana çıkmış gibi." Kazandığı her avroyu Manila'da planlanan büyük düğün için biriktiriyor. Düğünün detayları hakkında nişanlısıyla Skype'tan konuşuyor. "Buradaki işim sayesinde çocuklarımız için de yeterince paramız olacak" diye şimdiden seviniyor Salvacion.

* Üçlü Kazanç Projesi çerçevesince Almanya'da sağlık personeli ve hasta bakıcı boşluğu yurtdışından getirilen kalifiye elemanlarla dolduruluyor. Proje adını, üç tarafın da menfaat sağlıyor olmasından almıştır – hasta veya yaşlı, istihdam açığı olan ülke, istihdam edilen yabancı uyruklu eleman. (ç. n.)

Triple Win, üçlü kazanç, programın adı. Kazanan taraflardan biri Almanya çünkü personel eksikliği nedeniyle sallantıya girmiş hastanelerde yabancı işgücüne acil ihtiyaç var. Projenin ışık saçtığı diğer tarafta da GIZ'in programa dahil ettiği başvuranlar var. Adil muamele görecekler, iyi ücret alacaklar ve düzenli iş saatlerine sahip olacaklar. Hatta beş yıl sonra sınırsız çalışma izni alma ve ailelerini yanlarına getirme şansları dahi olabilecek. Üçüncü kazanan ise, resmi yorumlara göre, Filipinliler. OFW'nin iyi koşullarda çalışacağından ve eve iyi para göndereceklerinden eminler, çünkü Alman meslektaşlarının kazandığı tutarın aynısını alıyorlar – Filipin standartlarında alınan ücretin katbekat fazlasını.

İşte bu da en üzücü nokta. Çünkü, Filipinli işçi göçmen kitlesi vasıfsız işgücü olarak yurtdışına çıkarken iyi eğitilmişler de zengin Batı ülkelerine gitmek için can atıyor. Mühendisler, öğretmenler, hekimler – hepsi de ABD'de, Avustralya'da veya Avrupa'da çok daha iyi koşullarda iş bulabiliyor ve tropikal ülkelerinde kazandıklarından çok daha fazlasını kazanabiliyorlar. Hayal kırıklığına uğramış birçok nitelikli elemanın karşı koyamadığı cazip ortamlardır bunlar. Devlet işçi göçünü teşvik ederken madalyonun arka yüzünü göremiyor: Beyin göçü. Evet, nitelikli işgücünün giderek eksilmesi Filipinler'i bir hastalık gibi sarmış ve güçsüz bırakmıştır. Övgüyle söz edilen yurtdışına, çalışma izni alarak gidebilmek için doktorların hasta bakıcılık eğitimi aldığı bir ülkede bazı şeyler yolunda gitmiyor demektir.

Dünya Sağlık Örgütü Manila bürosunun, çok sayıdaki personel eksikliğinin giderek daha fazla kliniği etkilemesi nedeniyle alarm vermesinin üzerinden daha on yıl bile geçmedi. Taşradaki durum daha da vahimdi. Doktor bulunamadığı için hastaneler yavaş yavaş yok olmaya başlamıştı. Filipinler'de sağlık hizmeti pamuk ipliğine bağlıyken, zengin ülkeler iyi eğitilmiş ve İngilizce konuşabilen kaliteli elemanlara sahip olduğu için mutluydu.

Çünkü Almanya'nın Triple Win projesi yeni bir fikir değildi. ABD ve de İngiltere benzer çalışma programlarını daha önce yürütmüşlerdi. Filipinliler de, kendi ifadelerine göre, uluslararası pazarın talebini karşılamıştı. "Filipinler'de sağlık sektöründe artık personel eksikliği yok. Bunu enine boyuna araştırdık" diyor GIZ projesinin danışmanı Björn Gruber. "Tam tersine. Şu anda sağlık

personeli fazlası var. Dolayısıyla Filipinli işgücünü Almanya'ya getirterek oraya zarar vermiyoruz.”

İYİ YAĞLANMIŞ TIKIR TIKIR İŞLEYEN BİR MAKİNE

Filipinliler çok rağbetteki insan ihraç ürününü arz ve talebe göre ayarlama konusunda gerçekten de çok usta. Bu konuda devletin “mesleki eğitim ve beceri geliştirme kurumu” olan TESDA [Technical Education and Skills Development Authority] sorumludur. Ülke çapında onlarca meslek için eğitim ve gelişim kursları açar. En çok tercih edilen kurslar: Ev idaresi, turizm, otelcilik veya teknisyenlik, tamircilik, kaynakçılık gibi ustalık isteyen meslek kurslarıdır. Elinde TESDA-sertifikası olanın yurtiçinde ve yurtdışında yüksek maaşlı bir iş bulma şansı artar.

Günde yüzlerce insanı yurtdışına gönderme işi Filipinler’de iyi yağlanmış bir makine gibi tıkır tıkır işler. Ne var ki insanların kendi vatanlarında da para kazanabilmesi için iş yaratma yönünde kerhen girişimlerde bulunulur. Sadece seçim kampanyalarında politikacılar “sözde” vaatleriyle puan toplamaya çalışır. Tıpkı zengin bir politikacı olan, eski başkan yardımcısı Jejomar Binay’ın yaptığı gibi. 2016 yılının başında Birleşik Arap Emirlikleri’ne gerçekleştirdiği bir ziyarette oradaki OFW'lere: “Eğer başkan olursam artık yurtdışında çalışmak, kişisel tercihinizden kaynaklı olacaktır, zorunluluktan değil” diye söz vermişti. Vatandaşlarının, “gelişen ilerici bir ülke” olarak yurtlarına geri dönebilmeleri için elinden gelen her şeyi yapacağını belirtmişti ve başkanlığında Filipinler’de herkese göre fazlasıyla iş imkânı olacağını vaat etmişti.

Jennifer Piñon buna gülemiyor bile. “Saçma sapan konuşuyor. Bunların hepsi içi boş seçim kampanyası söylemleri. Milyonlarca OFW'den oy toplayabilmek için yapılmış propagandalar. Yatırımcılar olmadan, uygun altyapılar oluşturulmadan nasıl iş imkânları yaratılabilir ki? Filipinler’in en büyük eksiği zaten bunlar değil mi? Yok, yok, her şey olduğu gibi yine böyle kalacak, eminim. Ve başa kim gelirse gelsin, Filipinliler yine yurtdışında çalışmak zorunda kalacak.”

Peki ya kendisi? 35 yaşındaki kadın yanıt vermeden Cappucci-

no'sunu karıştırıyor modern kent kafesinde ve pencereden dışarıya bakıyor. “Bir süre daha Manila’da kalacağım ve çalışacağım. Tek olduğum ve çocuklarım olmadığı sürece kazancım bana yetiyor. Artık para biriktirmek istiyorum. Böylece hayalimi gerçekleştirebilecek ve Iloilo’da restoranımı açabileceğim.”

Eğer birkaç yıl sonra Panay’a geri dönmeyi becerebilirse bir yürüngenin de tamamlanacağını ifade eder Jennifer Piñon. Miago’dan Manila üzerinden Almanya’ya giden sonra tekrar geri dönen yolun çok uzun ve yoksunluklarla dolu geçtiğini söyler. Ama yine de Jennifer Piñon, çoğu Filipinli göçmen işçinin yapamadığını başaraabilecekmiş gibi görünüyor: Kendi ülkesinde geleceğini kurmak.

14.

Haydi Doğru Şehirlere

Çin'deki Göçmenler

CHRISTIANE KÜHL

Alçak sıra evlerin duvarlarından rengi atmış sıvalar dökülüyor. Beton yollar boyunca rengârenk çamaşırlar asılı, kapıların önüne havalansın diye ayakkabılar konmuş. Leğenler ve bidonlar da dışarıda duruyor, çünkü içeride yer yok. Minik strafor kutucuklarda şifalı otlar yetişiyor, birkaç tezgâhta ve büfede sebze, gıda ürünleri ve yemek pişirmek için elzem olan malzemeler, soya sosu ve yerfıstığı yağı satılıyor. Büfenin küçük penceresinde “Dükkânım küçük. Lütfen nakit ödeyin” diye yazıyor. Zaman zaman uçaklar bu alanın üzerinden inişe geçerken gürüldür. Xingfucun, “Uğurlu Köy” buranın adı – bir zamanlar Şanghay’ın batı kıyısında bulunan ama çoktandır artık şehrin il sınırları içine girmiş bir mezra. Burada yaşayanların çoğu için bu köyde sürekli yaşamının onlara uğur getirip getirmeyeceği daha hâlâ anlaşılmış değil. Köyün sakinleri, Çin’in kırsal iç kesiminden gelen ve Xingfucun’u Şangay’ın giriş kapısı olarak gören göçmenlerdir. Ev sahipleri çoktandır buradan taşınmış. Ellerindeki yegâne ikametgâhlarını da minik parsellere bölünmüş olarak sezon işçilerine kiralyorlar.

İKİNCİ SINIF VATANDAŞ

Anhui eyaletinin bir köyünden gelen Wang Bing’in Şangay hayatı da burada başlamıştı. On bir yıl geçmiş aradan. “O zamanlar bir arkadaşımın birlikte aylığını 180 yuana, yani 25 avroya, kiralamıştık bir odayı. Çarşaflarımızı getirmiştik ve olduğu gibi yere sermiştik. Yataklar için para harcamamız gerekirdi. Kimilerinin o zamanlar, avlularda ya da köy meydanında bir brandanın altında yattığı da

olmuştu, ta ki bir oda boşalana kadar. Kimsede para yoktu. Ben cebimde 500 yuanla memleketimden ayrıldım. Tren bileti 60 yuan tutmuştu ve 300 yuanı da bana iş bulacak komisyoncuya hemen verdim” diye anlatıyor Wang o günleri hatırlayarak. Xingfucun’da üç yıl yaşamış. Bu süre içerisinde birkaç kez taşınmış ama her seferinde daha büyük bir odaya. En son kaldığı oda 15 metrekareymiş.

Wang Çin’deki yaklaşık 270 milyon iç-göçmenden biri, ekonomik nedenlerden ötürü yaşadığı yeri ülke sınırları içinde kalarak terk eden bir sığınmacı. Onların hepsi yoksulluktan, taşradaki ağır işten ve de tüm kurallarıyla işleyen geleneksel yaşamın baskısından kaçıyor. Şehirlerde fabrikalarda, inşaatlarda, kâh orada kâh burada iş ararlar. Halk arasında bunlara “Liudong Renkou”, sağa sola savrulan halk deniyor. Bazıları tek bir yerde kalıyor ama çoğu bir kentten diğerine sürükleniyor – artık nerede bir kuzen veya iş varsa ya da nerede ücretler daha yüksekse oraya. 15 yaşındayken ilk defa evinden ayrılmış bugün 34 yaşında olan Wang Bing. O zamanlar ablasıyla birlikte liman kenti Ningbo’da bir fabrikada çalışmış. Sonra Wenzhou’da, kıyının biraz daha aşağısında bulunmuş; daha sonra, uzun bir süre “dünyanın fabrikası” diye anılan güneydeki Guangdong eyaletinde ve hatta Çin’in en kuzey bölgesinde. Ta ki 2005 yılında Şangay’a gelene kadar.

Beş kardeşinden sadece bir erkek kardeşi memlekette kalmış. Köylerde birçok ailenin parselleri, tüm aile fertlerinin karnını doyuramayacak kadar küçük. Kuzeybatıdaki çorak bölgelere genelde çok az yağış düşer, bu nedenle de doğru düzgün mahsul alınamaz. Gerçi taşrada da artık gelir düzeyi yükseliyor ve giderek daha fazla köy, en ücrada kalanlar dahi yol ve elektrik şebekelerine bağlanıyor. Fakat daha iyi bir yaşam için gerçek anlamda bir gelecek pek gözüküyor ve şehirlerde kazanılan gelir her zaman olduğu gibi daha hızlı artış gösteriyor. Dolayısıyla kim otobüs veya tren biletini denkleştirebilirse doğru metropollere ve kıyı şeridindeki fabrika kentlerine gidiyor. Evde kalmak, tarlada çok ağır çalışmaktan sırtında kambur çıkarmak demek – kimi muhafazakâr köylerde de, geleneklere boyun eğmek, görücü usulüyle evlendirilmek demek. Bazıları da bu yüzden kaçıyor.

Wang gibi iş görebilir insanların köyden şehre göç etmesi sıradan bir taşınma değil Çin’de. Devasa bir ülke orası, bir kıta gibi

adeta. Hoş, dikenli tellerin üzerinden atlamaları, göçmen kaçakçılığı yapan simsarlara para yedirmeleri veya devlet sınırlarını geçmeleri gerekmiyor. Ama aşılması gereken görünmez başka sınırlar var orada. Şehirler katı bir bütçe yönetimi sistemiyle mutlak bir şekilde köylerden ayrılmış – Mao döneminden kalma bir uygulama. İnsanlar, nerede doğduysa oraya kayıtlı oluyor. Hukou denilen bir sistemdir bu. Bu Hukou'yu değiştirmek çok zor – kaldı ki bu başka sonuçları da beraberinde getiriyor. Çünkü tüm sosyal sistemler başta sadece şehirli için yapılandırılmış. Köy halkı buralara giremiyor, şehirlerde çalışsalar bile bunlardan yararlanamıyorlar çünkü Hukou'ları başka bir yerde. Aynı şekilde kamu hizmetlerinden de sadece o bölgenin Hukou'su olan insanlar faydalanabiliyor. Bu nedenle göçmen çocukları şehirde okullara gidemiyor. Hal böyle olunca da sezon işçilerinin dörtte üçü çocuklarını geride bırakıyor. Pekin'deki University of Chicago Center'daki araştırmacıların tahminlerine göre, yaklaşık 61 milyon çocuk bu sebeple sadece ebeveynlerinden biriyle, büyükanne veya büyükbabalarıyla, uzak akrabalarla ve hatta tamamen yalnız başına köyde yaşıyor.

Hukou sistemi sezon işçilerini şehirde ikinci sınıf vatandaş yapıyor. Onların durumu Avrupa'daki birçok sığınmacıdan farklı değil: Aileyi yanına getirtmek zor hatta neredeyse olanaksız, göç alan yerlerde paralel toplumlar oluşuyor, göçmenlerin çoğu doğru düzgün iş bulamıyor. İlgöçü zorlaştıran tek ülke Çin değil, Birleşmiş Milletler'in bir araştırmasına göre beş ülkeden dördünde köyden kentlere kaçış ve göç sınırlamasına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Hindistan'da da, bir eyaletten diğerine taşınırken sosyal hizmetlerden faydalanmak çok zor. Çin'deki durum da buna benziyor: Diyelim ki işveren sezon işçisine emeklilik sigortası için ek primler ödedi. İşte bu toplu parayı başka bir kente ya da köyüne götüremiyor o işçi genelde. Tüm bunlar yeni yeni yapılandırılma aşamasında.

EBEDİ GÖÇMEN

Fakat yine de milyonlarca insan köyden kente gitmekten vazgeçmiyor. Her şeye rağmen oradaki hayatın çok daha iyi olacağı beklen-

tisi içindeler. Çoğu, kentlerde daha fazla kazanmayı da başarıyor gerçekten. Kazandıklarının bir kısmını biriktiriyor, kalanını da memleketteki ebeveynlerine ve çocuklarına gönderiyorlar. Canlarını dişlerine takarak çalıştıkları kentleri öyle değiştirdiler ki, sezon işçilerinin bu elleri olmasaydı Çin'deki ekonomik mucizeden söz etmek de mümkün olmazdı. Çin ekonomisi, işte safi bu sonsuz ucuz işgücünün topluca bir arada bulunması sayesinde birden patladı. Sezon işçileri “it gibi” güneydeki elektronik ve tekstil fabrikalarında çalıştılar, rezidans kuleler diktiler, bir baştan bir uca yollar döşediler ve restoranlarda hizmet ettiler. Tüm bunları bugün de hâlâ yapıyorlar. Şehrin çehresini değiştiriyorlar ve orta sınıfa yükselen şehirlilerin asla yapmayacağı işleri icra ediyorlar. “Şangay’ın tüm şehir gelişimi biz göçmenler sayesinde oldu. O evleri biz yaptık, işyerlerini açtık, yükünü taşıdık” diyor Wang Bing.

Ona göre geleneksel olarak biraz burnu havada görülen Şangaylılar taşradan gelen göçmenlere alışmışlar. “Eskiden can sıkıcı olay çok olurdu. İlk gelen göçmenler çok yoksuldu, giyecek kıyafetleri yoktu, karınlarını doyurabilmek için kimi zaman illegal işler yaparlardı” diye anlatıyor Wang. “Medeniyetle onlar nasıl baş edebilecekti ki? Dövüşmeler dahi oluyordu. Çok da acımasız girişiliyordu kapışmalara. Bugün artık anlaşmazlıkların böyle çözülemediğini biliyoruz.” Eskiden Şangaylılar kentlerinde yaşanan birçok sorundan göçmenleri sorumlu tutuyordu. Birinin çantası çalındığında hemen “Bunu yapan kesin dışarıklıdır, denirdi”. Gruplar halinde gelmiş göçmenler her seferinde şehirdışı ediliyordu, kimileri de evlerine geri gönderiliyordu.

Şimdiki göçmenler artık farklı. Yetmişli ve seksenli yıllarda doğmuş Wang’ın jenerasyonundan gelen “ekonomik-sığınmacılar” seleflerinden daha uzun süre okullara gitmiş – sekiz veya dokuz yıl daha fazla. Eğitim arttıkça şiddet ve suç işleme eğilimi de azalır. Kaldı ki asgari ücretler de son yıllarda olağanüstü arttı ve hükümet, fazla mesailerin ödenmemesi gibi rezil çalışma koşullarının çok katı takipçisi olmaya başladı. Elemanlarına kötü davranmasıyla adı çıkmış firmalar bugün neredeyse hiç işçi bulamıyor, çünkü sezon işçilerinin cep telefonları var ve dolayısıyla haberler anında yayılıyor – birkaç yıl öncesi gibi değil. Ama aynı zamanda şehirliler de yavaş yavaş onlarsız yapamayacaklarını anladı zira bütün o ağır

işler göçmenlerin eline bakıyor. Neticede birliktelik daha kolay kabul edilebilir oldu.

Xingfucun'un on bir yıl öncesine göre biraz daha az sefil bir görünümde olduğu gözlemini yapıyor Wang, sokak aralarında gezerken. Sivasız alelade bir mekânın önünde "Wang Ba", internet kafe, tabelası asılı ve paydos etmiş gençlerden birkaç kişi kapının önündeki plastik taburelerin üzerinde oturuyor ve gözlerini ucuz bir akıllı telefona dikmiş bakıyor. Her şeye rağmen: "Göçmenlerin en yoksulları burada yaşıyor. Sürekli yenileri de geliyor. Bu civarda birkaç fabrika var. Oralarda çalışıyorlar." Çoğu ev, eskiden olduğu gibi yine minnacık, sekiz ila dokuz metrekare alan, mutfak da tek gözlü elektrikli ocağı olan tahtadan bir bölme, dışarda, kapının önünde. Bazı ev sahipleri evlerinin yanına ahşap bölmeler ilave etmiş, daha fazla odayı kiraya verebilmek için. Wang'ın tahminlerine göre köyde bugün 2000 ila 3000 kişi yaşıyor; çoğu kendisi gibi Anhuili, diğerleri de yine kırsal kesim olan orta Çin'in Henan eyaletinden. Ev sahiplerinin burada yaşayanlardan fahiş elektrik tüketim bedeli aldığını söyler Wang. Bu nedenle büfeye yakın oturanlar ellerinde boş termos şişeleriyle oraya taşınır: İşletmecisi bir su ısıtıcısı koymuş ve az paraya çay için sıcak su satıyor.

Xingfucun başka bir yerde olsaydı, şehrin kenar mahallerinde gelişen bir gecekondu mahallesi olurdu. Çin'de ise böyle değil. Şehir yönetimleri bütün ülkede gecekondu yapılaşması şeklinde gelişmiş olan mahalleleri söküp kaldırıyor, arazileri de büyüyen kentin içinde hemen yerini alıyor. Belediye meclis üyelerine göre bu "kentleştirilmiş köyler" diye adlandırılan mahalleler sadece gecekondulaşma için bir tehlike arz etmiyor aynı zamanda şehrin gelişimine de birçok açıdan engel oluyor. Bu Pekin, Şangay ve güneydeki hafif sanayi metropollerini için geçerli. Hükümet mutlak surette gecekondulaşmaları engellemek istiyor. Hukou-sisteminin bugüne kadar var olmasının bir nedeni de bu. Küçük kentler, sabit bir işleri veya ev sahibi olmaları koşulunda göçmenlere Hukou verme girişimlerine başladı. Şangay ve Pekin'de bu hâlâ bir tabu. Fakat gelen göçmenler ucuz yaşam alanları bulamadıklarında ne olacağı konusunda kimse bir şey söyleyemiyor. Sosyal konut gibi bir tasarı geliştirmeyi şimdilik hükümet düşünmüyor.

Bugün yaklaşık yüz milyon nüfusu olan Guangdong eyaleti, 25 yıl önce “dünyanın fabrikası” olma yönünde yükselirken, başka bir yol seçmiş. Firmalar orada sezon işçileri için ana arterlerin üzerinde sıra sıra devasa yurtlar inşa etmişti: Aynı tipte, parmaklıklarında askıda çamaşırların asılı olduğu küçük pencereci binlerce bembeyaz bina. Buralarda kadın ve erkek işçiler fazla uğraştırılmadan yerleştirilmiş ve onlardan kira da alınmamış – onların bir zaman sonra tekrar memleketlerine döneceklerinin garantisi de yerel yönetimlerce sağlanmıştı.

KENTLERİN GÖLGESİNDE KARIYER

Wang Bing Şangay’da önce birkaç yıl klima cihazı üreten bir Japon fabrikasında çalışmış. Sonra birden girişimcilik ruhu sarmış tüm aileyi, kendi ifadesiyle. Babası pazara çuvallarla pirinç götürüp satmaya başlamış. Wang da kendisinin yaptığı külüstür üç tekerlekli bisikletle Şangay sokaklarında kuryelik yapmaya karar vermiş. Derken, “uçan sokak satıcısı” olarak, atıştırmalıklardan tiftiğe kadar satmaya başlamış – köyünde kelepere konduğu şemsiyeler de dahil. Ayrıca Şangay’ın banliyölerinde de motosiklet taksiciliği yapmış. Bugüne kadar hâlâ bu gayri resmi sektörde işini yürütüyor. 2013 yılından beri de kendi arabasıyla taksi şöförlüğü yapıyor, korsan olarak. Kimi müşteriler uzun yollar için onu kir alıyor, kimilerini de sabahları arabasıyla işe götürüyor. Korsan taksiler aslında illegal ama resmi taksi filosu şehrin ihtiyacına yetemediğinden bunlara şimdilik göz yumuluyor. Ama her an bu taksilere karşı bir kampanya başlatabilir şehir. Bu nedenle Wang hep tetikte, adının ortalığa dökülmesini istemiyor. Resmi taksileri sadece Şangay-Hukou’suna sahip sürücüler kullanabiliyor.

Wang’ın kaçak taksi şöförlüğü yapan birçok memleketli tanıdığı var. Bunlardan biri de eşinin amcası. Amcası 23 yıldır Şangay’da yaşıyor ve gri renkli toplu konut alanında oturuyor. Bu binalar 1996’da kent gelişimi için yerinden edilen köylüler için yapılmış. Bazıları evlerini göçmenlere kiraya veriyor – tıpkı Xinfucun’da olduğu gibi, tabii biraz daha konforlu. Amca; eşi, kayınbiraderi, onun karısı ve küçük oğlu ve birkaç başka akraba ile sıkış tepiş bir

dairede oturuyor. Baştan beri eğreti düzende olan bu evin duvarları ve zemini çıplak beton, aydınlatmayı yalın ampuller sağlıyor ve bir dolap üstünkörü uyuma yerlerini bölüyor. Bir yatak koridorda duruyor, oğlan da odanın ortasında ödevlerini yapıyor. Bu civarda göçmenlerin gittiği küçük bir özel okulda güçbela kontenjan bulunarak kaydedilebilmiş az sayıdaki çocuklardan biri o. Minik mutfaktan fırında pişmiş tavuğun kokusu mis gibi yayılıyor etrafa, büyüklerin ayaklarının arasında bir kaniş yavrusu dolanıyor. Küçük bir ince ekran televizyon var ve bir komodinin üzerinde de eski bir bilgisayar duruyor. Buradakilerin hepsi hayatlarından memnun ve evi akrabalarıyla paylaştıklarından kendilerini güvende hissediyorlar. Birbirlerine güveniyorlar, birbirlerine yardım ediyorlar, kendi şiveleriyle konuşuyorlar. Kimsenin daha fazla talebi yok. Kimsenin gözü yükseklerde değil.

Wang da karısıyla birlikte yakınlarda, benzer bir apartmanda oturuyor ama daireyi baştan beri yabancı bir çift ile paylaşıyor. Karısı bir elektronik fabrikasında 12 saatlik vardiyalarla çalışıyor, geceleri de. “En iyi ücret ek mesailer ve gece vardiyasında var” diye belirtiyor Wang, eşi içeride uyurken. Sadece bir ya da iki haftada bir tam günü boş. “Bu çok az. Ben ona söylüyorum serbest çalışsın diye. Ama o istemiyor. Fabrika işinde sabit gelirli olmak ona güven veriyor.” Yaklaşık ayda 4000 yuan, yani 545 avro kazanıyor karısı bu şekilde. Wang da eve ayda ortalama 10.000 yuan getiriyor. Bunlar kuşkusuz büyük rakamlar değil ama en azından, memleketinde kazanabileceğinden çok daha fazla. Karı koca, köylerine yakın bir kentte ev almak için para biriktiriyorlar. “Hayalimiz oralara geri dönmek ve çocuklarımıza daha iyi bir yaşam verebilmek” diyor Wang. Bu hayali gerçekleştirebilmek için daha ne kadar zamana ihtiyaçları var, onu şimdiden kestiremiyor. Sekiz yaşındaki oğlu ve altı yaşındaki kızı köyde büyükanne ve büyükbabayla birlikte yaşıyor. Wang'ın daha yakın zamanda kaldırılan Tek Çocuk Politikası'nı ihlal etmiş olması aileyi biraz daha sıkıntıya sokuyor. Her karı koca ikinci çocuk için doğumda ceza, okul yaşına geldiğinde de daha fazla okul parası ödemekle yükümlü. Tek Çocuk Politikası uygulamasının artık kaldırılmasına bağlı olarak, halihazırda okula giden ikinci çocuklara uygulanan cezai müeyyidenin kaldırılıp kaldırılmayacağı henüz daha bilinmiyor.

TEK ÇIKIŞ YOLU EĞİTİM

Oysaki eğitim başarı için önemli bir faktördür, taşrada da bu böyledir. Guo Qianjun da on iki yıllık okul hayatı sayesinde Şangay'da gerçekten iyi yerlere gelmiş. Kendini İngilizcede "Apple" diye tanıtan Guo Şangaylı bir adamla evli, bir de küçük kızı var. Karı koca her ikisi de serbest çalışıyor. Kocasının bir ticarethanesi var kendisi de Hindistan, İsrail ve Danimarka'dan gelen turist kafilelerine Şangay şehir turları organize ediyor. Guo'nun geldiği yer Wang'in memleketinden daha kalkınmış değil. O da yoksul bir köyde büyümüş ama tek farkı: "Babam çocuklarının eğitime çok önem vermişti. Bu sayede yazgılarımızı değiştirebileceğinden hep emindi." Babası aile hayatını topyekün buna göre düzenlemiş. Ve Guo, köylü kızı olarak yaşadığı tüm sorunlara rağmen dişini tırnağına takarak güçlükleri yenmiş.

1983 yılında, orta Çin'in çorak ve dağlık Henan eyaletinin Hongquan köyünde dünyaya gelen Guo ilkokulun son yıllarını köylerine yakın Xinmi kentinde tamamlamış. "Babam hepimizin adam gibi okullara gitmemizi istiyordu, bu nedenle de daha ben dokuz yaşındayken bütün aileyi Xinmi'ye taşıdı." Kültür devriminin kargaşası içinde babasının eğitim hayatı karambole getirilmiş. Bu yüzden de çocuklarının iyi okumalarını hep istemiş. Bir kamyonet satın almış ve nakliye işleriyle uğraşmış. Ama tek sorun yine her zamanki: Hukou. Guo'nun babası çocuklarının Hukou'sunu değiştirebilmek ya da en azından özel bir izin alabilmek için elinden gelen her şeyi yapmış. İlişkiler kurmuş, rüşvet de verdiği olmuş. Ve sonunda çocuklar Xinmi'de okullara kaydolabilmişler.

Guo ilk yazıldığı okulda kendini biraz huzursuz hissetmiş, özellikle de kırsal kökenli olduğunu gizleme gereği duyduğundan. Birkaç ay sonra okul çok kalabalık olduğu için bölünmüş ve o tesadüfen yeni binaya düşmüş. Orada da artık kimse soru falan sormamış. Liseyi -9 ila 12'nci sınıfları- hayırsever bir teyzenin yaşadığı bir köydeki yatılı okulda okumuş. "Daha köydeyken ilkokula birlikte gittiğim arkadaşlarımdan çoğu beşinci ve yedinci sınıftan sonra okula devam etmiyorlardı" diyor Apple Guo. "Ortaokul uzaktaydı ve ebeveynlerin çoğu, daha fazla eğitime gerek olmadığı görüşündeydi - özellikle de kızlarda. Onlara göre kız-

ların pratik şeyler öğrenmeleri yeterliydi, terzilik mesela.” Bugün bu arkadaşlarından çoğunun Xinmi’de fabrikalarda veya oradaki maden ocağında çok düşük ücretlerle çalıştığını anlatır Guo üzülenek. Onlar da artık köyde yaşamıyormuş, tüm aileye yetecek kadar tarım alanı olmadığından. “Bizim sadece 4000 metrekaarelik bir alanımız var. Bu, tüm aileyi geçindiremeyecek kadar az” diyor 33 yaşındaki kadın. Ve bu diğer aileler için de geçerli. Bu yüzden de genç yetişkinlerin bugün yapabileceği tek şey, başka yerlere çalışmaya gitmek. Köyünde artık sadece küçük çocukların ve yaşlıların yaşadığını söylüyor Guo. Babası öldüğünden beri annesi Xinmi’den, köydeki yerle ilgileniyormuş. Fakat köydeki eski evde hiç kimse yaşamıyormuş.

Guo okuldan sonra eyalet başkenti Zhengzhou’ya gitmiş. Çok zor olan üniversiteye giriş sınavını başarmış ve orada İngilizce öğrenimini yapmış. Bu onun için büyük dünyaya açılan kapıydı. Edebiyatı seviyordu. Uzunca bir süre dünyayı çepeçevre gezmeyi düşünüyordu. Ama bunun yerine bir turizm şirketinden iş teklifi almış – Çin’de yurtdışından gelen turistlerle ilgilenenecekti. “O zamanlar kendimi daha gerçek şehirli gibi hissetmiyordum. Zhengzhou’da çok göçmen vardı ama orası Şangay’dan farklı. Oraya insanlar Henan’daki köylerden geliyor, daha uzaklardan değil.” Bugün Zhengzhou’nun nüfusu yaklaşık sekiz milyon.

Guo 24 yaşındayken Çin’in güneybatısına gittiği bir trekking gezisinde bugünkü Şangaylı kocası Jack Jia’yla tanışmış, Kısa bir zaman sonra da Jia hemen Zhengzhou’ya tren biletini almış ve ona evlenme teklif etmiş. Guo biraz düşünmüş sonra da Jia ile Şangay’a gitmiş. Bunlar daha o zamanlar pek alışılmadık şeylermiş. “Jack annesini arayıp: ‘Ben köyden bir kızla evleneceğim’ dediğinde annesinin o an tansiyonu fırlamıştı” diye anlatıyor Guo. “Oğlunun ‘dışardan’ birisiyle evlenmek isteyeceğini hiç beklemediğini kadın.” Hukou-sistemi, geleneksel duyguları da kent köy ayrımıyla katı biçimde şekillendirir ve “köylü” olarak bir biçimde değersiz olduğu algısı oluşturur insanda. Bu kimlikten sıyrılmak kolay değil. Ama Guo başarmış. Birkaç iş değişikliğinden ve kızının 2012’de doğumundan sonra şimdi Şangay’da iyi bir yerlere geldi, işinden de memnun. Küçük aile, tipik bir orta sınıf yerleşim bölgesinde kiralık bir dairede oturuyor.

Bu arada herkesin Şangay’a göre olmadığını da söylüyor Apple Guo. “Güçlü bir kişiliğe sahip olmak lazım – bir de asgari düzeyde bir eğitim. Eğer zayıfsan burada yapamazsın.” Bu söylediklerinin özellikle şehirde akrabası ve tanıdıkları olmayanlar için geçerli olduğunu vurguluyor. İş rekabeti çok katı, şehrin temposu çok hızlı ve burada 20 milyondan fazla insan yaşıyor. Birçok şey köy-dekinden daha pahalı ve göçmen hâlâ pek sevilmiyor. Guo’nun bir kuzeni mesela fazla dayanamamış ve üç sene sonra çekip gitmiş. “Birçok kişi tekrar geri döndü. Ama başarabilenin ileride anlatacak çok hikâyeleri olacak.” Guo daha kolay alışmış Şangay’a, Jack’in sayesinde olduğunu da biliyor. Ama üniversite okumasaydı onunla da asla karşılaşamazdı.

Kaçışı Bizler mi Teşvik Ediyoruz?

Kriz, daha “sığınmacı krizi” kavramı Avrupa’da kafalara dank etmeden çok daha önce vardı. Kriz – kimin, neyin krizi aslında? Yıllardan beri tıka basa dolu botlar Akdeniz’de alabora oluyor. Kaç kişi o zamanlar boğuldu, kimse bilmiyor. Belki binlerce, belki on binlerce. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) sadece 2015 yılında ölenlerin sayısını 3771 olarak tahmin ediyor ama sayının daha fazla olabileceğini de itiraf ediyor. Çoğu ceset denizden çıkarılmıyor. Üstelik sığınmacılara mezar olmuş tek yer Akdeniz de değil. Dünyanın başka yerlerinde 2015’te en az 1571 kişinin kaçarken öldüğü biliniyor IOM’un raporuna göre. Ve yine bilinmeyenlerin sayısı çok daha yüksek.

Daha 2005’in Eylülü’nde İspanya topraklarına ait Ceuta ve Melilla’da sığınmacılar tel çitlere hücum etmişti. Birçok ölen ve yaralanan olmuştu. İnsan hakları örgütleri, hayatta kalan binlerce sığınmacıyı çölün ortasına terk ettiği için Fas’ı suçlamıştı. Görüntüler bütün dünyayı çalkaladı – ama kısa bir süre sonra her şey yine unutuldu. 2015’te BMMYK ve Dünya Gıda Programı uluslararası topluluğa dramatik bir yardım çağrısında bulundu: Lübnan, Ürdün ve Suriye’nin diğer komşu ülkelerinde Suriyeli sığınmacılara destek verebilmek için para tükenmişti. Bu nedenle gıda yardımı miktarları aylarca yarıya indirildi ve günlük 50 sentle kısıtlandı. Hatta 360.000 sığınmacı bu kıt yardımdan dahi pay alamadı.

İşte bu çaresizlik yüzünden de birçok sığınmacı Avrupa yollarına düştü. AB için asıl kriz başlangıcı da bu an sayıldı. O tarihten beri tartışmalar kaçışın nedenlerinden çok kotalar ve AB dış sınırlarının korunması etrafında dönüyor. Ve Batı’nın tüm felaketlerin temeli olarak gösterildiği genel popülist yargılarda bile; insanların kaçmasına sebep olan kanlı çatışmaların ve yoksulluğun sorumlusunun müştereken, önde giden endüstri devletlerinin olduğu konusuna değinilmiyor. Oysaki bu tartışma çok önemli. Mesele, günah keçileri aramak değil, kalıcı çözümler bulmaktır. Fakat bu yönde şu ana kadar nerdeyse hiç yol kaydedilmemiş durumda.

KAÇMAYAN KAYBEDER

Türkiye'yi ele alalım: AB sığınmacı krizine çözüm arama çekişmelerinde –mesela insanların AB sınırları dışında barındırılması için– ciddi tavizler vermeye hazır. Bundan kazanan, bu fırsatı aynı zamanda Güneydoğu Anadolu'da Kürtlere karşı daha sert bir tutum sergilemek için de kullanan Erdoğan'ın otoriter hükümetidir. PKK ve ordu arasında şiddetli çarpışmalar yaşanıyor. Şehirler yangın yerine dönmüş. Batı ise tırmanan bu çatışmalara sessiz kalıyor.

Züccaciyeci Abdullah Çelik “Avrupa'dan bir beklentimiz yok. Onlar kulaklarını tıkamış, bizim nasıl olduğumuzu merak dahi etmiyor” diye anlatıyor şiddetten kaçıp, nispeten daha güvenli bir yer olan Midyat'a sığınanların genel ruh halini özetleyerek. Midyat sınıra yakın olması bakımından şimdiye kadar 10.000 Suriyeli sığınmacıyı kabul etmiş bir ilçe. Şimdi bunlara ek olarak bir de iç-göç alıyor. Türk hükümetinin verdiği rakamlara göre Mart 2016 sonuna kadar 350.000 Kürt yaşadığı yerleri terk etti. Ve bu sayı artmaya devam ediyor. Onlar da aslında, yurtlarında gelecek umudu göremeyip orta vadede Avrupa yoluna düşebileceklerden. Bumerang Diplomasisi.

Öyle anlaşılıyor ki, siyaset geçmiş hatalardan neredeyse hiç ders çıkarmamış. Uzun vadeli sonuçlar konusunda yapılan sessiz uyarılar günlük politikanın gürültüsü arasında kaybolup gidiyor. Otoriter liderlerle yapılan işbirliği ya da en azından onlara sessizce göz yumma, öz çıkarlara hizmet ettiği sürece, diplomasi zemininde hâlâ geçer akçe görünüyor. Eskiden Batı'nın komünizm korkusu komünist isyancıları kontrol altında tuttukları sürece acımasız askeri rejimlerin desteklenmesi gibi muazzam yanlış kararlara sürüklemişti, mesela tıpkı Güney ve Orta Amerika ülkeleri Arjantin ya da El Salvador'da olduğu gibi. Bugün çoğu daha reşit bile olmayan on binlerce El Salvadorlu, uyuşturucu ve gangster çetelerinden ABD'ye kaçıyor. Angola veya Mozambik gibi Afrika ülkelerinde sömürgecilik döneminden sonra başlayan soğuk savaşın kanlı vekâlet çatışmaları milyonlarca insanın hayatına mal oldu. Birçok sığınmacı ve iç-sürgün memleketlerine hâlâ geri dönmedi.

Eğer AB için bugün ön planda olan kendi devletlerini sığınmacılardan korumak ise, terörle mücadelede olduğu gibi, o çok

kıymetli “batılı değerler”le asla bağdaştırılamayan tüm yollara yine başvurur. Irak ve Afganistan’dan kaçanlar dünyanın birçok ülkesine sığındı. Ülkelerine geri dönme umutları olmadan. ABD birlikleri Afganistan’ın kuzeyinden, Aamir’in yaşadığı bölgeden çekildiğinde, 29 yaşındaki adam Talibancılar tarafından ölümle tehdit edilmiş. Bunun üzerine o Avrupa’ya değil Endonezya’ya kaçmış. Bugün ise “Önce batılı ülkeler gelir ve bizim hayatımıza karışır. Bizlere daha iyi bir gelecek vaat ederler. Sonra da çekip giderler. Daha sonra biz kaçtığımızda ve onlardan yardım istediğimizde bizleri ortada bırakıverirler” diyor Aamir büyük hayal kırıklığıyla.

Irak’ta da birçok insan benzer duygular içerisinde. Gerçi oradaki tüm sorunları ABD’nin 2003’teki askeri müdahalesine dayandırmak doğru olmaz ama onun payı olduğu da tartışma götürmez. Savaş yüzünden altyapının büyük bir kısmı tahrip olmuş, devletin güvenlik sistemi parçalanmıştı. Tam teröristlerin istediği kaos ortamıydı bu, istedikleri gibi yuvalanabileceklerdi. Irak El-Kaide’sinden Ebu Musab ez-Zerkavi liderliğinde IŞİD ortaya çıktı: Bugün bütün o bölgenin baştan aşağı istikrarını bozan, şiddete başvuran, insanları köleleştiren ve yerinden eden, sonunda da, yüz binlerce daha insanın Avrupa’ya kaçmasına neden olan terör örgütü.

Tüm bu illete rağmen Irak’ta kalanların çoğu, kendilerinin yarı yolda bırakıldığı duygusu içinde. Bütün paraların şu sıralar sığınmacı yardım kuruluşlarına akıtıldığı yönünde eleştiri geliyor, yıllardır Iraklı kadınlar için mücadele eden “kriz yardımı ve dayanışmacı kalkınma işbirliği derneği” WADI gibi kuruluşlardan. Sığınmacı olmayanların genelde eli boş kaldığını söylüyorlar. Bu çerçevede 2016’da Federal Almanya örneğin, yerinde yapılacak kalıcı projeler için teşvik taleplerini onaylamamıştı: IŞİD’in esaretinden kaçabilmiş Yezidi anneleri için öngörülmüş bir çocuk bakımevinin finanse edilmesi reddedildiği gibi, genital organların kesilmesine karşı yürütülen proje de geri çevrildi, Kürdistan ve Bağdatlı kadın parlamenterlerle işbirliği projesi de. Üstelik Alman politikacıları mütemadiyen “İnsanların oralarda kalmaları ve buralara kaçmamaları için yerinde gelecek vaat eden perspektifler yaratmak gerekir” diye iddia ederken.

ŞİZOFRENİK POLİTİKALAR

Silah sevkıyatı konusu da benzer şekilde şizofreniktir. 2015'te "sığınmacı krizi" kavramı Alman medyasının gündeminde ilk sıraya oturduğunda Almanya'nın silah ve teçhizat ihracatı son on yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştı. Ekonomi bakanı Sigmar Gabriel bu artışı özel faktörlere bağlamış ve İngiltere'ye bir milyar mertebesinde tanker uçakları sevk edildiğinden söz etmişti. Halen Alman firmaları Suudi Arabistan gibi otoriter rejimlere de silah satmaya devam ediyor. Oysaki bu mutlak monarşi Suriye ve Yemen bölgelerinde yaşanan çatışmaları aynı anda kızıştırıyor – birçok insanın kaçıp Almanya'ya da sığındığı ülkeler bunlar.

Ekonomi politikasıyla kalkınma yardımı arasında da çarpıcı çelişkiler vardır. Özellikle de Afrika kıtasında bu çok dikkat çekicidir. Bir yandan AB yoksul devletlerin kalkınmasına yönelik büyük paralar yatırırken –ki bunun bir amacı da yoksulluktan kaçan daha fazla "ekonomik sığınmacının" tehlikeli yollarla Avrupa'ya gelmesini önlemektir– Gana gibi Batı Afrika ülkeleri Dünya Ticaret Örgütü'nün, AB'nin de propagandasını yaptığı, pazarlarını açmasından mustarip. Pazarların liberalleştirilmesi, söz verildiği gibi, Gana ihracatının ve üretiminin artmasına değil, tam tersine tüm sektörlerin çöküşüne sebep olmuştur. "Avrupa ülkeleri ucuz kanatlı parça etlerini Gana'ya ihraç ettiklerinden, bizim firmalar iflas ediyor" diyor Wilbek Kwame Asante, altmışlı yıllarda ülkesi bağımsızlığa kavuştuktan hemen sonra canlı bir işletme kurmuş ama bugün boş denebilecek binaları ve susmuş makineleriyle atıl duran kuruluşun sahibi. "Batılı devletlerin bir durup ne yaptıklarını düşünmeleri gerekir, çünkü ekonomimizi mahvettiler."

Ne var ki bu acı deneyimlere rağmen AB rotasını değiştirmiyor. İnatla, 15 yıldan fazladır, kıtanın büyük ticaret bölgeleriyle, çölün güneyinde yer alan hemen hemen tüm ülkelerle ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalamıştır – tıpkı ihtilaflı TTIP gibi. Ama burada zikredilen işbirliği kavramı sadece kâğıt üstünde kalmıştır. Örneğin Kenya başta bu serbest ticaret anlaşmasını imzalamak istemediğinde Avrupalılar hemen Kenya ürünlerine gümrük cezaları getirerek Kenyalılara gereken dersi verdi. Çok değer verilen ortak zeminlerdeki söyleşiler ise farklı: Avrupa, yani bu politikanın Afrika

karşıtlarının tenoru, için asıl olan kalkınma değil, kendi şirketleri için pazar oluşturmak ve hammaddeye erişimi sağlamaktır.

“Nasıl oluyor da benim ülkem dünyanın en çok hammaddesine sahip ülkeler arasında sayılırken, halkı en yoksullardan olabiliyor?” Bu aslında Riphin Kasai Ruinga’nın, “Kongo’dan Güney Afrika’ya” bölümünde hikâyesi anlatılan adamın, kendine yönelttiği retorik bir sorudur. Kongolu sığınmacı, eşi Coco ile birlikte işlettiği küçük kuaför salonunun önünde bir taburenin üzerinde oturuyor.

Ama probleminin bir parçasını da yanında taşıyor: Cep telefonunu. “Eminim bunun içinde de benim yurdumdan çıkan koltan var” diye düşünceli düşünceli konuşuyor. Bu değerli madene ve bunun gibi başka yeraltı kaynaklarına duyulan uluslararası talep, Ruingaların ve milyonlarca başka insanın kaçtığı Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nin doğusunda yaşanan kanlı çatışmaların sebeplerinden biridir. Onlarca silahlı grup neredeyse yirmi yıldan fazladır birbirleriyle savaşıyorlar ve büyük ölçüde bu hammadde ticaretiyle de kendilerini finanse ediyorlar. Bu nedenle insan hakları örgütleri yıllardır bangır bangır, endüstri devletlerindeki tüketim açlığının çatışmaları körüklediğini söylüyor. Aktivistler batılı tüketicilere, daha fazla kanlı cep telefonu almamaları yönünde telkinde bulunuyor.

En azından ABD’de borsaya kayıtlı kuruluşlar 2010 yılından beri yasal olarak ürünlerinde “çatışma minerallerini” kullanıp kullanmadığını ve kullanılan ürünlerin menşeyini beyan etmekle yükümlü. Burada açıkça söz konusu olan, Ruingaların memleketinden çıkarılan koltandan kazanılan tantaldır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) itina yükümlülüğüne ilişkin genel kurallar çizelgesi hazırlamıştı – ve Çin’in bile bunu örnek aldığı bilinmektedir. 2016’nın başında AB’de de benzer bir düzenleme ve sertifikasyon modelleri üzerine müzakereler yürütülmüştü. Böylece karanlıkta kalan yönlelere daha fazla şeffaflık getirilmesi amaçlanıyor. Ne var ki kâğıda dökülen her şeye uyulmayabiliyor, aslı olmayan şeyler de yazılabiliyor. Ve ay yüzeyi görünümü çorak kayalık bölgelerdeki, çocukların bile çıplak elleriyle sert toprağı kazıdıkları “el işçiliği” ocaklarına giden herkes bu hammaddeden elde edilen kazancı izlemenin ne kadar zor olduğunu biliyor – her ne kadar büyük işletmeler bu bilgilendirmeleri gerçekten umursamış olsalar dahi.

“Biz Kongolular kendi yeraltı kaynaklarımızdan hiç yararlanamadık” diyor Riphin Kasai Rvinga yılgınlıkla. Bu konuda da sadece sömürgecilik döneminin iğrençliklerini –yabancı kuruluşların yaptığı şüpheli işleri ve her yöne çekilen uluslararası anlaşmaları– değil aynı zamanda Kongo hükümetini de suçluyor. Birçok ülkede olduğu gibi kötü yönetim ve rüşvetçilik temel olumsuzluklar: Bu bağlamda örneğin *Panama Papers*’ta, Kongolu başkanın oldukça nüfuzlu ikiz kız kardeşinin adı, Jaynet Désirée Kabila Kyungu da geçmişti. BM Afrika Ekonomik Kurulu’nun tahminlerine göre, kıta illegal para akışlarıyla her yıl 50 milyar dolardan fazla kaybediyor yani resmi kalkınma yardımı tutarından çok daha fazlasını.

Kongo gibi ülkelerdeki usulsüzlükleri ve dünyanın her tarafında insanların kaçtığı tüm savaş, kriz ve çatışmaları düşündüğümüzde toptan Batı’yı suçlu olarak teşhir etmek tek başına yeterli değildir. Acımasız ve rüşvetçi despotlar ve bölge ya da dünya güçlerinin –ki bunların arasında batılı ülkelerin yanı sıra Çin ve Rusya gibi Doğu ülkeleri de yer almaktadır– jeopolitik çıkarları da hep rol oynar. Tüm bunlara ek olarak bir de, tek tarafı kayıran ve devasa lobi gruplarının güdümünde olan ticaret sistemleri gelir. Genelde tarihin derinliklerine de inmek gerekir, kaçış sebeplerinin altında yatan karmaşık olayları çözebilmek için. Fakat tüm bunlar Avrupalı olarak kendi sorumluluğumuzdaki sığınmacı krizini görmezden gelmenin örneği değil. Kaçış sebeplerini ideolojilerden bağımsız, ciddi ve ihtiyatla enine boyuna tartışmadığımız sürece, 65 milyondan fazla insanı kapsayan toplu göçle mücadele etmemiz imkânsız görünüyor.

MARC ENGELHARDT, Cenevre;
 SUSANNE GÜSTEN, İstanbul;
 BIRGIT KASPAR, Toulouse;
 BETTINA RÜHL, Nairobi;
 CHRISTINA SCHOTT, Jakarta;
 BIRGIT SVENSSON, Bağdat;
 KERSTIN ZILM, Los Angeles
 katkısıyla
 LEONIE MARCH, Durban.

15.

Ortadoğu'dan Endonezya'ya

Transit Geçişte Telef Olmak

CHRISTINA SCHOTT

Fatima sert bir öğretmen. Yapılmayan ödevler için depresyon baha-nesini kabul etmediği gibi derste sakız çiğnenmesinden de hoşlan-mıyor. 1.60 boyundaki Pakistanlı kadın böyle durumlarda sınıfın önüne geçip kara kafalara vura vura İngilizcenin ne kadar önemli olduğunu söylüyor: Hepsi için İngilizcenin ortak dil olduğunu ve yeni yurtlarında kuracakları geleceğin temeli olacağını hatırlatı-yor. Fatima'nın öğrencileri sığınmacılar, çoğunluğu yetişkin erkek ve 27 yaşındaki Fatima'dan daha büyük. Hepsi beş ayrı milletin vatandaşları, çoğu Yakındoğu'dan gelmiş. Bazıları üniversite oku-muş, bazıları da vaktiyle oralarda iyi işlerde ve önemli pozisyon-larda çalışmış. Bugün ise hepsi bir arada, Endonezya'nın başkeni Jakarta'nın yaklaşık 60 kilometre güneyindeki Cisarua'da, Jesuit Refugee Service Learning Center'ın –Cizvit Sığınmacılar Hizmeti Eğitim Merkezi'nin–, esintili bir odasında, adi plastik halıların üzerinde oturuyor.

Dağların içindeki bu küçük hayalet kasaba, çay ve meyve bah-çelerinin rengârenk uzandığı, temiz havası nedeniyle sömürgecilik dönemlerinde de şehirlilerin stres atmak için koşa koşa sayfiyeye geldiği dağ geçidi Puncak'ın sadece birkaç kilometre aşağısında yer alıyor. Trafiği yoğun ana yolun kenarına sıra sıra meyve ve hediyelik eşya satıcıları dizili. Ne hikmetse, şu anda farklı ülke-lerden Endonezya'ya kaçmış 14.000 sığınmacının yaklaşık üçte biri bu bölgede yaşıyor. Bu, beş yıl öncesinin neredeyse iki katı. Sığınmacıların hemen hemen yarısı Afganistan'dan gelmiş, onları Somaliler, Rohingya'lar, Iraklılar, İranlılar, Tamiller, Pakistanlılar ve Filistinliler izliyor. İçlerinden hiçbiri aslında buraya gelmek istemiyordu. Buradaki durum, şu anda 200.000 sığınmacının res-

men kayıtlı olduğu ekonomik açıdan gelişme halindeki komşu ülke Malezya'dan çok farklı. Endonezya'da iyi bir iş bulma umudu şöyle dursun, sosyal güvence de yok. Bu ada devleti birçoğu için haritada sadece bir noktaydı, Avustralya yolu üzerinde küçük bir mola yeri. Fakat Avustralya hükümeti 2013'ün ortasında deniz rotasını kapattığından beri, sığınmacılar buraya düşmeye başladı. Her kim kaçak yollarla o soylu bölgeye ulaşmaya çalışırsa hemen Endonezya'ya geri postalanır. Evet, ara istasyon bir kapan oldu.

“BİZ YAŞAMIYORUZ, BEKLİYORUZ”

“Dört yıldır buraya çakıldım kaldım. Biz yaşamıyoruz, bekliyoruz. Hep tetikteyiz, hep korku içindeyiz, sonumuzun ne olacağını bilmiyoruz” diye anlatıyor Fatima ama asıl adı bu değil – gerçek adı, burada adı geçen diğer tüm sığınmacılar gibi saklı tutuluyor. “İngilizce dersi bana iyi geliyor, kafamı dağıtmama yardımcı oluyor, bunları sürekli düşünmek zorunda kalmıyorum bir süre en azından.” Modern başörtülü Müslüman kadın ülkesinden kaçmadan önce kuzeybatı Pakistan'da bir ortaokulda İngilizce, Urduca ve fen bilimleri dersleri veriyordu. İşini seviyordu, öğrencilerini de. Fakat Fatima bir Hazara: Pakistan ve başka ülkelerde Sünni çoğunluk tarafından acımasızca takibata uğrayan etnik Şii azınlıklarından. Ve ayrıca, ülkesindeki kadınlara normalde tanınan ölçünün çok daha üstünde bir özgüveni var. Çocukluğundan beri toplumsal normlarla hep mücadele etmiş, eğitim hayatını sürdürebilmek ve öğretmen olabilmek için. “İsteklerimi kabul ettirmek için ağlamayı ve yemek yememeyi silah olarak kullanıyordum” diye açıklıyor dört kardeşten en büyüğü olan Fatima.

Babasına hiç saygısı yok. Annesini o kadar çok dövmüş ki, bugün kadının tek kulağı duymuyor ve hafıza kaybı yaşıyor. Baba aileyi terk ettiğinde annesine ve kardeşlerine Fatima bakmak zorunda kalmış. Bir süre sonra iki erkek kardeşi kaçmış. Göçmen kaçakçıları yardımıyla Hindistan üzerinden Malezya'ya götürülmüşler. Tehlikeli yolculuğu göze alıp botla Endonezya üzerinden Avustralya'ya geçmişler. Her ikisi de bugün orada yaşıyor. Ne zaman ki Fatima'nın evinin önünde bomba patlamış işte o gün yaşadığı

büyük panik neticesinde –o an kalp krizi geçireceğini sanmış– o da kaçmaya karar vermiş. Annesi ve o zamanlar on bir yaşındaki kız kardeşiyle birlikte dayısının bulunduğu bir “ajanın” –üst sınıfa çalışan bir göçmen kaçakçısının– yardımıyla Dubai üzerinden uçakla doğru Endonezya'ya gelmişler. 2012 yılında. Avustralya hükümeti sınırları kapatmadan bir yıl önce.

Endonezya o zamanlar klasik bir transit ülkeydi. Hükümet zamanında ne Birleşmiş Milletler Sığınmacılar Sözleşmesi'ni imzalamış ne de ülkesinden geçen sığınmacılara özel ilgi göstermiş. Tek istisna: Vietnam'dan gelen Boat People imiş, yani yetmişli yılların ikinci yarısında on binlerce sayıda gelen ve Birleşmiş Milletler'in finanse ettiği kamp üzerinden uçaklarla üçüncü ülkelere sevk edilen “tekneciler.” Devletin faal olmayışı, meydanı, çaresiz insanları fahiş fiyatlarla gemiyle Avustralya'ya götüren simsarlar için cennete çevirmiş. Yüzlerce insan hayatını yitirmiş. Ne var ki bugün, kazazede mülteciler dahi Avustralya sahil güvenliği tarafından Endonezya'ya geri gönderiliyor ve kaderlerine terk ediliyor.

Buna rağmen hep daha fazla sığınmacı Endonezya'ya gelmeye devam ediyor, zira çevre bölgelerde korunma arayışı içinde olanların sayısı giderek artıyor. Myanmar'dan Rohingyalar, Bangladeş'ten çok yoksul Bengalliler buraya sığınıyor, hatta uçağa binebilecek ve 30 günlük vize alabilecek kadar, rüşvet dahil, bir miktar parası olan sığınmacılar da var aralarında. Hepsi silahlı çatışmalardan kaçıyor, kimisi de yanlış inanca veya etnik azınlığa ait olduğu için oradaki yaşamından vazgeçmek zorunda. Avustralya'ya giden yolun çoktan kapanmış olduğunu aslında biliyorlar ama Jakarta'daki BMMYK'ya kayıt olmaları koşulunda ABD, Kanada veya Almanya'ya gönderilebileceklerini umuyorlar. Ancak çoğunun başta bilmediği bir husus var: Endonezya'daki durak kısa süreli bir kalış değil. Birçoğu üç ila beş yıl beklemek zorunda, ta ki bir devlet onları kabul edene kadar, kimileri de çok daha fazla. Buradan Avrupa'ya gitme şansı neredeyse yok artık. “Gelecekte de çok daha zor olacak mültecileri Güneydoğu Asya'dan başka yerlere yönlendirmek” diyor Jakarta BMMYK temsilciliği başkanı Thomas Vagas. Endonezya'nın transit ülke olarak rolü artık değişti. Bir zamanlar buradan transit geçenler, artık buranın halkıyla temas halinde olan, yiyecek, giysi ve barınma gereksinimi duyan ve insan onuruna yakışır bir hayat sürebilmeleri

için kalma müsaadeleriyle ilgili net yasal düzenlemelerin yapılması gereken yörenin geçici sakinleri olmaya başladı.

İLTİCA İSTEYENLERE YOK DENECEK KADAR AZ YARDIM

BMMYK, Jakarta'nın merkezinde bir plazanın 14. katında bulunuyor. Binanın ne girişinde ne de danışmasında BMMYK'ya ait bir tabela var. Bunun yerine herkese şüpheli gözüyle bakan bir güvenlik görevlisi bekliyor danışmada. Binanın hemen giriş yolunun önündeki kaldırımda iki Afganlı aile kamp kurmuş, üzerlerinde yırtık pırtık giysileri olan çocuklar sopalarla oynuyor, bir anne gelen geçenden biraz yiyecek dileniyor. BMMYK'dan yardım bekliyorlar ama nafile. "Bizim olanaklarımız ne yazık ki çok kısıtlı, bu nedenle böyle yardımlarda bulunamıyoruz" diye açıklıyor basın sözcüsü Mitra Salima Suryono. "Direkt yardımlarla IOM ya da bağımsız yardım örgütleri ilgileniyor. Bizim görevimiz, sığınmacıları korumak ve onların iltica işlemleriyle ilgilenmek sadece." Gerçekten de Birleşmiş Milletler'in Endonezya'daki sığınmacılar dairesinde görev alan uzmanlar Tayland veya Malezya'dakilerden çok daha iyi. BMMYK, Endonezya hükümetinin sığınmacıların haklarını daha net düzenleyecek bir başkanlık kararnamesi çıkarması yönündeki girişimlerini uzun zamandır sürdürüyor ama sonuç olumsuz. Daha hangi makamın bu konulara bakacağı ve kimin yardımı finanse edeceği belli bile değil. Oysaki bu kararname mültecilerin korunmasına netlik kazandırabilecek.

Şimdiye kadar geçerli uygulama şöyle: Endonezya'ya kaçak yollarla giren ve yakalanan gözaltına alınır. Kimileri ömrünü yıllarca bu tıka basa dolu nezarethanelerde geçirir, ta ki iltica işlemleri tamamlanana kadar. Oralarda kimsenin bir özel alanı yoktur; hijyen deseniz, çoğunlukla berbatır. Birçoğu şiddet ve istismardan söz ediyor. Normalde gözaltında olanların birkaç ay içerisinde BMMYK'ya başvurmaları istenir, bir yıl sonra da statüleri hakkındaki kararın çıkması beklenir – ancak genelde bu süreç daha uzun sürüyor. Karar olumsuz olursa temyize gidilebiliyor. Temyiz sonucunda da yine ret kararı çıkarsa sınır dışı ediliyorlar. Ama dört gözle beklenen sığınmacı statüsünü alabilirlerse tutuklulukları

sona eriyor. Sonra IOM devreye giriyor ve onların iâşesi, kalacak yeri ve tıbbi bakımıyla ilgileniyor. Çünkü, her ne kadar Endonezya mültecileri ülkesinde tolere etse de devlet onlara ne çalışma ne de okula gitme veya başka eğitim olanaklarından faydalanma hakkı veriyor. Devlet sosyal ve finansal destek de vermiyor. Bu nedenle mülteciler tamamen uluslararası yardım kuruluşlarına ve yerel halkın iyi niyetine bağımlı.

Tıpkı Orta Java bölgesindeki Yogyakarta'da olduğu gibi. 2015'te farklı milletten gelen yaklaşık 50 erkek şehrin güneyindeki bir konut kompleksine yerleştirilmişti. Başta orada yaşayanlar yeni komşularından çok memnundu: Dükkanlarından alışveriş ediyorlar, işporta tezgâhlarından yemek alıyorlar, mobilet kir alıyor, kimileri de çamaşırlarını yıkıyordu. Ama bir süre sonra, çoğu genç olan yalnız yaşayan erkekler yerli kız arkadaşlarını eve getirmeye, gece huzurunu bozmaya ve Java'da alışılmış sosyal normlara uymamaya başladığında yöre halkının coşkusu da azaldı. Sonrasında da mahalle muhtarı yabancıların başka yere yerleştirilmesi konusunda talepte bulundu. Şehir Asrama Hajî'yi hizmete sundu – orası bir zamanlar hacca giden Müslümanların Mekke yoluna çıkmadan önce toplanıp hazırlıklarını yaptığı bir yurttu. Bina kompleksi kentnin diğer yakasında bulunuyor ve oradan geçen çok şeritli bir çevre yolu bina alanını şehrin diğer kısmından büyük ölçüde soyutluyor.

Hiçbir gösterişi olmayan bu beton binada bugün, Afganistan, Irak, İran, Yemen, Myanmar ve Pakistan'dan gelmiş 48 mülteci yaşıyor. Mümkün olduğunca etnik kökenlere göre ayrılmış olarak iki katın dört koridoruna yerleştirilmişler. Gruplandırma isteğe bağlı gerçekleşiyor, sonuçta çoğu, yabancı bir etnik grubun üyesiyle olmaktansa memleketlisi ya da mezheplisiyle birlikte olmayı tercih ediyor. İki erkek yaklaşık 15 metrekaarelik bir odayı, 12 kişi de bir banyoyu ve içinde birkaç buzdolabı ve fırını olan bir mutfak paylaşıyor. Binayı çepeçevre çevreleyen balkonda çamaşırlar kuruyor. Aslında gayet iyi bir ortam, Endonezya'da başka birçok sığınmacının barındığı yerlerden çok daha iyi. Ayrıca hepsi ayda 80 avro civarında, gıda, giysi, doktor giderleri için para alıyor – birçok Endonezyalı'nın aylık kazancı dahi bundan daha fazla değil. Fakat hiçbir şey yapmadan boş oturmaya mahkûm edilmiş mülteciler gece gündüz kendilerini ve ailelerinin genelde belirsiz akıbetini

kara kara düşünmekten depresyona giriyor. Aynı zamanda da ortak yaşam alanlarının sıkışık olması ve herkesin farklı bir tertip anlayışı olması nedeniyle aralarında sık sık kavga çıkıyor ve bazen bu kavgalar dövüşmeyle de sonlanabiliyor. Sünniler Şiilere sataşıyor; Hazaralar, soydaşları yüzünden bu durumlara düştükleri için Peştunlara kızıyor. Bazen de kirletilmiş bir ocak krize neden olabiliyor.

“EVCİL HAYVANLAR” GİBİ YAŞAMAK

Birazcık olsun dikkatlerini dağıtmak ve onları anlamlı şeylerle oyalayabilmek için Jesuit Refugee Service –bu tür hizmet veren yegâne organizasyon olarak– burada da İngilizce ve bilgisayar dersleri, hatta masaj kursları düzenliyor. Göç dairesi, mültecilerin grup spor etkinliklerini anlaşılmaz nedenlerden ötürü kontrol etmeye başladıktan sonra futbol maçları men edilmiş. Haftada üç kez, Katolik din öğretmenliği öğrencisi Joko Darpito hac merkezinin konferans salonunda, devasa Kâbe fotoğrafının çapraz altına rengârenk plastik halılarını seriyor. 24 yaşındaki neşeli genç adam ileri düzey İngilizce dersinin bir sonraki ünitesine başlamadan önce de dört öğrencisinin hatırlarını sormayı hiç ihmal etmiyor.

Myanmarlı Raşid biraz konuşma özürülü ve sözcükleri telaffuz etmekte zorlanıyor ama Joko her şeyi tamamen anlayana kadar onu sabırla dinliyor. Birman halkından olan Müslüman Raşid, memleketlilerinin çoğu eğitimsiz olduğundan ve ortaya hiçbir şey koyamayacaklarından üçüncü ülkelere yerleştirilme sürecinde dezavantajlı olabileceği kaygısını taşıyor. Bir Hazara olan İranlı Ali, iki küçük çocuğu ile birlikte ülkesinin sınır bölgelerinin birinde tecrit bir köyde yaşayan karısıyla aylardır iletişim kuramadığı için endişeli.

Doğuştan Şii olup Sünni eğitim almış Muhammed daha 2006 yılında Bağdat’tan, kendi akrabalarından kaçmış – önce Suriye’ye sonra da Kıbrıs’a. Orada beş yıl kalmış, geçici işlerde çalışarak kıt kanaat geçimini sağlamış. Başka bir Avrupa ülkesinde yaptığı iltica hakkı başvuruları hep olumsuz sonuçlanınca Avrupa’dan tamamen ümidini kesmiş ve güçbela bilet parasını denkleştirerek Iraklıların vizesiz giriş yapabildiği Malezya’ya, 2013’te gitmiş. Oradan tekneyle

Endonezya üzerinden Avustralya'ya gitmeyi planlamış. Dört kez bu geçişi denemiş ama her seferinde başka nedenlerden ötürü hep başarısız olmuş: İlkinde daha hareket etmeden önce mürettebat sahil güvenliğinden kaçmak zorunda kalmış, diğerinde navigasyon cihazı bozulmuş, başka bir sefer de fırtınaya yakalanmışlar. Birçok kişi boğulmuş. Dördüncüsünde de Avustralya sahil güvenliği sığınmacıları yakalamış ve Endonezya deniz kuvvetlerine teslim etmiş. Rahat bir yılını Bintan Adası'nda nezarethanede geçirmiş Muhammed Yogyakarta'ya gönderilmeden önce. "On yıldır hayatıma başlayabilmek için elime bir şans geçsin diye bekliyorum. Çalışmak istiyorum, bir ailem olsun istiyorum. Ama bunun yerine sanki ezel ebed başkalarının geleceğim hakkında vereceği kararı bekliyorum" diye hayıflanıyor 34 yaşındaki bekâr adam.

Grubun en genci 22 yaşındaki Faruk içinde bulundukları durumu daha kaba bir ifadeyle açıklıyor "Burada evcil hayvanlar gibi yaşıyoruz: Uyanıyoruz, yiyoruz, içiyoruz, işiyoruz, uyuyoruz. Bomboş, çürüyüp giden bir ömür bu. Seçme hakkım olsa, geri dönerdim." Ancak onun, burada bulunanların çoğu gibi, böyle bir seçeneği yok. Iraklı bir diplomatın ve Filistinli bir öğretmenin oğlu olan Faruk Yemen'de büyümüş. Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra babası işini kaybetmiş ve zamanında sisteme sadık olan aile Irak'a tekrar geri dönmeyi göze alamamış. Cesaretlerini toplayıp 2008'de Irak'a dönmeye kalkıştıklarında da Faruk'un babası ve ağabeyi kaçırılmış. O günden beri onlardan bir daha haber alınamamış – öldürüldüklerinden şüpheleniyorlar. Faruk o zamanlar daha ergen yaşlardaymış, tehdit edilmiş ve kaçmak zorunda kalmış, aksi halde o da büyük olasılıkla öldürülecekmış. Annesinin yanına, Yemen'e gidememiş, ikametgâh izninin süresi dolduğu için. Avustralya pasaportlu bir Iraklı, para karşılığı onu Avustralya'ya götürme teklifinde bulunduğu da hemen kabul etmiş. Birlikte Türkiye üzerinden Kuala Lumpur'a gitmişler. Ama orada göçmen kaçakçısı onu yarı yolda bırakmış. Birkaç ay kuaförlük yaparak geçimini sağlamaya çalışmış. Derken birisi onu Avustralya'ya götürmeyi teklif etmiş ve annesi bunun için 4500 ABD doları göndermiş. Faruk denizin ortasında travmatik bir gece geçirmiş. Fırtınaya yakalanmışlar üstelik teknede hamile kadınlar ve çocuklar da varmış. Sonunda Avustralya yerine Endonezya adası

Sumatra'ya düşmüşler. Orada göçmen memurları tarafından yakalanıp hapse atılmış. On bir ay sonra da sığınmacı statüsü kabul edilmiş ve Yogyakarta'ya gönderilmiş.

Aradan iki buçuk yıl geçmiş ama o hâlâ burada oturup duruyor. Aslında rahatlıkla kendi öğretmenine ders verebilecek düzeyde İngilizcesi var. Ayrıca Arapça, Farsça ve Fransızca da biliyor. Başladığı uluslararası işletme lisans eğitimine Yogyakarta'da devam ettirmek istemiş ama izin verilmemiş. Vizesi olan geçerli bir pasaportu olmadan resmi İngilizce dil sınavına dahi girmesine müsaade edilmiyor. Böyle olunca da vaktini kâh camide geçiriyor kâh spor salonunda, gününün geri kalan kısmında da Yeni Zelanda'daki amcasından gelen parayla yeni aldığı Sony akıllı telefonu. "Benim oraya gidebilmem için amcam bana kefil olmaya hazır. Almanya'da da bir amcam yaşıyor, büyükannem ile büyükbabam da yıllardır Londra'dalar aslında – ne var ki şimdiye kadar hiçbir ülke beni kabul etmek istemedi" diyor, Endonezya'da rahatlıkla dizi aktörlüğü yapabilecek kadar yakışıklı olan genç adam. "Batı'da herkes İslam'dan korkuyor. Oysaki ben, Batı'nın yurdunda körüklediği İslam içi çatışmalar yüzünden kaçmak zorunda kaldım."

İNSAN OLARAK SIĞINMACILARI ANLAMAK

Tüm bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, İngilizce dersinin yabancı dil öğreniminin ötesinde bir işlevi var. "Esas olan birbirini dinlemek, arkadaşlık veya topluluk ortamları sunmak, aynı zamanda da düzenli bir gün akışını sağlamak" diyor Jesuit Refugee Service'ten Lars Stenger. 41 yaşındaki sosyolog, sığınmacılar öğrenme merkezlerine önayak olanlardan biri. Bürosu, öğrencilerin de çok beğendiği bir semtte çokkültürlü kentin büyük kiliselerinden birinin hemen yanında. 2006 yılından beri Endonezya'da yaşayan Chemnitzli adama göre "Önemli olan bu insanlara eşit mesafeden bakabilmek ve onları insan olarak anlayabilmek – tüm zaafaları ve kudretleriyle. Sığınmacıların arasında, yetenekleri yıllarca atıl kalmış birçok iyi eğitilmiş insan var." Katolik organizasyonundaki kariyerine, 30 yıl süren iç savaş ve 2004'teki tsunamiden sonra yüz binlerce insanı yerinden etmiş koyu bir Müslüman bölgesi

olan Aceh'te başlamış. Ona göre din bugüne dek o kadar da büyük bir konu değil.

Stenger 2009'da ilk Rohingya'lar Endonezya sahillerine düşüklerinde, gözaltına alınanları ziyaret etmeye başlamış. Görevi, sığınmacılar ile onlardan sorumlu resmi makamlar arasında güven tesis etmek. İltica başvurularının nasıl yapılacağı konusunda onlara destek veriyor ve onları sorgulanmaya hazırlıyor. Çalıştığı organizasyonun tek yabancı elemanı olarak bugüne kadar hep özel bir yeri olmuş. "Endonezya makamlarıyla genelde kötü tecrübeler yaşamış sığınmacılarla ben meslektaşlarıma kıyasla hep daha kolay ilişki kurabiliyordum" diye anlatıyor kısa saçlı sarışın Alman mütevazı bir şekilde. "Ayrıca buradaki yetkililerle ilişkim de çok başka. Onlara, meslektaşlarımdan çok daha farklı yaklaşılabiliyorum. Gerektiğinde daha dikkatli. Ve karşılığında da daha özel bir ilgi görüyorum."

Nezarethanelerdeki ziyaretler bir süre sonra ortak etkinliklerin düzenlenmesine de vesile olmuş – birlikte pikniklere ya da yüzmeye gitmeye başlamışlar. Gerek burada gerekse çevre yörelerde sığınmacılar topluluğu giderek daha fazla büyüme gösterdiğinde de Jesuit Refugee Service, bir otelin arka bahçesinde ilk eğitim merkezini kurmuş. Finansal destek resmi makamlardan değil doğrudan Alman yardım kuruluşu Misereor'dan gelmiş. Daha sonra mültecilerin kendileri, biri, sığınmacı çocuklarına yönelik bir okul olmak üzere iki ayrı girişimde bulunmuşlar. Destek yine yurtdışından gelmiş. "Aslında buradaki makamların bu girişimleri resmen kabul etmesi çok önemli. Bu şekilde hem yeni başka girişimler teşvik edilebilir hem de güzel bir diyalog kurulabilir" diye düşünüyor Lars Stenger. "Bu Endonezya için de büyük bir fırsattır bence: Neticede burada söz konusu olan, geleceğin Avustralya, Kanada ve ABD vatandaşı olacak sığınmacılar."

Ne var ki Cisarua'daki mülteciler –statüleri kabul edilmiş olsun veya olmasın– kendi kaderlerine terk edilmiş durumdalar. BMMYK'dan direkt yardımı sadece Jakarta'da alabiliyorlar, bir de çok çaresiz durumda olanlar bundan faydalanabiliyor. Bunlar da, ebeveyn refakatinde olmayan gençler, yalnız seyahat etmiş kadınlar ve hastalar. Cisarua'ya kadar gelebilmiş olanlar göç dairesindeki engelleri aşabilmiş ve kendi başına veya sosyal yardım örgütleri

aracılığıyla kalacak bir yer bulmuş olanlardır. Buradan, gerektiğinde tren ya da otobüsle Jakarta'daki BMMYK'ya kolayca ulaşılabilir – bu anlamda Jakarta'ya çok uzak değil. Ama aynı zamanda, insanları yiyip yutan devasa kentin keşmekeşinden, hayat pahalılığından ve sığağından da yeterince uzak. Ayrıca bu küçük kent, Arap ülkelerinden gelen turistlerin önemli uğrak yerlerinden biri: Caddedeki tüm restoranlarda ve dükkânlarda Yakındoğu'ya özgü ürünler sunulur, pansiyon sahipleri de çat pat Arapça kelimelerle turistlere karşılık verir. Bu durum mültecilerin de işine yarar doğal olarak – dikkat çekmezler. Ama diğer yandan da büyük bir soruna neden olur. Özellikle zengin Suudiler orada bulundukları süre için bakire kız arayışındadırlar; onunla İslam'a uygun biçimde “evlenirler” – yüklü bir başlık parası karşılığı tabii ki de. Memleketlerine dönmeden önce de boşanırlar ve bu, namusu bozulmuş kızların toplumsal sonu demek olur.

İşte bu durum erkek sığınmacıları müşkül bir duruma sokar. Çoğu Endonezyalı, Müslüman kıyafetler içerisindeki kara sakallı boylu poslu adamın Arap Yarımadası'ndan mı yoksa Afganistan'dan mı geldiğini ayırt edemez. Böyle olunca da ortada yalnız gezinen tüm erkeklere, Endonezyalı kızların peşine takılan şüpheliler gözüyle bakılır. Öte yandan radikal Müslümanlar aralarında Şiilerin de olması sığınmacılara karşı önyargıları alevlendirir. Kaçtıkları ülkede olduğu gibi burada da onlar, çoğunluğu Sünni olan Endonezya halkı tarafından ayrımcılık görür ve takibata uğrar. Hatta 2013'te aşırı tutucu Sünni bölge valisinin talimatı üzerine bütün uluslararası mülteci yardım örgütleri yöreyi terk etmek zorunda kalmıştır. Sadece Jesuit Refugee Service, talimatı duymazdan gelerek sessizce orada bugün durmaya devam ediyor.

“Endonezyalılar camideki namaza duruş şeklimizden bizleri hemen fark edebiliyor. O nedenle hep evde namaz kılıyoruz” diyor Fatima. “Zaten gerekmedikçe evden dışarı çıkmıyoruz – böylece de daha az para harcıyoruz.” İngilizce öğretmeni annesinin ve kız kardeşinin geçimini özel derslerden kazandıklarıyla ve Avustralya'daki erkek kardeşinin gönderdiği parayla sağlıyor. Jesuit Refugee Service'in verdiği hizmete para ödemesi yasak. Sadece her sınıf için yol parası alabiliyor. Bunu da, evine giden dimdik yokuşu yürüyerek çıkararak biriktiriyor.

İçinde yaşadığı “ev”, kentin yukarı çıkışında bulunan ve yarım daire şeklinde kurulmuş bir sitenin içinde, yaklaşık 20 metrekarelik bir oda. Üç kadın buraya ayda neredeyse yüz avro ödüyor – Endonezya koşulları için hiç de az sayılmaz. Trafiği yoğun anacaddeden yol, önce üstü çöp ve molozla kaplı deli bir ırmağın üzerinden geçiyor, sonra dimdik virajlı dağ yolundan eve uzanıyor. Üzerinde pantolon ve uzun kollu kazakla nefes nefese kalan Fatima, mutfak bölümü ve küçük bir banyoya bölünmüş penceresiz ama en azından serin odaya girer girmez önce başörtüsünü çıkarıyor. Uyumak için yere serilen ince döşekler duvara dayalı duruyor; yerde duran hasırdan yapılmış bir minder masa olarak kullanılıyor. Ev sahibi bir televizyon vermiş – uydu yayını sayesinde şu anda bir açık oturumun yürütüldüğü bir Pakistan kanalını izleyebiliyorlar. “Ziyaretçilerimiz hiç olmaz doğrusunu isterseniz” diyor Fatima. “Bizim kültürümüzde konuklar çok özel ve cömertçe ağırlanır ve buradaki sığınmacıların gücü buna asla yetmez. O nedenle birbirimizi ziyaret etmeyiz.”

Ama annesi yine de leziz bir mercimekli fasulye yemeği pişirmiş ve yanında da ev yapımı yoğurt ikram ediyor Fatima. Taze fırınlanmış yufka ekmeğinin ve bitki çayının kokusu mis gibi tüm odayı sarmış. Aslında çok daha yaşlı görünen 47 yaşındaki kadın memleket özleminden ve yabancı kültürdeki çaresizliğinden söz ediyor, aynı zamanda da kızları için düşlediği daha iyi bir yaşam hayalinden – ülkesindeki radikal İslamcı ve aşırı ataerkil toplum yaşamından çok uzak bir yerde. “Endonezyalılar bize bugüne kadar hep iyi davrandılar. Burada güvendeyiz. Sen niye evlenip burada kalmayı düşünmüyorsun?” diye kızına soruyor. “Hayatımın geri kalan kısmını Endonezya’nın bir köyünde geçirmek istemiyorum da, ondan” diye yanıt veriyor Fatima. “Her şeyi geride bırakmanın ve sizlerle yarım bir dünya turu yapmamın amacı bu değildi. İnsanın iyi bir sağlık sigortasına ihtiyacı var ve kız kardeşimin de iyi bir eğitime. Bunlar burada yok.” Aslında Fatima nereye gitmek istediğini çoktandır biliyor: Geçen yıl Amerikan büyükelçiliğine kayıt yaptırmış – böylece de ABD’ye iltica başvurusu için ilk adımı atmış. Şimdi, birkaç aydır, mülakata çağrılmayı bekliyor.

Bu uzun bekleyiş sürecinde internet onu çok güzel meşgul ediyor. Facebook üzerinden iki yıldır Afganistan’da yaşayan Hazaralı

bir adamla flört ediyor. Bu “internet nişanlılığını” sorumlulukları hiç olmayan bir ilişki olarak niteliyor. Ama adamın, ümitlerinin ve motivasyonunun yok olmaması yönünde çok desteği olduğunu da vurguluyor. Tüm sorunlara ve fikir ayrılıklarına rağmen kadınlar birbirine çok sıcak ve içten davranıyor, hem birbirlerine takılıyorlar hem de kucaklaşıyorlar. “O kadar çok sorunumuz var ki, ağladığımız da çok oluyor, işte o zaman birbirimizle hep şakalaşırız” diye anlatıyor her şeye rağmen kendini güçlü göstermeye çalışan Fatima. “Öğrencilerime de böyle davranıyorum: Katı disiplinin olduğu yerde hep sıcak ve samimi bir atmosfer yaratmak gerekir.” Öğle yemeğinden sonra tekrar yokuş aşağı eğitim merkezine koşarken cep telefonu çalıyor Fatima’nın. Arayan Amerikan büyükelçiliği.

16.

Dünya Âlem Unutulmak

Avustralya'nın Denizaşırı Kamplarındaki
Sığınmacılar

JULICA JUNGEHÜLSING

Avustralya yolunda sığınmacıların istemeden düştüğü tek yer Endonezya değil. Avustralya donanması tarafından geldikleri ülkelere eskortluk edilerek geri yollanmayanlar özel bölge nezarethanelerinden birini boylar – bürokratların “Bölgesel İşlem Merkezi” (RPC) diye adlandırdığı yerleri. Nauru’da bu merkezlerden bir tane var. “Hiç art düşüncelerim olmadan Nauru’ya gitmiştim” diyor çocuk hemşiresi Alanna Maycock. Sydney’deki bin yataklı Westmead Hospital’da yıllardır genç sığınmacılar ve ebeveynleriyle görüşme saatleri düzenliyor. Bu işi, Avustralya’nın Pasifik adasındaki mülteci kampında sürdürmek çok mantıklı gelmişti ona. Kolay bir süreç olmayacağını biliyordu. Ama travmalı çocukların ve ebeveynlerinin kaderlerinin aylar sonra dahi ona uykusuz geceler yaşatacağını tahmin edememişti. “Geceleri oğullarımı bu kampların parmaklıkları- nın arkasında görüyorum. Görüyorum ama onlara ulaşamıyorum. Kâbus gibi. Topu topu beş gün kaldım orada oysaki. Bir de yıllarca Nauru’da kalmanın insan psikolojisine nasıl etki yapacağını, artık siz düşünün.”

ÇÖZÜM OLARAK PASİFİK UZAKLIK

Sydney’den Nauru’ya gemiyle 20 saat sürüyor. Dünya’nın en küçük ada cumhuriyeti olan bu fosfat kayalığı, Salomon ve Marshall adalarının tam orta noktasında, Ekvator’un da 40 kilometre güneyinde yer alıyor. Yaklaşık 10.000 Naurulu burada, bağlantıları 30 kilometrelik karayolunun sağladığı, sahil kentlerinde yaşıyor. Toplam

on okulu ve nispeten iyileştirilmiş fosfat yatakları var; bir radyo ve televizyon istasyonu da Yeni Zelanda üzerinden uydu yayını yapıyor. 1888'de Almanya bu 21 kilometrekarelik adacığı ilhak etmişti ve daha sonra İngilizlerle birlikte fosfat çıkarmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya adayı ele geçirdi, 1968'de ada bağımsızlığına kavuştu. 2001 yılında Avustralyalılar sığınmacılar için orada bir nezarethane açtı. Fakat yedi yıl sonra, ayaklanmalar ve insan onuruna yakışmayan koşullara ilişkin eleştiriler neticesinde kapatıldı. Ne var ki 2012'de hükümet nezarethaneyi tekrar hizmete açtı. Adalılar tarafından bu olumlu karşılandı. Yoksul Naurulular için RPC memnuniyet verici bir finans kaynağı, halka iş imkânı sunuyor sonuçta.

Alanna Maycock 2014'ün Aralık ayında çocuk ve enfeksiyon hastalıkları hekimi David Isaacs ile birlikte Naurus'un küçük pistine indiğinde, RPC çadırlarında 895 erkek, kadın ve çocuk yaşıyordu. Sydneyli sağlık ekibi orada tifo, tüberküloz ve bağırsak hastalıkları gibi enfeksiyon hastalıklarını tedavi ediyor ve moral desteği vermeye çalışıyor. "İnsanlarda gördüğümüz o mutlak ümitsizlik, yenilir yutulur gibi değil" diye anlatır Alanna Maycock. Dünya âlem unutulmuş olma duygusunun her an hissedilebildiğini söyler hemşire. Nauru, Avustralya'nın sığınmacılarını gözaltında tuttuğu tek yurtdışı kampı değil. Aynı zamanlarda 1035 erkek de Papua Yeni Gine'nin Manus Adası'na kurulmuş benzer bir nezarethanede yaşıyor – Nauru'nun yaklaşık 2000 kilometre batısında ve Avustralya sahilinden de en az aynı uzaklıkta. Muhafazakâr John Howard hükümeti 2001 yılında mültecilerin bu biçimde yerleştirilmesini, "Pasifik Çözüm" diye adlandırmıştı – botlarla gelmiş sığınmacıların sayısının giderek artmasına yanıt olarak. 2000 yılında 3000 dolaylarında sığınmacı gelmişti, iki yıl önce ise 200 kişi.

Prencip şu: Avustralya dışından iltica hakkı talebinde bulunanın, talebinin kabul edilebilmesi, Avustralya'da yaşamıyor olması koşuluna bağlı. Ayrıca bu denizasırlı kampların yıldırıcı olacağı da düşünülmüş. İşçi Partisi başkanı Kevin Rudd bu çözümü daha da keskinleştirmiş. Ve o tarihten beri artık sığınmacıların Avustralya belgelerine kavuşma hayali bile yok. "Göçmen kaçakçıları işte böyle işsiz bırakırız" diye açıklıyor Rudd bu adımı. Bu katı çizginin haklılığını göstermek için ileri sürülen bir diğer gerekçe

de “Avustralya’nın çekiciliği ne kadar az olursa, viran teknelerle girilen riskli okyanus geçişlerinde boğulanların sayısı da o kadar az olur” düşüncesiydi. İltica talebi kabul edilen, kendine Papua Yeni Gine’de bir gelecek kurabilir ya da Kamboçya’ya yerleşebilir. Bu cazip olmamakla birlikte, istenilen sonuç da değildir. Başbakan Tony Abbott sığınmacıları almaları karşılığında Kamboçyalılara yaklaşık 36,5 milyon avro sözü vermişti. O zamandan beri dört kişi Phnom Penh’e uçtu ve sadece biri kaldı.

Görünüşe göre yıldırma stratejisi çatlamaya başlamış – hem sözü edilen sevk-devletlerinde hem de bu tartışmalı denizaşırı kamplarda. Hemşire Alanna Maycock’u, Nauru’da beş yaş altı çocuklu ailelerin yaşadığı kısma ayak bastığında yüksek demir parmaklıkların arkasına sıra sıra kurulmuş yeşil askeri çadırlar, toz, aşırı sıcak hava ve bir parça gölge karşılamış. Normalde hastalara revirde bakılıyor. Fakat Sydneyli ekip ısrarla kampı da görme talebinde bulunmuş. “Bizler personel barınaklarında kalıyorduk. Sığınmacılar ise dört kilometre ötede, adanın tam merkezinde, en sıcak bölgede yaşıyordu – orada hava sıcaklığı genelde 40 derecenin üzerinde” diyor Maycock. Yalnız hiç olmamıştı. “Adım adım IHMS’nin iki görevlisi bize eskortluk ediyordu.” International Health and Medical Services özel bir firma ve Avustralya’nın, denizaşırı sağlık hizmetlerinden sorumlu ortağı – anakaradaki yedi kamptan başka bir de Christmas Adası’ndaki kampa bakıyor. 2009 yılından beri bu kuruluş verdiği hizmetler karşılığı neredeyse 1,1 milyar avroyu cebe indirmiş. Avustralya hükümeti IHMS personelinin başka üç ayda bir uzman doktorları da adalara göndermek zorunda – bunu da Birleşmiş Milletler istiyor.

YALNIZ BIRAKILMIŞ TANIKLAR

Bu rutin vizitelerden biri de Maycock ve Isaacs’ın yaptığı ziyaretlerdir. Nauru’daki koşullar hakkında konuşabilecek birkaç bağımsız tanıktan ikisidir onlar. Gazeteciler ancak özel bir vizeyle oraya girebiliyor. Ve vize bedeli 2014’ten beri 200 değil, vize verilsin veya verilmesin, 8000 Avustralya doları. Bedel bu kadar yüksek olmasına rağmen sıkça vize başvurusunda bulunan var, ancak neredeyse

hiçbir zaman vize çıkmıyor. Son iki yıl içerisinde vize başvurusu onaylanan tek bir muhabir oldu: Chris Kenny, *The Australian*'ın, Murdoch'ın gazetesinin köşe yazarı ve "Pasifik kamp politikasının açık bir taraftarı. Basın özgürlüğü ve fikir çeşitliliği, medya eleştirmeni Paul Barry'ye göre, hiç de sanıldığı gibi değil. "Haber, birinin, gündeme getirilmesini istemediği konuları yayımlanmaktadır" diye alaycı bir biçimde konuşuyor Barry Avustralya televizyonunda, bir zamanların ABD medya kralı William Randolph Hearst'tan alıntı yaparak. "Ama Avustralyalıların bunları bilmeye hakkı var." Ve artık hekimler de daha çok konuşmaya başladı. Bu nedenle de IHMS, Alanna Maycock'a göre, son zamanlarda daha çok Filipinli ve Güney Avrupalı personel –yani Avustralya halkı veya medyasıyla iletişimi olmayanları– çalıştırmaya başlamış. "Adada konuşlandırılmış doktorların maaşları birinci sınıf, bizlere yapılan ödemeler de bayağı dolgundu" diyor Maycock. Aldığı vizite ücretini dönüşte sığınmacı yardım kuruluşuna bağışlamış.

Kadınlar ona kamplarda tecavüze uğradıklarından söz etmişler. "Tabii ki bunu kanıtlayamam" diyor hemşire. "Bana bunu onlar söyledi, ben orada değildim." Ama kadınlardaki çaresizliği ve korunmasızlığı betimleyebiliyor Maycock. "Sihhi ekipmanların bulunduğu açık blok çadırlara en fazla yüz metre uzakta" diyor. "Duşların önünde lime lime olmuş bir perde asılı sadece, üç erkek bekçi duyma mesafesinde oturur. Genç Müslüman bir anne, bekçilerin gözünün önünde yıkanmanın nasıl utanç verici olduğunu anlatmıştı bana." Başka bir kadın da bekçilerin, perdenin arkasından kendisini seksi göstermesi koşuluyla daha uzun yıkanabileceğini söylediğini itiraf etmiş hemşireye. Evet Nauru'da su sıkıntısı var, maksimum duş süresi iki dakikayla sınırlandırılmış normalde. "Genç bir baba bekçilerden biri tarafından itilmişti ve boylu boyunca önüme yığıldı" diye başka bir durumdan da söz ediyor Maycock. "Toparlanmasına yardım ettim ve gözlerindeki yılgınlığı, savunmasızlığı ve ümitsizliği gördüm. Bu bakışları asla unutamayacağım."

Şikâyetler az, zira vize süreci açısından olumsuz olabilir. Asıl sorun, o berbat hijyenik koşullar, münasebetsiz davranışlar, olmayan özel yaşam alanları veya hava sıcaklığı değil. Orada yaşayanları en çok rahatsız eden, durumlarıyla ilgili belirsizlikler ve

umutsuzlukları. Her bot-sığınmacısı ortalama 450 gün geçirir bu kamplarda, hemen hemen her dört kişiden biri de iki yıldan fazla oraya çakılı kalır. Meslektaşı gibi David Isaacs da Nauru ziyaretinden şoke olmuş olarak dönmüştü. Kendinden önce ve sonra orada bulunmuş meslektaşlarıyla birlikte söyleşilerde, radyo programlarında ve çeşitli makale ve yazılarda “Çocukların zorunlu gözaltı hapsi kötü muameleye girer mi?” sorusunu tartışıyor. Isaacs’ın bir sorusu daha var: “Uzun süren sığınmacı gözaltı hapsi işkenceyle karşılaştırılabilir mi?” Çocuk hekimi bu soruyu ahlaki ve tıbbi kriterler çerçevesinde irdeliyor ve Nauru’yu Guantanamo kampıyla karşılaştırıyor. “Guantanamo’daki tutukluların çoğu işledikleri suçlar nedeniyle mahkûmiyetlerini göze almış kişilerdir. Fakat sığınmacılar savaştan kaçan, hiçbir suç işlememiş ve eylemlerinin sonucu olarak bu tür yaptırımları öngöremeyen insanlardır. Benim gözümde, bu insanların belirsizliğin içinde çakılıp kalması, devam ettirilen tutuklulukları ve fiili cezalandırmalar kesinlikle işkence olgusuna karşılık geliyor.” Bunu böyle değerlendiren tek çocuk doktoru Isaacs da değildir. Meslektaşlarının yüzde 80’den fazlası, reşit olmayanların gözaltı hapsinde tutulmasını bir tür çocuk istismarı olarak görüyor – bu sonuç, meslektaşlarına bizzat uyguladığı bir ankette ortaya çıkmış.

Ve giderek daha fazla hekim kamuoyu yaratmaya ve böylece kamplardaki çalışmaları hakkında konuşmayı men eden sözleşmelerini ihlal etmeye başlar. 40 meslektaşı ile birlikte başbakana yazdıkları açık mektupla Border Force Act’i protesto etmişlerdi. Bu yasa 2015’in Haziranı’ndan beri, Nauru ve Manus hakkında detay bilgi paylaşan sözleşme taraflarına hapis cezası getirmekte – ilgili bakanlık bu düzenlemenin “güvenlik nedenlerinden ötürü” yapıldığını açıklamıştır. “Biz işimiz hakkında hiçbir şeyi kamuoyuyla paylaşmayarak asıl kendi sözleşme maddelerimize aykırı davranmış oluyoruz” diye belirtir Isaacs. “Oysaki hekim olarak içtiğim ant benden, bu tür uygunsuzlukları değiştirmemi ve hastalarımı korumamı istiyor. Ve şunu çok açık söyleyebilirim: Gözaltı hapisleri uzadıkça insanlarda çok daha büyük psikik yaralar açılacak ve çok daha fazla başka sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olunacaktır.”

Derken protestolar, yürekli tanıkların da sayesinde büyümeye devam eder. Ülke çapında binden fazla akademisyen 2016’nın Mart

ayında, en azından çocuklar ve ailelerin kamusal alanlara yerleştirilmesi için başbakana toplu imzalı bir bildiri sunmuştu. Halk arasında da hoşnutsuzluk kendini göstermişti. 2016'nın Şubatı'nda büyükanneler otobüslerle Canberra'ya akın etmiş ve çocukların kamplardan çıkartılması yönünde eylemler gerçekleştirmişti. O sıralarda Nauru'da yaklaşık 80 çocuk bulunuyordu. Bunun üzerine hükümet, geçici vizelerle aileleri kamusal alanlara tahliye ettiğini ve bu nedenle nezarete tutulan çocuk sayısının önceki yıllara göre azalma gösterdiğini belirtti – büyük bir gururla. Ancak yetişkinlerin durumu da iyiye gitmiyordu. “Yeniden yerleştirme programının başlamasından iki yıl sonra da bilanço ağırdı, zira tahliye edilmiş mülteci sayısından daha fazlası Manus'ta hayatını kaybetti” diye belirtir Daniel Webb, Melbourne Human Rights Law Centre'in direktörü ve avukatı. Biri, kamptaki protestolardan sonra ölmüş, diğeri de tedavi edilmeyen kan zehirlenmesinden.

HEKİMLER BASKI YAPIYOR

Denizaşırı kamplar değişen özel güvenlik şirketleri tarafından işletiliyor; şu anki işletmecisi, portföyünde cezaevlerinin de olduğu Transfield firması. Şirket kurucularının baskısı üzerine Transfield, sığınmacılarla ilgilenen biriminin adını Broadspectrum olarak değiştirdi. Zira merkezlerle ilgili şikâyetler bir türlü son bulmadığından Transfield'in borsada değer kaybına uğrayabileceğinden endişeliydiler. Bu işi bırakmak da istemiyorlar, sonuçta nezarethane işletmesi oldukça kârlı bir iş. 2014 yılında Nauru ve Manus için Transfield'in imzaladığı 20 Aylık Sözleşme Avustralya hükümetine, vergilerden alınan 800 milyon avroya mal oluyor – yani sığınmacı başına 325.000 avrodan daha fazlaya.

Kurulduğu andan beri kamplarla ilgili eleştiriler hep vardı. En son BM İnsan Hakları Konseyi Avustralya'nın, sığınmacıları özel bölgede barındırma işini durdurmasını istemişti. Buna karşılık Avustralya, “sığınmacıların denizin ortasında boğulmasındansa bunun daha iyi olduğu” yönünde veciz bir yanıt verdi. 2016 yılının başında yine hekimler harekete geçti. 267 hasta ve hasta yakını tedavi ve doğum için Avustralya'ya gelmişti – çoğu hasta travmalıydı

da aynı zamanda. Melbourne'daki bir hastanede görevli hekimler ve hasta bakıcıları tedavisi biten hastalarının tekrar Nauru'ya geri gönderilmesine karşı çıktılar. Ağır yanıkları Brisbane'de tedavi edilen Nepalli Asha bebek de "Let them stay" protestosuna damga vurdu. Brisbane çocuk hastanesinin önünde, haftalarca süren sessiz gösteriler düzenlendi ve doktorlar kararlılıklarını sergiledi. Pankartlarda, mesleklerinin gereği hastalarının sağlığından sorumlu oldukları ve bu teminatın tropik adada verilemediği yazlıydı. Hükümet oyalama taktiği izliyor ve kendini uzlaşmacı gösteriyordu. Yeni başbakan Malcolm Turnbull'un diline doladığı, "Biz duruma göre karar veriyoruz" şeklindeki sözleri de hekimleri hiç tatmin etmemiştir.

Derken 2016'nın Mart başında Australian Medical Association AMA'nın düzenlediği bir foruma hekimler, hasta bakıcılar, psikologlar ve yardım örgütleri üyeleri akın etti. Tabipler Odası, mesleki statüleri çerçevesince bu konuda neler yapılması gerektiği konusunda herkesi bir tartışmaya davet etmişti. David Isaacs, hekimlerin belki bir boykotla kampların kapanmasını sağlayabileceği fikrini savunur. Alanna Maycock da kürsüdedir. Sinirli sinirli uzun sarı saçlarını geriye atıp: "Ben hemşireyim, konuşmacı değil" diyerek 350'den fazla profesör, yeni başlayan hekim, psikolog, hasta bakıcı ve sosyal yardım üyesinin yer aldığı salona bakar. Maycock hemşire olmasaydı herhalde çok başarılı bir bilişimci veya hukukçu olurdu. Çekici bir gülüşü var ve dikkatli mavi gözlü bakışlarından da pek bir şey kaçmıyor. Bir konu havada kaldığında hemen fark edip anlamlı bir biçimde bağlıyor. Haksızlığı gördüğünde düzeltmesi gerektiğini düşünüyor. Ayrıca Nauru'daki ailelere, onları unutmayacağına dair söz vermiş. Salondaki kalabalık bir yandan alkışlıyor, bir yandan hararetle tartışıyor.

Son sözü AMA Başkanı Brian Owler alır. Ve o da sözünü esirgemez. "Nauru'daki çocuklar çok büyük psikik, mental ve duygusal acılar yaşamakta, bu nedenle de ciddi gelişim bozukluklarına maruz kalmaktadırlar" der ve Brisbane ve Melbourne'daki meslektaşlarını, başlattıkları bu gösteri hareketlerinden dolayı kutlar. Manus'ta yaşanmış önlenemez bir ölüm hadisesinden bahseder örneğin tedavi için oradan oraya sürüklenirken kan zehirlenmesinden ölen genç bir adamdan. "İzole adalarda hasta insanları öylece alıkoymak, onların hayatlarını tehlikeye atmak, göz göre göre ölmelerine se-

yirci kalmak demektir.” Owler, şeffaflığın olmamasını ve olayları anlayabilme ve zamanında müdahale edebilmeyi zorlaştıran “her şeyi gizli tutma anlayışını” eleştirir. Ama boykot fikrine karşı çıkar. “Doktorlar görevlerini yapmalıdırlar, zira her şeyden önemlisi hastadır.” Bu bağlamda vatandaşlara çağrıda bulunarak onlardan daha fazla baskı uygulamalarını ister. Herkesin elini vicdanına koyup mültecilerin maruz kaldığı bu farklı muamele hakkında düşünüp kendi değer yargılarının süzgecinden geçirmesi gerektiğini hatırlatır. “Eğer hükümet, yardım arayanlara doğru düzgün muamele gösterilmesini sağlayamıyorsa politikasını değiştirmek zorundadır.” Çocukların derhal kamplardan tahliye edilmesini ister ve insanlığa seslenir. “Orada olan bitenler, bizim adımıza yapılıyor. Ama artık: Arkasında durduğumuz ve sahip çıktığımız Avustralya’nın bu olmadığını söyleme vakti geldi. Buna bir son verilmesi gerektiğini haykırma zamanı geldi.” Ve salonda büyük alkış kopar. Dışarıda da TV kameraları Tabipler Odası başkanı ve beyin cerrahını beklemektedir. Aynı akşam göçmenlerden sorumlu bakan Peter Dutton, Asha bebeğin –bir önceki gece planlandığının tersine– Nauru’ya gönderilmeyeceği sözünü verir – en azından şimdilik. Tur galibiyeti.

Alanna Maycock “Başka bir yolu olmalı” diyor Sydney’deki AMA forumu sonrası emin bir şekilde. Fakat “Pasifik Çözüm”ün eleştirmenleri, hükümetin başka yollara başvurmak niyetinde olmadığı görüşünde. Amnesty, avukatlar, komisyonlar ve BM makamlarından o kadar eleştiri gelmesine rağmen hiçbir şeyin bugüne kadar politikayı değiştiremediğini ama yıldırmaı gerçek anlamda başardığını söylüyor Maycock ıgneleyici bir tarzda. “Mantık çok açık ama bir o kadar da tiksindirici” diye yorumlar gazeteci Michael Lucy. “Eğer sığınmacıları yıldırmaı istiyorsak, kamplardaki koşullar terk edilen ülkelerdekinden çok daha kötü olmalı. Biz kendimizi tamamen bu ‘tecrit edilmiş gözaltı hapsi’ modeline yoğunlaştırdığımız sürece, orada yaşayanlar daha fazla kötü muameleye veya daha fazla istismara maruz kalmaz” diye hiddetlenmeye devam eder gazeteci. “Ancak istismar davranışlarındaki şiddetin artışı bizleri giderek artan bir vurdumduymazlığa götürüyor. Bu model 1992 yılında yapılandırılmış olsaydı kamuoyu Nauru’yu asla tolere etmezdi ama 2015’in kamuoyu için durum farklı: Nauru, şimdi neyse böyle işte. Hapis kamplarını hiç suç işlememiş insanlarla

dolduruyoruz – istismarın, ihmalin ve kötü muamelenin rutin davranışlar haline geldiği, güç kullanmanın keyfi olduğu ve hesap verme sorumluluğunun olmadığı kampları. Onları kapatmanın ve her şeyi yeniden düzeltmek için elimizden gelenin en iyisini yapmanın zamanı geldi. Adil bir dünyada bunun sorumluluğunu taşıyanlardan hesap sorulur ama görünen o ki henüz daha böyle bir dünyada yaşamıyoruz.”

SİYASİ UZLAŞMA

Avustralyalı siyasetçiler –sadece Avustralya Yeşilleri ve birkaç bağımsız siyasetçi bu sınır koruma politikasını yargılıyor– bu tür kınamalarla karşı karşıya kaldığında hemen insani programının başarısına işaret ediyorlar – Avustralya karanlıkta sığınmacılara bir umut ışığı olmuş. 1945’ten beri toplam 800.000 sürgün Avustralya’da kalıcı olarak yeni bir yurt sahibi olmuştu. Şu anda da insani vize sayesinde yılda 13.750 kişi süresiz kalma hakkı alıyor. Bu insanlar, botlarla değil uçaklarla gelenler, BM Sığınmacılar Yüksek Komiserliği tarafından gönderilenler: İran, Pakistan ve Endonezya üzerinden gelen Afganlar; Iraklı azınlıklar, Myanmar ve Bhutan’dan gelen sürgünler, Suriyeliler, Kongolular ve Etiyopyalılar. “Biz cömertlik ve hoşgörölülük anlamında dünyada bir numarayız” diye böbürleniyor Amanda Vanstone, göç ve ilticadan sorumlu eski bakan. Ve kişi başına düşen mülteci oranına işaret ediyor: 662 kişiye 1 mülteci.

Melbourne Swinburne Üniversitesi’nde tarih profesörü Klaus Neumann, Vanstone’un argümanına kuşkuyla bakıyor. “Avustralya gerçekten de BMMYK programına cömertçe katıldı” diye yazmış 2016’da *Griffith Review*’da yayımlanan bir makalesinde. “Ama bu program, şu sıralar dünya çapında kaçışta olan insanların sayısıyla kıyaslandığında küçücüktür: 2014 yılının sonunda ülkesinden kaçanların sayısı 59,5 milyon idi. Kapağı başka yerlere atmış mültecilerin sayısı Avustralya vizeleri karşılaştırdığında ‘dahil etme programı’ hiçbir surette örnek teşkil edecek nitelikte değildir.” Avustralya’nın yarısı kadar nüfusa sahip İsveç mesela 2015 yılında 190.000’den fazla mülteciyi kabul etmiş Neumann’a göre. Refah ile sığınmacı kabulü ilişkilendirmesinde de Avustralya uluslara-

rası karşılaştırmalarda birinci sırada değil yetmişinci sırada yer almaktadır.

Vanstone argümanını kuşkusuz, Avustralya'yı göç alan bir ulus olarak öne çıkaran tarihiyle ilişkilendirerek geliştirmişti. Bu tarih, bazı dönemleri pek övgüye değer olmasa da inkâr edilemez kuşkusuz. Avustralya James Cook için “terra nullius” –kimseye ait olmayan ülke– idi, ta ki İngilizler 1788’de bu boş kıtada bir koloni kurana kadar. Her ne kadar oraya sürülmüş mahkûmlar ve sömürgeciler orada yaşayan insanlarla karşılaşmış olsa da, onların hayat tarzlarını kavrayamayıp bu 700.000 Aborjini [Avustralya yerlisini] “ülkeye sahip olmayanlar” olarak sınıflandırmışlar. İngiliz kanunlarına göre “kaşifler” savaş veya sözleşme olmadan ülkeyi işgal edebiliyordu. Siyasetin temeli de göçe dayandırılmış. Özellikle de Avrupalılar, gemilerle bu uzun yolu göze alma konusunda yüreklendirilmiş. Fakat 19. yüzyılın ortasında başlayan altın arayışı heyecanının sarhoşluğuyla Çinlilerin ve onların ardından da Güney Pasifik’ten kuzeydoğu adacıklarındaki çiftçilerin buraya gelmesiyle anlaşmazlıklar başlamış: Madenciler arı gibi çalışan Çinlilere güvenmiyor, çiftçiler de adalıların daha az paraya razı gelebileceklerinden endişeleniyormuş. Bunun üzerine 1901 yılında daha çiçeği burnunda Avustralya devletler birliği Avrupalı olmayanların ülkeye göç etmesini yasaklamış. Bu yasa, bednam White Australia Policy, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra adım adım yumuşatılmış ve 1973’te tamamen kaldırılmış.

1945’lerde ancak sekiz milyon nüfusa sahip Avustralya, ekonomik büyüme için nüfus artışına da gereksinim olacağını biliyordu. Hemen göç dairesini kurdular; korkutmak veya yıldırma için değil, kendilerine yeni Avustralyalılar kazandırmak için. Ne var ki o tarihlerde de seçiciydiler. İngilizleri, bedava gemi bileti, toprak ve geride kalan aile fertlerini ülkeye getirebilmelerini sağlayarak tavladılar. Doğu Avrupalıları, Almanları, İtalyan ve Yunanları konuk işçi olarak getirttiler ama onları İngilizlere verilen ayrıcalıklardan faydalandırmayıp daha çok baraj ve yol inşaatlarında kullandılar. Ve sonuçta İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avustralya nüfus artışının yüzde 40’ı bu göçmenlerle sağlandı. Bugün nüfusu 24 milyona ulaşmış Avustralya’nın her iki vatandaşından biri ya başka bir yerde doğmuş ya da ailesi yurtdışından gelmiştir. İşte tam da bu nedenle

Avustralyalıların bot-sığınmacılarından korkması ve onlara karşı katı tedbirler alması Avrupalılar açısından hiç anlaşılır değildir. Sonuçta buraya ilk gelen beyazlar, İngiltere'nin hapisanelerde yer bulamadığı mahkûmlarıydı. Peki şimdi nasıl oluyor da, rahat 220 yıl önce bizzat ülkeleri tarafından defedilmiş ve botlarla burayı boylamışların sonraki nesilleri, hoş karşılanmayan bu yeni gelenleri tercihen dikenli teller arkasında görmek istiyor, anlaşılır gibi değil doğrusu.

2001 yılındaki "Tampa Skandalı" ile de bu tutum en aşağı seviyede kendini göstermiştir: Çoğunluğu Afgan 438 sığınmacı o yıl Endonezya'dan geçiren çürük bir bota biner ve yelkenleri Avustralya istikametine doğru açar. Christmas Adası yakınlarında tekne tehlikeye düşer. Norveç bandıralı Tampa şilebinin kaptanı onların SOS yardım çağrısını duyar, geri döner ve hepsini gemisine alır. Deniz hukuku da zaten bunu böyle öngörmüştür. Ancak Avustralyalılar sığınmacıların gemiden inmelerine izin vermeyerek uluslararası hukuku çiğner. Dünyanın geri kalanı kafa sallayarak Avustralyalıları ayıplarken, muhafazakâr başbakan John Howard taviz vermez tutumuyla halkın sempatisini toplar: "Bu ülkeye kimin geleceğine ve nasıl geleceğine biz karar veririz!" Yaşanan bazı dramatik sahnelerden sonra Afganlar Nauru ve Yeni Zelanda'ya gönderilir. Howard üçüncü kez başbakanlığı kazanır. "Tampa-hadisesi sadece hükümetin yeniden seçilmesini sağlamakla kalmamış aynı zamanda ülkedeki güçler dengesini de değiştirmiştir" diye yorumlar Melbourne'daki La Trobe Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü olan Robert Manne o dönemki havayı. "Tampa olayından sonra Howard, doğrudan halkın popülist içgüdülerine seslenebileceğini ve böylece 'elitler' diye aşağılayarak tanımladığı sol eğilimli eğitimli halkın ileri sürdüğü tüm müşkülpesent ve kılı kırk yaran iddiaların nasıl üstesinden gelebileceğini anlamıştı."

2001/2002 mali yılında 19 bot 2039 yolcuyla Avustralya sahillerine varmıştı. Tampa olayını takip eden yıl ise botun esamesi bile okunmamıştı. Howard'ın deyimiyle "içlerinde teröristlerin bulunabileceği bir mülteci akını" diye bir şey yaşanmadı. Fakat bu korku, 11 Eylül'den hemen sonra yine de başarıyla körüklendi. Manne'nin analizlerine göre "Avustralya'da 'iltica problemi' olmadığı halde, iltica talepleri geri çevrilmiş memleketlerine de geri

dönemeyen yüzlerce kadın ve erkek kamplarda çürümeye terk edilmişti. Birleşmiş Milletler tarafından da yargılanan bu şoke edici ve anlamsız zalimliğe halkın 2002’de takındığı tutum daha çok kayıtsızlık olarak değerlendirilebilir.”

İSİM YERİNE NUMARA

Sığınmacılar ancak aşırı yöntemlere başvurmaları halinde kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarabildi. Gerçekten de 2002’nin Şubat ayında güney Avustralya’nın Woomera kentinde gözaltı hapsinde tutulan 1500 mülteciden 240’ı dudaklarını diktiğinde insanlar onları ciddiye almaya başladı. Açlık grevine girişenler, ebeveysiz çocuklar ve ergenlik çağındakiler de intihar tehditleriyle seslerini kamuoyuna duyurdu. Nedenleri; resmi işlemlerin genelde iki yıl gibi uzun bir süre içerisinde bir türlü tamamlanamaması ve personel tarafından gördükleri kaba muameleydi. Çölde, tel örgülerin arkasında tutsak edilen mülteciler, tıpkı Nauru’dakiler gibi kendilerini dünya âlem unutulmuş hissediyordu. Bekçilerin çoğu bir zamanlar gardiyanlık yapmış kişilerdi ve öyle davranıyorlardı. “Suçlulara gösterilen muamele neyse bizlere de öyle davranıldı, sadece kelepçemiz yoktu” diye anımsıyor, on bir ay boyunca Woomera’ya katlanmak zorunda kalmış Iraklı mikrobiyolog Amir Al-Obaidi. Ardından Batı Avustralya’nın Curtin ve Port Hedland’daki ücra kamplarında da protestolar başladı. Ve sonunda Woomera’daki kamp 2003 yılında kapatıldı. İsyanların devam etmesi nedeniyle Curtin de geçici bir süre kapatılmıştı ama 2010 ila 2014 yılları arasında tekrar aynı amaçla kullanıldı. Yüz kızartıcı intihar bilançosu ve kötü muamelesiyle bilinen Port Hedland kampı ise 2004’te kapatıldı. Tıpkı deniz ötesi kamplar gibi bu merkezler de Avustralya’nın günlük hayatından uzaktı. Curtin, en yakın büyük kent olan Perth’e 2000’den fazla, Port Hedland ise 1600 kilometreden fazla uzaklıktaydı. Adelaide’dan Woomera’ya ulaşmak da beş saatten fazla sürüyor.

Anakarada bulunan kamplar hakkında vatandaşlar yine sadece avukatların ve insan hakları delegasyonlarının raporlarından ya da oralarda yaşamış olanların hikâyelerinden bir şeyler öğrene-

biliyordu – tabii anlatmaya ve dinlemeye hazır insanlar olduğu takdirde. Munjed Al Muderis, tüm taraflarda yer almış kişilerden biri. Sydney'deki AMA Forumu'nda her iki tarafı temsil ediyor. Bugün artık dünyaca ünlü ortopedi cerrahı, 1999'da Irak'tan zorunlu olarak kaçtıktan sonra altı aydan fazla bir süreyi Curtin'deki kampta geçirmiş. “Bugün Avustralya'da çalışabiliyor olmaktan mutluyum” diye anlatıyor Al Muderis Sydney'deki meslektaşlarına. Anılarına “982 no.lu” kişi olarak kazanmış kamp günlerini asla unutmamış. “Curtin'de bize zerre kadar insani hoşgörü gösterilmedi. Kampta bulunan 1200 kişiye adlarıyla değil numaralarıyla hitap edilirdi. Oradaki tutsaklar her gün sözel olarak aşağılanır, rencide edilir, psikolojik olarak yıldırılır, kimi zaman da dövülürdü.”

Al Muderis, Bağdat'tan Curtin'e oradan da Sydney'e uzanan serüvenini etkileyici bir kitapta toplamış. 2014 yılında yayımlanan *Walking Free*'nin özetinde şöyle yazmış: “Politikacılar mültecileri devlet düşmanı şeytanlar gibi göstererek lanse edeceğine onlara karşı empati besleyebilmelidir. Ne var ki çoğu böyle değil. Benim zamanımda Curtin'de en az 13 nitelikli hekim daha bulunuyordu. Onlardan on ikisi bugün Avustralya'da uzman hekim olarak çalışıyor.” Korkutarak gözaltı hapsinde tutmayı Al Muderis insanlık dışı ve de gereksiz buluyor. Bunun yerine, resmi işlemler tamamlanana kadar, mültecilerin günlük hayata dahil edilmesini, onların çalıştırılmasını ve İngilizce öğrenmelerine izin verilmesini öneriyor. Kendini, tutunabilmiş bir savaşçı olarak değerlendiriyor Al Muderis. Ama herkesin bunu başaramadığını da ifade ediyor. “Mevcut sistem mültecileri yabancılaştırıyor” diye uyarıda bulunuyor. “Uzun ve belirsiz bir süre böyle korkunç ve zalim koşullar altında yaşayan insanlarda genelde post-travmatik stres semptomları ve problemleri ortaya çıkar ve bu sorunlar insanların üretken olmalarını engeller. Bizler de böyle insanları toplumdan dışlayarak onların kökten dinci grupların ağına kolayca düşmelerini sağlamış oluyoruz.”

Göç ve ilticadan sorumlu bakan Peter Dutton da bu kökten dinci gruplardan korkuyor ama başka bir yoldan gidiyor: Suriye'de yaşananlar nedeniyle 2015'in Eylülü'nde hükümet, yıllık 13.750 sığınmacı kotasına ek olarak ayrıca 12.000 Suriyeli'yi kabul etme sözü vermişti. Fakat altı ay sonra dahi Avustralya'ya gelen Suriyeli sayısının neden iki düzineyi bile geçmediği sorusuna, kontrollerin

ciddiyetine işaret ederek yanıt verir bakan Dutton: Biometrik taramalar, kişilik testleri ve referanslar büyük bir titizlikle inceleniyor ve çok yönlü değerlendiriliyormuş, bakanın ifadesine göre. “Avustralya sınırlarının ötesinde kontrol gücüne sahip ve umuyoruz ki, bu böyle de devam eder” diye açıklama getirirken korkuyu yeniden alevlendirmeyi de ihmal etmez: Avrupa’ya kıyasla Avustralya’yı bir ada ulusu olması bakımından şanslı görür bakan. “Fakat teröristlerin Batı ülkelerine gidebilmek için diğer sığınmacıların arasına sızdığını biliyoruz ve bundan büyük endişe duyuyoruz.” Liberal sesler sığınmacıların, güvenliği tehdit eden insanlar ve potansiyel teröristler şeklinde damgalanmaması gerektiği görüşünde. “Küresel sığınmacı krizinin bir sebebi de Yakındoğu’daki eksik siyasi vizyonlardır” diye açıklama getirir Sydney Üniversitesi’nden sosyoloji profesörü Michael Humphrey. “Avustralya, buraya gelmelerini engellemek için sığınmacıları terör tehdidinin parçası gibi göstererek bu krizi çözemez.”

Belki bir gün gelecek ve Avustralya, göç ülkesi olarak kendi geçmişiyle gurur duymayı, dünya çapında 65 milyon insanın ülkesinden kaçtığı gerçeğini kabullenmeyi ve böylece sınırlarını korurken insanlığı yeniden bulmayı öğrenecek. “Eğer saf kan Aborjin değilseniz, damarlarınızda mülteci kanı akıyor demektir” diye ifade etmişti partisine sımsıkı bağlı eski bakan Vanstone bile. “Bu kan taşıyanlar arasındaki tek fark, buraya varış anından kaynaklanır: Annenizin veya büyükannenizin kaç ay veya yıl önce Avustralya’ya geldiği ile alakalıdır. Bizim gibi göç alan bir ülkeden beklenen, anlayışlı olmak ve daha iyi bir hayat kurmak isteyenlere yer sunabilmektir. Eğer bunları yapamazsak, iki yüzlü ve dar görüşlü bir toplum oluruz.”

Aynı saflarda olup meslektaşlarının hayata geçirmediği ne de güzel bir teori. 2016 Nisanı’nın sonunda Papua Yeni Gine’deki en üst mahkeme, Manus Adası’ndaki kampın yasaya aykırı olduğuna karar vermişti: İçeride yaşayanları özgürlükten mahrum etmenin anayasal bir suç olması gerekçesiyle kamp kapatılmıştı. Papua Yeni Gine hükümeti bu kampı Avustralya’ya geçiş için geçici çözüm merkezi olarak kabul etmişti ama buranın böyle uzun süreli kalıcı olacağını—insanların çoğu bin günden daha fazla kalmaya mahkûm olmuş—öngörmemişti. Gözaltı hapsinde tutulan 850 erkek sığın-

macı için –ki bu sayının yarısı resmi sığınmacıdır– Avustralya yeni bir çözüm bulmak zorunda.

İspanyol Ferrovia firması Manus kararından sonra Broadpectrum hisselerinin yarısını satın aldı; hissedarlarından da sözleşme bitiminden önce yasal olmayan bu kamp işlerinden geri çekilmelerini istedi.

Yine de Avustralya politikacıları bu denizaşırı kamplar konusunda ısrarlı davranıyor. Bıkmadan usanmadan, “O 850 adam Avustralya’ya gelmeyecek” diye dayatıyor, bakan Dutton ve başkan Turnbull. Akıllarına gelen tek çözüm ise, onları da Nauru’ya göndermek. Ne var ki vatandaş artık sessizliğini bozmuş ve hoşnutsuzluğunu dile getirmeye başlamış ve ilk defa anketlerde, “Avustralya’da doğmuş sığınmacı bebeklerinin kamplara gönderilmesine” ilişkin büyük bir farkla hayır oyları verilerek evetler bastırılmıştır.

Avustralya’da siyaset analizleri yapan en ünlü gazetecilerden Richard Ackland, *The Guardian*’da “Dutton, isabetsiz bir politikanın hurda kısımlarına sımsıkı tutunan iflah olmaz bir adamdır” diyerek yapılanları kınamıştı. Ackland’a göre her iki parti, sanki insani, duyarlı ve politik anlamda uygulanabilir seçenekler yokmuş gibi inatla barbar stratejilerine tutunuyor. “Niçin başka alternatifler denenmedi, öneri dahi getirilmedi, tam anlamıyla bir muamma” diye yorumlar Ackland. Sığınmacıları uzak Avrupa kamplarından almak yerine, bölgedeki ülkelerle daha yakın bir işbirliği içinde olunması gerektiği kanaatinde hukukçu yazar. “13.000’den fazla sığınmacı ve mültecinin yıllardır başka yerlere transfer edilebilmeyi beklediği Endonezya’ya yardım edebilmek için daha fazlasını yapabiliriz. Endonezya, Avustralya’nın *Boat People* kaynağı. Bir idare planı hem komşumuza hem de bize fayda sağlar kanısındayım. Çünkü düzgün yürütülecek bir plan ile, açık denizlere dayanıklı olmayan balıkçı tekneleriyle yollara düşmenin çekiciliği de yok olur.”

17.
Tuvalu'dan Yeni Zelanda'ya
Susuz, Çocuksuz

ANKE RICHTER

2007 Eylülünde, Büyük Okyanus'ta bir mercan adası devleti olan Tuvalu'ya indim. Denizin üstünde yükselen 70 kilometre uzunluğundaki bu adalar zinciri uçaktan, mavi kadifenin üzerinde duran zümrüt bir kolyeyi andırıyordu. Günlerden Salı'ydı. Haftada iki kez vardı "Plane Day"*, uçağın inmediği diğer günlerde ise ada hayatı sessiz geçiyordu. Fiji'den kalkan uçağımız Funafuti atolünün pistine doğru inişe geçerken, aşağıda Samoa-popu çalışıyordu. Yaşlı kadınlar midye kabuklarından yaptıkları kolyeleri kendi kurdukları tezgâhlara dizmiş, çocuklar ve gençler yalınayak mobiletlerin üzerinde oturuyor; hepsi gözlerini yukarıya dikmiş göğe bakıyordu.

Sigeo Alesana 2007'nin Eylülünde, indiğim yere tekneyle beş saat süren bir yerde yaşıyordu. Funafuti gibi Tuvalu'ya bağlı Vaitupu atolünde köy okulunda öğretmenlik yapıyordu. Birbirimizi tanı-mıyorduk. Ben ne onu ne de ailesini tanıyordum ne de sorunlarını biliyordum. O da, iki ay sonra karısı ve annesiyle birlikte bu ülkeyi ilelebet terk edeceğini biliyordu.

Öğle sıcağı bastırmıştı. Benimle birlikte, yere kadar uzanan çiçek desenli elbiselere bürünmüş endamlı Polinezyalı kadınlar da indi uçaktan, kocaları da ellerinde devasa çocuk bezi paketleri ve koli koli Duty-Free votkası taşıyordu. Uçakta birçok "palagi" de vardı – beyaz tenli yabancılar. Havaalanı barakasındaki ada sakinleri biz yabancılarla bakmaya bile tenezzül etmiyordu artık. Son yıllarda o kadar fazla ziyaretçi gelip gitmişti ki adaya: Bilim insanları, sivil toplum gönüllüleri, gazeteciler, antropologlar, yakın zamanlarda da endişeli çevreci turistler. Bir dolu batılı eksper ve gözlemci yıllardır, kısa bir süre sonra yok olacağı düşünülen bir halkı mercek altına

* "Uçuş günü" anlamına gelir. (ç. n.)

almıştı. Beni ve diğer ziyaretçileri dünyanın bu en küçük dördüncü ulusuna birdenbire çeken şey de, Büyük Okyanus'un büyüleyiciliği değil, bu iklim felaketi idi. Tuvalu, kutup aylarının boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı Grönland ile birlikte, sinsi sinsi seyreden küresel facianın uyarı afişi haline gelmişti – ada, sular altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya idi, zira Pasifik bölgesinde su seviyesi diğer okyanuslara göre dört kat daha hızlı yükseliyordu. Evet aslında hepimiz, batmak üzere olan bu cenneti –ya da başka ne derseniz– son bir kez daha görmek istiyorduk.

Adanın yegâne oteline giriş yaptım. Tayvan hükümeti tarafından yaptırılmış, külüstür bir kliması ve plastik dekoru olan estetikten yoksun kocaman bir bina. Otelin terasında kabloya asılı tek bir disko topu sallanıyor, arkasındaki bir rampadan da lagüne gidiyordu. Beton geçidin sağ ve solunda taşların arasında çürümüş çöpler yığılıydı. Lağım gibi kokuyordu etraf. Kırılmış şişeler ve içecek kutuları ılık suların içine atılmış ve öylece bırakılmıştı. Evet çevreci diyoruz, ekoloji ve de cennet diyoruz ama hiçbir şey buraya cennetten daha uzak değil.

Havada tuz tadı vardı. Funafuti Adası'nın neresinde bulunursanız bulunun, sahilden 150 metreden daha fazla uzakta olamadığınız gibi, kendi başınıza kalmanız dahi söz konusu değil. 12 kilometre uzunluğundaki ana adada yaklaşık 5000 insan üst üste yaşıyor. Geri kalan 6000 Tuvalulu diğer atollere dağılmış ama diğer taraftan da başkente akınlar artıyor. Ülkenin tamamı 26 kilometrekare. Funafuti'nin neredeyse üçte biri katranlı iniş pistinde yaşıyor. Gün içerisinde çocuklar pistin üzerinde ragbi oynuyor. Etrafta başı boş köpekler ve domuzlar dolanıyor, akşamları da aileler uyumak için, evlerinin içi dar ve çok sıcak olduğundan hasır minderlerini oralara seriyorlar. Sıradan inşa edilmiş beton binaların arasına su depoları, çanak antenler ve domuz ağılları sıkıştırılmış. Geleneksel “fale”ler, Polinezya palmiye ağacı kulübe evleri, yok artık. 1972'de yaşanan Hurrikan depremi Funafuti'yi silip süpürerek evlerin ve palmiye ağaçlarının çoğunu yerle bir etmiş. O zamandan beri Tuvalu nüfusu ikiden fazlaya katlanmış. Funafuti artık gürültülü, renkli ve sıkışık bir yer olmuş. Ada her yanından çatlıyor adeta.

Adanın kuzey ucu leş gibi kokan büyük bir çöplükten ibaret. Hurda araçlar yol kenarlarında paslanmaya terk edilmiş. Bu ince

uzun atolde çöpün gömülebileceği tek bir yer bile yok. Hiç değilse rüzgârda dağılmasın diye bölge yakın bir zaman önce çitlerle çevrildi ve geri dönüşüm uygulamaları hayata geçirilmeye çalışılıyor. Çöp yığını bölgesine giderken “borrow pit”lerin önünden geçtim: Yol kenarına yapılmış tenis sahası büyüklüğünde devasa çukurlar. Bunlar, İkinci Dünya Savaşı’nda Pasifik’te hava kuvvetleri üssü gereksinimi duymuş Amerikalılardan bir miras. İniş pisti yapabilmek için ABD hava kuvvetleri toprağı kaldırtmış – gelecekte doğabilecek sonuçlarını hiç düşünmeden. Ve işte 65 yıl sonra bu kuyular hâlâ birer bomba çukuru gibi, yarıya kadar acı su, bebek bezleri, plastik şişeler ve eski televizyonlarla dolu bir yarık olarak var olmaya devam ediyor. Funafuti’de artık neredeyse hiç inşaat alanı kalmadığından evler beton ayaklar üstünde çöp çukurlarının üzerine yapılmış – kazık temelli fütürist evler, kimileri de yapma plastik çiçeklerle dekore edilmiş. Evlerin birinin altında yarı çıplak çocuklar bulanık ve çamurlu toksik pis sularda oynuyor. Beni görünce bana gülerken el sallıyorlar: “*Palagi, bye-bye!*” İklim felaketinden önce neredeyse hiçbir yolcu yolunu şaşırıp Tuvalu’ya gelmezdi. Bu ada devletine ilgi gösteren yegâne kişiler, bazı mezheplerin ve misyoner kiliselerin vaizleriydi. Dolayısıyla dış dünya ile ilişki hiç yoktu denebilir, gemilerle denizlere açılanlar hariç: Yüzlerce ada sakini iyi yetişmiş birer denizci olarak dünyanın dört bir tarafını dolaşıyor.

AZ GELİŞMİŞLİĞİN KURBANLARI

Sigeo Alesana’nın da hayali mühendis veya askeri öğrenci olarak denizlere açılmaktı. Ancak bunun için tahsis edilmiş tek bursu alamamış. Bunun üzerine babası onun öğretmen olmasını istemiş – daha kısa sürede tamamlanabilecek bir öğrenim ama Sigeo’nun hayalindeki meslek değil. 23 yaşında öğrenimini tamamladıktan sonra eğitmen olarak Nukufetau Adası’na gönderilmiş. Orada, ana sınıfında çalışan Siga ile tanışmış. Evlenmişler; iki yıl sonra da Siga gebe kalmış. Zamanı gelince doğum için başkente gelmişler. Devlet ilk çocukta, doğumun ada hastanesinde yapılmasını şart koşar. Fakat doğumda bir komplikasyon çıkmış. Göbek bağı bebeğin boy-

nuna dolanmış, doktor ve hemşireler çaresiz kalmışlar. Acil tıbbi müdahale servisleri yokmuş, bu alanda ihtisaslaşmış hekimleri de. Hastane viran, bakım ise son derece ilkel. Siga kan kaybetmiş, çok fazla hem de. Bunun üzerine Siga'yı acilen Fiji'deki daha büyük bir kliniğe göndermeye çalışmış hastane personeli. Fakat Funafuti'ye gece saatlerinde uçak inemez, zira pistte aydınlatma yoktur. Siga son dakika ölümden dönmüş ama ilk oğlunu da kaybetmiş.

İki yıl sonra da ikinci çocuğunu, bebek ters geldiğinden. Ölü doğmuş bebek. Oysaki basit bir sezaryen ile bu bebek de kurtarılabilirdi. Bunun üzerine kocası yurtdışına iş başvurusunda bulunmuş. 3000 Tuvalulu, sezonluk hasat işinin ve daha iyi okulların olduğu Yeni Zelanda ve Avustralya'da yaşıyor. Yeni Zelanda her yıl, ABD'nin uyguladığı Greencard lotaryasına benzer bir çekilişle 75 Tuvalulu'yu resmen kabul ediyor – bunu iklim değişikliği nedeniyle değil bölgeye destek vermek amacıyla yapıyor. Dört milyon Yeni Zelanda nüfusunun yüzde yedisi artık güney Pasifikli. Auckland'daki marketler, yumru gövdeli bir sebze olan Taro gibi tipik ada ürünleri satmaya başlamış. Fakat Sigeo Alesana'nın buralara yaptığı iş başvuruları sonuçsuz kalmış. Yine de ailesinin geleceği ile ilgili hayal kurmaya devam ediyor. Yitirdiği her iki bebeği Funafuti'ye defnedilmiş – yoksulluğun ve yetersiz altyapının kurbanları. Kim bilir belki de hiç bilmeden mezarlarının önünden geçmişimdir, mobiletle adada etüt gezilerimi yaparken.

Gözlem yaptığım hazin yerlerden birinin adı da “erozyon” idi. Taşkınların yükseldiği ve yoğunlaştığı yerlerde kıyıdaki ağaç kökleri de nasibini almıştı. Bir zamanlar yemyeşil şimdi ise boz rengine bürünmüş palmyeler şehit düşmüş devler gibi mercan kumsalına boylu boyunca devrilmiş uzanıyordu – sebatla fotoğraf çeken Japon çevreci turistlerin tüylerini ürperten cansız gövdeler yığını. Onlar da benimle birlikte bir tekneye bindiler. Motor, lagünden geçerek Tepuka Savilivili'ye yöneldi. Oraya bir kez gidip gelen her Tuvalu ziyaretçisi adacığın adını dilinden düşürmüyordu, çünkü Kyoto Protokolü'nde tasdiklendiği gibi Tepuka Savilivili Güney Pasifik'te “ground zero” olarak kabul edilmiştir: Sadece birkaç metre uzunluk ve genişlikte dehşet verici bir yükselti. El değmemiş bu minicik doğa parçasında bir zamanlar palmyeler yetiştirmiş. Ben orayı gördüğümde çorak, ay yüzeyinden farksız bir manzarayla

karşılaştım. Sadece küçük bir parça kırmızı stramor güneşte mercanların üzerinde ağarmış biçimde parlıyordu. Ne var ki, bu adacığın perişan görüntüsünün tek sebebi onu aşındıran gelgit değildi. Üç ayrı siklon, tropik büyük kasırgalar, 1997’de bitki örtüsünü mahvetmişti, yani suyun yükselmesi değildi mesele sadece. Dolayısıyla adalardan hiçbiri kelimenin tam anlamıyla “batan ada” olmadı, her ne kadar iklim değişikliği Güney Pasifik’te daha şiddetli kasırgalara yol açıyorsa da: Sadece 2014 ve 2015’te toplam 18 siklon meydana geldi. En son yaşanan “Siklon Pam” 2015’in Martı’nda 16 kişinin ölümüne ve 250 milyon dolar zarara yol açtı.

Tuvalu’ya dönerken Suva’da Dr. Arthur Webb’i ziyaret ettim. Dr. Webb Fiji’de yer bilimleri enstitüsü SOPAC’ta sahil uzmanı ve risk altındaki bölgeyi uydu fotoğraflarıyla, eski görüntülerle de karşılaştırarak çok iyi biliyor. “Tabii ki iklim değişikliği büyük bir sorun, fakat Tuvalu’da olan biten sadece bu değil. Bu, sadece bir parçası” diye baştan tespitini yaptı. On yıllar ve yüzyıllarca bölgenin maruz kaldığı şiddetli medcezir fırtınalarının ve bunun doğal süreci olarak erozyonların eskiden beri yaşandığından söz etti: Deniz bir kesim kumsalı içine alır ve başka bir yere yeniden yığar. Eskiden insanların bu kıyı hareketlenmesiyle barışık olarak yaşadığını, şimdi ise kötü projelendirilmiş koruyucu duvarlar örerek erozyonun şiddetinin artmasına sebep olduklarını anlattı. “Erozyonun sahilde yarattığı bozum tam bir facia. Tuvalu’da on yıllardır yaşanan tüm çevre sorunları iklim değişikliği ile daha ciddi bir boyut kazanmıştır” dedi Webb. “Şehirleştirilmiş atol toplulukları dünyanın en zayıf yerleşimlerinden biri sayılır.”

Funafuti için 2007’de asıl büyük ekolojik facia deniz suyu seviyesinin yavaş yavaş yükselmesi değil “borrow pit”lerdi. Zeminin hidrolojik özelliği iyice bozulmuştu. 30 yıldan çok daha önce Amerika bu zehirli çukuru ortadan kaldıracığına söz vermişti. Ancak 2015 yılında Yeni Zelanda kalkınma yardımı teşkilatı çukurun temizlenmesi ve yeniden toprakla doldurulması için girişimleri başlattı. Yeni bir kum pompası şu anda lagünde çalışıyor. Ne var ki her bir atolün altında bitkinin köklerinden beslenen tatlısu merceği de etkilenmiş durumda – bunun başlıca nedeni yukarıdan az miktarda su gelmesi: Saman çatılar maziye karışmış ve yağmur suyu içme suyu olarak sac çatılarla toplanıyor. Çünkü içme suyu yetersiz,

hak edişre göre paylaştırılıyor, hatta bu yüzden bazı dönemlerde turistlerin gelmesine dahi izin verilmiyor. Yeni deniz suyu arıtma tesisi henüz ihtiyacı karşılayamıyor.

DAHA AZ YAĞMUR, DAHA SICAK GECELER

Tuvalu 1978'de bağımsızlığına kavuştuğunda ilk başbakan Toaripi Lauti olmuştu. Tavanları midyelerle süslenmiş evinde onu ziyaret ettiğimde kız torunu küçük yatağında mızıldanıyor, bir kadın da onu usul usul yelliyordu. Hastalıklı yaşlı adamın balık tutmak için artık çok daha fazla açılması gerekiyordu. “Bunun sebebini, iklim değişikliğinden ötürü çok daha şiddetli vuran güneş ışığından etkilenen mercanların yavaş yavaş yok olması yüzünden balıkların da oradan uzaklaşmasına mı, yoksa Funafuti nüfusunun aşırı yoğun olması nedeniyle kıyılardaki balığın çabucak tükenmesine mi bağlamalıyız?” diye sorumu yöneltir yöneltmez “Her ikisine de” diye yanıt verdi yaşlı adam. “İkisine de. Şimdi de zaten birçok şey sadece paraya endeksli.” Eski başbakan doğanın yavaş yavaş nasıl bozulmaya başladığını anlattı: “Daha az yağmur, daha sıcak geceler.” Hükümetine, geniş çaplı noni-ağacı dikilmesini önermiş, bu şekilde hem erozyonun önüne geçilebileceğini hem de meyvelerinden ticari kazanç sağlanabileceğini anlatmış. Ama başarılı olamamış.

Bir zamanların devlet adamı sert adımlarla beni evden çıkartıp kendi taro-kaynağına götürdü. “Pulaka” deniyor bu nişastalı sebze – Tuvalulu insanların temel besin kaynağı. İnsan boyu uzunluğundaki bu ağaçların arası çok bunaltıcıydı. “Bakın,” dedi yaşlı adam ve bir yaprağı işaret etti, “sapsarı.” Eğildi ve toprağı eşeledi. “Artık derine doğru değil, yukarıya ekıyoruz, çünkü çok fazla tuzlu su karışıyor. Mahsul giderek azalıyor.” Ses tonu hüzünlüydü. “Gençler hindistancevizi ağaçlarına da artık tırmanmıyor, cevizleri toplamak için. Çok zahmetli geliyor onlara. Her şey değişti.” Sonra ayaklarını sürüyerek eve geri döndü. Bir diğer gazeteci çoktan gelmiş, içeride onu bekliyordu.

Tuvalu, koyu bir Hristiyan ülkesi. Pazar günleri spor ve müzik yasak; evli olmayanlar aynı evde beraber yaşayamazlar. Her kutla-

ma bir dua ile başlar. Evlerin çoğunda var olan tek kitap İncil'dir. Kitabın bir yerinde Tanrı'nın Nuh'a, dünyaya başka sel felaketleri göndermeyeceği sözünü verdiği yazar. Sloganı "her şeye kadir Tuvalu" olan bir ülkede İncil'den bu alıntı, iklim araştırmacılarının kehanetinden çok daha kayda değerdir. Özellikle de yaşlı insanlar bu inançla, ileride suyun altında kalılabileceği düşüncesini akıllarından bile geçirmiyor. "Burada hiç kimse akut bir tehdit görmüyor. Ne kadar saçma değil mi?" diye Pasemeta Talaapa, Avustralya, Yeni Zelanda ve BM'den gelen kalkınma yardımlarını koordine ettiği Funafuti'deki küçük bürosunda o zamanlar söylemişti. "Hepimiz sadece normal bir hayat sürmek istiyoruz."

Azimli, saçlarına biraz ak düşmüş bu kadın, benim gördüğüm kadarıyla, empirme desenli kıyafetlere bürünmeyen az sayıdaki kadından biriydi. "Bizim bambaşka sorunlarımız var: Alkol, diyabet, aşırı kilo. Yolsuzluk. Şiddet. Nitelikli insan gücünün çok az sayıda olması ve herkesin sadece sadaka bekliyor olması. Kim artık balığa çıkıyor ve bir şeyler ekiyor? Bir konserve kutusunu açmak çok daha kolay." Ses tonundan düş kırıklığı ve çaresizliği hissediliyordu. Bürosunun hemen yanında, ağırlıklı olarak balık konserveleri, limonata tozu ve Uzakdoğu'dan gelmiş çeşit çeşit şekerleme ürünleri satan küçük ada dükkânlarından biri vardı. Tuvalu'sun suları balık bakımından dünyanın en zengin sularıdır. Ancak lisanslar Japonya, Taivan ve Kore'ye satılmış.

Tuvalu'nun iklim değişikliği sürecindeki durumu için bir bilim adamı, "son evresini yaşayan bir kanser hastasının AIDS için endişelenmesi" benzetmesini yapıyor. Ona göre "Coca-Cola-Sömürgecilik" Tuvaluların yaşam kalitesine CO₂ atığından çok daha büyük zarar vermiştir. Ne var ki uluslararası kürsülerden bu konu hakkında pek fazla şey duyulmamıştır.

Bağımsızlık gününün sabahı talim seslerine uyandım. Bahriyeliler ve öğrenciler pist üzerinde, bu en büyük resmi bayram gününe gösterilerle hazırlanıyor, geçit töreni için prova yapıyordu. Başbakana ulaşmak mümkün değildi, çünkü konuşmasını kâğıda dökmeliydi. Eleştirel basın da istenmiyordu. "Bir kara listemiz var" demişti bana Avafoa Irata, dışişleri bakanlık müsteşarı. "Böyle insanların buraya gelmeleri yasak." Hem akıllı hem de gösterişli genç politikacı çok iyi İngilizce konuşuyordu, dolayısıyla kendini yanlış

ifade etmiş olamazdı şu sözleri sarf ederken: “Biz iklim değişikliği konusuyla sansasyon yaratıyoruz, bir şeyler kazanabilelim diye.” Peki, tam olarak ne? “Para. Ve pasaport.”

Gösteriler bittikten ve ziyafet sofrası kaldırıldıktan sonra boş duran bir toplantı binasının önünde plastik sandalyede oturan genç bir etnolog gördüm. Sandalye, durmaksızın artan bir su birikintisinin üzerinde duruyordu. Öyle ki yarım saat içerisinde bir yüzme havuzunun boyutlarına ulaşmıştı su birikintisi. Her ikimiz de büyülenmiş şekilde zeminde fokurdayan su kabarcıklarını izledik. “Bugünkü yükselti ilk defa üç metreyi geçti” diye tespitini yaparken kamerasının tripodunu katladı sakallı Avusturyalı rahatlamış bir şekilde. Onun dışında düş kırıklığı seziliyordu ses tonunda. Tuvalu hakkında doktora tezini yazıyordu; çalışmasının ana konusu ise göç idi. Fakat aradan beş ay geçtikten sonra dahi, denizin seviyesinin yükselmesi nedeniyle ülkeyi terk etmek isteyen tek bir kişiyle karşılaşmamış. “Efsanenin kurbanı oldum.” Al Gore’un bir yıl önce *Uygunsuz Gerçek* adlı belgeselinde öngördüğü kitlesel göç, 2007’de gerçek anlamda hâlâ bir kehanet olarak kaldı, ne zaman başlayacağı da belli değil.

Bir sonraki “Plane Day”de havaalanı barakasında uçağımı beklerken, ütüsü daha bozulmamış Havai gömlekli boylu boslu bir adam bagajını teslim ediyordu. Tuvalu’nun maliye bakanı bir konferans için Brüksel’e gidiyordu. Sonra da, BM’nin iklim değişikliğinden etkilenen 14 Pasifik devletine tahsis edeceği toplam yüz milyon Amerikan doları tutarındaki destekten, kendilerine düşen payı almak için uğraşacaktı. Tuvalu’ya bu paradan ne kadar düşer? “Bizim en üst sırada olmamız gerekiyor” diye yanıt geldi bakandan, itiraz istemeyen bir ses tonuyla.

Çeşit çeşit midye kabuğu kolyeleriyle zenginleşmiş ama hayallerimden bazılarını da yitirmiş olarak Tuvalu’dan ayrıldım.

YENİ ZELANDA’DA KAÇAK

2007 yılının Kasım ayında Sigeo ve Siga Alesana Noel tatillerini Yeni Zelanda’da yaşayan akrabalarının yanında geçirmeye karar verirler. Yanlarına sadece elzem eşyalarını alıp biriktirdikleri 8000

Avustralya dolarıyla Fiji'ye uçarlar ve orada ziyaretçi vizesi almak için beklerler. Aralık'ta Auckland'a inerler. Orada Siga yine hamile olduğunu anlar. Bu her şeyi değiştirir. Doğru düzgün tıbbi bakımın olmadığı bir yerde tekrardan doğum yapmayı göze alamaz Siga. Sigeo için de kesin olan şudur: Eğer sonunda baba olabilecekse, tıbbi anlamda daha güvenilir bir yerde kalmak zorundalar. Aldıkları ziyaretçi vizesini önce üç ay, sonra da tekrardan dokuz ay daha uzatırlar – bu ziyaretçilere tanınan maksimum süredir. Oğlu Tupou bu zaman zarfında doğar – sağlıklı bir çocuk ama o da ters gelmiş. Tuvalu'da olsalardı herhalde bu bebek de hayatta olamayacaktı.

Sigeo Alesana McDonald's'ta çalışmaya başlar ama satışta değil servis ve bakım bölümünde. Yorucu köy öğretmenliğinden kazandığından hem daha fazla kazanır hem de bu işten daha çok keyif alır. Ancak çalışma vizesi için yaptığı başvuru kabul edilmez – dolayısıyla ailenin geleceği belirsizdir. 2009'dan beri kaçak olarak Yeni Zelanda'dadırlar. Ülkede çiçeği burnunda Sigeo ehliyet alır ve bütün trafik kurallarına harfiyen uyar, zira “overstayer”* olarak polise yakalanmaması gerekir. Diğer oğlu Tolise 2011'de dünyaya gelir. Bunun üzerine Alesana çifti artık ilelebet burada –Sigeo'nun kız kardeşlerinin de yaşadığı yerde– kalmak ister. En son çare olarak bir avukata başvurur aile. Ama avukatın sığınmacı statüsü için yaptığı başvuru da geri çevrilir – gerekçe: Tuvalulu ailenin ülkesinde terör, savaş ve takibat tehdidi ile karşı karşıya kalmaması. Çünkü 1951'de imzalanan BM sığınmacılar konvansiyonunda iklim değişikliği olgusu yer almamaktadır.

Sigeo ümidini yitirmez, avukat da davadan vazgeçmez ve aile için Yeni Zelanda oturma izni almaya uğraşır. Süresiz kalma müsaadesi alabilme işlemi yıllar sürer. En sonunda Sigeo bütün bir gününü mahkemede geçirir. Göçmen mahkemesine, geçmişinden, ülkesinden, ailesinden, düştüğü çaresiz durumdan söz eder. Saklayabileceği hiçbir şeyi yoktu ama kaybedeceği çok şeyi olacaktı neticede: Güvenli bir yurt, çocukları için bir gelecek, bugüne kadar sahip olduğundan daha iyi bir hayat.

2014'ün Ağustosunda Sigeo Alesana'nın talebi insani gerek-

* Overstayer: Bir ülkede, resmen izin verilmiş süreden daha uzun zaman kalan yabancı uyruklu kişi.

çelerle kabul edilir ve eline oturma izni belgesi verilir. İlk olarak hemen karısını arar ve cep telefonunda naralar atar; ikisi de sevinçten ağlar. Olağanüstü büyük bir rahatlamadır onlar için bu. Yeni Zelanda'ya ailesi olmadan tek başına gelmiş olsaydı, sınır dışı edilirdi Sigeo. Kuşkusuz kararda, ülkesinin maruz kaldığı iklim değişikliği olgusu dikkate alınmıştı ancak aslen belirleyici olan çocuklarının içinde bulunacağı şartlardı: Tuvalu'da en çok çocukların susuzluk ve az gelişmişlikten zarar görebileceği düşünülmüştü. Bundan böyle Sigeo Alesana dünyanın ilk "iklim sığınmacısı" olarak anılacak, her ne kadar resmi bir sığınmacı statüsüne sahip olmasa da.

Aynı şekilde heyecan verici benzer bir dava da çiftçilik yapan Kiribatili Ioane Teitiota öyküsüdür. Ancak onun talebi reddedilmişti. Ben adamı ve ailesini 2014'te Auckland'da ziyaret ettim. Gizlenen gözyaşlarıyla dolu çevirinin eğri büğrü yapıldığı, belirsiz gelecekle ilgili korkunun ve gerginliğin her biçimde hissedildiği bir söyleşiydi. Bir yıl sonra, 2015'in Eylülünde, Teitiota Yeni Zelanda'yı terk etmek zorunda bırakıldı. Aile reisi son haftasını, vize geçerlilik süresini aştığı için hapiste geçirdi.

Şimdi herkes, Teitiota'nın aksine oturma iznini alabilmiş olan Sigeo Alesana ile röportaj yapmak istiyor. Ama o sessiz kalmayı tercih ediyor. Sadece devlete müteşekkirdir, o kadar.

"GERÇEK BİR İKLİM SİĞINMACISI"

2016'nın Şubatı'nda Dunedin'e uçtum. Sigeo Alesana ailesiyle birlikte Yeni Zelanda'nın güneyindeki nispeten daha soğuk olan bu küçük kente yerleşmiş ve bir kahve fabrikasında çalışıyor. Orada, 200 dereceye kadar ısınabilen kurutma makinelerine kahve ekstralarını dolduruyor ve işleminin tamamlanmasını bekliyor – makinistlik işi yapıyor kısacası. Ona göre bu iş hayalindeki mühendislik işine daha yakın, ders vermektense. On iki saatlik vardiyalarla çalışıyor, pazar günleri de tatil. Yeşillığe bakan bahçeli evleri sessiz bir caddede bulunuyor. Sigeo beni, ütülü temiz bir gömlekle karşılıyor – saçları us-turayla kazınmış dazlak kafası ve akıllı bakışlarıyla kaslı bir adam. Bu arada, yedi yaşına gelmiş Tupou etrafımızda hoplayıp zıplıyor,

dört yaşındaki Tolise de arkasından koşuyor. Salonda da karısı Siga, üzerinde uzun bir yazlık elbise ve kucağında bir bebekle oturuyor. Tam üç hafta önce üçüncü oğulları dünyaya gelmiş, sezaryen ile.

Salon güneş alıyor, köşede bir büyük ekran televizyon duruyor, duvarlar da Tupou'nun okul ve spor ödülleriyle bezenmiş, bir de el yazması bir İncil alıntısı asılı. "Benim için en önemli olan, çocuklarım ve ailem" diye telaffuzuna özen göstererek kısık sesle bana anlatmaya başlıyor Sigeo. "Tuvalu'da önemli olan birlik ve beraberliktir. İnsanlar bir arada oturur ve kutlamalar yapar." İç çekerek gülümsüyor. "İnsanlar daha rahat ve daha özgür, sadece çalışmak zorunda değiller." Ama belli ki Sigeo bu "ada kültürünü" çoktan geride bırakmış. Eğitim yerine düğünlere harcanan o büyük miktardaki paraları. Düzenli olarak gelen alkolü. Yetersiz imkânları. "İnsan yeni bir ülkeye geldiğinde oraya uyum göstermeli ve oradaki insanlar nasıl yaşıyorsa öyle yaşamalı. Bu benim için çok önemli." Bazen birisinin ona taro getirdiği oluyormuş, zira Tuvalu yemeklerini özlüyormuş Sigeo. "Ama çocuklarım ekmegi tercih ediyorlar." Derken sessizce gülüyor. Meğer Siga yerinden kalkmış ve elinde bir kurabiye tabağı ve soğuk tortellini ile mutfaktan geliyor.

36 yaşındaki adamın tek istediği çocuklarının refahı. "İyi meslekler edinsinler ve benim sahip olamadığım şeyleri alabilsinler." Hafta sonları onlarla parka ve yüzme havuzuna gidiyor. Sigeo'nun hayatı tamamen oğullarına endeksli. Onların her istediğini yapmaya çalışıyor. "Ben yoksuldum. Hiçbir şeyim yoktu ve bundan hep mustariptim." Sigeo, bir "örnek göçmen": Çalışkan, uyum sağlamış, namuslu ve dürüst – ihtirasları ve ümitleriyle dolu ülkeye yeni gelmiş tipik bir göçmen. Sigeo ve Siga Tuvalu'da iki çocuk kaybetmişti, ülkeleri yoksuldu, hayattan daha fazla şey bekliyorlardı. Peki, bunun sorumlusu yükselen deniz seviyesi miydi?

Sigeo başını kaldırarak ciddi bakışlarla doğrudan gözlerime bakıyor. "Buna benim vereceğim yanıt, benim halis bir 'iklim değişikliği sığınmacısı' olduğumdur. Yasal karar bu çerçevede çıkmamış olsa da – yüreğimde bunu ben böyle hissediyorum." Sigeo elini göğsüne koyar. "İklim değişikliği her şeyi etkilerdi. Evet, her şeyi." Sigeo inançlı bir Hristiyan ama öğretmenlik yaparken sevdiği branş bilimdi. "Etrafımızda olup bitenleri gayet iyi anlayabiliyordum."

O sırada Siga koltuktan ona doğru uzanarak kulağına bir şeyler fısıldıyor; fazlasıyla utangaç bir kadın. Kocasını diz hizasında elini tutuyor. “Papaya ve muz ağaçları sadece ya uzuyordu ya da kuruyordu. Toprak çok tuzluydu. Eskiden evimiz kıyıya 200 metre uzaklıktaydı. Şimdi ise yüz metre. Her yeni büyük bir taşkın kıyından bir şeyler alıp götürüyor. Belki on yıl sonra ev tamamen yok olacak. Korkuyorduk.” 70 yaşındaki annesinin sağlık problemleri de giderek artmış: Yardımcı yok, tıbbi destek yok; bulaşık makinesi veya işleri kolaylaştıran benzeri başka modern cihazlar olmadan mütemadiyen yerde ev işleri yapmak onu zorlamış. Siga başını sallıyor, kocası da anlatmaya devam ediyor. “Her şeyin önemlisi su. Bizim genelde yoktu suyumuz. Kuraklık artık kanıksanır hale geldi. Ama kuyudaki su dahi tuzluydu. Çocukken birçok cilt hastalığına yakalandık. Çocuklarımla böyle büyümesini istemiyorum.”

Mutlu bir çocukluğu olup olmadığını sorduğumda durgunlaşıyor. “Hayır.” Ama uzun bir aradan sonra: “Ben yanlış bir ailede büyüdüm. Memleketimi özleyorum ama aileden uzak olduğum için de mutluyum.” Derken ağzından yavaş yavaş dökülüyor: Kız çocuklarının arasında o tek oğul olmasına rağmen mirastan hiçbir pay alamamış, zira ataerkil geleneğine göre toprak önce büyük olan kuzenlere verilirmiş. “Peki, mirası alan kişi iyi bir insan olmadığında ne oluyor? O zaman o alanı kullanamıyorsun. Oraya hiçbir şey ekip biçemiyorsun.”

Babası ve amcası hep kavga ederlermiş. On yıllarca boğuşan bir aile; hep şiddet olurmuş. “Birlikte hiç gülmedik, kimse birbiriyile konuşmazdı.” Bir keresinde Sigeo’yu küçükken hindistancevizi toplamaya göndermiş ailesi. O günü hiç unutamıyor. Birden amcası çıkagelmiş ve pala ile çocukların üzerine yürümüş. “Bomboş ellerle eve dönmek zorunda kalmıştık.” Sigeo fısıldamaya başlıyor ve gözlerini yerdeki halıya diyor. Bu konu ona büyük acı veriyor. Belli ki oradan kaçmasının asıl sebebi bu, tamamen kişisel bir konu: Bu duruma artık katlanamamış – hele bir süre sonra yok olacağını bildiği bir toprak uğruna ümitsizce verdiği mücadeleyi düşündükçe bu durum kuşkusuz daha da katlanamaz olmuştur. Sigeo tekrar doğrulup arkasına yaslanıyor. “Hepimiz orayı terk edersek, kültürümüz ve kimliğimiz de yok olacak. Bu da çok acı. Ama ben kişisel olarak önce ailemi düşünüyorum. Tuvalu benim için ikincil kalıyor.”

Sigeo ve Siga'ya Funafuti'ye inceleme yapmak üzere gittiğimi ve o zamanlar kimsenin resmen iklim değişikliği sebebiyle ülkeyi terk etme düşüncesinde olmadığını anlattım. Sanki bir PR mizanseninin tuzağına düşmüş olabileceğim hissine kapıldığımı anlattım – gerçi bu “kurgu” siyasi ve ahlaki açıdan haklıydı ama Batı tarafından romantize edilen ama aslında hiçe sayılan kırılğan atol-toplumların gerçek sorunlarını yansıtmıyordu. Tuvalu başbakanı Enele Sopoaga bile uluslararası bir çağrıda kendi vatandaşlarının toplu halde başka yerlere yerleştirilmesi fikrine karşı çıkmıştı. Bir araştırmaya göre sadece 17 kişi Avustralya ve Yeni Zelanda'da “iklim değişikliği sığınmacısı” statüsü için başvuruda bulunmuştu. Ne var ki Ioane Teititota'nın başvurusu geri çevrilmişti – oysa o da Tuvalu'daki gibi yine aşırı kalabalık ve çöp yığını haline gelmiş Kiribati'den kaçmak istiyordu. Kendini “iklim sığınmacısı” olarak nitelemenin tabu olduğunu ben o zaman ondan öğrenmiştim – zira bu tanımlama memleketi kötü gösteriyormuş. Başvuruları geri çevrilenler için iki kat ceza: Polinezya mantalitesiyle adam yazılı olmayan yasalarla Kiribati'den ayrılıyor ve tekrar geri dönmek zorunda olduğu yerde kendine düşman edindiriyor.

Peki, karısı ve çocuklarıyla mutlu mesut Dunedin'deki salonunda kahvesini yudumlayan ve ilk fırsatta Yeni Zelanda vatandaşlığına geçmek isteyen Sigeo Alesana kendi statüsünü memleketlilerine nasıl anlatıyor? Sonuçta neredeyse iki yıl bu konuda hiç konuşmamıştı. “Bizim gibi Tuvalulu olup sığınmacı olduğunu itiraf etmeyen çok kişi var” diyor Sigeo. “Onlar bunu asla dillendirmeyecek. Ama beni, şimdi bunu alenen söylemem konusunda destekliyorlar.”

Ragbi ve futbol oynamayı seven zeki çocuk Tupou, yine koşarak salona geliyor. Gülümsüyor ve annesinin yanına sokuluyor. Tuvalu'yu sadece internetteki fotoğraflardan biliyor Tupou. Ailenin çektiği tek bir resim bile yok. “Fotoğraf makinemiz yoktu” diyor Sigeo biraz mahcup şekilde. Eski memleketine gitmek için can da atmıyor. Uçak bileti fazlasıyla pahalı, eskiye ait fazlasıyla anlaşmazlıklar var, oraları tekrardan görmek fazlasıyla hüznü verici – aile yepyeni bir hayata çoktan başlamış. Sadece küçük Tupou orayı bir kez olsun görmek istiyor. Birçok ada sakini için katlanmaz olan atol yaşamının sıkışıklığı ve günlük koşuşturması, Yeni Zelanda'daki yedi yaşındaki çocuk için olağandışı ve büyüleyici geliyor. “Ora-

da insanlar havaalanı pistinde uyuyor!” diye heyecanlı heyecanlı anlatıyor çocuk.

Umarım o da bir gün Funafuti’de bir “Plane Day” deneyimi yaşar. Uçak piste indiğinde beyaz bir kuş sürüsü havalandırarak bir palmiyeden diğerine, tıpkı bir dalga gibi daireler çiziyor. Cıvıltıları bir süre sonra motor sesinde kayboldu. Çok güzel bir manzaraydı.

Sığınmacılar Yerine Halk?

Den Haag, sene 2022. Hollanda BM'den ayrılmış ve sınırlarını kapatmış. Kuran yasaklanmış, bununla birlikte cami inşaatları da. İlla başörtüsü takmak isteyenler “Kopvoddentax”, “Kelle-Örtüsü Vergisi”, ödeyecek. Mülteci yurtlarının çoğu tutukevlerine dönüştürülmüş ve içlerine, ortadan kaldırmak için, sınırlar kapanmadan önce ülkeye girmeyi başarmış erkek sığınmacılar ve göçmenler tıkılmış. Sağ popülist Özgürlük Partisi (PVV) hükümeti, başbakan Geert Wilders liderliğinde, ülkenin annelerini ve kızlarını bu Müslüman “testosteron bombalarından” korumaya çalışıyor.

Danimarka'daki manzara da pek farklı değil. Orada Kristian Thulesen Dahl ve Danimarka Halk Partisi (DF) devleti yönetiyor. Ortalıkta sığınmacılar gözüküyor. Sıkı kontrollerin yapıldığı sınıra adımlarını atar atmaz tüm sığınmacılar Grönland'a nakledilmiş. Bir an evvel geldikleri yere geri gönderilene kadar orada kamplarda tutuluyorlar. Danimarka, okul ve anaokulu menülerinde domuz eti sunmakla yükümlü – böylece Danimarka yemek kültürü yaşatılıyor ve ülkede yaşayan Müslümanlara örnek olunuyor. Reklamlarda İngilizce yasak; aynı şekilde sırf İngilizce eğitim yapan öğrenim programları da. Araştırma paraları büyük oranda kısıtlanmış, buna karşın emekli maaşları yükseltilmiş. Kültürel destek gelenek ve görenekler çerçevesinde kısıtlanmış; hayvanların korunması sığınmacıların refahından daha önemli.

SAĞIN YÜKSELİŞİ

Bu senaryolar tamamen kurmaca. En azından şimdilik. Şimdilik diyorum, zira bu hedefleri sözü edilen sağ partiler ve onların liderleri şimdiden güdüyor, bu sayede de büyük başarılar elde ediyorlar. PVV Hollanda parlamentosunda dördüncü büyük fraksiyon; Danimarka'daki DF ise ikinci büyük grup – muhafazakâr-

liberal azınlık hükümeti 2015'in yazından beri onların desteğine bağımlı.

Diğer Avrupa ülkelerindeki durum da bunlardan farklı değil. Finlandiya'da sağ popülistler 2015'ten beri, Norveç'te ise 2013'ten beri başta. Almanya'da Almanya için Alternatif (AfD) seçim başarılarını kutluyor. Yabancı düşmanlarının art arda kazandığı bu başarılar karşısında sanki Avrupa içerisinde yakın bir gelecekte sadece kimlik cüzdanlarına biat edecek bir politikanın hayata geçirilmesi şaşırtıcı olmayacakmış gibi görünüyor. Böyle olunca, yabancı düşmanlığı güden partiler tarafından "eski moda kurgular" olarak görüleceğinden, BM ve NATO gibi federasyonlar da terk edilecek; nerede kaldı ki uluslararası dayanışma. En azından Avrupa'da çoktandır aşıldığı sanılan "milletler arası çatışma" anlaşılan geri geliyor.

Diğer yerlerde de, ABD veya İsrail'de örneğin, siyasi liderler giderek daha fazla sığınmacılara karşı kamuoyu oluşturuyor ve onları, her tarafa el birliğiyle zarar vereceklermiş gibi, ülkeye zorla girmiş istilacılar olarak aşağılıyor. 2016'daki ön seçim propaganda-larında Donald Trump herkesi Güney Amerikalı sığınmacılara karşı kıskırtmış, Meksika sınırına duvar örmekle tehdit etmişti. Güney Afrika'da da düzenli olarak sığınmacı avına çıkılıyor. Almanya'da Federal Suç Dairesi 2015 yılında sığınmacıların yaşadığı yerlere düzenlenmiş binden fazla suikast girişimi kaydetmiştir; Avrupa'nın geri kalan kesimlerinde de bu tür suikastların zaman zaman işlendiği bilinmektedir.

Politikacılar, güzel sözlerle ateşle oynuyorlar – ve bu konuda Avrupa'nın her yerinde başarılılar. Minare yasakları veya "suç işleyen yabancıların" ülkeden ihraç edilmesi hususlarında referandumlar yapmış İsviçre Halk Partisi (SVP) sonbahar 2015 seçimlerinde yüzde 26'dan fazla oy almıştı. Polonya'daki, resmen radikal sağcı Hak ve Adalet Partisi (PiS) ise çok daha iyi bir sonuç elde etmişti: Beata Szydło'nun başbakan olabilmesi için yüzde 30 oy yetmişti orada.

Avusturya Özgürlük Partisi'nin (FPÖ) cumhurbaşkanlığı seçimindeki başarısı bir hükümet krizine neden olmuştu. Daha önce de "gerçek Finlandiyalılar" yüzde 19, Norveç Kalkınma Partisi (FrP) de yüzde 16'dan fazla oy almıştı. Hepsi de sağlam kaskatı bir duruşla sığınmacılara karşı propaganda yapıyor. Yunanistan'da

resmen faşist bir parti olan Altın Şafak 17 milletvekiliyle (yüzde 6) parlamentoda temsil ediliyor. Sığınmacıların tercih ettiği rotalara mayın döşeme planı yer alıyor parti programlarında. Macaristan'ı da unutmamak gerekir: Viktor Orbán'ın Fidesz Partisi sınırları dikenli tellerle çevirmişti. Fransa'nın Ulusal Cephesi (FN) 2015'teki yerel seçimlerin ilk turunda neredeyse yüzde 28 oya ulaşmıştı. Neredeyse 7 milyon Fransız Marine Le Pen'in partisini seçmişti – öncekine göre hayli fazla bir orandı bu.

GÜLE GÜLE ÇOĞULCULUK

“Aşırı milliyetçi eğilim sadece ulus devletlerinde vardır; yani halkın kendini doğal olarak oraya ait hissettiği devletlerde” – işte bu ifadelerle Danimarka Halk Partisi internet sayfasında BM karşısındaki eleştirel duruşunu ortaya koyar. Orta sağın en büyük partisi olmasına rağmen hükümette yer almak istemez ve bunun yerine burjuva azınlık hükümetini önüne katar. Danimarka'da iltica hakkı işleyişine getirilen ağırlaştırılmış koşullar, bu sağcı baskı olmadan bu denli katı sonuçlanmazdı herhalde. Aynı zamanda yabancılara karşı bu kadar sert polemiklere de giremezdi bu liberal-muhafazakâr hükümet, özellikle de uyum ve göçmen bakanı Inger Støjberg, en son basında yansıdığı gibi. Zaman zaman iyi bir provokatör olan adalet bakanı Søren Pind de zaten 30'lu yıllardaki paralelliğe işaret ederek uyarılarda bulunur: “... bambaşka bir biçimde ama yine aynı öfke, aynı âcizlik ve de yine aynı tepkiler” demişti 2016'nın Martı'nda. Peki Danimarka Halk Partisi bir gün iktidara gelirse ne olur acaba?

Princeton Üniversitesi'nden siyaset bilimcisi Jan-Werner Müller popülistlerdeki ortak düşüncenin, ahlaki değerler bakımından katışıksız bir “tek-millet” [Volkskörper] kimliği olduğunu ifade ediyor. Müller'e göre, yabancılar (aynı zamanda da egemen elitler) bu “tek-millet” kimliğinin tehdit unsuru olarak görülür. Dolayısıyla popülist partilerin aynı zamanda da parlamento dışı hareketlerin kafasındaki düşman imgesi bu. PEGIDA gösterilerine Dresden'de binlerce kişi katılmış ve darağacına asılmış bir Angela Merkel kuklası alkışlanmıştı. Diğer ülkelerdeki yaklaşım da bundan

farklı değildir. Polonya'nın Poznan kentinde 2015'in yazında sağcı protestocular, bir yandan "Polonya sadece Polonyalılarındır!" diğeri yandan da "Siyahiler ve homolar dışarı!" sloganlarıyla gösterilerini yürütmüştü. Bu protestoların arkasında "Polonez Savunma Ligi" vardı ve fazlasıyla dikkat çekici sayıda Lech Poznan futbol kulübü taraftarlarınca da destek topluyordu. Bu kulüp yıllardır, acımasız, radikal sağcı kavgalara eğilimli taraftarları hoş görmekle tanınır. "Daha baştan burka giymenin önünü kesmek gerekir, çünkü İslamcılar bunu Polonyalı kadınlara dayatabilir!" söylemleriyle insanları kıskırtmıştı "Savunma Ligi" üyelerinden Dariusz Brodzik 2015'in yazında.

2015'in sonbaharında Avrupa Şampiyonlar Ligi'nden 80 futbol kulübünün, kendi sahalarında oynayacakları ilk maç bileti ücretlerinden bir avrurun sığınmacılara bağışlanması kararını, Lech Poznan ve Legia Varşova taraftarları protesto etmişti. Boykot çağrıları yapıldı. Gerekçe: Bir bilet alarak "Müslüman göçmenlerin Avrupa'ya akın etmesinin desteklenmesi" istenmiyordu. Polonya'nın doğusunda yer alan Lublin'de Varşovalı ultralar, üstü çizilmiş camiler, kırmızı yarım aylar, "Kaçak göçmen istemiyoruz" ve "Cehenneme hoş geldiniz, siz yolunu şaşıran koyunlar!" gibi resim ve sloganların yer aldığı pankartlar açmıştı.

Benzer mütecaviz saldırıları Johannes Czwalina da yaşamıştı. Bugün 63 yaşında olan adam İsviçre'de Riehen'de oturuyor, Basel'in hemen dışındaki bir köyde – Almanya sınırı oraya sadece birkaç adım mesafesindedir. Birkaç yıl önce Müslüman sığınmacı aileler kızlarını ortak yüzme dersine göndermek istemediklerinde Czwalina gazeteye, "sadece az işi olanların veya hiç işi olmayanların okuduğu küçük ilanlar sayfasına" küçük bir ilan vermişti. İlanında, Basel yönetiminin ailelere verdiği para cezasının ödenmiş sayılmasını önermişti. Bunun üzerine sadece müteşekkir aileler değil bu girişime karşı olanlar da Czwalina ile irtibata geçmişti. Ve çoğunun amacı konunun olumlu olumsuz yanlarını barışçıl biçimde tartışmak da değildi. "600'den fazla mektup aldım, hınç dolu, tehdit dolu, amiyane hakaretlerle dolu. Güruhla defolup gitmeliymişim, diye yazmıştı biri. Beni ölümle tehdit edenler de olmuştu."

BAŞKA KOŞULLARDA HOUELLEBECQ

Fransız yazar Michel Houellebecq, Charlie Hebdo suikastının olduğu gün yayımlanan *Unterwerfung* [Boyun Eğme] adlı romanında, Fransa'nın Müslüman bir cumhurbaşkanını seçtiği ve onun laik ülkeyi İslamlaştırdığı senaryosunu geliştirir. Senaryonun geçtiği zamanlarda Avrupa'da sağ popülist katılımlı hükümetlerin –ister Norveç'teki gibi ılımlı, isterse İsveç'teki gibi koyu sağ olsun– sayısının giderek artacağı olasılığı oldukça yüksek. Houellebecq'in kurgusunda ise bu Müslüman adam, sağcı kadın devlet başkanına mani olmak için özellikle seçilir.

Gerçekten de Marine Le Pen'in 2022'de –yani Houellebecq'in kurgusunun geçtiği yılda– Fransa'nın cumhurbaşkanı olabileceği düşünülebilir. Babasına göre biraz daha ölçülü ama agresif hitabetiyle de tanınıyor. Dikkatleri “toplular göçler ve anavatanlarının İslamlaşması” ve “ulusal kimliğin ayrışması” konularına çekiyor. Bir sığınmacıya herhangi bir yerde kurulacak tek bir çadırın, birkaç ay sonra orada binlercesini türetebileceği görüşünü savunuyor. Tek çözüm: “Sıfır tolerans”. Paris'te 130 kişinin ölmesine ve 350 kişinin yaralanmasına yol açan terör saldırılarından sonra Le Pen, mültecilerin köy ve şehirlere dağıtılması işine derhal son verilmesini istemiş ve canlı bombalardan birinin, Yunanistan üzerinden sığınmacı akınıyla Avrupa'ya sızan biri olduğunun altını çizmiş. Le Pen ayrıca Fransızların sağlığından da endişe duyuyor: Göçmenlerin, Avrupa'nın alışık olmadığı bulaşıcı hastalıkları da beraberinde getirdiklerine işaret eder Le Pen ve partisinin bu “bakteri istilasının kökünü kurutacağını” söyler. Daha 2013 yılında, “Doğu Avrupa'dan gelen göçmenlerde görülen” yoğun ve kontrolsüz girişlerle ülkeye taşındığını iddia ettiği “ilaca dirençli tüberküloz” hastalığından söz etmişti.

Hollanda'daki sağ popülistlerin yükselişi de yine “boyun eğme” anlamına gelen bir eserle ilişkili: Theo van Gogh'un Ayaan Hirsi Ali ile birlikte yaptığı, İslam'da boyun eğen kadının alenen yargılandığı, “İslam'ın” *Submission* [itaat] olarak Arapçadan tercüme edildiği bir film ile. Bunun üzerine her ikisi de ölüm tehditleri almıştı. Van Gogh 2004 yılının Kasım'ında kökten dinci Müslüman tarafından cadde ortasında katledilmişti. Bundan iki yıl önce de, 90'lı yılların

göçmen politikasını ilk eleştirenlerden olmuş, böylece de tabuları yıkmış olarak yıldızı parlamış sağ popülist Pim Fortuyn bir suikast sonucu öldürülmüştü.

Sağ popülistlerin beyan ettikleri politikanın, 2022 yılının Houellebecq Fransası'ndakinden pek bir farkı yok aslında: Aşırı anti-liberal. Bugün, sağ partilerin neden iktidarı ele geçirebildiklerini anlamak için de Fransız yazarın analizlerinden yararlanmak mümkün. İslam karşıtı bir yapıt olduğu şeklinde aslında yanlış anlaşılmış *Unterwerfung* romanında Houellebecq, anti-liberalizmin sonucu toplumun geniş kesimlerindeki kapitülasyonunu anlatır. Bu bir kurgu değil, gerçeğin ta kendisi. Birçok siyasi parti sağın güçlenmesine tepki olarak özgürlükçü değerlerini yüceltmek yerine popülistlere yanaşıyor – veya onlara öykünmeye çalışıyor.

LİBERALLER DEĞERLERDEN VAZGEÇİYOR

Paris banliyölerinde 2005'te çalkantılar başlamadan kısa bir süre önce, o zamanki içişleri bakanı Nicolas Sarkozy La Courneuve'de, yüksek basınçlı temizleyicilerle yökenti temizleyeceklerinden ve oradaki insanları bu "ayak takımından" kurtaracaklarından söz etmişti. On yıl sonra sosyalist François Hollande yükselmek için, daha önce Marine Le Pen ve Nicolas Sarkozy gibi sadece sağcı politikacıların önerdiği fikirlerle ortaya çıkıyor.

2015'in Kasımı'nda Paris'te yaşanan korkunç terör saldırılarından sonra Hollande, yargılanan teröristlerin Fransız vatandaşlığından çıkarılmasını sağlayabilmek için anayasada gerekli değişikliklerin yapılmasını önermişti. Cumhurbaşkanı destek özellikle radikal sağcı Ulusal Cephe'den gelmişti. Ancak kendi cephesinden ve de muhalif vatandaş kesimlerinden gelen sert eleştiriler üzerine Hollande 2016'ının Martı'nda bu planından vazgeçmek zorunda kalmıştı. Fakat sığınmacılar politikasında hükümet sert tedbirler aldı ve Şubat 2016'da "Cangıl" olarak bilinen Calais'teki sığınmacılar kampını boşalttırdı – bunun bir diğer nedeni de seçmenlerinin Ulusal Cephe'ye kayabileceği endişesiydi.

Hollanda'da şimdiki başbakan Mark Rutte'nin sağ liberalleri, Özgürlük ve Demokrasi İçin Halk Partisi (VVD), daha da sağa yö-

neldiler. Avrupa'ya karşı daha eleştirel, mültecilere karşı daha hoş-görüsüz olmaya başladılar – çünkü, kendini Pim Fortuyn'un vârisi gibi gören saçlarını sarıya boyatmış İslam düşmanı Wilders'e oy kaptırmaktan ödleri kopuyor. Öyle ki iltica başvuruları reddedilmiş ve geldikleri yere dönemeyen veya dönmek istemeyen mültecilere temel yardımı (yatak, banyo, ekmek) bile esirgiyor VVD. Bu konu yüzünden Rutte'nin koalisyonu neredeyse çökecekti. Kendi sağ-liberalleri daha 2015'in Martı'nda Avrupa'nın iltica politikasının kaldırılmasını ve Avrupa'nın dış sınırlarının kapatılmasını istemişti.

Yaklaşık son on yıldır iltica ve göç yasalarını daha da katılaştırdı Hollanda. Göçmenler, daha Hollanda topraklarına ayak basmadan önce, kendi ülkelerinin Hollanda büyükelçiliğinde verilen temel düzey “vatandaşlığa kabul edilme kursunu” başarıyla tamamlamak zorundadır. Hollanda'ya geldikten sonra da göçmenler diğer “vatandaşlığa kabul edilme kurslarını” başarıyla zamanında tamamlayamaz ya da Felemenkçe iyi konuşamazsa, onlara tahsis edilen sosyal yardım miktarının azalacağını veya kalma izninin ellerinden alınacağını hesaba katmak zorundadır.

Siyasi partiler genelindeki tablo, sağa kaymış durumdadır ve hepsinin ortak hedef tahtası sığınmacılardır. Danimarka'da sosyal demokratlar dahi sığınmacılara karşı bir kampanya düzenlemekten kaçınmamıştı. “Danimarka'ya geliyorsan, çalışmak zorundasın” afişleri bastırtmışlardı, 2015 seçim kampanyalarında. “İltica yasalarını etkili biçimde ilk biz sertleştirdik, on iki yıl içerisinde” demişti Helle Thorning-Schmidt sosyal demokratların başbakanı iken ve bunu bir övünç kaynağı gibi göstermişti. Üstüne üstlük bu yasa çerçevesinde “aile birleşimi” koşulları da ağırlaştırılmıştı. Ne var ki, örtük yabancı düşmanlığı afişlerine ve iltica politikasında getirdiği katı düzenlemelere rağmen bir sonraki seçimlerde koltuğunu kaybetti. Vatandaşların çoğu “aslına”, Danimarka Halk Partisi'ne, oy vermeyi tercih etmişti.

Buna rağmen Danimarkalı sosyal demokratlar da liberal ve sosyal demokrat değerleri korumak ve yaşatmak için neredeyse hiçbir şey yapmıyor. Belki de bu yüzden, Kopenhag'a yakın ama İsveç'te yaşayan Norveçli yazar Karl Ove Knausgård kendi İskandinav memleketini de düşünerek, Houellebecq'in *Unterwerfung* kitabı hakkında: Yazarın, “içinde zerre kadar idealizm taşımayan

ve değerler için mücadele etmeye az da olsa istem göstermeyen entelektüel sınıfı” hicvettiğini ve “bunun yerine pragmatizmin egemen olduğunu” yazmıştı.

MARC ENGELHARDT, Cenevre;

PAUL FLÜCKIGER, Varşova;

MICHAEL NEUBAUER, Paris;

KERSTIN SCHWEIGHÖFER, Den Haag

katkısıyla

CLEMENS BOMSDORF, Kopenhag.

18.

Memlekete Dönüş Operasyonu

İsrail Afrikalı Sığınmacıları Nasıl Başından Savdı?

SUSANNE KNAUL

Asfaltlı yoldan ayrılıp Cholot'un kenarındaki kumluk yere park ederken toza boğar etrafı art arda gelen arabalar. Cholot, İbranice "kumlar" anlamına gelir – kum sözcüğünün çoğul hali yani. İsrail'in Necef Çölü'nde bunlardan çok var. Cholot aynı zamanda Afrikalı sığınmacıların tutulduğu açık tevkif kampının da ismidir. Kampın önünde yarım daire şeklinde yapılmış küçük beton bir duvarın üzerinde de "Dinlenme Merkezi – Hapishane Görevlileri" diye yazar. Hemen birkaç yüz metre ileride diğer tevkif kampı vardır, kapalı olanı. Onun adı da Saharonim'dir: Keler balığı anlamına gelir.

Öğleden sonraları, Cholot'un önündeki bu kumluk alan şehirden gelen insanlarla dolar – Tel Aviv'de yaşayan ve meyve, sebze ve tavuk budu getiren Afrikalılarla. Adamlardan biri düzinelerce kavunu dağ gibi yığar, bir diğeri, butları pişirip birkaç kuruşa kampta yaşayanlara satabilmek için mangalı tutuşturmaya çalışır. Hoparlörlerden Amerika pop müziği yankılanır. Havaya ateşin ve etin kokusu yayılır. Güneş akşama doğru alçaldıkça Cholot'un önüne çıkan insan sayısı da artar; tezgâhların yanında veya orada bulunan iki çardağın birinde küçük gruplar oluşur.

TUTUKLUYMUŞ GİBİ YAŞAMAK

"Cholot'taki yemek berbat" diye söyleniyor Aman Beyene, neredeyse hatasız İbranicesiyle. "Lezzetti yok ve tekdüze." Eritreli adam 18 ay Cholot'ta yaşamış. Üzerinde "Grown in the USA" yazan sarı bir tişört, altında şort ve spor ayakkabısı var. Kaygılı alın çizgilerinin altında sıcak bakışlı gözleri var. Bıyık ve keçi sakalı uzatıyor

belli ki. Beyene'nin dediğine göre, kahvaltıda adam başı üç kâse süzme yoğurt çıkarmış genelde, arada bir de bir yumurta, ekmek ve üzerine sürülecek bir şey. “Sebze yemeği olduğunda genelde ekşimeye yüz tutmuş olur, bu nedenle insanlar birkaç günde bir kendi harçlıklarından dışarıdan yiyecek bir şeyler alır.” Devlet kişi başına haftalık 15 avro ödüyor burada yaşayanlara – Tel Aviv’e otobüsle gidip gelmeye bile yetmeyecek bir tutardır bu.

Beyene 38 yaşında, evli ve –ülkesinden kaçtığı 2008 yılından beri görmediği 13 yaşında olan– bir çocuk babası. Eritre ordusu onu zorla askere almadan önce Assab limanında muhasebeci olarak çalışıyormuş. Yedi yıl üniforma giymiş, sonra, onu görevden almaları için ricada bulunması üzerine üstlerince itibarsızlaştırılmış. “Bana, ‘oh, kaçma planların var demek’ dediler. Bundan hoşlanmıyorlardı. İnsanları hükümete karşı seferber edebileceğimi düşündüler” diye anlatıyor Beyene. Ceza alma korkusuyla da gerçekten kaçmaya karar vermiş – İsrail’e. Orada birkaç yıl her şey yolunda gitmiş. İnşaatta çalışmış, büroları temizlemiş ve bir restoranda bulaşıkçılık yapmış. Ta ki göçmen dairesi yetkilileri onu tutuklayana kadar.

Beyene, Cholot’un ilk kamp sakinlerindenmiş. Orası da Saharonim gibi duvarlar ve tel örgülerle çevrili. Her iki tutukevi arasındaki tek fark Cholot’un sadece geceleri kilit altına alınmasıdır. Ayrıca orada yaşayanlar cep telefonlarını kullanabilir ve dış dünya ile iletişime geçebilir. “Eskiden günde üç kez yoklama için hazır olmamız gerekirdi; şimdi artık sadece akşamları kontrol yapılıyor” diye anlatıyor Beyene. Yoklamayı kaçırın Saharonim’e transfer ediliyor.

Cholot barakalarında bir odayı on erkek paylaşmak durumunda – barakalar yazları çok sıcak kış geceleri ise çok soğuktur. Neredeyse toplam 2000 kişi yaşıyor burada. “Tuvalet genelde hep dolu olur” diye anlatır Beyene. Onu ve halen orada tutuklu bulunan arkadaşlarını rahatsız eden şeyin, ağır yaşam koşullarından ziyade kısıtlanan özgürlük olduğunu belirtir. “Ben hiçbir suç işlememişim Cholot’a gelmeden önce. İsrail devletine vergilerimi de ödemişim.”

Beyene, Cholot’tan serbest bırakılmasına Kudüs’teki yüce divana borçlu. Karara göre sığınmacılar on iki aydan fazla orada tutulamazlar. “Vatandaş olarak ülkemin, İsrail’e gelmiş olan insanlara daha fazla empati göstermelerini isterdim” diye açıklama yapar divan

başkanı yargıç Miriam Naor, “Gelenlerin tek amacı para kazanmak olsa dahi.” Yüksek mahkemenin görevinin “bir kanunun anayasa-ya uygun olup olmadığını incelemektir, öğretisinin değil” diye yorum getirmişti yargıç, kararın, Cholutaki tutuklama süresine sınır getirdiğine işaret ederek ama aynı zamanda da onu tamamen meşrulaştırarak.

İNFİLTRATLARLA* MÜCADELE

2005 yılından beri Afrikalı sığınmacılar İsrail’e geliyor. Başta sayıları çok azdı ama daha sonra ayda bin kişiye ulaştı. Gelenlerin çoğu Sudanlı ve Beyene gibi Eritreli. Başlarda ona oturma izni verilmişti. Resmi makamlar ilk yıllarda sığınmacıları bir tür grup koruması altında tutuyordu, böylece de kimse iltica talebinde bulunmuyordu. Evraklarda sığınmacıların resmen çalışmayacağı belirtilse de uygulamada polis bunu takip etmiyordu.

Fakat Mısır-İsrail sınırını yürüyerek geçen sığınmacı sayısı arttıkça İsraililerdeki gerginlik de aynı oranda arttı: Özellikle de birçok Afrikalı’nın doğrudan soluğu aldığı Tel Aviv’in güneyindeki Nave Sha’anan ve Hatikva semtlerinde yaşayanlarda, bir de politikacılar- da. Hükümet önce Sina Yarımadası sınırına düzenlemeler getirerek Mısır’dan gelen göçmen akınını engellemeye çalışmıştı, sonra da “infiltratları” cezalandırmaya başladı – bu ifade 2012 yılından beri kaçak göçmenler için kullanılan resmi tanımlamadır. O tarihlerde Knesset, İsrail parlamentosu, anti-infiltrasyon yasasını çıkartmış ve böylece göçmen dairesi memurlarına, kaçak göçmenleri tutuklama ve üç yıllığına Saharonim’e gönderme yetkisini vermişti. İşte ilk o zaman sığınmacılar iltica hakkı talebinde bulunmaya başladı ama pek başarılı sonuçlar alınmadı. “Yüzlerce başvurudan sadece dört Eritreli’nin talebi kabul edilmiş, Sudanlılardan hiçbiri kabul edilmemişti” diye açıklıyor, Tel Aviv’deki BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nden Scharon Harel. “Bunlar çok absürd düşük rakamlar. Avrupa’da 2014 yılında Eritrelilerden gelen iltica talebinin yüzde 90’ı Sudanlılardan gelen talebin ise neredeyse yüzde 80’i onaylanmıştı.”

* *Infiltrat*, “gizlice toplumun içine sızan” kimse anlamında kullanılmıştır. (ç. n.)

İsrail hükümeti hedefini gizlemiyor; eski içişleri bakanı Eli İschai'nin ifade ettiği gibi “en sonuncusu gidene kadar” sığınmacılardan kurtulmak istediklerini alenen ifşa ediyor. Cholot ve Saharonim bu kampanyanın bir parçası: Her iki yerde de davetsiz gelen konuklara korku saçmak, buraya gelmiş olanları da yıldırarak geri dönmelerini sağlamak amaçlanıyor. Afrika'dan yardım arayışı için buraya gelenleri “Yahudi ulusunun içine sızmış bir kanser” olarak nitelemişti kültür bakanı Miri Regev ve İsrail halkının çoğu da anketlerde bu görüşe katıldığını beyan etmişti. Oysaki İsrail'in bu problemi, onları uzun süre görmezden gelerek bizzat doğurduğunu ifade ediyor BM sığınmacılar temsilcisi. “Akılcı bir organizasyon güdülüp yeni gelen sığınmacılar tüm ülkeye dağıtılsaydı, gerekli düzenlemelerle mülteci statüsünün verilip verilemeyeceğinin araştırılması baştan yapılsaydı”, yerel halk ile sığınmacılar arasındaki tansiyonun hiç bu kadar yükselmeyeceği görüşünde Harel. İsrail yaklaşık sekiz milyon nüfusuyla her ne kadar büyük bir devlet sayılmasa da, ülkede bulunan sadece 45.000 sığınmacıyla, bakan Regev'in “İsrail'in Yahudi karakterini bozabilir” iddiasının asla mümkün olamayacağını da söylüyor.

Resmi makamlar bugün kendi rızasıyla gidenleri ödüllendiriyor, orada kalmak isteyenleri ise cezalandırıyor. İsrail'i terk etmek isteyenlere artık 3500 ABD doları değerinde prim veriliyor. Yaklaşık 9000 erkek, kadın ve çocuk 2013 ve 2014 yıllarında tereddütlerle de olsa bu “teklife” sıcak bakmış ve içlerinden üçte ikisi memleketleri olan Sudan ve Eritre'ye geri dönmüştü. Fakat 2015'in başında “gönüllülerin” sayısı ciddi oranda düştü. Bunun nedeni muhtemelen geri dönmüşlerden alınan haberlerdi. “Hartum hava limanına indiğimde Sudanlı askerler beni hemen tutukladı” diye yazıyordu Tel Aviv'in “Hotline for Refugees and Migrants” organizasyonunun bir dokümantasyonunda. “Beni sorguya çektiler; niye İsrail'e gittiğimi ve orada ne yaptığımı bilmek istediler. Sonra beni dövdüler, düşüp yere yığıldığımda da beni tekmelediler.”

Gönüllülük temeline dayandırılan bu geri gönderme yönteminin altında, “insanların buradaki yaşamını zorlaştırarak son çarenin burayı terk etmek olacağını düşünmelerini sağlayan aslında kasıtlı bir politika” yattığını öne sürüyor insan hakları temsilcisi Scharon Harel. Aman Beyene de aslında yarından tez bugün İsrail'i

terk etmek niyetinde. “Burada kimseye iltica hakkı verilmiyor.” Resmi makamlarca kullanılan “infiltrat” nitelemesini de fazlasıyla onur kırıcı buluyor. “Eğer İsrail bizi korumaya almıyorsa, başka bir ülke bunu yapmalı” diyor Eritreli adam – ve dosyasının Birleşmiş Milletler’e aktarılmasını istiyor. “İsrail dosyalarımızın inceleme safhasında olduğunu söylüyor ama bu doğru değil. Bize suçluymuşuz ya da tutukluymuş gibi davranılıyor.” Eritre’ye dönmek için asla söz konusu olmadığını ama davası düzgünce ele alındığı sürece üçüncü bir ülkeye gidebileceğini de ifade ediyor Beyene.

AFRİKA’YA SINIR DIŞI EDİLME

Fakat İsrail hükümeti politikacıları 2013’ün Ağustosunda anti-infiltrasyon yasasına ek bir hüküm getirdiklerinden beri durum tam tersi. Bu yasaya göre sığınmacılar bir seçim yapmak zorunda: Ya üçüncü bir ülkeye gidecekler ya da müddeti belli olmayan bir süre Saharonim’de gözaltında tutulmaya razı olacaklar. Evet, bir taraftan 3500 dolarlık ödüllere ağızlarına bir parmak bal çalınıyor diğer taraftan da kırbaç gösteriliyor sığınmacılara. 2016’nın başında düzinelerce erkek sığınmacı, özellikle de Eritreli, tercih yapmaya zorunlu tutuldu. Onlardan birisi de Aman Beyene idi.

Başta uzun bir süre belirsizlik vardı. Üçüncü ülke olarak kastedilen yerlerin neresi olduğu bilinmiyordu ve bu ülkelerin İsrail’den neden Afrikalı sığınmacıları talep ettikleri de. İsrail makamları da sadece, bu konuda bir beyanatta bulunamayacaklarını söylemekle yetiniyordu. Bilinen tek resmi açıklama, Uganda cumhurbaşkanı Yoweri Museveni’nin, Kampala ve Kudüs arasındaki anlaşmaya ilişkin verdiği demeçti. İsrail’den sınır dışı edilmiş sığınmacılardan gelen bilgilerden ikinci ülke olduğu anlaşılan Ruanda ise, her türlü anlaşmayı reddediyordu.

Kigali ve Kudüs arasındaki yakın ilişki İsrail’de bir sır değildi. Eski dışişleri bakanı Avigdor Liebermann Ruanda hakkında “İsrail’in Afrika kıtasındaki en büyük dostu” nitelemesini yapmıştı ve dışişleri bakanlığı sözcüsü Emmanuel Nachschon, “aralarındaki yoğun tarımsal ticaret” ilişkisinden bahsetmişti. Ayrıca her iki ülke, Ruanda’daki soykırımdan 20 yıl ve Auschwitz kampının

kapatılmasından 70 yıl sonra ortak Tutsi ve Yahudi trajedilerini anma törenleri düzenlemişti. Soykırımları anmak her iki ulusu birbirine bağlıyor. Yahudilerden farklı olarak Tutsiler gaz odalarında değil palalar ve hafif ateşli silahlarla katledilmişti. Canileri de bu silahları, mühimmatı ve bombaları uluslararası silah tüccarlarından satın almıştı. Kırım ve jenosit araştırmacısı tarihçi Jair Auron'un iddiasına göre İsrail, silah sağlayıcılarından biriydi. Auron 2015'in Martı'nda, 1994 jenosidi esnasında ve öncesinde İsrail'in Ruanda'ya yaptığı silah ihracatını kanıtlayan savunma bakanlığının elindeki belgelerin kamuoyuyla paylaşılması hususunda Tel Aviv'de mahkemeye başvurmuştu. İlerleyen dava sürecinde de İsrail'in Hutu-köktencilerini silahlarla beslediğini açıklamıştı Auron.

Fakat mahkeme Auron'un dilekçesini reddetmişti. Söz konusu silah ihracatı olduğunda İsrail genelde kendini gizli tutar. Sol liberal Meretz Partisi'nin, İsrail'in silah ticaretine şeffaflık kazandırabilmek için getirdiği bir yasa tasarısı da geri çevrilmişti. "Düşünce şuydu: Tamam, tüm dünyada silah ticaretinin yapıldığını kabul ediyoruz" diyor yasa tasarısının fikir annesi Tamar Sandberg ve: "Fakat bazı kırmızı çizgiler vardır ki bunlar, insan haklarının ihlal edildiği ve savaş suçlarının işlendiği yerlerdir" diye devam ediyor. Bugüne kadar silahların gittiği yerler, cinsi ve miktarı İsrail halkından saklanmıştır – milletvekillerinden de. Sadece savunma bakanlığındaki "ihraç ürünleri güvenliği denetim biriminin" ve kısmen dışişleri bakanlığının bilgisi vardır. Sandberg, bu "yetersiz şeffaflığa" karşı ve "en azından dışişleri bakanlığı tarafından" kontrollerin daha fazla yapılması yönünde mücadele veriyor.

İsrail'in jenositte sonra da Ruanda'ya silah satmaya devam edip etmediği ya da bu işi hâlâ sürdürüp sürdürmediği kanıtlanamıyor. Ancak Kigali'deki hükümetin, İsrail "üzerinden" ülkeye gelen sığınmacıları karşılıksız kabul etmiş olmayacağı düşüncesi de kuvvetle ihtimal dahilinde. 2016'nın yazında Benjamin Netanjahu, Afrika ile neredeyse 30 yıl azami ölçülerde yürütülmüş işbirliğinden sonra ilk İsraili başbakan olarak oraya gitti. Programında Kenya'nın ardından Uganda ve Ruanda ülkeleri de yer alıyordu.

SIĞINMACILARA KARŞILIK SİLAH?

İsrail'in paket teklifine karşı 2015'in Mayıs'ında insanlar Cenevre'de sokağa döküldü. Pankartların birinde, "Eğer bizden birkaç zavallı Afrikalı'yı almayı kabul ederseniz size, daha fazla Afrikalı öldür-bilmeniz için bir dolu silah veririz" yazıyordu. Pankartın üzerinde de Netanjahu'nun resmi vardı; bir elinde sığınmacıların olduğu bir tekne, diğerinde de panzer, silah ve savaş uçakları tutuyordu.

BM Güvenlik Konseyi'nin 2015'in yazında verdiği bir rapora göre Güney Sudan ordusu da "made in Israil" silahlarla savaşıyor. BM'ye ve milletvekili Tamar Sandberg'e göre "çatışma halinde olan tüm tarafların, buna Güney Sudan hükümeti ve karşı milisler de dahil, savaş ve insanlık suçu işledikleri ve insan haklarını ihlal ettikleri" tartışma götürmez. İsrail savunma bakanlığı, öldürücü silah sevkiyatlarının "iç savaşın ilk safhalarında" durdurulduğunu açıklamıştı. Sandberg de bunu bir bakıma destekleyerek Güney Sudan'a, ateşli silah yerine "muhtemelen sadece keşif-gözetleme teçhizatı" gönderilmiş olabileceğini söyler. İsrail'in, dünyanın en yoksul devletiyle yürüttüğü ihracat hacmi, 2012 ila 2014 arası toplamda üçe katlamıştır. Bu tarihler arasında Güney Sudanlı sığınmacı sayısı da artmış ve iki milyonun üzerine çıkmıştır.

"Savaş hep vardı" diyor büyük savaşların verildiği Abyei kentinden Ashok Deng Lul Akok. Sudanlı askerler geldiğinde ve evleri ateşe verdiklerinde henüz yedi yaşındaymış. Ailesinin evini de yakmışlar ve o sırada içeride olan büyükannesi canlı canlı yanarak ölmüş. Askerlerden birinin babasını öldüresiye nasıl dövdüğünü de çaresizce izlemek zorunda kalmış küçücük kız. Ancak bir hafta sonra gözlerini açabilmiş, kızın ifadesine göre. Sonra aile kuzeye, Sudan'ın başkenti Hartum'a kaçmış. Yoksullarmış ama yine de kendilerini idare edebilmişler, ta ki Hristiyan olmaları sebebiyle küçük kızın başı derde girene kadar. Dört kardeşten en büyüğü olan Akok, Müslüman kız arkadaşlarına Hristiyanlık'ı aşılma suçlanmıştı. "Bana iftira atılmıştı, karalandım, sonra tutuklandım ve hapse atıldım" diye o günleri anlatıyor titrek bir sesle bugün 39 yaşında olan kadın.

Durmadan gözyaşlarını siliyor, kot pantolonlu ve sarı kazaklı sevimli narin kadın, ailesini kurduğu Kahire'ye nasıl kaçtığını

anlatırken. Yedi yıl Mısır'da yaşamış. Fakat Mısırlı genç serseri çetesi "Schabibanın" her geçen gün daha fazla şiddet göstererek sokaklarda sığınmacılara yönelik giriştiği saldırılardan korktuğu için kocasıyla tekrar kaçmaya karar vermişler. O zamanlar Akok dokuz aylık hamileymiş ve iki yaşında bir oğlu varmış. Pörtleyen gözlerle, insan tacirlerinin onu ve kocasını düzinelerce başka sığınmacıyla birlikte kerevitlere nasıl sıkıştırdıklarını, küçük oğlu Jossef'i aralarına sımsıkı kıştırdıkları soğuk gecelerde sınırda Mısırlı güvenlik ekiplerince yakalanma korkusu içinde nasıl beklediklerini anlatır; sonunda da İsrail'e nasıl vardıklarını.

"Askerler bana yardım etti; bizi bir arabaya götürdüler; yemek verdiler." 2007 yılı sonbaharıymış İsrail'e geldiklerinde. Şimdi Deng Lul Akok'un üç çocuğu var. Üçü de "akıcı biçimde İbranice konuşuyor." Aile, iki odalı, açık mutfaklı küçük bir dairede oturuyor. "İsrail iyi. Umarım, annem de buraya gelebilir." Dört ayda bir vizelerini uzatmak zorunda çift. Akok hasır sepetler yapıyor ve yaptığı ürünler bir kadın sığınmacılar merkezi aracılığıyla satılıyor. "Sudan'a geri dönmek istemiyorum" diyor Akok. İsrail'in, 2011 yılından beri bağımsızlığına kavuşmuş ve doğduğu kent Abyei'yi de sınırları içine almış Güney Sudan'a silah sattığı konusunda hiçbir bilgisi yok. Şu anda kafasını kurcalayan tek şey geleceği, burada kalıp kalamayacağı ve kocasıyla birlikte yeterince para kazanıp kazanamayacağı. "Yarının ne olacağını hiç bilmiyorum."

YASADIŞILIĞA SINIR DIŞI EDİLME

İsrail'in Afrika'ya silah göndermesi, kendisinin ve kader ortaklarının belki takas malı olabileceği konusu Eritreli Aman Beyene'yi de pek ilgilendirmiyor. Onu asıl kaygılandıran, ülkeyi terk etmeye razı gelenleri Ruanda ve Uganda'da nelerin beklediği. Cholot'tan serbest bırakıldığından beri geçici işlerle geçimini sağlıyor; iyi para kazandığı günlerde hatta karısı ve oğlu için para da biriktirebiliyor. "Aileme yardım etmeliyim." Daha önce Tel Aviv'de yaşıyormuş Beyene ama şimdi oraya gitmesine izin verilmiyor. Mahallelilerin protestoları nedeniyle yüksek mahkeme, Tel Aviv'in güney semtlerini tercih etmiş sığınmacıları başka yerlere dağıtmaya karar vermişti.

Cholot'ta bulunmuş olanlara, Tel Aviv ve Kızıldeniz'de bir tatil yeri Eilat kentleri, yasa kararı gereği tabu.

Beyene Tel Aviv'in bir banliyösünde arkadaşlarının yanında barınacak bir yer bulmuş. İstenmeyen Afrikalı konukları protestolarla defetmeye çalışan yöre halkıyla yaşanan sorunlara rağmen, Beyene'nin yaşadığı yörekent sığınmacılar için cazip bir yer. Aileler için giysi toplayan ve kimi zaman da yemek dağıtan hayırsever vatandaşlar var ve İsraili "insan hakları hekimleri" Tel Aviv'de ücretsiz muayene ve tedavi hizmeti veriyor. Gönüllüler küçük de olsa bir teselli, Beyene'nin ifadesiyle "İsrail bizi istemiyor" gerçeği karşısında.

Resmi makamlar Eritrelilere gitmeleri için baskı uyguluyor. İsraili insan hakları savunucuları da dilekçelerle üst mahkemeye başvurarak tartışmalı "kendi rızasıyla ülkeyi terk etme" uygulamasını şimdilik biraz olsun yavaşlatıyor, ayrıca mahkemeden, İsrail'in Ruanda ve Uganda ile yaptığı anlaşmayı kamuoyuna açıklanmasını talep ediyor. Er ya da geç Beyene için de ufukta sınır dışı edilme –veya yeni bir gözaltı– görünüyor. Yaklaşık 3000 Sudanlı ve Eritreli sığınmacı 2016'nın ilkbaharına kadar üçüncü bir ülkeye gitmeye razı olmuştu. "İnsanlar düş kırıklığına uğradıkları için gidiyor" diye açıklama getiriyor BM temsilcisi Harel. "Yıllardır İsrail'de yaşıyorlar ve buna rağmen hiçbir güvenlikleri ve geleceğe dair umutları yok." Ruanda ve Uganda hakkında Beyene'ye arkadaşlarından ulaşan haberler onu tereddütte bırakıyor. Hiçbir koşulda kendi rızasıyla ülkeden çıkış bildirgesini imzalamayacağını söylüyor. "Orada ne olacağını biliyoruz." Ne Ruanda'da ne de Uganda'da yasal bir statüye sahip olabilecekmış. "Ruanda'ya varır varmaz elinden tüm belgeleri alıyorlar, hem de daha havaalanında. Bu şekilde düzenlenmiş her şey." Hal böyle olunca da Ruanda'ya gitmektense burada hapse girmeyi tercih ediyor Beyene.

"Hotline for Refugees and Migrants" organizasyonunun habesine göre prosedür hep aynı. Sığınmacılar bir veya iki gün, "yüksek konaklama ücretlerinin" de kendileri tarafından karşılanması gerektiği Kigali'de tutuluyor. İsrail'den görevlendirilmiş bir aracı baştan parayı ve pasaportları alıyormuş ellerinden. "Böylece yabancı bir ülkede kaçak durumuna düşmüş oluyorlar." Sonra bu aracı ellerinden yüzlerce dolar alarak onları, Uganda'ya götürecek bir

insan kaçakçısına teslim ediyormuş. Aman Beyene'nin bir arkadaşı oraya varır varmaz hapse girmiş. "800 dolar ödemesi gerekmiş serbest bırakılması için." Yetkililer onu sınır dışı edip Eritre'ye göndermekle tehdit etmişler. "Uganda'da kimse İsrail'den geldiğini söylemiyor" diye anlatır Beyene. Zira doğrudan Eritre'den gelmiş sığınmacıların oraya iltica etme şansı varmış.

"Ruanda'da kalabileceğimi düşünmüştüm" diye tanıklardan biri sığınmacılar organizasyonunun yayımladığı habere konuşuyor. İsrail içişleri bakanlığı onu, orada özgürce hareket edebileceğine inandırmış. "Ama sonra, pasaportsuz kaldım ve her an yakalanabileceğimden kaçmam gerekiyordu." Tel Aviv Üniversitesi'nde Yakındoğu ve Afrika Araştırmaları öğretim görevlisi Galia Sabar, Ruanda'ya yollanmış sığınmacıların izini sürmek için önce Kigali'ye sonra da Uganda'ya gider. Ve orada, başkent Kampala'da 17 erkekle buluşur. "Hiçbir şansları yok" diyor öğretim görevlisi kadın. Sığınmacıların "en sefil semtlerde" barındırıldığını ve bunun için de üstelik onlardan fahiş kiralalar alındığını anlatıyor. Sığınmacıların İsrail'den getirdikleri 3500 doların daha aynı ay içerisinde tükendiğini saptamıştır. Üstüne üstlük gerekli belgeleri olmadığından, değil vasıfsız eleman, kalifiye olan bile iş bulma ve çalışabilme olanağına sahip değildir.

Bu korkunç rapor üzerine Tel Aviv Üniversitesi'nden bir grup öğrenci ve öğretim görevlisi üst mahkemeye bir dilekçeyle başvurur: Daha fazla şeffaflık ve Ruanda ile Uganda'daki sığınmacıların içinde bulunduğu koşulların denetlenmesi talebinde bulunulur. Büyük oranda kapalı kapılar ardında yürütülen dava sırasında yargıç Miriam Naor "her şeyin gizli tutulmasının dayatılmasında absürd bir şeyler" olabileceğini itiraf eder. Ve dava sürecinde ilk defa devletin avukatları hedef ülkelerin Ruanda ve Uganda olduğunu söyleyerek en azından ülke adlarını kamuoyuna ifşa etmiş olur.

"Ruanda'ya gönderilen bir sığınmacı, orada hangi haklara sahip olacağını bilmeli" diye açıklama yapar BM temsilcisi Sharon Harel. "İnsanların statüsüne baştan açıklık getirmek lazım: İltica talebinde bulunabilme, çalışabilme, ev tutabilme şansı var mı ve tüm bunlar ona kaç mal olacak?" Harel'e göre İsrail'in uyguladığı yöntem "çok fazla soruyu yanıtsız bırakıyor."

Almanya'dan Türkiye'ye Kesin Dönüş

Eski Memlekette Zorlu Yaşam

SUSANNE GÜSTEN

Nahir utanıyor. “Hayır, yapamaaam...” diye acı acı bağıyor dört yaşındaki çocuk ve kıkırdaya kıkırdaya kanepede oturan annesinin arkasına saklanıyor. Almanca bilmediğini söylüyor bacaksız, derken çözülüyor dili. “Bir, ki, üç...” gururla Almanca saymaya başlıyor ve “on iki, on üç, hmm, on beş...” diye devam ediyor. Annesi Sonja ve babası İsrail Demir dil konusunda yetenekli oğullarıyla eğleniyorlar, çünkü Nahir hiç Almanya’da bulunmamış – gerçi tertipli salonlarına bakıldığında hâlâ Göppingen’de* yaşadıklarını sanırsınız.

“Ha, tre, tlotho...” diye başlıyor Nahir ve annesinin arkasından çıkıyor. Evet, Süryanice “bir, iki, üç” demek çok daha kolay geliyor ona, zira Nahir, binlerce yıl Süryanilerin yaşadığı, zamanında Hristiyanlık’ın egemen olduğu, Türkiye’nin güneydoğusunda yer alan Tur Abdin’in bir çocuğu. Ana kuzusu oğlan, aile döndükten sonra burada doğmuş. Demirler, diğer üç büyük çocuklarıyla yaklaşık 30 yıl Almanya’da yaşadıktan sonra 2006’da Tur Abdin’e kesin dönüş yapmışlar. Sonra da Nahir gelmiş dünyaya. Doğumuyla Demirler, eski yuvaya kesin dönüşlerine damgayı vurmuşlar. Ancak bugün çocuğun geleceğine endişeyle bakıyorlar.

Aslında İsrail ve Sonja için kesin dönüş bir yaşam hayaliydi. Hâlâ İsa Peygamber’in dilini konuşan Süryaniler, inançlarına ve bugünkü Türkiye’nin güneydoğusunda, üzeri yüzlerce eski kilise ve manastırla kaplı Tur Abdin yaylasına tutkuyla bağlıdırlar. İçlerinden en bilineni, 392 yılında inşa edilmiş ve dünyanın en eski etkin manastırlarından olan Mor Gabriel Manastırı’dır. Piskopos bugün de orada ikamet etmeye devam etmektedir.

* Almanya’nın Baden-Württemberg eyaletinde bir şehir. (ç. n.)

Fakat bugün Tur Abdin'de Demirlerden başka çok az Süryani yaşamaktadır – milyonlarca Kürt'ün arasında, küçücük bir azınlık, taş çatlasa 1800 kişi. 1915'te Ermenilerle birlikte Anadolu Hristiyanlarına yönelik jenositte Türkler ve Kürtler tarafından takibata uğrayıp acımasızca katledilirken neredeyse bölgeden siliniyorlardı. Hayatta kalanların ve onların evlatlarının çoğu –Türkiye'nin asimilasyon politikası, Kürt göçmenleri ve son olarak da PKK yüzünden– 20. yüzyıl içerisinde Avrupa'ya kaçmış. Bu kadim halkın çoğunluk üyesi bugün Avrupa'da yaşıyor; bunlardan 120.000'i Almanya'da ve toplam 300.000'i Batı Avrupa'da. Ama sıla hasreti onların çoğunu hiç bırakmamış.

Demirler, 70'li yılların sonuna doğru Almanya'ya kaçmış, Baden-Württemberg eyaletindeki Göppingen kentinde yeni bir hayata kavuşmuş ve topluma uyum sağlamışlar. Uzun zaman önce Alman vatandaşlığına geçmişler, çocuk sahibi, ev ve araba sahibi olmuşlar. Fakat Türkiye 15 yıl önce demokratikleşince ve Süryanileri çağırınca heyecanla eski yurtlarına dönmek için harekete geçmişler. Almanya ve İsviçre'den kesin dönüş yapan diğer Süryanilerle birlikte yıkılmış olan köylerini, Kafro'yu, baştan aşağı yeniden yapılandırmışlar. Ancak aradan on yıl geçtikten sonra bugün şu gerçeğe yüzleşmek zorundalar: Süryanilerin dönüşü başarısızlıkla sonuçlandı; bunun sebebi de onlar değil, Türkiye ve Almanya. Anlaşıyor ki, bir halkın yurduna geri dönmesi kaçıştan daha kolay değil – ve siyasi destek yoksa çok daha zor.

Nahir “Haribo!” diyerek modern yapılı mutfakta kahve yapmaya girişen annesinin peşinden koşuyor. Mutfak penceresinden manzara, çöllük Mezopotamya bölgesine –köylülerin yanık toprağı üzüm bağlarıyla yeniden canlandırmaya çalıştığı tepeliklere– uzanıyor. Geniş ve konforlu müstakil evlerini İsrail, ailesinden kalma yıkık evin harabeleri üzerine bizzat inşa etmiş. Onlarca yıl Almanya'da alet yapımcısı olarak tüm birikimini kesin dönüşlerine yatırmış.

“Alman Haribosu” diye gülerek mutfak dolabının üst gözlerinde pakete uzanmaya çalışıyor Sonja. Anlaşılan Demir ailesi Kafro'da ne Alman jelibonlarının, ne Alman kahvesinin ne de uydudan izledikleri Alman televizyonunun yokluğuna katlanabiliyor. Ancak ailenin reisi İsrail Almanya'ya özgü diğer güzel şeylerden burada vazgeçmek zorunda kaldığını üzülen ifade ediyor. “Dakiklik,

dürüstlük, temizlik, insanlık, refah – tüm bunlar eksik” diye sayıyor 50 yaşındaki baba. “Uzun yıllar Avrupa’da yaşadığımız için bunlar bizim için de çok önemli.”

Farklı olmasını da beklemiyormuş zaten, sonuçta buraya rahat etmek için gelmemişler Demirler. Elindeki kahve fincanıyla koltuğa iyice yerleşen İsrail, Almanya’da yaşamın kuşkusuz daha kolay olduğunu söylüyor. “Orada herkes sosyal yardım, işsizlik yardımı ve bunun gibi yardımlar alabiliyor” diye devam ediyor. “Ancak burada çok daha değerli olan bir şey var.” Kesin dönüş kararının asıl sebebinin soyunun geleceği olduğunu vurguluyor. Kökü memleketten kesilen insanın, kültürünü, dilini ve kimliğini kaybedebileceği kanaatinde İsrail. “Bu yüzden dönmek istedim, çocuklarıma karşı böyle bir sorumluluğum vardı; Almanya’dan sıkıldığım için değil anlayacağınız. Yanlış anlaşılın istemem.”

ACI DOLU KILIÇ YILI ANILARI

Kolay bir karar değildi gerçekten de. Sonuçta 20. yüzyılın travması Anadolu Hristiyanı’nın kolektif belleğine iyice kazınmıştı. “Kılıç Yılı” olarak 1915’teki kıyımları hatırlıyor aile. Tarihçilerin tahminlerine göre o tarihte 300.000 Süryani öldürülmüş – o küçük halkın neredeyse her iki kişisinden biri. Gerçi kıyımcıların resmi hedefi, o bölgenin sayıca fazla Ermeni nüfusuydu. Ama uygulamada bu iki farklı Hristiyan halkı arasında ayırım yapılmadı. “Soğan, soğandır; hangi renkte olursa olsun – doğranır.” Bu özdeyiş; bölgenin Kürt soylarına Süryani avı için meydanı boş bırakmış bir Osmanlı kumandanına aitti.

Bu acı dolu “Kılıç Yılı” anılarını –ya da ondan sonraki on yılı– içinde yaşatmayan tek bir Süryani ailesi bile yoktur. Çünkü 1923’te kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletler hukukunca Ermenileri, Yunanları ve Yahudileri dini azınlıklar olarak koruyan haklar tanımış, ancak Süryaniler bu çerçevede kapsam dışı bırakılmıştı, batılı güçler tarafından da Süryanilere destek gelmemişti. Hak tanınan azınlıklar en azından dillerini ve dinlerini kendi okul ve kiliselerinde koruyabilirken, Süryaniler bugün de bu haklara sahip değiller. Ellili ve altmışlı yıllardan bu yana doğudan gelerek, oralara

yerleşmek için istediklerini şiddet kullanarak almaya alışmış Kürt aşiretlerinin baskısı karşısında da hep korumasızdılar. Süryani çiftçileri tarlalarında ve bağlarında kurşunlanmıştı, aileleri de köyleri terk edip Batı'ya kaçmak zorunda kalmıştı.

İşte Demir ailesi de Kafro'dan bu şekilde sürgüne zorlanmış. Çevredeki Kürt köyleri gece baskınlarıyla Hristiyan köyünü, koyun ve keçi sürülerini kaçırarak sürekli taciz ediyordu. 13 Kasım 1972'de hayvan hırsızları İsrail'in babasını öldürmüştü. Suçlular hiç sorguya dahi çekilmediler. Aile önce İstanbul'a kaçtı; 1980'deki askeri darbeden sonra da Almanya'ya.

Kısa bir süre sonra da Kürt isyancıları ve Türk devleti arasında, yine Süryanilerin yaşadığı bölgeye yayılan ve Tur Abdin'i yerle bir eden savaş başladı. Etrafında çatışmaların sürdüğü ve bir Türk subayının bir gün gelip kaçmaları emrini verdiği köyde 1995'te sadece üç aile yaşıyordu. Üç aile için köyü PKK'ya karşı korumaya değmezdi. Ve böylece Kafro'nun son sakinleri de eşyalarını topladı ve gurbete göçtü. Terk edilmiş köy tamamen harabeye dönmüştü. Ancak bugün, dönüş yapan gurbetçiler sayesinde yeniden hayata geçirildi.

Süryaniler için bu bölgede yaşamak bugün de hâlâ riskli. Kafro'ya döndükten hemen kısa bir süre sonra İsrail neredeyse babasının akıbetine uğruyormuş. Göçebe çobanlar ilkbaharda, Hristiyan sakinlerin yokluğunda alıştıkları gibi binlerce hayvan sürüsünü tarlalara salarak yeni ekinin mahvolmasına seyirci kalmış. Bunun üzerine köy sakinleri çobanlardan hemen bölgeyi terk etmelerini istemiş. "Bize acayip sinirlendiler" diye anlatıyor İsrail. Ve çobanlardan biri tüfeği kaldırıp ateş açmış; İsrail de yere yığılmış. Üç gün komada kalmış. Yetkililer suçluyu bulamadıklarını söylemişler – "binlerce koyunla yolda olmasına rağmen" diye hayıflanıyor İsrail. Fail ancak birkaç yıl sonra tutuklanmış ve mahkemeye çıkartılmış.

ALMAN KANUNUNUN UZUN KOLU

Kesin dönüşün büyük cesaret gerektirdiğini en baştan biliyordu İsrail. Ama hesaba katmadığı ve onu, yöredeki duyarsız alışkanlıklardan çok daha fazla kızdıran, Alman vatandaşlık hakkıyla

ilgili sıkıntılar. Sinirli sinirli kanepenin dirsekliğine vuruyor, bu konudan bahsederken. Kafro'ya döndüğünde Türkiye'de Alman vatandaşı olarak bir yabancıydı. Babasından miras kalan toprağı kendi üzerine geçirebilmek için daha önce bıraktığı Türk vatandaşlığına yeniden geçmiş – delegasyon ziyaretinde köye gelmiş bir Alman diplomat, Almanya'dan dönenlerin destekleneceğı vaadini vererek onu teşvik de etmiş.

Ama hiç de öyle olmamış. "Nahir doğduktan sonra Ankara'daki Alman konsoloslughuna gittik" diye anlatıyor İsrail ve elindeki fincan tabağın üzerinde zangırdamaya başlıyor. "Orada, Alman vatandaşlığından ayrı bir de Türk vatandaşlığına sahip olduğumu anlayınca, beni Alman vatandaşlığından çıkardılar." Aradan yıllar geçmesine rağmen İsrail bu şoku hâlâ atlatamamış. "27 yıl Almanya'da bulundum ve bir anda pasaportumu elimden aldılar" diye haykırıyor İsrail ve avcunun içiyle kanepeye vuruyor. Memurlara, kendi durumunu, çıkmazını, kesin dönüş yapanların özel şartlarını anlatmaya çalışmış ama nafîle. "Dediler ki: Bizi hiç ilgilendirmez. Alman kanunlarına göre, ikinci bir vatandaşlığı olanın Alman pasaportu iptal edilir. Nokta. Konu kapanmıştır."

Artık Avrupa'da yaşayan aile bireylerini ziyaret edebilmek için vize almaya arabayla beş saatlik mesafede bulunan Gaziantep'teki Alman fahri konsoloslughuna gitmek zorunda İsrail: Üç kız kardeşi İsviçre'de, bir kız kardeşi ve kayınvalidesi Augsburg'da, bir erkek kardeşi Göppingen'de, kuzenleri Wiesbaden'da. Tur Abdin'li Süryanilerin bütün dünyadaki en büyük grubu bugün Almanya'da yaşıyor. Eski yurda dönerek öncü olmak ve onlara kesin dönüşün mümkün olabileceğini göstermek istemişti İsrail hemşerilerine. Ama şimdi anlıyor ki, sadece Türk değil Alman âdetleri de hayalini gerçekleştirmesine engel.

Gerçi Alman pasaportunu iade etmek zorunda kalan sadece İsrail idi – ailenin diğer üyeleri hâlâ Alman vatandaşı: Sonja, Nahir, büyük oğulları ve diğer iki kızları. Ancak bu da başka sorunlar olarak burada Demirlerin karşısına çıkmış. En büyük kızları Amedya dişini tırnağına takmış, köyde okulları bitirmiş, sonra Diyarbakır'da yükseköğrenimini bile tamamlayıp Almanca öğretmeni olmuş. Ama şimdi bir açmazın içinde: Türk vatandaşı olmadığı için devlet memuru olamıyor, sağlık sigortası bağlanamıyor ve Midyat yakın-

larındaki bir lisede sadece yardımcı öğretmen olarak düşük bir maaşla çalışabiliyor. İngilizce öğretmeni olmak isteyen kız kardeşinin durumu da daha iyi olmayacak. Ve Demirlerin büyük oğlu Nemrut iş olanaklarına ilişkin umutsuzluğundan çoktan pes etmiş. Reşit olur olmaz Almanya'ya geri dönmüş. Ebeveynleri onun tekrar dönmeyeceği kanaatinde.

“Oğlumun Almanya'ya gitmesini hiç istememiştım” diyor İsrail Demir. Fakat Güneydoğu Anadolu'daki taşra hayatının genç bir Avrupalı'ya hitap edemediğini de itiraf ediyor. Nemrut uzman bilişimci olarak Almanya'da bulduğu gibi bir çıraklık işini bu yörede asla bulamazdı. Nitelikli futbol antrenmanlarına gidebilmek için dahi yetenekli çocuklar bölgenin il merkezi olan bir buçuk saat uzaklıktaki Mardin'e gitmek zorunda. “Türk devleti Güneydoğu Bölgesi'ne hiçbir yatırım yapmıyor” diyor İsrail yakınlıkla, “Süryanilerin geri dönmesi için verilen destek vaatleri de hep boşmuş.”

TÜRK RESMİ DAİRELERİNİN YAŞATTIĞI ZORLUKLAR

Türk makamlarının bu konuya yaklaşımı ise şöyle: İlçe kaymakamı Oğuzhan Bingöl'ün ifadesine göre, Ankara'dan gelen bir talimatta Tur Abdin'deki Hristiyanlara imtiyazlı davranılması ve onların memlekete dönmeleri için heveslendirilmesi istenmiş. Buna kendisi de inanarak işe koyulmuş: “Benim ilçemde asfaltı olmayan tek bir Hristiyan köyü göremezsiniz.” Gerçekten de çevredeki diğer köylere bakıldığında fazlası dahi var. Ancak Avrupa'dan dönmüş Süryaniler için bunlar hiç de yeterli değil.

Yurda geri dönen Hristiyanlara imtiyazlı davranıldığına ilişkin bir saptaması da olmamış İsrail Demir'in, tam tersine: “Cumhuriyet savcısı, hâkim, hükümet olsun, hepsi bizi mağdur etti. Bu konuda değişen hiçbir şey olmadı” diyor. “Sonunda toprağımızı dahi elimizden aldılar” diyerek, Kafro'yu çevreleyen ve kısa bir zaman öncesine kadar köye ait olan tarlaları, ormanları ve üzüm bağlarını gösteriyor İsrail kollarını açarak. 90'lı yıllarda tapu kayıtlarının yenilenmesiyle birlikte Tur Abdin'deki hemen hemen tüm Hristiyan köyleri gibi Kafro da devlete ve komşu köylere topraklarını kaptırmıştı.

Türkiye'de 20 yıl süreyle işlenmemiş toprak veya tarla Türk ya-

salarına göre hazineye devrolur. İlçe merkezi Midyat'taki Süryani Avukat Rudi Sümer'in yazıhanesi, işte bu biçimde devletleştirilmiş Hristiyan topraklarının geri alınması için açılmış davalarla dolu. Bu bölgede bu türden binlerce şikâyet olduğunu ifade ediyor Sümer. "Yasalar, toprağın yıllarca neden ekilip sürülmediğini, insanların buraları neden terk ettiğini sorgulamaz" diye eleştiriyor. Kafro'da olduğu gibi köylerin ordu tarafından boşaltıldığı yerlerde bile, yurtlarına geri dönenler sırf tarlalarını işlemedikleri için kendi topraklarından olmuşlar.

"BURADA SADECE DAHA GÜÇLÜ OLAN HAK SAHİBİDİR"

Topraklar kadastro memurları tarafından ölçülüp kayda geçirilirken Süryanilerin çoğu sürgünde Avrupa'da yaşadıklarından, topraklarına sadece devlet tarafından değil Kürt komşuları tarafından da el konulmuş ve istila edilmiş. Son yıllarda bu binlerce kez yaşanmış – yörede mütemadiyen silah gücünün egemen olması nedeniyle yasal yollarla çözilemeyen bir problem bu. "Bu yörede kanun işlemez, daha güçlü olan hak sahibidir" diyor ilk Süryani Hristiyanı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren milletvekili Erol Dora. Hristiyanların topraklarını aralarında paylaşmış güçlü Kürt aşiretlerine karşı güvenlik güçleri dahi bir şey yapamazmış.

İsrail içini çekiyor. Kürt savaşı burada yeniden kızıştığından beri yörede hak ve hukuktan söz etmek mümkün değil artık. Türk devleti ve PKK arasında yıllarca yürütülen müzakereler ve ateşkes anlaşmasından sonra barışın yakalanacağı sanıldığı ve Demirlerin memlekete dönerken bel bağladığı umutlar geçmişte kaldı. Aylardır yine savaşıyor ve patlamalar giderek onlara doğru yaklaşıyor. Civar ilçelerde, Nusaybin, Cizre ve İdil'deki çatışmalarda yine yüzlerce insan öldü ve ilçe merkezi Midyat sığınmacılarla doldu.

Daha geçenlerde Kafro'ya görüş mesafesi uzaklığındaki bir Türk askeri birliğine saldırmış PKK. "Yarım saat boyunca çatışmalar sürdü ve ağır silahlarla ateş edildi" diye anlatıyor İsrail. Akabinde de ormanlık alanda yangın çıkmış. Gece boyunca tüm köy halkı alevlerle savaşmış ancak daha yeni yeni canlandırmaya çalıştıkları hektarlarca üzüm bağı kül olup yok olmuş.

Süryaniler kesin dönüşlerinin böyle olacağını hiç tasavvur etmemişti. Tıpkı devlet gibi PKK da Hristiyanları dönüş için heveslendirmiş ve onlara yardım ve koruma sözü vermiş. Ne var ki şimdi Kafro'nun birkaç kilometre berisinde yer alan yedi Hristiyan köyünün çevrelediği son Süryani yerleşim bölgesinin topraklarına yerleşmiş.

Hristiyanların yalvarmalarına karşı PKK çatışmaları inadına Süryani topraklarına taşımış: Daha yakınlarda Demirler mutfak pencerelerinden Türk savaş helikopterlerinin PKK kamplarını nasıl ateşe verdiğini ve Süryani köylerini çevreleyen ormanın tutuştuğunu izlemiş. Hem PKK hem de Türk devleti İsrail'i düş kırıklığına uğratmış; özellikle de TC vatandaşı olmakla büyük hayal kırıklığı yaşıyor. "Devletten bizi korumasını bekliyoruz. Ama yalnız bırakıyoruz" diye hayıflanıyor.

Artık İsrail ve ailesi yaşam mücadelesi veriyor. Çatışmalar yeniden alevlendiğinden beri ve evlerini inşa ettiği Hristiyanlar artık geri dönmediğinden beri inşaat firması iş alamaz olmuş. Bir yıldır ne işi var ne de geliri ve geçimleri artık giderek daralmış durumda. "Avrupa'daki gibi işsizlik parası almak veya başka bir şeylerin arayışına girmek söz konusu dahi değil" diyor İsrail. "Burada hiçbir şey yok. Yapayalnızsınız."

"SONSUZA DEK BURADA KALACAĞIMIZI DÜŞÜNMÜŞTÜK"

İsrail elindeki kahve fincanını masaya bırakıyor, zira Nahir öğle uykusundan kalkmış zinde bir şekilde koşarak oturma odasına geliyor. "Anaokuluna gitcem!" diye coşkuyla sesleniyor. Ancak bu noktada annesi ve babası paslaşmak zorunda kalıyor: Her ne kadar kesin dönüş yapanlar kendi birikimleriyle birçok şeyi düşünmüş ve kilise, spor sahası, çocuk parkı, internet kafe hatta Doğu Anadolu'nun yegâne gerçek pizza fırınına sahip şirin bir restorana yatırım yapmış olsalar da, Kafro'da bir anaokulu yok. Neyse ki Nahir'in oyun oynayabileceği yaşlıları var; zira yurda döndükten sonra başka iki aile de Kafro'da çocuk sahibi olmuş.

Köyün içinden annesiyle el ele hoplaya zıplaya komşuya doğru giderken hiç durmadan konuşuyor Nahir. Son ja tebessümle bakı-

yor oğluna. “Ağabeyi Almanya’ya gittiğinde çok üzölmüştü Nahir – hem de ne çok” diye anlatmaya başlıyor. “Ben de bunu hiç arzulamamıştım tabii ki de ama Nemrut 19 yaşındaydı ve onu burada kalması için zorlayamazdık” diyerek içini çekiyor. “Bu onun kararı, kabullenmemiz gerekirdi.” Yine de Nemrut’un aldığı kararın onları derinden etkilediğini itiraf ediyor anne. “Tüm çocuklarım tekrar Almanya’ya geri dönerse, ne işim var o zaman benim burada” diye sözüne devam ediyor Sonja. “Üç çocuğumuzu da beraberimizde buraya getirmiş ve sonsuza kadar burada kalacağımızı, geleceğimizin burada olacağını düşünmüştük. Çocukların gitmesi yeterince acı değil mi?”

Nahir komşular tarafından sevinçle karşılanıyor ve doğru evin içine koşuyor. Eve dönüş yolunda İsrail, çocukları Avrupa’ya tekrar geri dönen ailelerin evlerini gösteriyor. “Ben buraya üç çocuk getirmiştim; Saliba üç, Nail iki, Muhtar iki, Bedros üç, benim bacanak Aziz iki çocuk getirdiler – şimdi ama hiçbiri yok” diye saymaya başlıyor. “Nemrut gitti, Gabriel gitti, Meryem gitti, Augin gitti, diğer Augin gitti, Shmuni gitti, Josef gitti, diğer Gabriel gitti, Rachel gitti, Rafael gitti, Michael gitti.”

Eve döndüğümüzde adımların sesi oturma odasında yankılanıyor. Yaklaşık on yıl önce ziyaretçisi çok olacak büyük bir aile öngörölerek inşa edilmiş yeni ev sessiz ve boş. Geri dönüş hareketinin öncüsü İsrail de üzgün ve yılgın. Kendisi için bir an dahi pişmanlık duymadığını söylüyor İsrail. “Hemşerilerim, benim izimden gelsin diye ilk adımı atmıştım – ne var ki bu hayal gerçekleşmedi.” Salt öncülerle yurda geri dönüşün başıarılamayacağını anlamış İsrail bu on yıl zarfında. “Almanya, Avrupa ve Türkiye bizi desteklemezse halkımız memleketine geri dönemez.”

Ankara’daki Alman konsolosluğundan da yıllardır bir haber alamamış Kafro sakinleri. En son yazdıkları yazıya da halen yanıt gelmemiş. Çevrelerinde PKK ile savaş bütün hızıyla sürerken ve 25 kilometre ötedeki Suriye’de IŞİD Hristiyan avı yürütürken kekler ve beyaz porselen fincanlardaki filtre kahveleriyle Demirler Almanya kokan oturma odalarında şimdilik daha dayanabiliyorlar. Ama küçük Nahir için Tur Abdin’de bir gelecek sağlayabilecekleri inancını yavaş yavaş yitirmiş durumdalar Süryani Hristiyanları.

20.

Balkanlar'a Dönüş

Romanlar ve Onların Sözde Güvenli Memleketleri

DANJA ANTONOVIĆ

“Bugün ben herhalde ‘iyi’ bir sığınmacı sayılmam, çünkü Roman’ım ve de Kosova kökenliyim” diyor Nizaqete Bislimi, Essen’de iltica avukatı. İyi ve kötü sığınmacı ayrımı tamamen ironiye dayalı ama yine de doğru bir noktaya parmak basıyor avukat hanım. Günümüzde “iyi” sığınmacılardan kasıt özellikle Suriyelilerdir: Almanya’da onlara iltica hakkı verilmesini, yaklaşık on Alman’dan dokuzu 2016’nın ilkbaharında doğru bir girişim olarak değerlendirmiş yapılan anket sonuçlarına göre. “Kötü” sığınmacılar, Nizaqete Bislimi gibi Romanlardır: Onlar uzun zamandır “daha az hoş karşılanan” sığınmacılardır; bu da yetmiyormuş gibi 2015’in Kasım’ından beri Sırbistan ve diğer Balkan ülkeleri artık “güvenli köken devletler” olarak kabul ediliyor. Bu, sözü edilen ülkelere iltica etmek isteyenlerin taleplerinin hiçbir inceleme yapılmadan “açıkça dayanaksız” şeklinde damgalanarak geri çevrildiği anlamına gelir, çünkü orada “ayrımcılık ve siyasi takibat” söz konusu değil. Mültecilerin çoğu Roman olduğundan da bu, işlemlerinin sürüyor olduğu bekleyişi içindeyken onların sınır dışı edileceği anlamına gelir. Ya da daha sınırda kendi sözde “güvenli köken ülkelerine” geri gönderilecekleri – yoksulluk içinde yaşadıkları ve ötekileştirildikleri yere.

HIZLI İŞLEYİŞ VE BELİRSİZLİK

2015 yılının Ocak ayından Nisan ayına kadar, ağırlıklı olarak Sırbistan ve Kosova’dan, aynı zamanda da Arnavutluk’tan kaçıp Almanya’ya sığınmak isteyen Roman ve Arnavut sayısı 70.000’e ulaşmıştır. Sırbistan-Macaristan sınırına otobüslerle gelip gizlice

sınırdan geçerek Almanya'ya varmaya çalışırlar. İlk altı hafta içerisinde Almanya'dan iltica talebinde bulunanların sırf 18.000'inin Kosovalı olduğu kayıtlara geçmiştir. Politika, iltica işlemlerin ivedilikle yapılmasını öngörür. Bu da Romanlar ve Kosovalılar için: Hızlıca sınır dışı edilme ve ülkelerindeki sefillikten kurtulma hayallerine elveda deme anlamına gelir.

Nizaqete Bislimi, ailesiyle Kosova'dan Almanya'ya kaçtığı 1993 yılında da aslında “iyiler” arasında değildi. O tarihlerde de iltica talepleri önce reddedilir sonra da insanların burada kalıp kalmayacağına karar verilene kadar yıllarca araştırmalar yapıldı. Nizaqete Bislimi o zamanlar 14 yaşındaydı ve dört kardeşiyle birlikte annesiyle Almanya yoluna düşmüştü. Babası daha sonra arkadan gelecekti. Gelir gelmez talepleri geri çevrilmişti, tıpkı 90'lı yıllarda büyük sayılarda Almanya'ya gelmiş çoğu Balkan-sığınmacısına yapıldığı gibi. İltica yerine “müsamahalı” kararı verilir; bu da, daimi bir belirsizlik ve olası bir sınır dışı edilmeye karşı her an orayı terk etmeye hazır oluş demektir. Almanya'daki ilk barınakları, Ren Nehri kenarına demir atmış bir gemi olur, sonra Oberhausen'a geçerler. “O günleri hatırlamak bugün dahi çok acı veriyor” diye ifade ediyor Nizaqete Bislimi, Hamburg'da güneşli bir akşamüstü. “Gemide kısa bir süre kaldık, sonra da Oberhausen'da sığınmacılara tahsis edilmiş iki ayrı yerde. İlki uzun bir barakaydı; biz orada, altı kişi olarak küçük bir odada yaşadık. Banyo ve mutfak, barakadaki diğer tüm sığınmacılarla ortak kullanılıyordu, manzara da bu bağlamda pek iç açıcı değildi. İkinci yer de, banyosu ve mutfak sadece bize ait bir konteyner idi.”

Bislimi'ler Oberhausen'daki ikinci yerde yıllarca kalmışlar. Konteyner biraz daha ferahmış ama “Işıkları söndürür söndürmez hamamböcekleri duvarlara tırmanmaya başlıyordu” diye anlatıyor Nizaqete.

Kendisi ve üç kız kardeşi okula başlamış, en küçük erkek kardeşi de okula yeni kaydolmuş. “Sünger gibiydim adeta. Gördüğüm ve duyduğum her şeyi içime çekiyordum. Eski bir televizyonumuz vardı ve *Gute Zeiten, schlechte Zeiten* dizisiyle Almanca öğreniyordum” diyerek gülüyor Nizaqete. Bir hazırlık sınıfına gitmiş, daha sonra normal dersleri takip etmiş. “Bu sınıf olmasaydı ben herhalde buralara yükselemezdim” diye anlatıyor bugün. Ayrıca

“çok çabuk büyümek zorunda” kaldığını ve “oğlanlara bakma ve makyaj yapma gibi yaşitlarımın yaptığını” ta 18 yaşında iken ancak yapabildiğini ifade eder.

Güzel anlar yaşadıysa da hayatı pek de kolay geçmemiş: “Yok-sulduk; koltukları ve masaları ‘eski eşya atık noktalarından’ top-luyor, Caritas-giysilerinden aldıklarımızı üzerimize giyiyorduk. Oysaki ailem, biz çocuklar için burada daha iyi bir yaşam olacağı ümidini taşımıştı.” Bu umuda giden yol yıllarca hep ‘taşlıktı’. Alman arkadaşları ve bir avukatlık bürosu ailenin burada kalma hakkını alabilmek için verdiği mücadelede arka çıkmış – hukuki destek olmasaymış bu hakkı alamayabilirlermiş. Bugün de hâlâ öyle.

1998’de Nizaqete liseyi tamamlayıp Abitur* belgesini eline aldığında 19 yaşındaymış; not ortalaması: 2,1**. Üniversiteye gitmek ister. Ama nasıl okuyabilecekti ki? Pasaportundaki “müsamahalı” damgasıyla bu imkânsızdı. Fakat pes etmez Nizaqete, mücadele eder. Derken, “müsamahalı” olmasına rağmen –yasanın boşluğunu yakalamış bir avukatlık bürosunun yardımıyla– Bochum’da hukuk öğrenimine başlar. Sonra da her şey planlandığı gibi yürür: 2005 yılında ilk devlet sınavını verir, 2006’da Hamm kentinde eyalet yüksek mahkemesinde stajyerliğe başlar. “Beni istemeyen bir dev-letin hukukunu niye okuyorum ki, diye hep sordum kendime” diyor bugün Nizaqete ve hemen yanıtını da veriyor: “Donanımım ile istenmeyen diğer kişilere yardım edebileceğimi biliyordum çünkü.”

Sene 2016 ve 13 yıl süren belirsizlikten sonra bu zorlu ve me-şakkatli bekleyiş Alman yasalarının başına buyruk işleyişi son bulur: Nizaqete Bislimi yıllardır beklenen kalma müsaadesini alır. Nizaqete kendi yöntemleriyle rövanşa geçer. 2009 yılından beri Essen’de çalışmaya başlamıştır, hem de zamanında kendisi ve ailesi için mücadele vermiş büroda avukatlık yapar. Şimdi artık kendi-si sığınmacıların haklarını arıyor. Dünyanın dört bir tarafından gelen müvekkilleri vardır, fakat onu en çok ilgilendirenler yine

* Abitur; Federal Almanya’da üniversite eğitimi yapmak isteyenlerin gitmek zorunda olduğu “yüksek lise” (Gymnasium) programının sonunda yapılan ve başarı ortala-masına göre yüksek öğrenim programlarına tercih yapma olanağını sağlayan sınav. (ç. n.)

** Federal Almanya’daki okul not sistemi 1 ila 6 notu arasındadır. Buna göre 1 pek iyi; 2 iyi; 3 orta; 4 geçer; 5 zayıf, 6 yetersiz olarak tanımlanır. (ç. n.)

Romanlardır: “Asıl mesele, Sırbistan ve Makedonya’dan gelen Romanların sığınmacı statülerinin kabul edilmemesidir. Dolayısıyla benim yapmam gereken, ülkelerinde maruz kaldıkları çok yönlü ve dayanılması zor ayrımcılığı kanıtlamak ve burada onların sığınmacı olarak kabul edilebilmesini sağlamak. Çıkarılan yeni yasa ve ‘güvenli köken ülkeler’ hükmü işimi bu bağlamda zorlaştırıyor.” Nizaqete bugün Bundes Roma Verband e.V.’nin [Federe Romanlar Derneği] başkanı ve 2013’ten beri Alman vatandaşı. Alman makamlarıyla giriştiği mücadeleyi bir kitapta derlemiş Nizaqete, *Durch die Wand. Von der Asylbewerberin bis zur Rechtsanwältin*.*

SAVAŞTAN KAÇIŞ VE SINIR DIŞI EDİLME

Roman ailelerin on yıllardır Balkan ülkelerine geri gönderildikleri Alman medyasına pek yansımaz. Zaman zaman Amnesty International sınır dışı edilenlerin sayısını bildirir, ara ara da “kiliseye iltica hakkı” verilir.

Daha 90’lı yıllarda birçok Roman aile, Balkanlar’daki savaşın tüm hızıyla devam ettiği Bosna ve Hırvatistan’dan önce Sırbistan’a kaçır. Kosova savaşı başladığında da Sırbistan ve Kosova’daki Romanların durumu giderek daha fazla umutsuz bir hal alır. Yoksulluktan ve ayrımcılıktan Almanya’ya kaçır, burada “müsamahalı” olurlar sonra yine de sınır dışı edilirler. Nizaqete Bislimi gibi iltica hakkını büyük mücadeleler sonucu alabilenlerin sayısı çok az. Sonra 2007’nin Aralığı’nda Avrupa Birliği ile Sırbistan arasında geri kabul anlaşması imzalanır. Bu anlaşmaya göre Sırbistan, mültecileri AB’den geri almakla yükümlü olur, karşılığında da Sırbistan vatandaşları AB içinde artık vizesiz seyahat edebilme hakkına sahip olacaktır. Sırbistan vatandaşları derin bir nefes almıştır, Belgrad’da Avrupa konsolosluklarında gece yarılara kadar süren zorlu bekleyişler nihayet son bulmuştur. Bu anlaşmanın en büyük mağlubu her yönüyle Romanlar olur, çünkü Sırbistan onların Almanya’ya gitmelerini de engellemekle yükümlü. Kaldı ki Sırbistan kamuoyu da Romanlara karşı öfkeli. Böylece yeni bir ayrımcılık boyutu

* Kitabın adı, “Duvarın İçinden. Mültecilikten Avukatlığa” şeklinde çevrilebilir. (ç. n.)

daha ortaya çıkar: Romanlar artık bir de “yanlış mülteciler” olarak anılırlar. Çünkü Almanya’da iltica hakkı aramaya devam ederlerse Sırbistan vatandaşlarına tanınmış vizesiz Avrupa hakkı da tehlikeye düşebilir.

Avrupa’dan sınır dışı edilmeler hakkında, Niş’teki insan hakları organizasyonu YUROM Centar başkanı Osman Balić, 2008 yazında Sırbistan *Vreme* dergisine şöyle bir açıklama yapmıştır: “En büyük zararı çocuklar görmektedir. Onların çoğu doksanlı yıllarda aileleriyle özellikle güney Sırbistan ve Kosova’dan, savaş ve ayrımcılıktan kaçarak Avrupa’ya göç etmiştir. Bu çocukların çoğu Almanya’da doğmuş, orada okullara başlamış, Almanca ve Romanca konuşur ama Sırpçayı bilmez. Şimdi tekrar geri döndüler, 10 ila 15 yaşları arasındalar, hiç tanımadıkları bir çevrede tamamen yabancılaştı ve tedirginler.”

Ramiz, ailesi 1993’te dört çocukla birlikte Sırbistan’ı terk etmeye karar verdiğinde yedi yaşındaydı. “Almanya’da 13 yıl yaşadktan sonra rüya sona erdi” diye anlatıyor, artık boylu boslu genç bir adam olmuş, iri siyah badem gözlü Ramiz.

Uzun zamandır “konuk işçi” olarak Almanya’da yaşayan bir amcamız vardı. O bize “garanti mektubunu” gönderdi. Biz de bu mektupla Belgrad’daki Alman elçiliğine gittik, vizemizi aldık ve böylece Almanya’ya gittik. Sırbistan’da “daha iyi” Romanlardandık, babamın bir fabrikada çalışıyor olması nedeniyle, ama diğer yandan “pis çingeneler” olduğumuzu komşular bize hep hissettirmişti. Almanya’da daha az önyargılı ve daha iyi bir hayata sahip olacağımız umudunu taşıyorduk. Bu yüzden de oraya varır varmaz hemen iltica başvurusunda bulunduk. Stuttgart’a yakın bir yerde oturuyorduk, ben orada okula gittim. Almanya’da farklı birçok milletten insanın yaşıyor olması beni fazlasıyla çok şaşırtmıştı. Ben hayatımdan memnundum, çünkü okulda birçok arkadaşım vardı. Ama sürekli bir belirsizlik içinde yaşıyorduk. Sadece “müsamahalıydık” ve bu “müsamahayı” uzattırmak için de sürekli göçmenlik dairesine gitmek zorundaydık. Her hafta posta yolunu gözler, göçmenlik dairesine gider, orada müsamahamız tekrar uzatılırdı – sonra bir yeni mektup daha gelir ve biz yine oraya taşınırdık; hep böyle diken üstünde yaşadık. Derken 2006’da, aradan o kadar yıl geçtikten sonra, nihai karar çıktı: Almanya artık bizi istemiyordu. Üstelik sadece benim ailemi de değil, hiçbir Romani. Ve 19 Ocak’ta sabah saat yedide evden alı-

nacağımız bize bildirildi. Biz yine şanslıydık, çünkü gece yarısı yetkililerin ansızın gelip, insanları pijamalarla havaalanına götürdüğünü de biliyorduk. Gün gelip çatığında üç beş parça eşyamızı topladık –fazla bir şeyimiz yoktu ki zaten– ve büyük bir parti vererek Almanya’dan ayrılışımızı kutladık. Bütün gece yedik, içtik, dans ettik; 60 kişiden fazla insan toplanmıştı bizde, komşular ve arkadaşlar. Derken gitme saati geldi ve herkes ağlamaya başladı, ben de çok üzgündüm, boğazım düğümlenmişti. Sonra her şey film gibi geçti: Stuttgart’ta pek fazla kar yağmaz, ama o gün muazzam bir kar fırtınası vardı – o günü ve fırtınayı asla unutamayacağım. Sırbistan’da bize yardım edilmedi, sadece Almanya’dan aldığımız bir miktar paramız vardı. O parayla erkek kardeşimle ben kendimize spor ayakkabısı aldık. Sırbistan’daki ilk zamanlar korkunçtu. Kendimi bir noktacı gibi hissediyordum, başka bir yerde olan ama Sırbistan’da olmayan. Sonra bir Coca-Cola deposunda geçici bir iş buldum, gece işi ama en azından işim var diyebiliyorum. Şimdi de hâlâ orada çalışıyorum. Almanya’da marangozluk öğrenmeye başlamıştım, burada sadece onun hayalini kurabilirim.

Ramiz iş bulduğu için kendini şanslı addediyor. Haklı da, çünkü Sırbistan’daki işsizlik oranı resmi olmayan rakamlara göre yüzde 55 ve işsizlerin çoğu Roman.

ESKİ MEMLEKETTE YALNIZ VE ÇARESİZ

Alman polisi vaktiyle “müsamahalı olmuş olanları” Belgrad havaalanına teslim ettiğinde işi biter. Bundan sonra artık “geri götürülenler” başlarının çaresine bakmak zorunda. Gerçi havalimanında Sırbistan sosyal hizmetler görevlileri tarafından hakları konusunda aydınlatılırlar ama onların daha sonra ne yapacağı ve nereye gideceği kimseyi ilgilendirmez. Geri dönen Romanların çoğu, Sırbistan’ın yoksul güneyinden ya da Kosova’dan gelenlerdir. Bir zamanlar yaşadıkları elektriği ve suyu olmayan büyük kentlerin kenar mahallelerine kurulmuş “karton evlere” tekrar yerleşmek istemiyor zorla geri gönderilen bu insanlar. İçlerinden çoğu Sırbistan’ın kuzeyinde bulunan Voyvodina bölgesinde yeni bir yurt edinmeye çalışıyor. Voyvodina, gerçi Sırbistan’ın güneyine göre daha toleranslı – Romanlar burada saygı gösterilen müzisyenler ve toplumun bir üyesi

olarak görülüyor. Fakat sayılarının çok olması nedeniyle yeni gelenler burada da kendilerine yer bulamıyor ve yine varoşlara düşüyor.

Balkan savaşları sırasında da Voyvodina eski Yugoslavya'dan kaçan tüm sığınmacıların toplanma yeri idi. Aralarında, o zamanlar Kosova'dan kaçan ve Voyvodina'da sığınak arayan on binlerce Roman da vardı. Bölgenin merkez kenti olan Novi Sad'ın kenarına kurulmuş en büyük Roman yerleşkesi halk arasında "Bangladeş" olarak anılır – Romanların aslen Hindistan kökenli olduğu düşüncesinden hareketle. Ancak artan rağbet neticesinde oradaki yaşam koşulları da fazlasıyla bozulmuştur ve günümüzde "Bangladeş" artık Avrupa'nın en berbat varoşu olarak sayılmaktadır. Burada yaşamak, ikamet adresine sahip olmamak, dolayısıyla da sosyal hizmetlerden dışlanmış olmak demektir. Romanlar büyük oranda su, kanalizasyon ve elektrik gibi temel altyapılardan faydalanamıyor, neredeyse hiçbiri düzenli bir işe sahip, çocuklar da okullara hemen hemen hiç gidemiyor. Bu sosyal, siyasi ve ekonomik dışlanmışlık bugün de hâlâ Romanların yaşam koşullarını zorluyor.

21. yüzyılda Romanlar Sırbistan'daki değişim sürecinin en büyük mağluplarıdır. Sefil yaşam koşulları ve işsizlik umutsuz varoluşun temel faktörleri. Sırbistan'da Roman nüfusunun ne kadar olduğu çok kesin bilinmiyor: Resmi tahminlere göre 400.000, Roman derneklerinin rakamlarına göre bir milyon civarında. Bu konuda net bir sayı elde edilememesinin sebebi, birçok Roman'ın, resmi belgelere sahip olmadığı için, istatistikler için görünmez olmasıdır. Evrakları olmadığı için sosyal yardım alamıyorlar, devletin sağlık hizmetlerinden faydalanamıyorlar. Ebeveynlerin kimliği yoksa çocukların da kayıtları olmuyor ve okullara doğal olarak yazdırılamıyor. Tahminlere göre Sırbistan'da yaşayan Romanların yüzde 80'i okuma ve yazma bilmiyor. Devletler arası hukukta yazılı olarak teminat altına alınmış temel haklardan "insan onuruna yakışır barınma" hakkı, Sırbistan'da yaşayan birçok Roman'a verilmiyor. Yüz binlerce Roman sayısı neredeyse bine varan yerleşim yerlerinde, kent kenarlarında ve köylerde yaşıyor. Viran kulübeleri bitişik nizam oluklu sac, germe plaka ve hurdalardan derme çatma yapılmış barınaklar. Kışları, soğuktan korunmak için kulübelerin önünde ateş yakılır. Sırbistan basınında bu Roman-barınakları "hiy-enik olmayan yerleşimler" olarak geçer. Bu aşağılayıcı betimleme,

Romanların “zaten pis” olduklarını ve “daha iyilerine layık olmadıklarını” isnat eder. Şehirlilerin çoğu bu Roman yerleşim yerlerini kepezelik olarak değerlendirir ve resmi makamların zorunlu tahliye kararı almasına sevinirler.

Tüm bunlara rağmen Alman politikası çerçevesinde Sırbistan'daki Romanlar, ayrımcılığa ve siyasi takibata maruz kalmış değiller. Binaenaleyh iltica hakkı verilmesi gereken korunmaya muhtaç kişiler değiller. Dolayısıyla da sınır dışı edilirler. 2015 yılında neredeyse 21.000 insan Almanya'yı zorunlu olarak terk etmek mecburiyetindeydi – bir önceki yıla ait 10.884 sayısının neredeyse iki katı. Almanya'yı terk etmeye zorlanmışların birçoğu, sınır dışı edilme operasyonundan önce davranmış ve kendi rızasıyla ülkeyi terk etmiştir – bunların sayısı da 27.000'den fazla. Bu gruptakilerin neredeyse yüzde 90'ını Arnavutluk, Kosova, Sırbistan ve diğer Batı Balkan ülkelerinden gelenler oluşturuyor. Bir de, resmi makamların ifadesine göre “kaydını sildirmeden” ülkeyi zorunlu olarak terk eden yabancılar var, ancak bunların sayısına ilişkin net bir bilgi yok.

Buna karşın Federal hükümetin bir sonraki adım olarak planladığı Afganların ve Kuzey Afrikalıların geri gönderilmesi projesi durmuş vaziyette. Evet, onlar da burada istenmiyor ve –tıpkı Romanlar gibi– sözde güvenli köken ülkeler anlaşması çerçevesince sınır dışı edilmesi gereken kişiler. Ama şimdilik bu uygulama sadece Balkanlar'dan gelen mültecilerde “güzel” işliyor. Bunun bir sebebi de buna onay veren devletlerin karşılığında aldığı ödüller: Mesela Sırbistan geri gönderilenlerin barınma gereksinimleri için AB'den 50 milyon avro alıyor. Ne var ki Romanların durumuna bakan yok.

Sadece Almanya değil, Sırbistan da geri gönderilmiş Romanları görmezden gelerek gizliyor. 2016'nın ilkbaharında yürütülen seçim kampanyalarında sözde sığınmacı dostu diye bilinen Sırbistan başbakanı Aleksander Vučić de, çoğu evrak eksikliğinden zaten oy veremeyecek Romanlardan çok Sırp seçmenlerini önemsiyordu. Böylece “geri gönderilen” Romanların çoğunun evsiz olduğu ve yoksulluk içinde yaşadığı gerçeği örtbas ediliyor. Sırbistan'ın 2015'in Kasımı'ndan beri “güvenli köken ülkeler” listesinde yer aldığı gerçeği de Sırp kamuoyu tarafından pek algılanabilmiş değil. Tersine, Suriyeli sığınmacıların akın ettiği dönemlerde onlara karşı gösterdikleri kendilerine özgü “hoş geldin kültürüyle” övünüyorlar.

YARDIMSEVERLİK

Yıl 2015, mevsimlerden yaz. Sırbistan çok uzun ve çok sıcak bir yaz geçiriyor. Güneş acımasız, sıcaklık aylarca 40 derecenin üzerinde seyrediyor, nefes almak çok zor. Bu sıcakta Sırbistan toprakları, Balkan rotasının bir bölümü olarak yoğun biçimde aşındırılıyor: Neredeyse bir milyon insan Batı Avrupa yolunda ilerliyor. Sanki bir dejavu yaşanıyor Sırbistan'da: 1995 yazında 250.000 Sırp'ın Hırvatistan'dan Sırbistan'a kaçtığı anın resimleri tekrar gözler önüne geliyor. Fakat şimdi sığınmacılar çok uzaklardan geliyor. Sayıları çok daha fazla, insanların durumu çok daha hazin. Haftalar ve aylarca dağları ovaları aşmış, bütün hayatını tek bir poşete sığdırmış kadın, çocuk ve bebeklerden oluşan sonu olmayan konvoylar. Günde sayısı 10.000'e yakın bir grup Belgrad'a varıyor; yolculuklarına devam edebilene kadar Belgrad otobüs garındaki çınar ağaçlarının gölgesinde yatıp kalkıyorlar açık havada. Onlar da Sırbistan-Macaristan sınırına ulaşmaya ve oradan illegal yollarla sınırı aşmaya çalışıyor. Fakat Macaristan ilk duvarı ördüğünde sığınmacılar akını Belgrad'dan doğrudan Hırvatistan ve Slovenya'ya yönelir.

Bu sıcak yaz mevsiminde birçok Sırp sığınmacılarla ekmeğini ve suyunu paylaşıyor. Sığınmacıların kaçış rotası üzerinde bulunan güney Sırbistan köylerinde sahip olunan her şey –fazla olsun veya olmasın– paylaşılır: Bahçeden domates ve biber, kümeden tavuk, evde yapılmış ekmek, eski giysi. Belgrad'daki yardımlaşma da muazzam olmuştur. Su ve çocuk bezi, giysi ve yenilebilecek her şey akıl almaz miktarlarda otobüs garına taşınır. Bütün Belgrad fedakârlığını ortaya koymuştur. Sırbistan'da aslında kimsenin deyim olarak kullanmadığı bu “hoş geldin kültürü” Sırp'lar için bir gönül işidir. Ne var ki bu gönül, söz konusu Romanlar olduğunda pek yardımsever değil. Kimse Romanları, o “hijyenik olmayan yerleşim” yerlerinde ziyaret etmeye, onlara eski giysi ve yiyecek yardımı götürmeye kalkışmıyor. Kimse bir Romanı, evinde duş alabilsin diye davet etmiyor. Ve kimse Almanya'dan “geri gönderilmiş” Romanlara bundan sonra ne olacağıyla ilgilenmiyor.

21. **Burma'da Vatansız Rohingyaların Kaçışı**

SASCHA ZASTIRAL

Burma'nın batısındaki Sittwe kentinde yaşayan Müslümanlar, henüz daha başlarına gelecek en korkunç şeyi yaşamadıklarını biliyorlardı. Günlerdir demir değnekler, balta ve kılıçlarla donanmış ayaktakımı çeteleri neredeyse sadece Rohingyaların yaşadığı semtin tüm giriş ve çıkışlarını ablukaya almış, bekliyordu. Bugünkü resmi adıyla Myanmar olarak bilinen ve halkın büyük çoğunluğu Budist olan Burma'da Rohingyalar küçük bir Müslüman azınlıktır. Yiyecekleri azalmış; tüm olumsuzluklara rağmen buraya tahammül gösteren 18.000'den fazla nüfusun içini büyük korku sarmıştır. Sadece Sittwe'de değil, bütün Rakhine [Arakan] eyaleti karışıktır. Her gün, Rohingyalar ile ağırlıklı Budist olan Rakhine etnik grup mensupları arasında kanlı çatışmalar yaşanmaktadır. Her iki tarafın militanları evleri ateşe vermiş; insanlara saldırmıştır. Çoğu ölümcül yaralar almış; düzinelerce insan ölmüştür. Şiddet her geçen gün Sittwe'ye daha da yaklaşıyordu.

12 Haziran 2012, öğleden önce. Birdenbire her şey çok hızlı gelişir. Saldırganlar semtin her tarafından içeri dalar. Korkmuş insanları evlerinden sürer sonra da evleri ateşe verirler. Evlerin çoğu ahşap yapı olduğundan alevler çok hızlı yayılır. "Rüzgârın yönünü çok iyi hesaplamışlardı" diyor o zaman orada yaşamış olan Kamaluddin Bin Abdul Munaf. "Rakhineler, bütün semtin yanıp kül olmasını hesaplamış ve ona göre işe girişmişti." Birkaç Rohingya, militanların önünü kesmeye çalışır. Ne var ki açlıktan dermanı kalmamış sakinler saldırganlara karşı koyamazlar.

Hazır kolluk kuvvetleri olay yerine gelir. Fakat kundakçıları durdurmak yerine alevleri söndürmeye ve eşyalarını kurtarmaya çalışan sakinlere ateş açar. "Polis militanlarla Müslümanların

arasında durdu. Sonra da sadece bize doğru ateş açtı” diye anlatır Abdul Munaf. Neredeyse bir düzine insan öldürür polisler – ölenlerin hepsi de Rohingya. Ve birkaç saat içerisinde semtin tamamı kül olur. Zaten yoksul olan semt sakinleri sahip oldukları o azıcık şeyi de yitirirler.

“Rohingyaların Rakhineler arasında yaşadığı mahallelerde militanlar sadece tek tük eve zarar verdi” diyor Abdul Munaf. “Fakat bizim mahallede sadece Rohingyalar yaşıyordu. Dolayısıyla bütün semti ateşe verdiler.”

ON YILLARCA SÜREN TAKİBAT

Burma'da Rohingyaların yönelik takibat yeni değil. Bu azınlık, komşu Bangladeş'teki insanlarla etnik açıdan birbiriyle akraba, fakat kendine özgü bir lehçe konuşur ve Bangladeş kültüründen farklı bir kültüre sahiptir. Rohingyaların çoğu yüz yıllar önce bu bölgeye yerleşmiş göçmenlerin soyundan gelir. 1799'a ait İngiliz kayıtlarında, bölgede kendini “Rooinga” olarak tanıtmış Müslüman bir halktan söz edilir. Tahminlere göre bugün 800.000 Rohingya Burma'da yaşıyor; bu nüfusun çoğu da ülkenin batısında Bangladeş ile sınırı olan “Rakhine-devletinde”.

Rohingyalar ile Rakhineler arasındaki bugünkü kin, İkinci Dünya Savaşı'na uzanmaktadır. O tarihte Burma'nın bağımsızlık savaşçısı Ang San –ileriki dönemlerin demokrasi lideri Ang San Su Çi'nin babası– Japon işgalcilerin yanında İngilizlere karşı savaşmıştı. Rohingyalar ise İngiliz sömürgeciliğinin tarafındaydı. 1948'deki bağımsızlık savaşından sonra da bu yüzden hep saldırıların hedefi oldular.

1978'deki “Rakhine-devletindeki” isyanlardan sonra ordu var gücüyle Rohingyaların üzerine yürüdü. Deli diktatör Ne Win'in despot yönetimini ülkenin diğer bölgelerinde de acımasızca hayata geçiren askerler kadınlara rastgele tecavüz edip sayısız insanı öldürdü. Daha o tarihlerde de Sittwe'de mahalleler komple ateşe veriliyordu. 200.000 Rohingya komşu Bangladeş'e kaçtı. Benzer bir hadise 1991'de tekrarlandı. O zaman da çeyrek milyon Rohingya soluğu Bangladeş'te almıştı – ve içlerinden çoğu bugün de halen

oradaki sığınmacı kamplarında yaşamaya devam ediyor. 2001'de de Budist ayaktakımı çeteleri Sittwe'de Rohingya'lara saldırmaya ve camileri, okulları ve evleri ateşe vermeye başladı.

O zamandan sonra her iki tarafın yine birbirine yakınlaştığını ifade ediyor Abdul Munaf. Rohingya'lar ve Rakhineler son yıllarda barış içerisinde tekrar yan yana bir arada yaşamışlar. "Bizler Rakhineleri kardeş gibi görmeye başladık!" diye empatiyle ekliyor Abdul Munaf. Bunun pragmatik nedenleri de vardı kuşkusuz. Abdul Munaf, günlük hayatta her iki tarafın birbirine bağımlı olduğunu, aralarında canlı bir ticaret ilişkisinin sürdüğünü belirtiyor. 2012'deki şiddet eylemlerini de Rakhine serserileri değil, milliyetçi bir parti olan "Rakhine Nationalities Development Party" (RNDP) yandaşları aslen yürütmüş. Hatta birçok Rohingya Rakhine arkadaşları tarafından, RNDP ve radikal Budist grupların birlikte büyük çaplı ayaklanmalar tertip edeceği konusunda önceden uyarılmış. "Ayaklanmalar başladığında bize yardım etmek isteyen birçok Rakhine vardı" diye anlatıyor Abdul Munaf. "Fakat sonra RNDP taraftarları onları tehdit etti. Bu yüzden de bizim için hiçbir şey yapamadılar."

İnsan hakları örgütleri de anlatılanları tasdikliyor. Human Rights Watch [İnsan Hakları İzleme Örgütü] 2013'te yayımlanmış bir rapora göre, özellikle 2012 Haziranı'nda yaşanan ilk şiddet dalgasından sonra RNDP politikacılarının ve radikal rahiplerin sistematik olarak kamuoyunu Rohingya'lara karşı kışkırttığı sonucuna varmış. Saptamalara göre, "siyasi partiler, rahip birlikleri ve cemaat grupları, Rohingya etniğinin varlığını" yadsıyan "sayısız anti-Rohingya broşürü yayımlamış". Bu broşürlerin çoğunda halka, "Rakhine-devletinden" Rohingya'ların uzaklaştırılması çağrısında bulunulmuş. Hatta bazılarında da açıkça "etnik temizlikten" söz edilmiş. Broşürlerin dağıtımı çoğu zaman organize buluşmalar çerçevesinde yapılmış. Bu kışkırtmalardan haberdar veya onlara tanık olmuş yetkili devlet görevlileri ise yapılanlara kayıtsız kalmış.

BİR KÖYÜN SIGINMACI KAMPINA DÖNÜŞÜMÜ

12 Haziran 2012 pogromlarında saldırıya uğrayan sakinler beklenmedik biçimde ordu tarafından korunmaya alınmışlar. Zira

saldırganların yanında yer alan hazır kolluk kuvvetleri Rakhine etniğinden, askerlerin ise ağırlıklı olarak Burmalı olduğunu söylüyor Abdul Munaf. Askerler, Rohingyaları hem başka saldırılara hem de hazır kolluk kuvvetlerinin müdahalelerine karşı korumuş.

Akşamüstü, güneş batmadan bir saat önce askerler, yanıp kül olmuş mahallenin sakinlerini, Sittwe'nin birkaç kilometre dışındaki Rohingya köyü olan Bhumî'ye yönlendirmişler. Ancak yanlarına giysi, kap kacak hatta ayakkabı almaları istenmemiş, Abdul Munaf'ın ifadesiyle. O ve ailesi yalınayak mahallelerini terk etmek zorunda kalmış. Ve o günden sonra bir daha oraya adımlarını dahi atmamışlar.

Bhumî'ye geldiklerinde sürgünlerin hepsi köydeki evlere dağılmış. Her aile on ila yirmi kişi almış evine. Silahlı polisler daha o an köyün giriş ve çıkış yollarına nöbetçiler dikmiş, birkaç gün içerisinde de o noktaları tel örgülerle çevirmiş. Hiçbir Rohingya –ne Sittwe'den sürülen ne de asıl köy halkı– artık Bhumî'yi terk edemez olmuş. Köy bir gecede gettoya dönüşmüş. Bugün de hâlâ yaklaşık 140.000 Rohingya, çoğunun bir zamanlar –Bhumi gibi– sıradan köyler olduğu sığınma kamplarında yaşıyor.

VATANSIZLIĞA ZORLANMIŞ

Rohingyalar uzun zamandır baskı altında yaşıyor. Sadece radikal gruplar değil Burma devleti de on yıllardır onlara baskı uyguluyor. Bu çerçevede 1982'de çıkarılmış muammalı bir vatandaşlık yasasıyla Rohingyaların büyük bir kısmı vatansız yapılmış. O zamandan beri Rohingya aileleri, atalarının 1948'den önce Rakhine devletinde yaşamış olduğunu kanıtlayan belgeler sunmak zorunda. Ancak bu durumda olan birçok aile, bu kadar geçmişe uzanan belgelere genelde ulaşamadığından vatandaşlıklarını kaybetmiş durumda. Birleşmiş Milletler bunu eleştiriyor ama elinden bir şey gelmiyor. Zira Burma, 1961'de çıkarılan Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Sözleşme'yi bugüne dek hâlâ imzalamamış. Birleşmiş Milletler Rohingyaları “dünyada en şiddetli takibata uğrayan azınlıklardan biri” diye tanımlıyor.

Zaten “Rohingya” kavramı son derece siyasallaştırılmış. Burmalı

devlet yetkilileri, Rohingyaları kendine özgü etnik bir grup olarak kabul etmeyi baştan reddediyor. Resmi kullanımda “Bengalliler” diye söz ediliyor. Milliyetçi politikacılar ve radikal Budist gruplar çoğunlukla alenen ırkçı “Kalar”, siyahlar, ifadesini kullanıyor. Onların bakış açısıyla Rohingyalar, Bangladeş’ten gelme kaçak göçmenler.

Vatansızlığın sonuçları çok ağır. Başta, temel haklardan yoksundur Rohingyalar. Ülke sınırları içerisinde –hatta köyler arası dahi– serbestçe hareket edemezler. Ticaret yapabilmek için resmen Burma vatandaşı olan tüccarlarla ortak olmaları gerekiyor. Yüksek öğrenim alanlarına da kısıtlama getirilmiş vatansızlara: Tıp, diş hekimliği, tarih, hukuk ve mühendislik okumak şöyle dursun, bu alanlarla ilgili mesleklerde de çalışamazlar. Toprak sahibi olamazlar, seçimlere aday olarak katılamazlar, siyasi parti kuramazlar. Rohingyalara ait evler, camiler ya da dükkânlar genelde resmi makamlarca kamulaştırılır. Sağlık hizmetlerinden de –ki Burma’da bu sektör zaten berbat– ancak kısıtlı çerçevede faydalanmalarına izin veriliyor.

Son yıllarda “ırk ve dinin korunması” adına çıkartılan bir dizi yasayla, öngörülen başka şartlara da uymakla yükümlü tutuluyor Rohingyalar. Buna göre bazı bölgelerdeki devlet memurları, Rohingya kadınlarına sadece 36 ayda bir çocuk yapma izni verme yetkisine sahiptir. Müslüman çiftlerin evlenmeden önce hükümet memurlarından izin belgesi almaları gerekir. Çiftler ayrıca, ikiden fazla çocuk yapmayacaklarına dair yazılı taahhüt vermek zorundadır. Kurallara aykırı davrananlar uzun yıllar hapis ve yüksek para cezasına çarptırılır. Buna karşın Budist çiftlerin bu yükümlülükleri yoktur.

Burma devleti bu yasalarla muhtemelen, yıllardır ülkede yaşayan Müslümanlara ateş püsküren radikal Budist grupların taleplerini yerine getirdi. Fanatiklerin iddiasına göre Müslümanlar, inançları değiştirerek ve çok sayıda çocuk yaparak ülkeyi “İslamlaştırma” amacını güdüyor. Burma’da sağlıklı istatistiklere ulaşmak pek kolay değil. Ancak bazı güvenilir araştırmalara bakıldığında, Rohingyalardaki doğum oranının, bölgedeki diğer etnik gruplardakıyla karşılaştırıldığında, daha yüksek olmadığı görülüyor.

Ne var ki, son yıllarda yüz binlerce Rohingyaların kaçtığı Bangladeş hükümetinden de yardım alınamıyor. Zira Bangladeş onları Burmalı olarak değerlendiriyor.

SIĞINMACI KAMPINDAKİ DAR BOĞAZLAR

Şiddet kurbanları resmi makamların 2012'deki ayaklanmalardan sonra da Rohingya'ları ihmal ettiğini ifade ediyor. Hükümet memurlarının yardımları geciktirdiği veya durdurduğu söylenir. Sığınmacı kamplarında büyük dar boğazlar yaşanmış.

“Kampta hayatta kalmak, bizim için çok zor oldu” diye anlatıyor Kamaluddin Bin Abdul Munaf. Bugün biri 14, diğeri 15 yaşında olan oğlu ve kızı okullarına devam edememişler. Ne kendinin ne de karısının işi varmış. “Ayaklanmalardan önce daktilo yazmanıydım. İyi bir maaşım vardı. Kampta bu mesleğimi yapamadım, işsiz kaldım.” Bu yüzden de kampa gelir gelmez karısının altınlarını satmış. Fakat karşılığında aldığı para sadece birkaç hafta yetmiş. Gelecekle ilgili hayalleri şöyle dursun, geleceğe dair ufacak bir umut ışığı dahi görememiş. Onun üzerine ailesiyle birlikte ülkeyi terk etmeye karar vermiş. “Sahip olduğumuz her şeyi zaten yitirmiştik. Malımızı, evimizi, işimizi. Bu şekilde daha fazla yaşayamazdık.”

DENİZ ÜZERİNDEN TOPLU BÜYÜK GÖÇ

Daha 2012'deki şiddet eylemleri başlamadan önce de her yıl binlerce Rohingya botlarla Malezya'ya doğru yola koyulurdu. Hoş orada da gerçek anlamda memnuniyetle karşılanan sığınmacılar değildi Rohingya'lar. Ama en azından çoğunluğu Müslüman olan ülkenin resmi makamları, illegal ülkeye girmiş Rohingya'ları genelde görmezden gelirdi. Gelenlerin çoğu da zaten hemen BMMYK'nın sığınmacılar yardım kuruluşuna başvurur ve birkaç yıl içerisinde ABD gibi ülkelere sevk edilirdi. Fakat 2012'deki pogromlardan sonra daha birkaç hafta içerisinde on binlerce insan harekete geçti.

Malezya istikametine gidecek sığınmacıların da “kaçakçılık suçu işleyen acımasız simsarlara” boyun eğmesi gerektiği biliniyordu. Fakat 2015'in Nisanı'nda ortaya çıkan gerçek akla gelebilecek en feci korkuların da ötesindeydi: Güney Tayland'da polisler hemen Malezya sınırı yakınlarında içinde 30'dan fazla cesedin bulunduğu toplu mezarlar ele geçirmişti. Ölüler muhtemelen, cangıl içine kurulmuş uydurma kamplarda insan tacirlerinin rehin olarak tuttuğu

sığınmacılardı. Birkaç gün sonra da sınırın hemen diğer tarafında, Malezya'da, yaklaşık 140 insana ait kalıntılar bulundu.

Hayatta kalanlardan alınan bilgiye göre, Malezya'ya doğru giderken Tayland'daki kamplara götürülüp şiddet kullanılarak alıkonmuşlar. Sonra "simsarlar" onları, Burma ve Bangladeş'teki yakınlarıyla iletişime geçmeye zorlamış ve fahiş miktarlarda fidye gönderilmesini istemişler. Ancak bu koşulda serbest bırakılmış tutsaklar. Bu, dünyanın neresinde olursa olsun, Orta Amerika'da da olduğu gibi (bkz. "El Salvador'dan ABD'ye") insan kaçakçılığı yapan çetelerin döndürdüğü bir dümen. Parayı temin edemeyen birçok kişi de ya eziyet görmüş ya da öldürülmüş. Görgü tanıkları işkence ve tecavüzden söz ediyorlar.

Bu dehşet verici buluntular bütün dünyada manşet oldu. Tayland devlet yetkilileri hemen harekete geçti ve bu denli büyük çaplı bir "suçlu arama operasyonunun" ancak devletin güvenlik organlarıyla birlikte yürütülmesini istedi. Tayland polisi birçok sanık hakkında arama emri verdi. Hemen birkaç gün içerisinde ordu generali tutuklandı ve medyaya asıl faillerden biri olarak gösterildi. Bunun üzerine Bangkok'taki askeri darbe hükümeti alelacele, güvenlik mensuplarından başka hiç kimsenin bu sığınmacılar meselesiyle alakası olmadığını açıkladı.

Sonra da Taylandlı generaller başka şüphelilerin izini sürmek yerine, Rohingya'ları savunan insan hakları gruplarını araştıracaklarını beyan ettiler. Çünkü onların da bir biçimde insan ticaretine karışmış olabileceği fikrindeydi askeri diktatör Prayut Çan-oça. Tayland'ı kötü göstermek için o gruplar suni olarak konuyu abartmış olabilirdi. İnsan ticareti probleminin yeni olmadığını, on yıldan fazladır biliniyor olduğunu da ifade etti Prayut. O zaman nedendi bu kadar öfke ve telaş?

Tayland'ın bu hamlesi başta bütün sığınmacılar için korkunç sonuçlara neden oldu. Çünkü "insan kaçakçısı simsarlar" artık insanları Andaman Denizi'nin ortasında sayısız teknenin içinde bir başına bırakıyordu. Binlerce sığınmacı denize dökülmüş açıklara sürüklenmişti. Hayatta kalanların daha sonraki ifadelerine göre, Tayland, Malezya ve Endonezya donanma gemileri, her üç devletin kıyı sularında sığınmacı teknelerinin önünü kesmiş ve onları geri dönmeye zorlamış. Tayland donanması, motorları istop etmiş

sığınmacılarla dolu tekneleri açık denize sürüklediği ve insanları orada kendi haline bıraktığı iddiasıyla suçlanıyor. Görgü tanıkları, yiyeceğin ve suyun azalması sebebiyle teknelerde çıkan öldüresiye boğuşmalardan bahsediyor. Bu kapışmaların birinde yüz kişinin öldürüldüğü söyleniyor. Sığınmacıların karaya alınması yönünde gelen uluslararası çağrılara üç devletin hükümetleri de karşı çıkmış.

En azından Malezya ve Endonezya'da insan hakları eylemcileri devletin yumuşamasını beklemeden harekete geçtiler. Balıkçılarla birlikte, teknelerle açık denizlere sürüklenmiş Rohingya'ları arama-ya koyuldu. Sadece Endonezya'nın Açe bölgesinde balıkçılar hemen birkaç gün içerisinde 1300 kişiyi karaya çıkarmış ve onlara –resmi talimatların aksine– gıda ve battaniye temin ederek yardım etti. Malezya'da vatandaşlar para topladı ve aynı yardımlarda bulundu.

Ancak haftalar sonra Malezya ve Endonezya hükümetleri sığınmacı teknelerindeki insanların karaya çıkartılmasına izin verdi. Tayland'ın cunta hükümeti ise ayak diremeyi sürdürdü.

“MÜSLÜMAN BİR KADINLA RÖPORTAJ YAPMAK”

2015'in sonunda Tayland “sığınmacı kaçakçılığı” bağlamında tekrardan manşetlere düşer. Bir polis başmüfettişi, Paween Pongsirin, gizlice Avustralya'ya gidip orada iltica talebinde bulunur. Paween orada, Tayland'da hayatının tehlikede olduğunu bildirir. Nüfuzlu kişiler ondan, araştırmalarını durdurmasını istemiş. Birkaç hafta içinde o kadar çok ölüm tehdidi almış ki, sayısını dahi hatırlayamıyormuş. Paween'in ortaya çıkardıklarıyla vaktiyle, “Rohingya tacirliği” işine karışmış 88 şüpheli hakkında soruşturma başlatılmıştı. Aralarında da birçok hükümet memuru, polis ve ordu subayı vardı.

Burma'nın o zamanki devlet başkanı, emekli general Thein Sein, pogromlardan sonra uluslararası kamuoyunun dikkati üzerinde olmasına rağmen Rohingya'ların durumuna pek fazla anlayış göstermedi. Tam tersine özel kaleminin verdiği rapora göre Sein, daha 2012'de BMMYK başkanı António Guterres ile problemin çözümü olarak şu düşüncelerini paylaşmış: “İllegal yollarla sınırları geçen Rohingya'lar, ki onlar Burma'nın etniği değildir, onları almaya hazır olan üçüncü ülkelere gönderilmelidir.” Rakhine devletindeki aşırı

milliyetçi partiler ve fanatik rahip grupları başkanı alkışlamış. Birleşmiş Milletler öneriyi koşulsuz olarak geri çevirmiş. Yüz binlerce Rohingya'nın kaçtığı Bangladeş de bundan daha fazla sığınmacıyı alamayacaklarını açıklamış.

Peki, ya demokrasi lideri Ang San Su Çi? O, pogromları ve akabindeki toplu kaçış dikkat çeken bir suskunlukla izledi. Ulusal Demokrasi Birliği (NLD) Partisi 2012 ayaklanmaları başladıktan haftalar sonra kısa bir açıklama yayımlamış ve hükümeti, çatışmaların yaşandığı bölgede “barış ve güvenliğin sağlanması için” önlemler almaya çağırmıştı. Bir röportajda, Rakhine'deki çatışmalarda taraf olmak istemediğini, zira ayaklanmalarda “her iki tarafın da” birçok kurban verdiğini ifade etmişti Su Çi. Ayrıca Dalay Lama da onun olaylar karşısındaki suskunluğunu eleştirmişti. Aynı ayrı iki görüşmede Su Çi'ye bu konuyu açtığını bildirmişti Dalay Lama Avustralya gazetelerinden birini: “Bazı müşkülâtların olduğunu; meselenin görüldüğünden çok daha karmaşık olduğunu; yine de bazı şeyler yapmayı düşündüğünü söylemişti bana.”

2013'te Pakistan kökenli İngiliz gazeteci Mishal Husain Nobel Barış Ödülü sahibi Su Çi ile yaptığı bir röportajda, Rohingya krizinde takındığı suskun tutumuna yönelik sorular sorduğunda –kendi insanlarından gelen eleştirilere de zaten katlanamayan Su Çi– “kimsenin ona Müslüman bir kadınla röportaj yapacağını söylemediği” için çok sinirlenmişti.

İnsan hakları kuruluşu Fortify Rights'ın çıkardığı bir raporda, Burma'daki Rohingyaların yaşadığı sistematik takibatın hukuksal çerçevede soykırım olarak değerlendirilebilecek bir düzeyde olduğu sonucuna varır. Birleşik Devletler'deki insan hakları teşkilatları bu nedenle ABD mahkemesine eski devlet başkanı Thein Sein hakkında dava açmıştır.

RİSKİ GÖZE ALMAK

Sığınma kamplarındaki insanların kaçışta onları bekleyen korkunç büyük tehlikelerin bilincinde olduğunu anlatıyor, bizzat bu riskleri göze alarak kaçmayı başarmış aile reisi Kamaluddin Bin Abdul Munaf. “Kamplarda insanların öldürüldüğünü de duymuştuk” diyor.

“Her şeye rağmen insanların çoğu yine de bu riskli yolculuğu göze aldı. Sonuçta hayatta kalmak istiyorlardı.”

Abdul Munaf bir arkadaşının yardımıyla Malezya'ya gitmeyi başarmış. Balıkçılık yapan arkadaşından, bir sonraki denize açılışında, kendisini ve ailesini de yanına almasını istemiş. Deneyimli “kaçış yardımcısı”, 62 yaşıyla bu iş için çok yaşlı olduğunu, çok büyük dalgalarla artık zor mücadele edebileceğini söylemiş Abdul Munaf'a. “Ben de ona dedim ki: Ben üstesinden gelirim, merak etme. Onun üzerine razı oldu.” Bu iş için, kendisiyle birlikte toplam dört kişilik ücret olarak cebinde son kalan 1300 avro değerindeki parayı ödemiş arkadaşına.

Yolculuğun gerçekten de çok zor olduğunu belirtiyor Abdul Munaf. Birkaç gün geçtikten sonra, 70 kişiden fazla insanın do- luştugu o küçük tekne de yiyecek ve su azalmış. Bunun, gün boyu özellikle tamamıyla güneşin altında oturmak zorunda kalmış sığınmacılar için çok ağır olduğunu söylüyor Abdul Munaf. Ama neyse ki şansları yaver gitmiş; tekne fırtınaya yakalanmamış. İki hafta sonra da Tayland'ın güneyine varmışlar.

Tekne sahibi teknedekileri küçük gruplar halinde kıyıya indirebilmek için birkaç kez sahile yanaşmak zorunda kalmış. Abdul Munaf ve ailesine, yardım etsinler diye de iri yarı üç genç adam ayarlamış. Adamlar cangılın içinde bir süre taşımış onları. Küçük grup bir gece şeker kamışlarının arasında saklanmak zorunda kalmış. Sonra bir “simsar” gelmiş ve onları sınırdan Malezya'ya geçirmiş. Abdul Munaf, karısı ve iki çocuğu dikenli tellerin arasından yeni geleceklerine tırmanmışlar.

Kısa bir araba yolculuğundan sonra da aile Malezya'nın güneyindeki Penang'a varmış. Abdul Munaf'ın, birkaç yıl önce Malezya'ya kaçmış olan ablası onları karşılamış. Daha sonra tüm aile Kuala Lumpur'da BMMYK'ya kaydını yaptırmış. Böylece birkaç yıl içinde üçüncü bir ülkeye gönderilme şansını yakalamış oluyor aile.

HABERLERE HİÇ VAKİT YOK

Rohingyalar –tıpkı Avrupa'ya gelen diğer sığınmacılar için de söylendiği gibi– genelde “ekonomik sığınmacı” olarak kategorize edilir.

Fakat Abdul Munaf bu yargılamayı doğru bulmuyor. “Tabii ki para kazanmak bütünün bir parçası. Geride, kendilerini geçindirebilsinler diye para göndermek zorunda olduğumuz birçok aile bireyimizi bıraktık.” Sonuçta o ve ailesi de geçinmek zorunda. O şimdi Kuala Lumpur’un bir banliyösünde, kâğıt, cam ve plastik topluyor ve topladıklarını bir geri dönüşüm firmasına satıyor.

“Gelecekle ilgili henüz daha kararlar alabilmiş değilim. Şimdi asıl olan bugünü geçirebilmek. Yarının ne olacağını bilmiyorum” diyor Abdul Munaf. Yakındoğu’daki ve Avrupa’daki Suriyeli sığınmacıların başına gelenlerden hiç haberi yok. “Çalışmak zorundayım” diye geçiştiriyor. Hal böyleyken de haberlere vakti olmuyormuş. Fakat kendi çevresini ilgilendiren konular hakkında da bilgi sahibi olmak istiyor.

“Ülkesini terk eden insanlar hiç mutlu değil” diyor daha sonra Abdul Munaf. “İnsanları memleketlerini terk etmeye zorlayan hep haklı nedenler var.” Burma’da düzenli bir geliri ve günde üç öğün karnını doyurabilecek imkânı olsaymış mutlaka orada kalmayı yeğlediğini söylüyor Abdul Munaf. “Sığınmacılar hep büyük problemlere maruz kalan insanlardır.”

“Eritme Potaları”ndan Ders Çıkartmak

Bugüne kadar hiç görülmemiş büyüklükte kitlesel bir göç akını on binlerce insanı Manş Denizi’nden İngiltere’ye sürüklüyor. Hepsisi de, inançları nedeniyle ülkelerinde acımasızca takibata alındığı için tüm varlıklarını geride bırakmak zorunda kalmış. Bu çulsuz sığınmacılar hiç de hoş karşılanmıyor Britanya adasında: Bir milletvekili “kurbağa istilası” diyor ve ona göre davranılması gerektiğinden söz ediyor. Yerli esnaf ücret dampinginden ve işini kaybetmekten korkuyor; diğer bir kesim de İngiliz kültürünün bozulmasından. Tüm bunlar bugün değil, 17. yüzyılda yaşanmış; Fransa’nın Katolik Güneş Kralı XIV. Louis’in Calvinistlerin kökünü kazımaya çalıştığı dönemde. Ne var ki o zamanki durum ile bugünkü arasında pek bir fark yok. Calvinistler o tarihlerde Anglikan İngilteresi tarafından gerçi koruma altına alınıyor ama maddi destek bulamıyorlar. Ancak her şeye rağmen yükselmeyi başarıyor deneyimli ipek üreticileri – üstelik sadece tekstil sektöründe değil, aynı tarihlerde yeni gelişen finans sektöründe de. İngiltere Bankası’nın kurulmasında Calvinistlerin katkısı büyük olmuştur ve ülkenin o dönemki on yıllık kalkınma atağı da doğrudan onların sayesinde gerçekleşmiştir.

SIĞINMACILAR SAYESİNDE DÜNYA KENTİNE YÜKSELİŞ

Tarih boyunca İngiltere’den medet uman ilk ve son sığınmacılar tabii ki sadece Calvinistler olmadı. 200 yıl sonra Doğu Avrupa’dan, hiç İngilizce bilmeyen ve alışılmış olmayan giysiler içinde Yahudi sığınmacılar geldi. Onlar da her şeylerini geride bırakmak zorunda kalmıştı; pejmürde haldeydiler. Paraları olmadığından Amerika’ya devam etmeyip burada kaldılar ve kendi çaplarında Londra toplumunun bir parçası oldular. Londra’daki yurtları da Spitalfields oldu: Başkent in doğusunda yer alan, o zamanlar son derece yoksul,

kalabalık, pis ve tehlikeli bir semt. Açlıktan ülkelerinden kaçmış birçok İrlandalı da burada yaşıyordu. Hindistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra da Bengalliler eklendi. Bu semtin hareketli tarihini bugün, Bagel* dükkânları, Kalvenci mimariye özgü tuğla yapıların içinde yer alan Bengal restoranları ve eski bir sinagogun içine kurulmuş Avrupa'nın ilk göç müzesi anlatıyor.

Londra –önceki ve bugünkü– sığınmacılar sayesinde kozmopolit bir metropole dönüştü. Pakistanlı bir göçmenin oğlu olan Sadiq Khan'ın 2016'nın Mayıs ayında yeni belediye başkanlığına seçilmesi de bu olağanlığın bir parçası. Londra bir “melting-pot”tur, farklı kültürlerin ve tarihlerin bir eritme potası yani. Ve bu durumdan Londra kazanç sağlamıştır, birçok yönden hem de. Spitalfields bugün sefil bir mahalle değil artık, “çokkültürlü bir arada yaşam” için örnek gösterilen bir semt olarak değerlendiriliyor. Turistler, Hint körisinden Afrika tasarım giysilerine kadar her şeyin satıldığı ünlü semt pazarına akın ediyor. Ama kızarmış balık-patates, akşamüstü beş çayı ve otobüs duraklarındaki oldukça uzun kuyruklar hâlâ var. Yüzyıllar boyunca bu renkli kültürler bir arada yepyeni bir yaşam biçimi olarak kaynaşmış. İngiltere artık 17. yüzyıldaki İngiltere değil. Ama hâlâ İngiltere.

ERİTME POTASI VE PROBLEMLERİ

Melting Pot –metallerin eritildiği ve birbiriyle karıştırıldığı pota– imgesi, İngiliz yazar İsrail Zwingwill'in bir buluşu ve ilk gösterimi 1908 yılında Washington'da gerçekleşmiş tiyatro eserinin adı. O dönemlerde göç etme heveslisi Avrupalılarla yüklü gemiler Kuzey Amerika'ya akın ediyordu – İrlandalılar, Almanlar, İtalyanlar, Ruslar. Aralarında yoksulluktan kaçmış birçok ekonomik sığınmacı da vardı. 1890 ila 1920 yılları arasında toplam 18 milyon sığınmacı ABD'ye geldi. Onları oraya çeken Amerikan Rüyası'ydı: Burada, özgür ve demokratik bir toplumda, sıfırdan yepyeni daha iyi bir hayat kurabilmek için, kökeni neresi olursa olsun herkesin eşit şansa sahip olabileceği düşüncesi idi. Bugüne kadar eritme potasın-

* Kalın halka şeklinde sunulan bir ekmek. (ç. n.)

daki çözelti Amerikan göç politikasının ana hatlarını oluşturuyor: Herkesin, farklı kültürel köklerden bağımsız olarak homojen bir topluluğa eriyeceği koşulunu. Dolayısıyla bu topluluğa girmek isteyen, özellikle de ilk Avrupalı göçmenlerin şekillendirdiği Amerikan değerlerine uymak zorunda. Yeni gelenin köken kültürü bu değerlerden ne kadar farklıysa o oranda kendi değerlerini arka plana atmak zorunda. Aksi halde Amerikan Rüyası’nı çabuk bitirmiş olacak.

Örneğin Los Angeles, ABD’de nüfus yoğunluğu en fazla olan bölge. Burada yaşayan on milyondan fazla insanın üçte biri başka bir ülkede doğmuş. Bütün çocuklar bugüne kadar hep ortak eğitim gördü, eğitim dili de neredeyse sırf İngilizce. Göçmen çocuklarının çok olduğu okullarda ayrıca yabancı dil olarak İngilizce dersleri veriliyor. Asya kökenli çocuklar ABD okul sistemine Meksika, Orta ve Güney Amerika kökenli sınıf arkadaşlarına göre daha iyi adapte olmuş gibi görünüyor. Zira Southern California Üniversitesi’nin bir araştırmasına göre Latin Amerika göçmenlerinin sadece yüzde 11’i bir yüksek okul diplomasına sahip –buna karşılık Asya kökenli Amerikalıların yüzde 48’i, Afrika kökenli Amerikalıların yüzde 23’ü ve “Beyazların” yüzde 39’u üniversiteyi bitirmiş.

Yerleşim yerlerinin paylaşımı da sosyal eşitsizliği bariz biçimde ortaya koyan faktörlerden: Sahile yakın çekici yerler istisnasız olarak beyaz Amerikalıların ikamet ettiği bölgelerdir, diğer gruplar kendi mahallelerinde bir araya gelirler. Fakat bu böyle kalmayacak. Tahminlere göre en geç 2020’de Latin Amerikalılar bu eyalette nüfusun çoğunluğunu oluşturacak. “Onların çocukları California’nın gelecekteki nesilleri olacak” diyor David Hayes-Bautista, California Üniversitesi Latin Amerika Sağlığı ve Kültürü Araştırma Merkezi direktörü. “Eğitim düzeyleri ve sahip oldukları iş olanaklarıyla bölgenin ekonomik kalkınmasında belirleyici olacaklar: Eğer onlar kendilerini iyi hissederlerse bizler de iyi olacağız; yok kendilerini kötü hissederlerse, bizler de kendimizi kötü hissedeceğiz.”

ERİTME POTASI YERİNE SALATA KÂSESİ

ABD'nin –ırkçılık yaptığı iddiasıyla genelde eleştirilen– göç politikası uygulamasına karşı Kanada modeli gösterilmektedir – bu model, kendini eritme potası olarak değil, çokkültürlü toplum olarak tanımlar. Burada göçmenler, temel Kanada değerlerini ve yasalarını ihlal etmedikleri sürece kendi kültürel değerlerini koruyabilirler ve de korumalıdır da. Diğer diller ve kültürler bilinçli olarak özellikle teşvik edilir ve böylece kendine özgü çeşit çeşit kültürlerden bir mozaik ortaya çıkar – sosyal bilimlerde bu, “salata kâsesi” olarak da nitelenir. Liberal Kanada hükümetinin gündemine aldığı “bir sığınmacıya sponsor ol” çağrısı da bu çeşitlilik prensibine dayanmaktadır – bu çağrıyla 25.000 Suriyeli sığınmacının ülkeye getirilmesi amaçlanmıştır. Resmi internet sitesinde “Sığınmacıların ülkeye yerleşmesi Kanada'nın insancıl geleneğinin gururu ve önemli bir parçasıdır” diye yazar, ki bu ifade, Quakerlerin,* Polonyalıların, Ukraynalıların, Şilililerin, Kamboçyalıların ve bugün Kanada'da yaşayan tüm diğer halk gruplarının da ülkeye zamanında sığınmacı olarak geldiğinin altını çizmektedir. Hepsi, kendi kültürlerini bırakmak zorunda kalmadan zamanla Kanada'nın bir parçası oldu. Fakat birçok Kanadalı bu programa karşı çıkıyor ve başbakan Justin Trudeau'yu, Müslümanların ülkede radikalleşmesine göz yummakla suçluyor.

Buna karşılık Avustralya hükümetinin uyguladığı göç politikasının belli ölçülerde kısıtlayıcı davrandığı söylenebilir. Ama orada da yine 70'li yıllardan beri çokkültürlülük prensibi esas alınmaktadır: Avustralya, farklı milletleri dengeli biçimde harmanlamaya çalışır ve örneğin ülkenin acil gereksinim duyduğu kalifiye elemanların getirilmesi doğrultusunda etkin bir göç programını teşvik eder. Hükümet her yıl 200 farklı ülkeden 190.000 göçmen kabul eder; bunların yaklaşık yarısı Yeni Zelanda, Hindistan, Çin ve İngiltere kökenlidir. Aralarında sadece 14.000 sığınmacı vardır – “insani yardım programı” çerçevesinde kabul edilmiş, ağırlıklı olarak Afganistan, Irak, Myanmar ve Suriye'den gelmiş sığınmacılar. Aslında Avustralyalıların yüzde 97'si göçmendir; daha doğrusu,

* Kilise ve dogmaları reddeden, mistisizm ve spiritüalizme eğilen bir Hristiyan mezhebi mensupları. (ç. n.)

mahkûmlarını 1788'de buraya getirmiş ilk İngiliz donanmasının demir atmasından sonra başlayan göç akınlarıyla gelenlerin to-
runlarıdır. Bugün de hâlâ her iki Avustralyalı'dan biri ya yurtdışın-
da doğmuştur ya da buraya göç etmiş ailenin bir üyesidir. Birçok
göçmen başta sadece kendi memleketlisiyle ilgilenir; onunla aynı
mahallelerde yaşar, aynı okullara gider, aynı ibadethanelerde dua
eder. Fakat yapılan araştırmalar, bu kalıpların ikinci jenerasyonda
artık çözülmeye başladığını gösteriyor. Special Broadcasting Service
SBS* dünyada bir tektir: İki televizyon kanalından 60 dilde, radyo
kanalından 74 dilde program yayını yapılır ve online bağlantılarla
50 dilin üzerinde haber sunulur.

ENTEGRASYONUN SORUNLARI

ABD, Avustralya ve Kanada gibi klasik göç ülkeleri, kuruldukları
günden itibaren devasa ülke topraklarının işlenmesi, altyapılarının
kurulması ve fabrikalarında üretimin sürdürülebilmesi için dışa-
rıdan gelecek insanlara muhtaçtı – buna karşılık Avrupa ülkeleri
önceki yüzyıllarda, aşırı nüfus yoğunluğu ve açlıkla mücadele edi-
yordu. Şimdi ise koşullar değişti. 21. yüzyılda artık Almanya gibi
ülkeler çalışabilir göçmenlere muhtaç: Bertelsmann Vakfı'nın 2014
yılında yaptığı bir araştırmaya göre, "yaşlanan toplumumuzun gele-
cekte işgücü sıkıntısı yaşamaması için Almanya'nın her yıl yaklaşık
yarım milyon 'yeni vatandaşa' ihtiyacı olduğu" ortaya çıkmıştır.
Ancak Avrupa dışı devletlerden gelecek göçmenlerin desteğiyle
bu sorunun üstesinden gelinebilir. Federal İstatistik Dairesi'ne
göre 2015 yılında iki milyon yabancı Almanya'ya gelmiş – 860.000
insan ise aynı dönemlerde Almanya'dan göç etmiş. Bu, rekor dü-
zeyde 1,14 milyon potansiyel "yeni vatandaşın" ülkeye göç ettiği
anlamına geliyor. Bunlardan 820.000'i Ön-Asya ve Afrika'dan gelen
sığınmacılar. Bu sığınmacıların yaklaşık yüzde 80'i Müslüman'dır.

Almanların birçoğu bunu bir tehdit olarak görüyor. Çoğu İslam
hakkında pek bir şey bilmiyor, tanımadığı kültürden korkuyor ve
yabancılar karşı kendini kapatıyor. Bu bağlamda sıkça "isabetsiz

* Avustralya'nın ulusal televizyon kanalı. (ç. n.)

entegrasyon” söylemi sarf edilir. Bu aslında entegrasyon ile asimilasyonun aynı kefeye konduğunun bir göstergesidir: Topluma uymayan ve kendi kültürüne tabi olan, dışlanır. “Bana göre burada işlemeyen sosyal sistemler değil, sığınmacı yardım organizasyonları ve diğer ilgili kurumlar da değil. Bütün eleştirilere rağmen çok iyi niyetli girişimler var Avrupa’da. Burada asıl eksik olan, insanın gönlünden kopan, gerçek ve içten iyi yürekliliktir” diyor Chantal Pulé, öyküsü “Lübnan’dan Paris’teki Yönetici Katına” bölümünde anlatılan Lübnanlı kadın. 59 yaşındaki iş kadını ülkesinden kaçmadan önce iyi bir eğitim almıştı, birçok yabancı dil biliyordu ve Fransa’da yaşayan insanlarla iletişimi vardı. “Ama buna rağmen korkunç deneyimler yaşadım. Şimdiki sığınmacıların nelerle karşılaşabileceğini bugün düşünmek dahi istemiyorum.”

2009 yılında hayatını kaybeden sosyal bilimci Ralf Dahrendorf ölümünden beş yıl önce yazdığı bir makalesinde “eritme potası ve salata kâsesi” olgularını öngörmüş ve modern göç dalgasının Avrupa’nın en büyük sosyal problemi olacağını söylemişti. Kültürler çarpışmasının doğuracağı sonuçla nasıl baş edilebileceği konusunda hiç kimsenin bir fikri olmadığını ileri sürüyordu. Bununla birlikte Avrupa ülkelerinde halihazırda yeni göçmenlerin entegrasyonu için gerekli mekanizmaların bulunmadığını da eleştiriyordu. Eski FDP-milletvekili ve daha sonra İngiliz Lordlar Kamarası’na parlamenter olan sosyolog-siyasetçi o tarihlerde *Die Welt* gazetesine şöyle yazmıştı: “Akdeniz’deki çoğu Afrikalı *Boat People* genelde nereye gitmek istediğini bilmez: İtalya’ya mı, Almanya’ya mı yoksa İngiltere’ye mi? Kaldı ki nereye gitmek istediğini bilenler için dahi ... yine asıl olan, hedefine ulaşmak değil, bir an evvel ülkelerindeki çaresizlikten kaçmaktır.” Ama aynı zamanda göçmenleri entegre etmek zorunda kalan toplumlarda görülen eksikliklerin de altını çiziyordu Dahrendorf: “Modern toplumlarda aidiyet sorunları vardır. Dolayısıyla ne sessiz ne de bilinçsizce bir bağlantı kurma girişiminde bulunur artık. Bunun sonucunda da insanlar bir zamanki grup kimliklerine sınırsız sarılırlar.”

Eğer Dahrendorf haklıysa eritme potası prensibine göre bir asimilasyon neredeyse artık hiç mümkün olamayacak. Göç ettikleri ülkenin toplumu ve kültürüyle özdeşleşemeyenler dışarıda kalacak ve paralel-toplumlar oluşturacak – sadece Brüksel’in Molenbeek

seminde de değil, Hamburg’un Wilhelmsburg’unda, Berlin’in Neukölln’ünde ya da işsizliğin ve suç oranının çok yüksek olduğu Paris’in bellibaşlı banliyölerinde. OECD’nin 2015’te yaptığı bir araştırmaya göre Fransa’da göçmenlerin yüzde 30’u yoksulluk sınırının altında yaşıyor – buna karşın Fransızlardaki oran ise yüzde 13.

AYRI FAKAT EŞİT

Fransa uzun zamandan beri önemli bir göç ülkesi olarak bilinir ama öte yandan kendi göç tarihiyle de büyük sorun yaşar. 2014’ün Aralığı’nda, uzun tartışmalardan sonra, Paris’teki göç müzesi açılır. Biçimsel –başlangıçta oldukça memnuniyetle karşılanan– bir göç politikası 1945’ten beri mevcuttur. Ama 2006 yılından itibaren daha kısıtlayıcı önlemler getirilmiştir ve artık “seçici göçten” –bilim insanları, sanatçılar ve yetenekli öğrenciler için özel düzenlemelerden– söz ediliyor. Bunların dışında kalanlar için uzun bekleme süreleri geçerli; iltica başvurularının yaklaşık yüzde 80’i geri çevriliyor. Özellikle de bu yüzden artık Fransa halihazırdaki kaçış hareketinde çekiciliğini kaybetmiş durumda ve birçok sığınmacı Calais’den İngiltere’ye devam etmeye çalışıyor.

Buna karşılık yeni gelenleri kendine özgü özellikleriyle topluma dahil etmeyi ve bundan belki de yarar sağlamayı öngören bir entegrasyon politikası yok Fransa’nın. Bunun yerine asimile olmayan tamamen dışlanıyor – eğitim sisteminden, iş hayatından, tüm toplumsal hayattan. Tıpkı diğer birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi. Ne var ki Dahrendorf’a göre asimilasyon prensibi tıpkı “salata kâsesi” gibi miadını çoktan doldurmuş. Yararlı olabilecek en iyi çözümün “Separate but equal”, “Ayrı fakat eşit”, modeli olduğunu savunuyor sosyolog – tıpkı bugün Londra ve New York’ta görüldüğü gibi:

Ortak kamusal alanda birlikte yan yana varoluş ama özel alanda önemli ölçüde kültürel ayrım, bilhassa da yaşam mahallerinde. Kamusal alan, insanların üzerinde anlaşılmış değerlerle, bilhassa da ortak dille şekillendirdiği çokkültürlülük zemini; oysa insanın özel hayatı –nahoş bir ifade kullanma pahasına– gettolaşmış alandır.

Dahrendorf'a göre bu model Paris ve Berlin'de pek iyi işlemiyor, çünkü orada yaşayan farklı kültür grupları, kendi kamusal alanları ve de çoğunlukla kendi dilleriyle, daha başına buyruk davranıyor. "Bunun olması halinde bir 'patlama' ortaya çıkabilir, bir tür içsel ayrılıkçılık [Separatismus] –tarihsel olarak birbirinde ayrı gruplar arasında değil, yeni gelenlerle yerli halk arasında" diyor Naziler tarafından takibata uğramış Hamburg asıllı bilim adamı ve siyasetçi. Sözüünü de şöyle bağlıyor: "Eğer asimilasyon dahi işlemiyorsa ortak kamusal alanın genişletilmesi için daha fazla çaba harcamalıyız ki, herkes buna katkı getirebilsin ve bundan istifade edebilsin."

ENTEGRASYONUN BEDELİ

Dahrendorf bunları yazarken, Almanya'nın başkentinde bir zamanlar Kreuzberg'den Wedding'e kadar uzanan bölgede yaşayan yerleşik halkı giderek daha fazla şehir dışına iten mutenalaştırmayı herhalde kastetmiyordu. Oysaki Berlin eskiden beri, çoğunluğu Fransız, Bohemyalı ve Avusturyalı göçmenlerden oluşan birçok ulusun eritme potasıydı. Prusya hükümeti zamanında sadece farklı etnisiteleri değil aynı zamanda farklı dillere ve dinlere mensup –hatta Lutherci ve Kalvenci– olanları da kabul etmişti. Bu hoşgörüyü aslen, ekonomik kalkınmayı ve devleti bir arada tutmayı sağlamış olan.

Bugün Almanya'nın başkentinde yaklaşık 190 ülkeden gelmiş insanlar yaşıyor. En büyük yabancılar topluluğunu 180.000'den fazla nüfusuyla Türkler oluşturuyor. Bunun dışında da, sayıları itibarıyla her biri ayrı ayrı kendi şehrinin kurabilecek kadar çok Polonyalı, Rus ve Sırp var Berlin'de. Suriyelilerin sayısı sadece 2015 yılında üç misli artarak 18.000'e ulaştı. Yabancı nüfusun en çok olduğu ilçe olan Berlin-Mitte'de, Prenzlauerberg'de, Charlottenburg veya Schöneberg'de farklı milletlerden insanlar, New York ya da Londra'da olduğu gibi, birlikte yan yana var olabiliyor. Neredeyse hiç kimse ötekinin kökeniyle ilgilenmiyor. Ne var ki burada yaşayan yabancıların neredeyse çoğu, buraya sığınmacı olarak değil, yüksek öğrenim yapmak, ilgi çekici bulduğu işte çalışmak veya büyük aşkı için buraya gelmiş kişilerdir.

Berlin’in Neukölln, Marzahn ya da Lichtenberg ilçelerinde yaşayan yabancı kökenli daha yoksul kesim ise daha çok “konuk işçi” ailelerinden veya 1980’den sonra gelmiş göçmen ailelerindendir ve kendi Türkçe-Arapça-Rusça konuşulan paralel dünyalarında yaşar. Neredeyse hiçbir Alman çocuğunu bu semtlerdeki, ağırlıklı olarak göçmen çocuklarının gittiği okullara göndermez. Çalışma hayatında da yabancılardan çoğu kendi çevresi içinde günü geçirir. Gayretli göçmen çocukları için mevcut sosyal örgüyü kırmak çok zor – aynı şekilde Alman arkadaşları da. Öfke potansiyeli çok yüksek, suç oranı da.

“Başka ülkelerden gelen insanların buraya gerçekten uyum sağlaması ve buralı olması isteniyorsa onlar için doğru düzgün şeyler yapılması gerekir. Bunun için de birkaç dil kursu sunmak yeterli değil. Ülkelerinden kaçmış bu insanlara daha fazla anlayış göstermemiz lazım. Burada doğmuş insanlara tanınmış fırsatların aynısını onlara da vermek gerekir” diye söz eder Berlin’de bir büroda memur olarak çalışan Manu H. 39 yaşındaki kadın 2015’in Eylülü’nden beri kocası ve üç yaşındaki kızıyla birlikte, Afganistan, Sırbistan ve Suriye’den gelen 50’den fazla sığınmacıyı Prenzlauer Berg’deki evinde ağırlamış. “Bu semtte yaşayan insanların çoğunun geliri gayet iyi, evleri de büyük. Dolayısıyla hiç olmazsa zaman zaman birilerini evlerinde ağırlamak hiç sorun değil onlar için. Ama neredeyse kimse bunu yapmıyor. Bundan dolayı çok utanıyorum. Oysaki başka insanların kültürlerinden birçok şey öğrenebiliriz.”

Bu söylenenler tam da başka kültürlerle bir arada yaşama konusuyla doğrudan ilintili. Avrupa’daki sığınmacıların büyük çoğunluğu, vaktiyle farklı gelenekler, diller ve dinlerle barış içinde bir arada yaşamış halk gruplarının oluşturduğu çok halklı devletlerden gelenlerdir. “Lübnan’da insanlar fazla düşünmeden hemen davranır. İnsanlara el uzatır, ağırlar ve bir anda yardım ediverir öylesine” diye anlatır Chantal Pulé. Fransa’ya daha ilk geldiğinde birçok kez sokaktaki evsizleri toplamış, karınlarını doyurmuş ve 26 metre karelik dairesinde gecelemelerine izin vermiş Lübnanlı çevirmen. Paris’teki sığınmacılar için de aynı şeyleri düşünmüş kısa bir süre öncesine kadar – ama kendine dahi açıklayamadığı bir nedenden dolayı bu düşüncesinden hemen vazgeçmiş. “Gün geçtikçe Avrupa mantalitesini daha fazla özömsüyorum herhalde.

Ya bendeyken insanların başına bir şey gelirse? Sigortaları var mı, acaba? Burada hepimiz kuralların ve ıvır zıvır kâğıt işlerinin esiriyiz. Lübnan'da olsaydım kapılarımı öylece açıverirdim.” İşte bu da başarılı bir entegrasyonun bedeli.

MARC ENGELHARDT, Cenevre;
PHILIPP HEDEMANN, Berlin;
JULICA JUNGEHÜLSING, Sydney;
BIRGIT KASPAR, Toulouse;
PETER STÄUBER, Londra;
KERSTIN ZILM, Los Angeles
katkısıyla
CHRISTINA SCHOTT, Jakarta.

Epilog: Sığınmacılar Devriminden Sonra Dünya

MARC ENGELHARDT

“Avrupa öldü, hiçbir şey yok artık burada.” Bunu Ulysse söyler, Kenya dizi filmi *Usoni*’deki (Gelecek) Svahili’nin kahramanı. “Peki, Afrika’da bizi neyin beklediğini biliyor musun?” diye sorar hamile olan kız arkadaşı Ophelia ona. Ancak 2063 yılında Lampedusa’dan Afrika kıtasına, insanları kurtaran kıyıya, uzanan tehlikeli kaçışın başka bir alternatifi yoktur. “Bir şey kurabilmek için kaçabileceğimiz tek yer Afrika” diye inanmıştır Ulysse. Uzun ve maceralı bir yolculuğun başındadırlar – Avrupa’da bugün Afrikalıları bekleyen aynı zorlukları aşmak zorundadır filmin kahramanları. Sınırlara vardıklarında, sığınmacı kotaları dolduğu için geri yollanırlar. Bir “simsara” bir su deposu “yedirmek” zorunda kalırlar. Ve nihayet varır varmaz ırkçılıkla, bürokratik makamlarla ve neredeyse yeri-ne getirilemeyecek kadar zor vize alma koşullarıyla karşı karşıya kalırlar. “Ben Avrupa’ya ayna tutuyorum” diye anlatıyor Fransız Marc Rigaudis, Kenya’nın başkenti Nairobi’de yaşayan ve dizinin ilk beş bölümünü orada çeken yönetmen. Dizide başrol oynayan sanatçı Berlinli, onun dışında hemen hemen tüm oyuncular ve ekip üyeleri Kenyalı.

Yapılan karşılaştırma aşikâr; *Usoni* de gerçekten özellikle beyaz izleyiciler için iç karartıcı. Beyaz ten, filmde Afrika’ya gelmiş Avrupalı sığınmacıların çarpıcı biçimde dikkatten kaçmamasını sağlıyor; mütemadiyen kötülerle ya da korkutucu bakışlarla karşılaşılıyor, gündelik hayatta sürekli ırkçılığa maruz kalıyor. Ucuz işçi olarak “beyazlara” müsamaha ediliyor ama aslen istenmiyorlar. Avrupa’daki Afrikalıların bugün aynı şeyleri yaşadığı biliniyor. “Öykü, Afrikalıların bugün Avrupa’da karşılaştığı engelleri işliyor” diye onaylıyor yapımcı Denver Ochieng. “Durum tersi olsaydı ne olurdu sorusu işleniyor.” Evet, “ne olurdu” – bu sadece Ochieng’i ve rejisör Rigaudis’i düşündürten bir soru değildi. 1990 yapımı

bir İngiliz televizyon filmi olan *The March*, bir Sudan sığınmacı kampında yaşayanların Avrupa'ya gitme organizasyonunun içinde olduğu bir geleceği kurgulamış. “Düşünüyoruz ki, eğer sizler bizi önünüzde görürseniz, ölmemize müsaade etmezsiniz” diye Avrupalılara seslenir Isa al-Mahdi, ayaklanmanın lideri. “Bu yüzden Avrupa'ya geliyoruz – bize yardım etmezseniz, bizim de ölmekten başka çaremiz kalmayacak, sizler de bunu izleyeceksiniz.” Sığınmacılarla anlaşmaya çalışırken, Avrupa'daki birlik eksikliğinden başarısızlığa uğrar filmin kadın kahramanı – iyi niyetli bir BM kalkınma programı komiseri. Ve sığınmacılar Avrupa sahillerinde ağır silahlı askerler tarafından yakalanır; küçük bir çocuk öldürülür. Evet 1990 yılında bilimkurgu olan bu film, 25 yıl sonraki günümüzü korkunç biçimde yakalamış. “Bir toplumu iyi anlamak istiyorsak, o toplumun bilimkurgu filmlerini izlememiz gerekir” diyor Amerikalı yazar, siberpunk-edebiyatının mucidi olarak bilinen ve eserinde insanlığın birçok gelişimini öngörmüş William Gibson. Eğer tezi doğruysa, Usoni'deki gibi vizyonlar bizi daha fazla düşündürtmelidir.

2050 YILINDA

Sığınmacılar devriminin sonuçları ne olacak? Bir devrimin toplumu nereye sürükleyeceğini bilebilir miyiz ki? Fransız Devrimi dolambaçlı yollardan, daha önce ergin olmayan milyonlarca insanı siyasi özgürlüğüne kavuşturmuştu. Sanayi Devrimi, milyonlarca insanı yoksulluğun kalıcılığından kurtarmış ama aynı zamanda yeni yoksulluklar yaratmıştı. Dijital devrim, sanal ortamda bir dünya toplumunun temelini yaratmış ama diğer yandan da bire bir insanlar arası ilişkiyi zayıflatmıştı. Sığınmacılar devrimi de bu devrimler gibi kuşkusuz benzer temel değişimler getirecektir. Tam olarak neleri değiştireceğini yarınlar gösterecek. Değişimler durdurulamaz ama yapılandırılabilir.

Birleşmiş Milletler, geçen yıllardaki toplu göçlerin süreceğini ve muhtemelen sayılarının daha da artacağını öngörüyor. Göç nedenleri olarak, “savaş ve krizler, yoksulluk, eşitsizlik, iklim değişikliği, doğal afetler ve çevrenin yok edilmesi” ileri sürülüyor. 2050 yılında

neredeyse on milyar insan dünyada yaşıyor olacak. Hiçbir yerde nüfus artışı Afrika'da olduğu kadar yoğun değil: Bugün orada 1,3 milyar insan yaşarken, 2050'de tahminlere göre 2,4 milyara ulaşacak Afrika nüfusu. BM Genel Kurulu'na iletilen bir rapora göre 2050 yılında –en az– 321 milyon insan kendi ülkesinin ötesinde yaşayacak. Birçok veri, ülke nüfusu içinde sığınmacıların oranının aynı kalmayıp artacağına işaret ediyor. Sadece katlanılamaz yaşam koşulları değil, küreselleşmenin doğurduğu sonuçlar da artan mobilize oluşun nedenleri olarak ileri sürülüyor BM raporunda: Dünya çapında iç içe kaynaşmış iş piyasaları, azalan nakliye ve ulaşım masrafları, daha iyi bilişim ve iletişim ağları.

Karısı Coco Bishogo gibi Durban'a kaçmış Kongolu Riphin Kasai Ruvunga memleketi olan kıtayı 2050 yılına kadar terk etmiş olmak istiyor. “Ne Güney Afrika'da ne de Afrika kıtasında kendimize bir gelecek görüyoruz” diyor adam. “Buradaki yaşam da ne yazık ki uzun bir süre şiddet ve yiyici politikacılar tarafından belirlenecekmiş gibi görünüyor.” Gerçi çift, yaşanmış o kadar çok travmaya rağmen Kongo'ya geri dönmeyi çok istiyor ama her ikisi de, ülkenin görülebilir bir gelecekte barışı ve daha iyi bir geleceği gerçekten tesis edebileceğine ihtimal vermiyor. “Ablam Almanya'da yaşıyor – belki 2050 yılında biz de orada olur ve sonunda hep birlikte mutlu olabiliriz” diye umut ediyor Coco Bishogo Ruvinda. “Güney Afrika'da ne kendimiz ne de çocuklarımız için bir gelecek görebiliyoruz. Onlar burada doğdukları halde hep yabancı olarak görülecekler. Her an saldırıya uğrama tehlikesi içinde yaşamak zorunda kalacaklar. Onların da bizim gibi sığınmacı olmalarını ve bizim yaşadıklarımızı yaşamalarını istemiyorum.” Her ikisi de insanların onları hoş karşılayacağı, toplumuna entegre olabilecekleri bir ülkede yaşayabilme hayalini kuruyor. “Kimseye yük olmak istemiyoruz ki. Çalışmak, kendimize ait sıradan normal bir hayat kurmak ve de huzur içinde yaşamak istiyoruz” diye anlatıyor Riphin. “Bunun için de karşımıza bir fırsat çıkması lazım. Daha fazlasını istemiyoruz zaten.”

Lübnan iç savaşı sırasında kaçıp Avrupa'ya gelmiş ve bugün Paris'te kendi çevirmenlik bürosunu açmış Chantal Puté 2050 yılına kadar uzağı kestiremiyor. “2050'de mezarda olurum” diyor 59 yaşındaki kadın kuru kuru. Peki, ya on yıl sonra? “Düşlerimde

o zamanlarda Lübnan'dayım, barış içindeki bir Lübnan'da.” Bunu söylerken gülüyor; kendisi de buna inanmıyor. “Belki zamanımı böler, bir kısmını Lübnan'da, bir kısmını Paris'te geçiririm. Rüyamda torunlar, bir bahçe, bir yüzme havuzu görüyorum hep. Bir de sanatsal tutkularıma zaman ayırdığımı: Resim ve mozaik.” Ülkesinden kaçanları bugün zor yarınların beklediğini ifade ediyor. “Sığınmacılara üzülüyorum. Çünkü onları nelerin beklediğini biliyorum. Üstelik onların yaşayacakları benimkisine göre çok daha ağır olacak. Sonuçta benim en azından bir İngiliz pasaportum vardı ve sağlam bir eğitimim.” Avrupa'da olağanüstü çok iyi niyetli insanların olduğunu ancak “insanın gönlünden kopan gerçek ve içten iyi yürekliliğin” burada olmadığını söylüyor. “Bizler fazlasıyla bireysel takılıyoruz ve her şey çok karmaşık.” Evet, bunu şu an Avrupalı bir kadın söylüyor. Zamanında Paris'e gelmiş Chantal Pulé.

Başka sığınmacılar da o kadar ileriye düşünmekte zorlanıyorlar. Lidia Nuñez için hemen önümüzdeki birkaç yıl belirleyici: Hayatının sonbaharını ABD'de geçirebilecek mi yoksa geçiremeyecek mi? Lidia, oğlu Victor'un oturma müsaadesini ve alacağı Greencard hakkını resmen kazandığı dava sonucunu arkadaşlarıyla birlikte kutlarken, avukattan kendi yasal statüsüyle de ilgilenmesini rica etmişti. Avukat Yanci Montes, ABD'yi terk etmesine belki gerek kalmadan ona da çalışma ve oturma izni alınabileceğini söylemiş; üç yıl önce ABD vatandaşlığını almış Lidia'nın bir kızının iki yıl sonra annesine bu bağlamda sponsor olabileceğini anlatmıştı. Ancak Victor beş yıl sonra ABD vatandaşlığını resmen alabilecek. Tabii sicilini o zamana kadar temiz tutması kaydıyla. Avukat hanım onu uyarıyor: Uyuşturucu yok, şiddet yok, trafikte kusurlu bir hareket yok. Lidia bu nedenle çok aceleci davranmak istemiyor. Edindiği düsturdan da hiç sapmadan: “Evet, her şey Tanrı'nın elinde. Yaşadığımız her günümüzü o bize bahsediyor. Onun yardımıyla her şey iyi sonlanacak.”

Aden'de yaşayan mühendislik öğrencisi Yemenli Nisma Mansour al-Ozebi bu kadar iyimser olamıyor. 2050 yılında nerede olmak istediğini de bilmiyor genç kız – o kadar ileriye kestiremiyor. Yemen'deki iç savaşın kaosu içinde sıkışıp kalmış. Norveç hükümetinden bir burs alabilme umuduyla yaşıyor. Eğer bu bursu alabilirse öncelikle Avrupa'da kalmayı düşünüyor. Çünkü Yemen'in istikrara

kavuşabileceğini şimdilik hiç düşünemiyor. “Belki 50 yıl sonra ama önümüzdeki on ila on beş yıl içerisinde kesinlikle değil.” Bir petrol şirketinde yönetici asistan olarak çalışmış ama iç savaş yüzünden işinden olmuş San’alı Kholood al-Absi de Yemen’deki kargaşadan ötürü bu kadar uzağı öngöremiyor. Şu anki koşullar nedeniyle bir an evvel Yemen’den çıkmak ve tercihen Avrupa’ya gitmek istiyor. Al-Absi İngilizce okumuş, bu nedenle de çalışmalarını Avrupa’da sürdürme ve mastırı tamamlayana kadar orada kalma arzusunda. Özellikle de İsveç’te. Bunlar gerçekleşebilirse ancak o zaman daha ilerisi hakkında bir şeyler düşünebilecek. Hiçbir hayali yok artık. “Savaş tüm düşlerimi benden çaldı. Kafamın içi sanki bomboş.”

Orta Çin’in dağ köyünden gelmiş Apple Guo için hayatının merkezi artık Şangay olmuş. Kendi küçük ailesi, kayınvalidesi ve kayınpederi, hatta birbirleriyle sonradan evlenip aileye girmiş 90 yaşını geçkin büyükanne ve büyükbabası da Şangay’da yaşıyor. Sezon işçilerinin yaptığı gibi, annesinin dahi çok seyrek ziyaret ettiği memleketine geri dönmeyi hiç düşünmüyor Guo. Hatta ileride kızının da ailesiyle birlikte Şangay’da oturması taraftarı. “Kocam Jack ile birlikte yaşlandığımızda, ailenin bir arada aynı yerde yaşaması güzel olmaz mı?” diyor Guo. “Hem birlikte torunlarımıza da bakarız – ama sürekli değil tabii ki de. Biraz da gezmek istiyoruz – Şangay’ı veya tüm Çin’i.” Eğer Çin ekonomisi veya eğitim sistemi köklü değişim göstermezse Şangay’ı terk etmek gibi bir niyeti yok ailenin. “2050 yılında belki bugünkünden çok daha büyük ve insansız arabaların caddelerin üzerinde vınladığı bir şehir” diye canlanıverir birden Şangay Guo’nun gözünde. Emekli olarak gelecekte megakentte onu nasıl bir hayatın beklediğini henüz daha kestiremiyor. Ama onu burada tutacak aslında çekici bir neden daha var: Çinliler en az 15 yıl özel emeklilik sigortası ödeyerek ileride kendilerine göre kurabilecekleri bir düzen için emekliliklerine yatırım yapabiliyor. Bu tür özel modeller, başka yere taşınmamaları kaydıyla göçmenler için de geçerli. Ancak emeklilik için şimdiden birikim yapıp yapmamaya henüz daha karar vermiş değil Apple ve Jack.

GELECEĞİN YAPILARI

Devrimin yeni bir başlangıç olduğunu yazar Hannah Arendt. Ama tabii ki de bu başlangıç öylece gökten zembille inmez. Bu başlangıç zaten var, mevcut koşulların içine kök salmış. Lenin mesela, sosyalist ekonomiyi tesis etmek için posta teşkilatını örnek göstermişti. Bu yüzden Ekim Devrimi'nden sonra Rus ulusal ekonomisinin baştan aşağı buna göre yapılandırılması çağrısında bulunmuştu – çünkü bu model, hem herkesin aşına olduğu bir yapıydı hem de Lenin'in aklındaki iktisadi yapılanma tasarısını hayata geçirmek için elverişliydi. Sonuçta, o ana kadar olmayan ve kimsenin hiç bilmediği yeni bir şeyi insanlara nasıl anlatabilirdi ki? Kim sanayi devriminden önce seri üretimi öngörebilirdi? Kim dijital devriminden önce gerçek-zamanlı küresel iletişimi öngörebilirdi?

Ve şimdi Birleşmiş Milletler de mevcut yapılarını, yeni gerçeklere adapte edebilmek için, yenileriyle şekillendirmeye çalışıyor. BM Genel Sekreterliği'nden ayrılan Ban Ki-mun 2016'nın Mayıs'ında, küresel sığınmacı politikasının esaslarına ilişkin yeni bir taslak geliştirmişti – 1951'deki sığınmacılar sözleşmesine dayanarak. Sözleşmede sığınmacı şöyle tanımlanmıştır: “İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğundan, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve de vatandaşı olduğu ülkenin himayesine giremeyen veya korkudan himayesini almak istemeyen kişidir.” Evet, Birleşmiş Milletler sığınmacı tanımını, bugünkü gerçeklere uyumlu olacak şekilde genişletmek istiyor. Bu durumda başta “yaşam koşullarında bozulma” gerekçesi de belki sığınmacı tanımının içine alınabilir. Ama her şeyden önce bütün dünyanın sığınmacılar için sorumluluk üstlenmesi gerektiği görülmüştür BM. En az on sığınmacıdan biri, bunu BM istiyor, kaçış rotalarının ötesindeki ülkelere sevk edilmeli. Zengin uluslar göçün yasal yollarla gerçekleşmesini sağlamalı, böylece “simsarların” güç kaybına uğratılacağı ve kitlesel toplu kaçışların baştan önlenileceği düşünülüyor. 2018 yılına kadar BMMYK'dan, sığınmacıların sınırlarda etkin ve insan onuruna yakışır bir muamele görmelerini sağlayacak bir sözleşmenin müzakerelerini yürütmesi isteniyor. Teknik donanımı ve araç ve gereçleri eksik olan ülkeler bu çerçeve-

de, biyometrik görüntüleme cihazı gibi, somut yardımlar alabilmeli. Sınırlar daha profesyonel yönetilmeli ama kaldırılmamalı.

Bunu Trentolu kriminolog Andrea Di Nicola da memnuniyetle karşılayacaktır kuşkusuz. “Sınır kontrolleri kaldırıldığında gerçi bir problem bertaraf edilmiş olacak –‘simsarlık-suçları’– ama bir yenisi eklenecektir” diye kesin ve emin konuşuyor. “Sınırları sonsuz açma ile mutlak kapatmanın dozunu iyi ayarlamak lazım.” O da bu sorunun ancak kontrollü göç ve uluslararası işbirliği ile çözülebileceği kanaatinde. “Diyelim ki 200.000 kişi karşıdan karşıya geçmeyi bekliyor. 560 milyon nüfusu olan AB için bu rakam hiçbir şey. Kuşkusuz tek başına İtalya veya Almanya bunun üstesinden gelemeyebilir ama tüm AB devletleri bir arada bunun altından rahatlıkla kalkabilir.” Sınırlara aşırı setler çekerek kapatmayı anlamsız buluyor Di Nicola, aynı zamanda askeri güçlerle “simsarlara” müdahale etmeyi de. “Libya’yı Afrika kıtasından kesip çıkarttığımızı, böylece ‘simsarları’ da bertaraf etmiş olduğumuzu düşünelim. Bu bir işe yarayacak mı? Hayır.” İnsan kaçakçılığı şebekesi çok seri ve hızlı davranır. “Libya’nın geçirgenliği ortadan kaldırılır kaldırılmaz hemen başka bir rota bulunur.”

Birleşmiş Milletler ulus devletlerden oluşan bir birlik. Kimse orada sınırları yıkmak niyetinde değil. Her ülkenin kaçanları geri çevirme hakkına sahip olmasını da BM’de kimse sakıncalı görmüyor. BM genel sekreterinin savunduğu, Birleşmiş Milletler’in ahlaki prensiplerine geri dönmesi, bu bağlamda da sorumluluğun paylaşılmasıdır. Ortak planlanabilir ve güvenilir mekanizmalarla insanların daha iyi bir gelecek için hayatını riske atmamasının sağlanması isteniyor. Son derece basit ve gelecek odaklı bir düşünce. Ortaya atılan bu düşüncenin bir şansı olacak mı, henüz çok belirsiz. Tartışmalar daha yeni başladı ve tüm ulusların aynı “geminin” yolcusu olduğu da şimdiden görülebiliyor. Rotanın siyasi anlamda rasyonellik olmadığı da – birçok ülkedeki sağ milliyetçilerin gösterdiği başarıdan da anlaşılıyor zaten.

Halbuki uluslararası dayanışma çağrısını gerektiren başka birçok neden daha vardı, öncelikle de küresel adalet konusunda. 1992’de Rio’da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Zirvesi’nden beri güney yarımküredeki ülkelere yazılı olarak kalkınmalarını temin etme güvencesi verilmişti. Bu amaçla kuzey yarımküredeki ülkeler

kendi servetlerinden onlara pay aktaracaktı. 2030 yılına kadar had safhadaki yoksullukla mücadele edilmesi, iklim değişikliğinin frenlenmesi ve tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi öngörülüyordu – bu, 2015 yılındaki BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda karara bağlanmıştı. Ama gündeme alınan bu maddeler ne kadar hayata geçirilebilecek acaba? Daha sera gazlarının salınımından endüstri devletleri kendilerine suni güzel kazançlar sağlamışken. Bugün ihtilafli ticaret anlaşmalarını zavallıların sırtından imzalayanlar, Rio'da adil ticaret sözünü veren devletlerdi. Dolayısıyla koşullar değişmeyecek: Yoksullar yoksun, zenginler zengin kalacak. Bunun da sonuçları olacak.

“Birçok insan savaş ve iç savaş yüzünden Avrupa'ya kaçıyor ama aynı zamanda da maruz kaldığı acımasız şiddetten, kalıcı yoksulluktan ve gelecekle ilgili umutsuzluğundan” diye açıklama yapıyor Viyanalı siyaset profesörü Ulrich Brand. Sığınmacıları, yaşam koşullarımızı değiştirmemizi sağlayacak bir çağrı olarak değerlendiriyor. “Avrupa'ya gelen şimdiki sığınmacılar bakış açılarımızı belki değiştirebilir” diye *Standart* gazetesine yazdığı bir makalesinde belirtmişti. “Enerji ve kaynak ağırlıklı üretim ve yaşam biçimimizin diğer ülkelerdeki kaynak sömürüsüne, şiddete ve kaçışa dayandığı ve dayanışmacı olmadığı görüşündeyiz çoktandır.” Brand, bu kadar çok sığınmacının buraya gelmesiyle üretim ve tüketime odaklı Avrupa toplumlarının silkelendiği görüşünde. Üstelik sadece kafalarda değil – çok uzaklarda yaşanan çatışmaları kendi olağan davranışıyla ilişkilendirerek. Aynı zamanda da somut ticarete: Kaynağın korunduğu Share Economy veya daha çok insana iş yaratabilmek, kalifiye edebilmek ve maaş verebilmek için çalışma saatlerinin kısaltılması şeklinde paylaşımı öngörerek. “Somut bir sığınmacı politikası bugün gelecek vaat eden bir toplum politikası demektir.”

UMUT VAR

Uzak geleceğe bakmak, kısa vadede tasavvur edilemeyeni düşündürtebilir insana. 2050 yılında gerçekten de iş saatlerimizi sığınmacılarla paylaşacak mıyız? Her on sığınmacıdan biri özel tahsis

edilmiş BM Havayolları ile güvenilir üçüncü ülkelere sevk edilecek mi? Küresel Güney o tarihte gerçekten de kaçışları durdurabilecek düzeyde kalkınmışlığa erişebilecek mi? Yoksa Kenya dizisi *Usoni*'deki gibi bugünküne benzer sığınmacı trajedileri mi yaşanacak – ters istikamette?

Umut etmek için neden var. Bazen geçmişe bakmak bile yeterli olabiliyor. *Usoni*'deki gibi bir distopyanın aksine bir deneyim daha önce bir kez yaşanmıştı. 40'lı yılların başında Avrupalılar, kıtalarındaki savaş ve zulümden kaçmak zorunda kaldıklarında Afrika'ya sığınmışlardı. Kimse oradan sınır dışı edilmemişti. Uganda'nın başkenti Kampala'nın 100 kilometre güneyinde bulunan, Viktoria Gölü'nün kenarındaki mezarlıkta duran bir anıt taşın üzerinde, o dönemlerde sığınmacı kampında yaşamını yitirmişlerin isimleri yazılıdır. Çoğu sıtma ve dizanteriden hayatını kaybetmiş. Yaklaşık 2900 kişi hayatta kalmayı başarmış – bunu bir İngiliz rahibin oğlu Rennie Mantague Bere'nin tuttuğu kayıtlardan öğreniyoruz. Bere bir yerde şöyle yazmış: “Amaç salt kamp topluluğundan, ihtiyacını belli ölçülerde karşılayarak kendine yetebilen bir topluluk yaratmaktır. Polonyalılar bir şeyler yapmalıydı, amaçları olmalıydı.” Sığınmacılar başta duygusuz ve ilgisiz insanlar olarak tasvir edilmiş, ta ki yavaş yavaş kendilerine yapacak işler bulana kadar. Tarlaları işlemişler, topladıkları palmye yapraklarından sepetler örmüşler, bir okul yapmışlar. “Bazen kömür üretmek zorunda kalmıştık, çocuklar yazabilsin diye” demiş Bere kayıtlarında. Özellikle de ülkenin güneyinden Afrika'ya kaçan toplam 35.000 Polonyalı varmış. Uganda'ya da hemen 7000'i yerleşmiş, buna karşın İngiltere'den gelmiş sömürgecilerin sayısı ise 2000 imiş. Bu nedenle de Londra ve Kampala'daki sömürge makamları sığınmacıları Ugandalılardan ayrı tutmaya çalışmış. Çünkü İngilizler gücü ellerinde tutabilmek için beyazların sayıca üstünlüğünü sergilemeye çalışırken Polonyalı sığınmacılar ile Afrikalılar arasında çoktan bir eşitlik sağlanmış. Birlikte kutlamalar yapılır, evlilikler kurulur, çocuk yetiştirilmiş. Özellikle de gençler kısa bir zaman içerisinde Uganda'yı yeni memleketleri olarak görmeye başlamış. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra da çoğu Uganda'da kalmış. Entegre olmuşlar topluma.

Şimdi de umut var. Dünyanın her yerinde olabildiğince daha iyi bir geleceğe kaçmaya çalışanlara yardım eden insanlar var. On-

lardan biri de kendini Ahmed diye tanıtan bir işadamı. Yemen’de Aden’e yakın, sığınmacı teknelerinin Somali’ye gitmek için demir aldığı bir köyde yaşıyor. Ahmed’in bir gemisi var; Somali’den sığır, deve ve koyun ithalatı ve oraya giderken de günlük ihtiyaç malzemesi ihracatı yaparak zengin olmuş. Fakat Yemen’de iç savaş hiddetlendiğinden beri buradan kaçmak isteyen Yemenlileri ve de İslam terörüne rağmen oranın daha güvenli olacağını düşünen Somalileri gemisine sıkça aldığı oluyormuş. “Kimsenin parası yok” diyor Ahmed. Bu yüzden de bedavaya götürüyor sığınmacıları Somali’ye. Masraflarını, dönüştaki hayvan ithalatıyla kapattığını söylüyor Ahmed. Ve o tek de değil. Afrika’nın en kuzey ucundaki umutsuz liman kenti Bosaso’ya sığınmacılarla dolu teknelerin nasıl geldiğini anlatıyor Ahmed ve başka seçeneğinin olmadığını da: “Sığınmacıların ümitlerini nasıl gömdüğüne öylece seyirci mi kalmalıyım – yoksa elimden geldiğince yardım mı etmeliyim? Tabii ki de yardım edeceğim” diyor. Birçok Yemenli ve ülkelerine geri dönen Somalili için Bosaso’ya varmakla bütün sorunlar çözülmüş olmuyor; ama yine de omuzlarından büyük bir yük eksilmiş gibi kendilerini nasıl hafiflemiş hissettiklerini anlatıyor Ahmed, “can kurtaran” sahile demir attığında.

Ama en büyük umut, aramıza sığınmacı olarak katılmış ve onların bilfiil desteğiyle yapılandırılmaya çalışılan yarınlarda saklı. “Sığınmacı olarak geleceğin bize ne göstereceğini şimdiden kestiremiyorum. Ama en çok ve özlemle istediğim tek bir şey var: Her yerde barışın hâkim olması” diyor Ameena A., ailesiyle birlikte Suriye’den Mecklenburg-Vorpommern’e gelmeyi başarmış kadın. Barışa giden yolda politikadan medet ummadığını, sadece kendine güvendiğini söylüyor ve Çin filozof Lao Tzu’dan alıntı yapıyor. “Lao Tzu şöyle demiş: Hedefini bilen, yolu da bulur. Eğer Lao Tzu haklıysa birkaç yıl içinde, kendi yaşadıklarımı ve başka birçok Suriyeli’nin yaşadıklarını anlatan Almanca bir kitap yazmış olacağım. Bu kitap, çocuklarıma, eşime ve bana sevgi ve desteklerini hiç esirgmeden savaşın korkusunu üzerimizden atmaya yardımcı olmuş birçok iyi yürekli Alman’a küçük bir teşekkür olacak.” Bu kitap aracılığıyla gelecek nesillerin de, birçok Arap devleti Suriyelileri ortada bırakırken Almanya’nın onlara nasıl destek olduğunu hatırlamasını istediğini söylüyor. “10, 15 ya da 20 yıl sonra ne yaparsam yapayım,

yaptığım şeyde daima daha iyi olmak için çalışacağım. Kocam ve ben gelecekte, en az dört dil konuşabilecek harika dört çocuğuyla gurur duyan ebeveynler olacağız. Muhammed, Ritaj, Reemas ve Rinad ister doktor, mühendis, eczacı, öğretmen, gazeteci olsunlar ister başka bir meslek sahibi, hiç fark etmez: Onların hep birincil hedefi, sıkıntıda olanlara yardım etmek olacaktır. Şu anda, daha çocuk oldukları için onlara çok yardım ediliyor. Ama büyüdüklerinde, yardım etme sırası onlara gelecek.”

Philipp Hedemann, Berlin;
 Birgit Kaspar, Toulouse;
 Christiane Köhl, Pekin;
 Leonie March, Durban;
 Julius Müller-Meiningen, Roma;
 Kerstin Zilm, Los Angeles
 katkılarıyla.

Yazarlar

Danja Antonović daha 1990'larda Almanya'da yaşayan Romanlar hakkında TV röportajları yapmıştı. 2006 yılından beri de Sırbistan'daki Romanlara yapılan ayrımcılık hakkında Belgrad'dan haber geçiyor. İletişim: antonovic@weltreporter.net

Clemens Bomsdorf uzun zamandır Avrupa'da sağcı ve popülist partilerin güçlenmesini izliyor. Bu eğilim özellikle İsveç ve Danimarka'da çok daha net görülüyor – Kuzey Avrupa muhabiri olarak her iki ülkeden de haber geçiyor Bomsdorf. Oradaki kökleşmiş partilerin bazı pozisyonları şu aralar ortamın çok daha sağına yaklaştı. İletişim: bomsdorf@weltreporter.net

Eric Bonse 2004 yılından beri AB muhabiri olarak Brüksel'de görev yapıyor. Avrupa'ya kaçan insanlar hakkındaki araştırmalarına, daha ilk sığınmacılar bir yandan İspanya topraklarına ait Ceuta ve Melilla'ya diğer yandan da Malta'ya geldiklerinde başlamıştı. İletişim: bonse@weltreporter.net

Theresa Breuer 2014'ten beri bir milyondan fazla Suriyeli sığınmacının akın etmesiyle Lübnan'da yaşanan değişimleri gözlemliyor. Bu bağlamda hep aynı tespiti yapmıştır: Lübnan gibi küçük bir ülke bu sorunla baş edebiliyorsa, Avrupa gibi büyük ve zengin bir kıta için sığınmacılardan korkmayı gerektiren bir durum olamaz. İletişim: breuer@weltreporter.net

Marc Engelhardt uzun yıllar Afrika'da insanların neden kaçmak zorunda kaldığını araştırdı. Artık Cenevre'de Birleşmiş Milletler muhabiri olarak, Akdeniz'de boğulan sığınmacıların güncel rakamlarını her gün masasında buluyor. Buna alışmıyor, alışmak da istemiyor. İletişim: engelhardt@weltreporter.net

Paul Flückiger Varşova'da yaşıyor ve 2000 yılından beri insan tacirleri, sığınmacılar ve Orta Avrupa ve Doğu Avrupa'da artan sağ radikal şiddet hakkında haberler yazıyor. İletişim: flueckiger@weltreporter.net

Thomas Franke Haurdić ailesiyle Berlin'de tanıştı. Aile, Bosna'daki savaştan sonra geri dönerken onlara eşlik etti ve bir süre, Haurdić'lerin bugün

nasıl yaşadığını ve Almanya'da geçirdikleri zamanın onlar için ne anlama geldiğini gözlemledi. İletişim: franke@weltreporter.net

Susanne Güsten Süryanilerin geri dönüş girişimini 15 yıl boyunca memleketlerinde izledi – onların 2001 yılındaki başlangıcından, Güneydoğu Anadolu'da tekrar tekrar alevlenen Kürt çatışmasının neden olduğu acılarına kadar. İletişim: guesten@weltreporter.net

Philipp Hedemann, konu daha Avrupa'da manşetlere düşmeden Afrika muhabiri olarak sığınmacılarla ilgileniyordu. Daha sonra İstanköy'de, savaş ve şiddetten kaçarak kendilerini ve çocuklarını güvenli bir yere getirmek isteyen insanlarla karşılaştı. Şimdi onlara Almanya'ya zorlu varışta refakat ediyor. İletişim: hedemann@weltreporter.net

Julica Jungehülsing ilk 2002 yılında Avustralya'daki sığınmacı kampları hakkında yazmıştı. O tarihlerde göz altında tutulanlar dudaklarını dikerek ümitsiz durumlarını kamuoyuna duyurmaya çalışıyordu. 14 yıl sonra da gelenler sığınmacı kamplarındaki insanlık dışı koşullarla yıldırılmaya çalışılıyor – ölümlerle sonuçlanan bir politika. İletişim: jungehülsing@weltreporter.net

Alkyone Karamanolis son yıllarda genellikle sığınmacıların izini Yunanistan'da sürdürdü. Midilli'de ada sakinlerinin azimle, yiğitçe ve korkusuzca gelenlere yardım edişleri onu çok etkiledi. İletişim: karamanolis@weltreporter.net

Birgit Kaspar savaşa ve teröre katlanmanın ne kadar zor olduğunu Yakın-doğu muhabiri olarak öğrendi. Ailelerin neredeyse on yıllardan fazla katlanmak zorunda kaldığı sığınmacı kamplarındaki insanın direncini kıran geleceğe dair ümitsizliği ve çaresizliği de biliyor. Şu sıralar Toulouse'da yaşıyor, oraya varan sığınmacıları görüyor ve insanların, hayatta kalabilmek ve daha iyi yaşanabilir bir hayatı memleketlerinin ötesinde bulabilmek için kaçışını anlayabiliyor. İletişim: kaspar@weltreporter.net

Susanne Knaul yıllardır endişeyle İsrail'deki, demokrasinin temel direklerini zedeleyen vicdansız politikaları izliyor. Bunun kurbanları aynı zamanda da, İsrail'de bir sığınma bulabilme umuduyla totaliter devletlerden kaçmış olanlar. İletişim: knaul@weltreporter.net

Christiane Kühl 15 yıldan fazladır Çin'de milyonlarca sezon işçisinin kentlerin çehresini nasıl değiştirdiğine tanık. 2000 yılından bu yana dönüşümlü olarak, göçmenlerin ofis kuleleri diktiği, restoranlarda hizmet ettiği veya küçük kuaför salonlarını işlettiği Pekin ve Şangay'da yaşıyor. İletişim: kuehl@weltreporter.net

Leonie March, yıllardır Güney Afrika muhabiri olarak, yabancı düşmanlığının acımasız şiddetini ikinci vatanında derinlemesine yaşadı. Aylarca bir sığınmacı aileye eşlik etti ve ailenin, yaşadığı tüm travmalara rağmen her şeye hep sıfırdan başlayarak dimdik ayakta durmasını hayranlıkla izledi. İletişim: march@weltreporter.net

Hilja Müller neredeyse on yıldır yaşadığı Filipinler'de, yoksulluktan memleketlerini terk etmek zorunda kalmış birçok insanla tanışmış. Devletin desteklediği kaçışların bir gün sonlanabileceğini hiç düşünemiyor. İletişim: mueller@weltreporter.net

Julius Müller-Meiningen 2008'den beri düzenli olarak İtalya hakkında yazılar yazar. Göç konusu bu nedenle onun peşini yıllardır bırakmıyor. Özellikle de yaz aylarında, Akdeniz'den gelen sığınmacıların sayısı arttıkça, trajedi haberleri yapmak zorunda kalıyor. AB inandırıcı bir yanıt bulmadığı sürece bu durumda pek bir şey değişmeyecek herhalde. İletişim: mueller-meiningen@weltreporter.net

Michael Neubauer Paris'te serbest muhabir olarak çalışıyor ve hem Seine Nehri kenarındaki hem de 18. bölgedeki illegal sığınmacı kamplarını ziyaret etmiş. Orada birçok Fransız'ın her gün karaya çıkan sığınmacılara nasıl yardım ettiğine tanık olmuş – sağ popülist Ulusal Cephe'nin sığınmacı takibine rağmen (ya da belki de bu yüzden). İletişim: neubauer@weltreporter.net

Anke Richter, köşe yazarı ve kitap yazarı, 12 yıl önce Yeni Zelanda'nın Christchurch kentine yerleşmeden evvel yedi ay boyunca Güney Pasifik'te küçük bir atolde yaşadı. Tokelau'da iklim değişikliği ve onun doğurduğu korkunç sonuçlar narin ada devletleri için o zamanlar daha tabu addedilen bir konuydu. İletişim: richter@weltreporter.net

Bettina Rühl seyahatlerinde birçok kez, zengin ülkelerde güvenli ve çekici bir hayatı geride bırakmış insanlarla karşılaşır. Herkesin imrenerek baktığı bu hayattan sırf kendi Afrika vatanlarındaki koşulları iyileştirebilmek için

vazgeçerler – her ne kadar oradaki yaşam fazlasıyla tehlikeli olsa da. Onların bu cesareti ve sorumluluk bilinci her seferinde onu etkilemiştir. İletişim: ruehl@weltreporter.net

Christina Schott incelemelerinde hep hayrete düşmüştür, Endonezyalıların ülkelerinde uluslararası sığınmacıların yaşadığını hiç bilmediğini anladığında. En çok da, sığınmacıların yaşadığı sorunların Asya ve Avrupa'da ne kadar benzer olduğunu görmesi onu şaşırtmıştır. İletişim: schott@weltreporter.net

Kertin Schweighöfer'in her gün tartıştığı konu, Geert Wilders'in hem Avrupa hem de İslam düşmanı sağ-popülistleri ile yaşadığı ülkedeki giderek daha da katılaştıran göç ve entegrasyon yasalarıdır. 1990 yılından beri Hollanda muhabiridir. İletişim: schweighoefer@weltreporter.net

Peter Stäuber 2010 yılından bu yana Londra'da yaşıyor. Kenti dinamik, çokkültürlü bir metropol haline dönüştürmüş göçmenler olmasaydı orayı çoktan terk etmiş olurdu. İletişim: staeuber@weltreporter.net

Birgit Svensson 2003 yılından beri Irak'ta yaşıyor ve çalışıyor. Iraklılara memleketlerinde kalmaları için nedenler sağlayabilecek kalkınma yardımı giderek daha fazla tasarrufa gidilmesini endişeyle izliyor. İletişim: svensson@weltreporter.net

Sascha Zastrial muhabir olarak Bangkok'ta altı yıl süreyle vatansız Rohingya'ların talihsiz yazgılarını araştırdı. Bu konunun Almanca konuşulan ülke medyalarında çok nadir işlendiği görüşünde. İletişim: zastrial@weltreporter.net

Kerstin Zilm Los Angeles'ta muhabir olarak göç konusunun değişik yüzlerine açıklık getiriyor. Düzenli olarak, genç göçmenlerin düşleri ve başarıları, angaje aktivistlerin göçmen reformları için giriştiği mücadele ve daha iyi bir yaşam için ABD'de hayatlarını tehlikeye atanlar hakkında yazıyor. İletişim: zilm@weltreporter.net

Bir süredir 21. yüzyılın ilk büyük göç hareketine tanık oluyoruz ama göç olgusu aslında yıllardır dünyanın her yerinde olanca hızıyla sürüyor. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre günümüzde bütün dünyada yaklaşık 65 milyon sığınmacı var. Bu da bugünkü dünya nüfusuna oranlandığında her 100 kişiden biri sığınmacı demek. İnsanlar yalnızca baskı, terör, zulüm ve iç savaştan değil elverişsiz ekonomik koşullardan, ekolojik felaketlerden de kaçıyorlar artık.

Dünyanın çeşitli köşelerinde çalışan yirmi altı Alman muhabirinin temasa geçebildikleri sığınmacılarla yaptıkları röportajlardan oluşan **Sığınmacı Devrimi**, Kenya'dan Avustralya'ya, İsrail'den Etiyopya'ya kadar geniş bir coğrafyada mülteci kamplarında bekletilen, yerleştikleri veya sığındıkları ülkeye uyum sağlamaya çalışan, kaçışları sırasında yakınlarını kaybetmiş veya sakatlanmış insanların iç burkan öykülerini bir araya getiriyor. Bu öyküleri kuşatan genel politik ve sosyolojik bağlama da değinilen kitabı benzerlerinden farklı ve özgün kılan yön ise Avrupa merkezli "mülteci krizi" söylemini yıkarak yerine değişimi merkeze alan, yenilikçi, duyarlı ve hümanist bir bakış açısı getirmeye çalışması.

"Sığınmacı devriminin sonuçları ne olacak? Bir devrimin toplumu nereye sürükleyeceğini bilebilir miyiz ki? Fransız Devrimi dolambaçlı yollardan, [...] milyonlarca insanı siyasi özgürlüğüne kavuşturmuştu. Sanayi Devrimi, milyonlarca insanı yoksulluğun kalıcılığından kurtarmış ama aynı zamanda yeni yoksulluklar yaratmıştı. Dijital devrim, sanal ortamda bir dünya toplumunun temelini attı ama diğer yandan da bire bir insanlar arası ilişkiyi zayıflattı. Sığınmacı devrimi de bu devrimler gibi kuşkusuz benzer temel değişimler getirecektir. Tam olarak neleri değiştireceğini yarınlar gösterecek. Değişimler durdurulamaz ama yönlendirilebilir."

ISBN 978-975-08-4734-9

9 789750 847349

36 TL

KDV'den
muaftr.